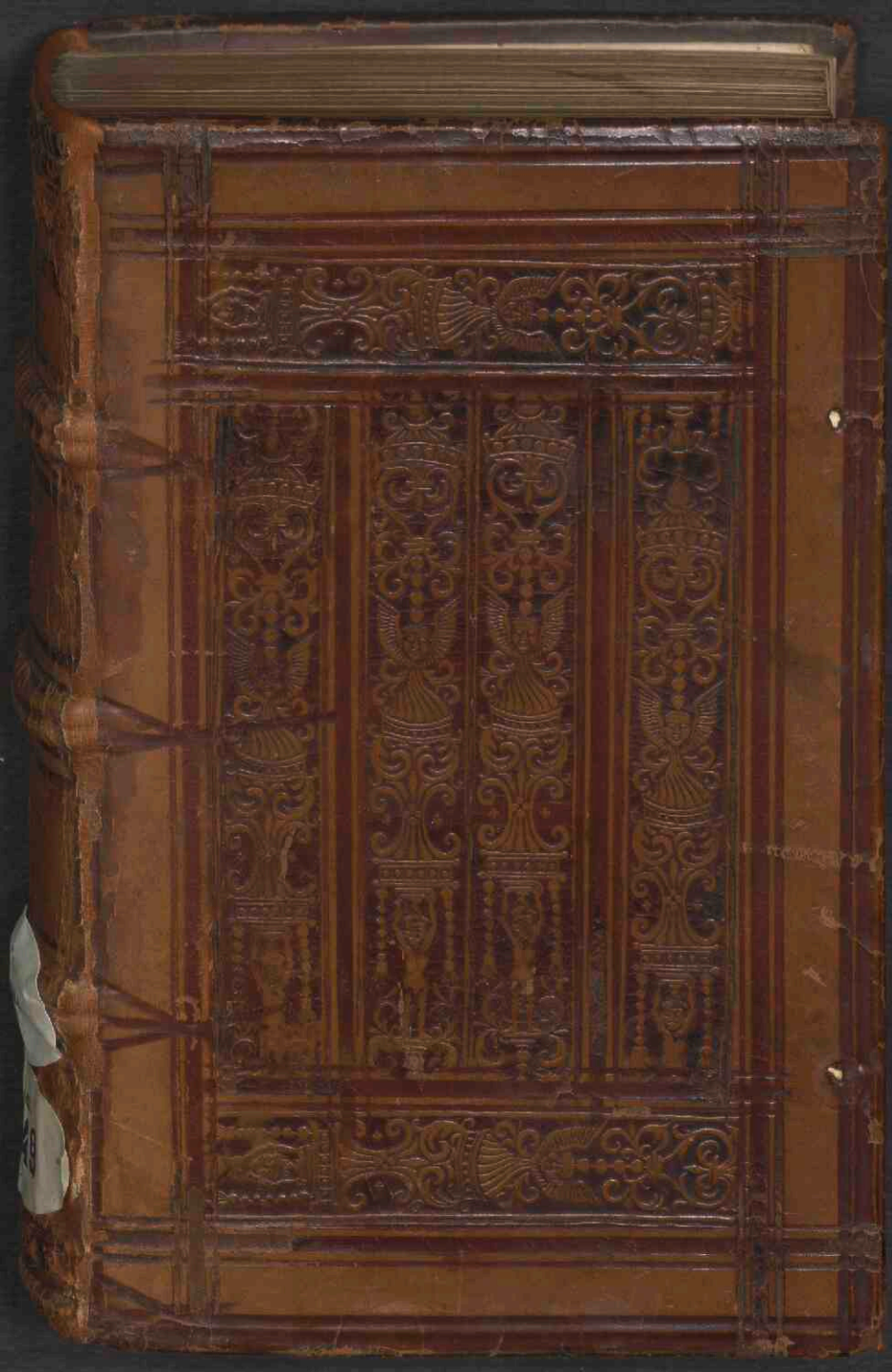

Declarationes Des. Erasmi ad censuras Lutetiae uulgatas sub nomine Facultatis Theologiae Parisiensis.

<https://hdl.handle.net/1874/425043>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

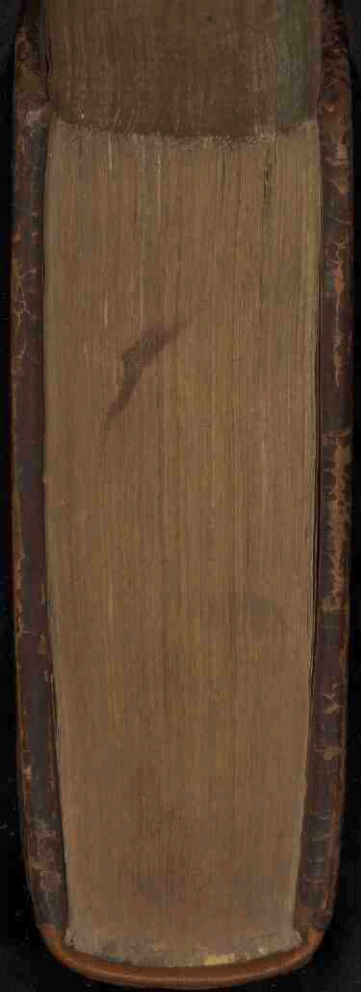
Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

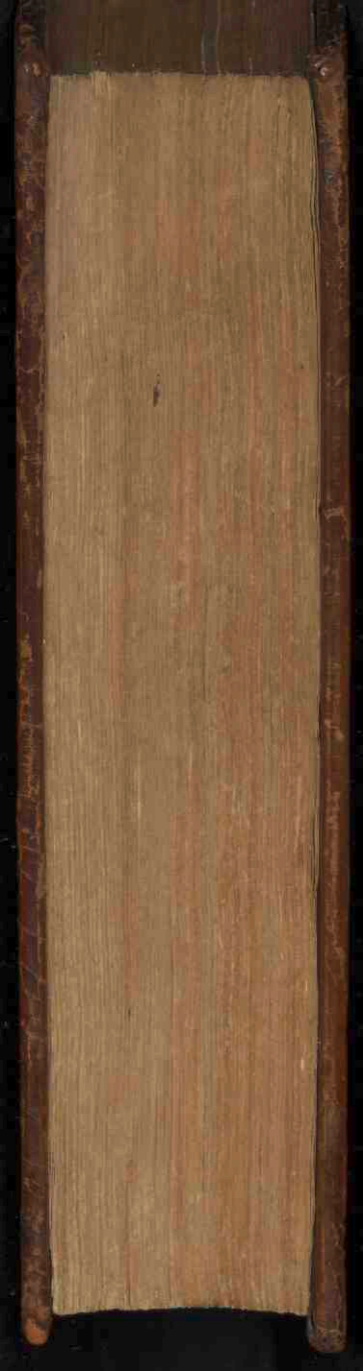
- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

雙天
列
用

RARIORA

E oct.
349
U.B.U.

Ex. 349

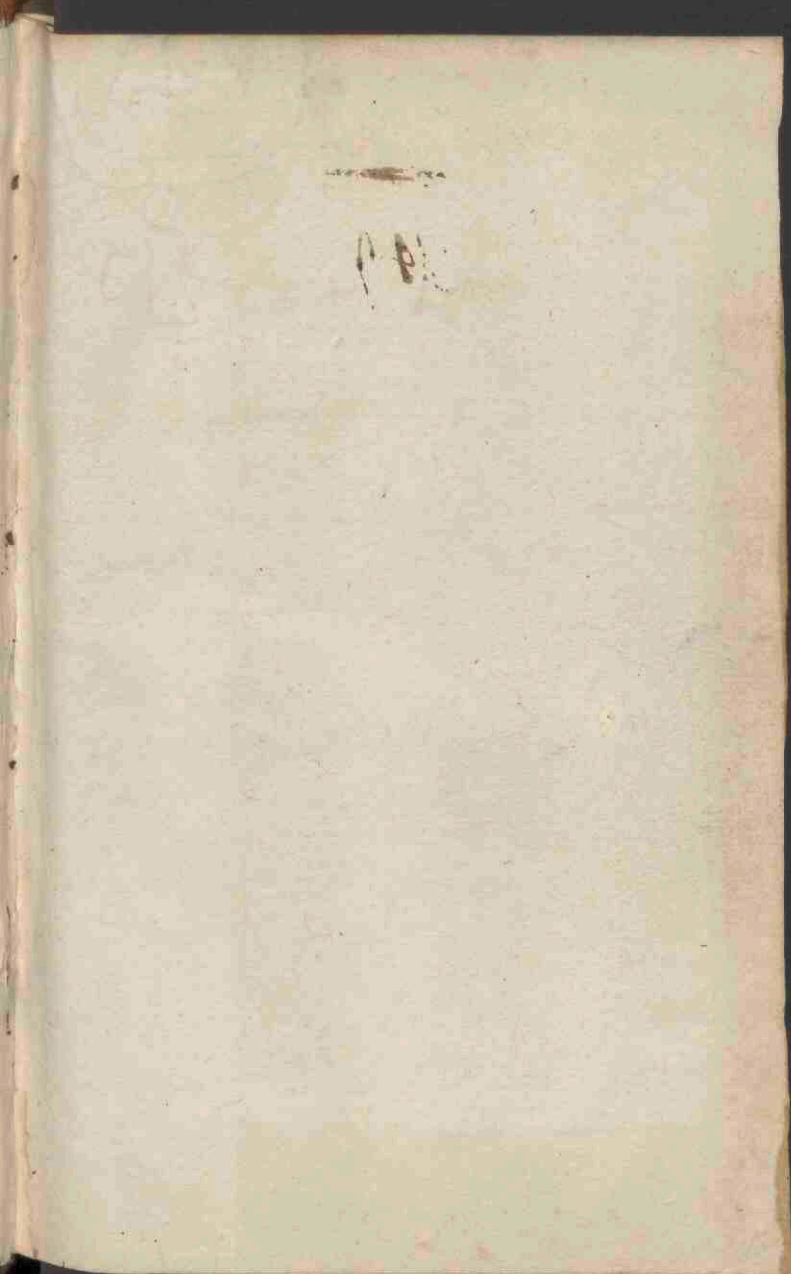

~~11~~

349

gentianum 28-2-1993

N°. 57. XX.

A 29. A.

E. out 349 ¹/₂ var

DECLARA-

TIONES DES ERASMI RO/
terodami, ad Censuras Lutetiæ uul/
gatas sub nomine Facultatis
Theologiæ Parisiensis

Ex domo Bucelii

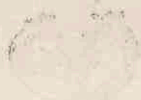

IN OFFICINA FROBENIA/
na, Anno XXXII

DEGLARA

THE
OFFICE OF THE
SECRETARY OF THE
NAVY
WASHINGTON

SECRET

NAVY DEPARTMENT

WASHINGTON

5
Ecanus & facultas Theolo-
gię Scholę Parisiēsis omni-
bus fidelibus in Christo Sa-
lutem. Cum à nobis anno
domini millesimo quingen-
tesimo uicesimosexto circa finem Iulij, à
multis & grauibus uiris, quæreretur quid
sentiendum foret de quibusdam proposi-
tionibus excerptis è Paraphrasibus Desi-
derij Erasmi in nouum testamentum, et si-
militer de quibusdā alijs extractis ex quo-
dam eius libello dictarum propositionum
defensiuo, qui dicitur Elenchus, necnō &
paucis alijs in alijs illius libris repertis:
Nos rationem reddere uolētes, de ea quę
in nobis est, fide: re diutius atq; maturius
perspecta, & inter nos discussa, tandē non
solum super dictis propositionibus respō-
dendum cēsuimus sed & rationes & scri-
pturarum testimonia pro instituti breuita-
te, pauca ad cautelam subiicere, ubi opus
uifum est, curauimus: ut clare agnoscant
qui ista lecturi sunt, tantam esse uim ueri-
tatis, ut quamuis interdum impudenti in-
sipientium hominum temeritate exagite-
tur, nunquam tamen possit conuelli. Nam

A 2 si ad

INDEX

si aduersus eam portæ inferorum præua-
lere nequeunt, neq; certe potestas ulla su-
per terram præualebit. Proinde nõ solent
uiri prudentes etiã ethnici pertinaci ani-
mositate ea tueri quæ leuius forsan aut in-
consultius asseruere; ubi ueritas ipsa, ratio-
ne reddita, manifeste cognoscitur. Cæte-
rum in conclusione præsentis operis hu-
iusmodi nostri instituti ratio pluribus ex-
plicabitur.

INDEX ARGUMENTORVM,
quæ à præfata doctorum uniuersitate
discussa fuere & de-
finita.

De paruulis baptizatis. I. De morte
Christi. II. De ieiunio & delectu ciborũ,
III. De iuramento. IIII. De reparatiõẽ in-
iuriæ. V. De matrimonio. VI. De fide. VII.
De quibusdam desiderijs spectantibus ad
fidem. VIII. De lege ueteri. IX. De autho-
ribus librorum noui testamenti. X. De
Symbolo apostolorum. XI. De traductio-
ne sanctarum scripturarũ in linguam uul-
garẽ. XII. De ijs in quibus à cõmuni usu
ecclesiæ

ecclesie latine paraphraſtes recedit in ſuis paraphraſibus. XIII. De quibuſdā pro-
 poſitionibus quæ poſitæ uidentur ex in-
 aduertentia uel ipſius paraphraſtæ uel ty-
 pographorum. XIII. De quibuſdam pro-
 poſitionibus in quibus nō fatiſ officio pa-
 raphraſtæ ſcriptor paraphraſiſ reſpōdet,
 XV. De meritſ. XVI. De fiducia bonorū
 operū & meritorū. XVII. De fiducia cor-
 poraliū ceremoniarū & ſtatorū reli-
 gionſ. XVIII. De oratiōe uocali. XIX. De
 celibatu ſacerdotum. XX. De peccato o-
 riginali. XXI. De pœna filiorum tempo-
 rali propter peccata parentum. XXII. De
 pœna hæreticorum. XXIII. De defectu
 uigorſ euangelij. XXIII. De ſabbato.
 XXV. De eccleſia. XXVI. De beata uir-
 gine Maria. XXVII. De angelis. XXVII. De
 Petro. XXIX. De Paulo. XXX. De
 Dionyſio areopagita. XXXI. De theolo-
 gia ſcholæſtica. XXXII.

6 DECLAR. AD CENSURAS
PRAEFATIO IN DECLARA
TIONES ERASMI.

Quidem sperabam tan-
dem huiusmodi rixarū
finem, uel delassatis im-
petentium animis, qui si
non contigisset, animus
erat mihi silentio perti-
naci quietē ab irrequietis redimere. Nam
quod Alberto Pio respōdi, nominis illius
celebritati datum est, quæ me uidebatur
grauatura potius quàm res ipsa. Cæterū
simul atq; præter omnem expectationem
prodierūt censuræ titulo facultatis Theo-
logiæ Parisiensis, plane fluctuabā animo,
reputans, nec tutū obticescere, ne uel tam
celebris collegij maiestatem uidear habe-
re contemptui, uel agnoscere quæ inten-
tantur: nec respondere, ne peruicaciæ tri-
buatur quod nō uerear sacratissimæ facul-
tatis oraculis respondere. E' duobus malis
quando utrunq; uitari non poterat, in id
quod leuius uisum est, incurrere malui.
Leuius enim existimarim, haberi procaci-
or, q; impiorum autor dogmatum. Quan-
quam

quam mea responsio multum ab im-
 probata quorūdam pertinaciā, qui quod
 obijcitur, non solum tuentur ac uindicāt,
 uerumetiam malis adijcētes deteriora,
 conduplicant errorem, ac dum homines
 uideri refugiunt, fiunt hæretici. At mihi
 responsio sic temperabitur, ut & Theolo-
 gorum autoritati quantum debetur hono-
 ris deferam, & sicubi per humanam incur-
 riam, oscitantiam aut inscitiā lapsus sum,
 agnoscam & corrigā errorem: rursus ubi
 sermonis obscuritas aut ambiguitas an-
 sam præbuit errori, declarem bona fide,
 quid senserim. Cæterum quoties incide-
 rit, quod aut simpliciter uanū est, aut per-
 peram intellectum, aut calumniose detor-
 tum, id ingenue reijciam, nō in ipsum cor-
 pus sacrae facultatis, sed uel in cōmissarios
 uel in alios quibus hoc negocij fuit dele-
 gatum: qui mea, uel trunca uel deprauata,
 uel ab aliena persona ad me detorta, uel
 perperam interpretata sacratissimæ facul-
 tati obtruserunt. Nam ea quā sit grauissi-
 mis occupationibus districta haud quaerit
 mirum est, si non habet ocium meas lucu-
 bratiūculas propius ac fixius inspiciendū,
 A4 sed

§ DECLAR. AD CENSURAS

sed de his tantum pronunciat, quæ deferuntur; quæ si perperam proponuntur, iam non mea damnat illa, sed quæ deferuntur. Equidem summopere cupiam eius collegij dignitatem simul & autoritatē quàm maxime fartam rectā haberi, quod haud nesciam ad Christianæ religionis integritatem uehementer pertinere, ut omnes de Sorbonica sodalitate quàm magnificentissime sentiant, nec secus quàm oraculū excipiant, quicquid ab ea communibus suffragijs decretum, ac simili cōsensu proditum fuerit. Idc̄q; mihi perpetuo, tum in serijs tum in ludicris studio fuit, ne quam gentem ordinemue lederem, eo quod sciam ubiq; bonos malis permixtos, ac malos bonis. Quicquid usquam mihi dictum est acerbius in cæterorum hominum mores, non in ipsos ordines dictum est. Porrò ut qui taxat hominū uicia iuuat rem Christianam non labefaciat, ita qui conuellit probatos ordines, turbat & conuellit ecclēsiæ statum. Inter ordines autem uix aliū esse puto cui plus honoris debeatur q̄ Theologico, qui quod olim fuit episcoporum propriū, in se receperunt. Rursum
inter

inter Theologorū collegia magno orbis
 cōsensu, principem locum tenet schola
 Parisiensis, quam merito quis Christianæ
 religionis ἀκρόπολις esse dixerit. Quo mi-
 nus phas est huius dignitati quicquā de-
 rogare. Proinde mihi in hac apologia non
 minor erit sollicitudo, quibus modis meā
 tuear innocentiam, in his nimirum in qui-
 bus præter meritum accusor, quam ut ca-
 ueam, ne quid mea defensio lædat minu-
 atū Sorbonicæ sodalitatis autoritatem.
 Equidem nec decanos, nec commissarios
 nec amanuenses noui, sed tamen esse illic
 aliquot, qui flagrant impotentī quodam
 odio mei, res ipsa declarat: & sunt fortasse
 quos rapit zelus ecclesiæ, sed uehemens
 magis quàm secundum sciētiam, Nec de-
 sunt qui metu suffragantur. Sunt qui pri-
 uato fauore adsunt, cæteri uel conuiuent
 uel subducūt sese, prius habentes cedere,
 quàm cum irrequieti spīritus hominibus
 & contentioni natis digladiari, mox audi-
 turi, si quid æqui dixerint, Luteranus. Op-
 tarim tamē has censuras alio titulo quàm
 facultatis prodisse in lucem, idē non tan-
 tum mea ipsius causa, quem supra modū

10 DECLAR. AD CENSURAS

grauabit fulgor Sorbonici nominis, etiã si nullus insit error meus, uerũetiam, quod ipse facultatis referat nihil ab ea proficisci, quod iure possit reprehendi. Atq; ut facile credo hæc agitata in confesso Theologorum, ita certis omnium suffragijs decreta, ac legitimo consensu publicata mihi non fit uerisimile. Quædam uidentur admixta præfertim in titulis, conclusionibus ac præfationibus, quæ plus odij q̃ iudicij præ se ferunt. Et haud scio an quispiã uel Theologus uel amanuensis tantũ iuris sibi sumat, ut in medijs etiam censuris aliquid de suo admisceat, stomachoq; feruenti priuatim indulgeat. Hæc facultas aut nescit aut dissimulat. Non statim quicquid agitur inter Theologos publicandum est. Multa illic uentilantur exercitamenti gratia. Si placuisset facultati has censuras edere, quor post annos quatuor nunc demum prodeunt? Ad hæc, quum Censuris quas ædiderunt in Lutherum diligenter additus sit dies definitionis, ac mox dies quo decretum est ut definita publicarentur, non sine commemoratio-
ne gymnasiarchæ, regionum consiliario-
rum

rum, & aliorum ἀξιωματικῶν, hic de publi-
candi autoritate nulla fit mentio. Verum
donemus has censuras esse uniuersi col-
legij, nec pronunciatum ex fragmentis
delatis, sed ex perpetua scriptorum meo-
rum lectione, tum legitimo omnium con-
sensu in lucem proditas, saltem hoc mihi
iuris superest, opinor, apud Theologos,
quod apud Macedonum regem Philip-
pum licuit reo, uidelicet ut à facultate
dormitante appellem ad eandem uigilan-
tem. Quemadmodum enim Paulus ni-
hil se posse fatetur ad destructionem ec-
clesiæ, quum esset tantus apostolus, ita
Theologis nulla est autoritas aduersus
evidentem ueritatem: homines sunt &
ipsi, quibus imponi potest præstigijs im-
proborum, etiamsi nec affectus, nec incur-
tia, nec ignorantia pariat errorem. Quid
quod inspiciendi prouincia non semper ex
iudicio libero, sed interdum ex ambitu
quorundam delegatur: uel per non satis
linguæ latinæ peritos, ut damnent quod
non intelligunt, uel in ueterum autorum
lectione minus exercitatos, ut nisi uideant
conclusiones, aphorismos, & corollaria,
uide

12 DECLAR. AD CENSURAS

uideantur sibi in alio esse mundo; uel odio corruptos, ut damnent & pie dicta: uel a deo pigros, ut tantum ea legant, quæ notata sunt, quum ex his quæ præcedunt ac sequuntur liqueat scriptoris animus. Videor autem mihi deprehēdisse quibus ex rebus potissimum nascatur offensio quorundam in libris meis. Primum quia dum aliorū animos ex meo metior, simplicius ac liberius effero qđ sentio. Deinde quod à scholastica phrasi recedens, conor interdum paulo latinius quod sentio proloqui. Displicet autem quibusdam quicquid nō intelligunt, & carpunt quod perperam intelligunt. Præterea quod ubiq; ferè gaudeo sequi uetustissimos quosq; doctores ecclesiæ, potiusquam placita scholasticorum, quorum aliqua sunt dubiæ ueritatis, aliqua etiam inter ipsos cōtrouersa sunt. Quod si quis conetur ad eosdem gnomones examinare libros Basilij, Chrysoctomi Ambrosij, Hieronymi, Augustini, reperi et plusquā duo milia propositionum, quæ grauiorem mereantur censurā, quā pleæq; mearum. Perquā uero iniquū sit, in illorū scriptis nihil non excusare, etiam
ubi

ubi grauius lapsi sunt, & in meis etiã quæ
pie dicta sunt ad calumniam trahere. Fit
enim interdum, ut quod in Augustino, &
Cypriano cum plausu legitur, in meis ut
impium carbone notetur. Quin & illud
obest mihi, quod diuinorum uoluminum
ac priscorum Theologorum morem se-
quutus à tropis non abstineo. Atqui tro-
pos non agnoscunt, qui tantum in aphorif-
mis scholasticis triuerunt ætatem. Sed uix
ulla occasione frequentius præter meritum
male audio, quàm quod quæ sub aliena
persona dicta congruunt primordijs eccle-
siæ, sic proponuntur quasi nunc à me di-
cantur aduersus præsentem ecclesiæ sta-
tum. Porrò qui nõ recipiunt personarum
excusationem, in argumento quod perso-
nis constat, hi quid aliud quàm profiten-
tur se nolle præstare æquos iudices? Ad
excusandum priscos satis est unius loci te-
stimonium, & ad euincendum illos recte
sentire, licet compluribus locis aliud sen-
tire uideantur. Mihi licet trecentis locis
expresserim probatam sententiam unus
locus obijcitur ac detorquetur ad calum-
niam, nec illa tam multa bene dicta quicquid
opituv

14 DECLAR. AD CENSURAS

opitulantur. Ad has propositiones ferè omnes pridem respondimus Natali Bedæ. Ea fuisse lecta à commissarijs constat, quandoquidē aliquot loca citant ex Supputationibus & Elencho. Verum quum illic ad multa sic responderim, ut opiner Theologis integris factum satis, dissimulatis omnibus, tantum obijcitur quod grauat. Vnum exempli causa proferam. Ex loco paraphrasis in Matthei cap. 16. Beda obiecerat quod scripsissem: Christum singulari amore filium dei, non leue crimen impingens, sed impietatem execrabilem Arianorum, quasi senserim Christum, nō natura sed adoptione filium dei. Atqui ego docui id typographorum incuria commissum in æditione posteriore, qui ex more fecerant amore. Id palam arguit prima æditio in minusculis, quæ prodijt anno 1522. Illic comperi scriptum singulari amore filium dei, hoc est ea ratione filium dei, qua nullus alius est præter ipsum. Posterior æditio peracta est me incio, nec si adsim maxime, mihi liceret quicquid illorum incuria committitur corrigere. Expressi maxime catholicam sententiam, & tamen

Vide propositionem 89.

tamen audio Arianus. Hoc à me diligenter commonstratum, si commissarij bona fide retulissent ad facultatem, nequaquã addidissent eam censurã, nec dubito quin idem facturi fuerint in alijs compluribus. Iam & illud offendit quosdam iniquiores, quod ueteres imitatus orationem ad præsentem materiã accõmodo, uehementius incumbens in eam partem unde moribus hominum grauius imminet periculũ: ueluti quũ deterreo à furore bellandi, à perjurio, à fiducia uirium ac operum nostrorum, à fiducia ceremoniarũ, à superstitione cultu diuorũ, à præposteris rerum iudicijs. Huiusmodi locos qui tractat perpetuo dictionis fluxu, calore quodã interdũ eò fertur, ut uideatur id unde deterret in totum damnare, iuxta uetus prouerbium, iniquum interim petens ut æquum ferat. Videmus quo feratur interdum Hieronymus amore uirginitatis. Dicas eũ minus quã par est tribuere matrimonio. Cõtra qui impense laudat matrimoniũ, uix effugiet quin alicubi uideatur derogare uirginitati. Hinc est quod in apostolorum ac doctorum literis quẽdam uidentur ex diametro pugnare

16 DECLAR. AD CENSURAS

pugnare inter sese. Quale uero sit, si quis apud bellaces magna contentione dehortantem à bellis, & ad concordiam exhortantem sic interpellet: heus tu, quur damnas bellum, quod interdū recte ac necessario suscipitur? Quid audire mereatur ille interpellator? Nonne hoc? Amice uerum est quod dicis, sed nunc aliud agitur, me deor horum morbo, ad id nihil conducit tuum pharmacū. Seruetur istuc alteri temporī. Aliud est in scholastico conflictu ueritatem exactā scrutari, aliud est affectus hominum orationis impetu rapere ad meliora. Dominus ad benignitatem exhortans, clamat: omni petenti te tribue, iubēs ut de inimicis quoq; bene mereamur. An hoc agenti cōuenit occinere dogma scholasticum: Neminem obligari ad impertitendū de suis proximo, nisi in extrema necessitate, quod ipsum tamen liceat ab eo reposcere, ad meliorem fortunā prouectio. Non tamen hæc eō loquor, quasi negem in scriptis meis inesse lapsus. Non sum felicior Hieronymo, Ambrosio & Augustino, quibus hoc non contigit: sed puerum animi studium semper abfuisse quamuis sancte

sanctę deierare uel ipso Christo præsente
 nihil uerear. Laudo tamen piam Theolo-
 gorum uigilantiam, quibus non satis est
 euellere zizania dogmatum improbatō-
 rum, sed infirmorum etiam offensionibus
 studēt occurrere. Nam id quum in multis
 censuris, tū in ipsa præfatione significant,
 quum aiunt ad cautelam. At mea senten-
 tia rectius cautum fuisset infirmis, si certis
 delegassent negocium è meis lucubratiō-
 nibus decerpendi, quicquid ibi pugnat cū
 dogmatibus ob quæ nunc turbatur eccle-
 sia, aut ita temperassent sermonem, si hoc
 sentit Erasmus, errat. Nunc interdum &
 de animo meo pronunciat, idq; præter
 causam, ut suis locis monstrabimus.
 Atqui quum hætenus constanter adhæse-
 rim ecclesiæ catholicæ, quum eorū quos
 ipsi pro perduellionibus habēt ecclesię, &
 animos & calamos in me cōcitarim, si mi-
 nus eo dignus fauore uidebar, ut incircum-
 spectius à me dicta commode interpreta-
 rentur, saltem hac æquitate non indignus
 uideri poteram, ne mihi tam odiosis nomi-
 nibus impingerentur, quæ nec scripsi, nec
 sensi, ac fragmentis male decerptis, & in
 B sensum

sensum impium deprauatis mecum agere-
 tur. Postremò si pie cogitat qui studet sim-
 plicium & imbecillium periculis occurre-
 re, rem non impiam mihi uideor facturum,
 si & illorum occurram periculo, qui quo-
 niam me existimât esse aliquid, quum ni-
 hil sim, hoc ipso possent in errorem prola-
 bi, aut in errore confirmari, si persuasum
 fuerit, me hoc sentire, quod quidam inter-
 pretantur. Qualis aut ille medicus uidea-
 tur, qui dum aliorum hulceribus mederi stu-
 det, alios integros fauciat. Incauta cautela
 est, sic cõsulere nescio quibus infirmis, uel
 morosis uel iniquis potius, ut immerentẽ
 grauius lædas. Porro Theologos collau-
 do quod nõ grauati sint de ea quæ in ipsis
 est fide rationem reddere. Sed expressius
 specimen Christianæ mansuetudinis datũ
 fuisset, si tantũ docuissent, non etiã conui-
 cia quædã aspersissent, qd' nec aduersus
 Luterũ factũ est. Neq; uideo in quẽ iacian-
 tur illa uerba: ut clare agnoscãt qui ista le-
 cturi sunt, tantã esse uim ueritatis, ut quibus
 interdũ impudenti insipientiũ hominũ te-
 meritate exagitet, nunq; tamen possit con-
 uelli &c. Hęc si in alios dicũt, alieno loco,
fin

sin in me, cōtumeliose dicuntur. Fateor & apud Ethnicos esse turpe, repugnare cogitata & exacta ueritati, sed apud eosdem nunquā fuit honestum, quenquā calumnijs inceslere. Hæc præfatus rem aggredior: sed prius illud lectorem admonere uolui, si quid uel in hac præfatione, uel in sequētib; declarationibus minus reuerēter dictum uidebitur, intelligat nihil ad Facultatem pertinere, quæ non nisi ex delatis pronunciauit. In delatores igitur, uelut in Pyrrhæam, si quid mali.

TIT. I. DE PARVVLIS BAPTIZATIS. In epistola præposita paraphrasi in Mattheum Propositio Erasmica

MIHI uidetur non mediocriter conducere, si pueri baptizati quum iam ad pubertatem peruenerint, iubeantur concionibus adesse, in quibus illis dilucide declaretur quid in se contineat professio baptismi: deinde diligenter priuatim examinentur à probis uiris satisne teneant ac meminerint ea quæ do-

B 2. cuius

I
In Supputa.
fo. 63

20 DECLAR. AD CENSURAS

cuit sacerdos. Si comperiētur satis tenere, interrogentur, ratūne habeant quod susceptores illorum nomine polliciti sunt in baptismo? Si audita professione, non approbent quod gestum est per uicarios: omnia tentanda sunt, ne quis resiliat à prima fide. Quod si non potest obtineri, fortassis expediet illum non cogi, sed illum suo relinqui animo donec resipiscat, nec ad aliā interim uocari pœnam, nisi ut ab Euchariſtia ſumenda reliquisq; sacramentis arceatur. Cæterum nec à sacris, nec à concionibus excludatur.

CENSURA.

*Non dubitat
consilium.*

Consilium hoc quantū ad id quod suadet petendum à paruulis baptizatis dum iam sunt adulti, ratum ne habeāt quod susceptores illorū nomine in baptismo promiserunt, & si non approbent, fortassis expedire eos relinqui animo suo donec resipiscāt: nec interim aliter puniri, nisi quod non tradantur eis sacramenta ecclesiæ, impium est, & in perniciem uergit fidelium, uiam aperiens abolendæ Christianæ religioni.

RATIO.

Si enim qui paruuli baptizati sunt, ubi
adole

adoleuerint, interrogati negent se rata ha-
 bere quæ susceptores nomine illorum pol-
 liciti sunt, mox & ipsi suæ peruersitati ad-
 hærentes à Christianismo deficerēt, & eo-
 rum exemplo multi alij. In dubium præte-
 rea reuocare an baptizati paruuli ubi ad
 annos discretionis peruenerint, possint co-
 gi ad tenendam fidem catholicam, apertā
 præfert impietatem, Nam cum fide tenea-
 tur baptizatos paruulos esse fideles filios
 dei & hæredes regni cœlestis, fide quoq̃
 tenendū eosdem iam adultos esse de gre-
 mio ecclesiæ: ideoq̃ eisdem legibus esse
 obnoxios, quibus cæteri orthodoxi astrin-
 guntur: haud secus quàm aliarum cōmu-
 nitatum paruuli, ubi ad pubertatis annos
 peruenerint, legibus suarum politiarum
 deuinciuntur: quamuis in illas formaliter
 per se non consenserint. Vnde nec minus
 possunt cogi paruuli Christianorum bap-
 tizati, ad fidem Christi seruandam, quàm
 olim paruuli Iudæorum circuncisi, ad le-
 gem Mosaicam: de quibus tamen nefas
 est hæsitare. Sub lege siquidem circunci-

Galat. 5

Deut. 10

B 3 in

De hæreticis
in 7. ca.
contra Chri-
stianos.

in lege ueteri morte plectendos, quoscūq;
à semel suscepta lege recedentes. Declara-
runt item nonnulli summi pontifices tan-
quam contra hæreticos procedi oportere,
aduersus eos qui quū paruuli essent, bap-
tizati sunt: ubi autem doli facti sunt capa-
ces, ad ritus se conuerterunt Iudæorum.

DECLARATIO ERASMI ROT.

ad primam censuram.

I Nunquam dubitauī quin infantes bap-
tizati pertinerent ad corpus ecclesiæ, nec
unquam dubitauī quin ecclesia ius habe-
at animaduertēdi in eos, qui à fide baptis-
mi resilierunt, ut iam illa uerba censuræ,
de quibus tamen nephas est dubitare, ni-
hil ad me pertineant. Porrò quod ad illam
particulam attinet, quam solam notat cen-
sura, Consilium proprie dici non potest.
Consultatio potius est. Qui enim dat con-
siliū, iudicauit. Qui proponit dubitans,
petit consilium uerius quam dat: nec iudi-
cat, sed alijs defert iudiciū. Verum ut o-
mittamus de uerbo contentionem, quo-
pacto potest impiū dici, quod pio animo
proponitur: Nihil obstat quo minus utra-
q; pars quum æque pio ducatur spiritu, in
summa consentiat, in medijs dissentiat. Illi

perpendentes quæ prodigiosa sit hæc præsertim temporibus ad omnem nouitatem uolubilitas, necessariū existimarunt temeritatem precipitè ostenso fune compesti. Ego reputans quot sint hominum milia etiam inter Christianos, qui uel nihil omnino sciunt de dogmatibus fidei, uel nihil omnino credant, id quod partim ex plurimorum colloquijs deprehendimus, partim ex eorum narratione cognouimus qui audiendis arcanis confessionibus uacant, quærebant tanto malo remedium. Sperabam autem, si præsulū autoritate renouaretur catechismus in adultis, & post cognitam Euangelicam philosophiam renouaretur professio, fore ut plures haberet ecclesia germanè uerèque Christianos. Id autem uidebatur melius successurum, si ducerentur homines magis quæ cogerentur. Fides enim persuaderi gaudet potius quam compelli. Ad hæc, sperabam Catechistarum uigilantiâ adiuuante Christo nullos aut certe quæ paucissimos fore qui resisterent, de quibus expendendum proponebatur, an expediret, non statim tradere externo iudici, sed monitis, hortatibus, pudore ac remedijs, per Christianam charitatem lenioribus

prouocare, donec ex animo profiterentur.
 Nec interim essent liberi à seueritate legū
 principalium, si aut blasphemias euome-
 rent in Christum, aut alios ad defectionē
 sollicitarent, aut nostram religionem petu-
 lantius inceslerent. Non est minor pote-
 stas ecclesiæ in suos quàm synagogæ fuit
 in suos, fateor; sed aucta charitas pristinæ
 legis seueritatem in plerisque diluit, magis
 spectans quid expediat filiis, quàm quid
 ipsa iuris habeat; quemadmodum beatus
 Paulus agnoscit quidem suam potestatem,
 quam acceperat à domino, sed ea frequen-
 ter non utitur dum studet utilitati discipu-
 lorum adhuc lactentium. At hæc inquit
 lenitas inuitaret improborum temeritatē.
 Videbam & hoc periculum, eoq; adieci,
 fortassis. Illi nolunt hunc reip. statum mo-
 ueri, ne quid accidat deterius; ego synce-
 riorum quendam populum induci cupie-
 bam, minore iactura quàm nunc patitur
 ecclesia, ut mihi quidem uidebatur. Nam
 qui non credunt, iam resilierunt apud de-
 um. Hi & minus inficerent alios, & citius
 ad meliorem mentem redirent, si semoue-
 rentur, quemadmodum semouebantur o-
 lim

lim pœnitentes. Metus enim legum frequenter hypocritas facit, & linguas cohibet uerit⁹ quàm corrigit animos. Et hodie multi dubitant, utrum consultius fuerit ludæos ut erāt sinere, q̄ nunc habere nobis permixtos, mutato titulo uerius q̄ animo. Perspicuum est opinor meam cogitationem plurimum abfuisse ab impietate quum illa scriberem, eo q̄ legēti mihi uerba illa in censura, consilium impium est, & in perniciem uergens fidelium, uiam aperiens abolendæ Christianæ religioni, prorsus inhorruit animus. Quanquam quomodo ad perniciem, quū ecclesia primum felicissime & creuerit & confirmata sit, quum nullus occideret resiliens. Partiamur igitur hanc inter nos laudem si uideretur, ut illi prudentius metuerint, ego sperarim benignius. Et tamen illa uerba, quoniam ut uidet̄, offendunt, delebuntur, imò totum illud emblemata iam pridem reiectū est. Neq̄ enim est præfatio in Matthæum, ut hic citatur, sed assumentū alienum ex tempore interiectum, ad explendas paginas, quæ tum supputatoris indigentia uocabant.

TIT. II. DE MORTE CHRISTI,
Luc. XXIII. Propositio Erasmi
prima.

II
In Supputa.
pag. 134. **I**esus suam mortem non lugubrem, sed
gloriosam esse uoluit: nec eam deplora-
rari uoluit, sed adorari, ut quæ sponte pro
salute totius mundi suscipiebatur.

CENSURA.

Et si preciosa est mors Christi & glorio-
sa, ut quæ mortem & mortis destruxit au-
torem: non continuo non est & ipsa lugu-
bris, & fidelibus deflenda, pro quorum sa-
lute exhibita sponte est. Nam quum per re-
gnum prophetam Christus conqueratur,
dicens: Sustinui qui simul contristaretur,
& non fuit: qui consolaretur, & non inue-
ni. Et per Zachariam prædictum sit: Do-
lebunt super eum sicut doleri solet in mor-
te primogeniti: Pater quoque matris animam
in filij passione doloris gladius, iuxta uati-
cinium Symeonis pertransierit: planum est
quod Christus suam passionem & mortem
minime uetuerit defleri: sed cum illa, pec-
cata uoluerit lugeri, propter quæ expian-
da moriebatur, tanquam causam tanti do-
loris: quandoquidem attritus est (ut scribit
Esaias

Esaias) propter scelera nostra, & liuore eius sanati sumus. Proinde cum hæc propositio catholicorum doctorum sententiæ, universalis ecclesiæ ritui, quo singulis quibusque sextis ferijs, in memoriã dominicæ passionis, à carnibus abstinetur: nec nõ & rectoris sacre scripturæ intelligentiæ aduersetur, temeraria est, impia, & hæretica.

Esaiæ 53

DECLARATIO SECUNDA.

Certe sub hoc lapide nõ suspicabar tantum latere scorpionum. Paraphrastes explanans uerba Christi, sequutus sum orthodoxos ac probatos autores, quos plurimum arbitror abfuisse ab hæretica sententiã. Primum Theophylacti uerba subscribã. Mulieres quidem inquit genus hominum est facile lachrymans & plorans, quasi graue quiddã accidisset & domino, plorant compassionem præ se ferentes magnam, & iniusticiam lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntarie enim patiebatur. Non decet autem lamentari eum, qui sponte & pro salute omnium patitur, sed cõgruum est, ut ille magis laudibus efferatur & celebretur. Per crucem enim & mors destructa est, & infernus captiuus

II

capitius factus. Lamēta enim his qui spō-
 te patiuntur nullam consolationem adfe-
 runt, proinde dominus eas quæ ipsum lu-
 gebāt increpat &c. Nec his dissimilia scri-
 bit Beda, scriptor ab ipsis laudatus. Ne me
 inquit, moriturum lamētemini, cuius cita
 resurrectio mortem soluere potest, cuius
 mors, & omnem mortem, & ipsum mor-
 tis destructura est autorem. Hæc Beda,
 Ambrosius uero licet hunc domini sermo-
 nem ad fœminas prætercurrat, tamen ad
 crucis mentionem statim erumpit in uer-
 ba triumphalia, non lugubria. Sed iam tro-
 phæum inquit, suum uictor attollat. Ac de
 inde, Nunc quoniam trophæum iam uidi-
 mus, currum suum triumphator ascendat
 &c. Et ipse dominus commendans nobis
 memoriam suę passionis, non dicit, mortē
 domini lugebitis, sed mortem domini an-
 nunciabitis, hoc est, prædicabitis ac cele-
 brabitis. Qui conueniret autem ut quum
 aliorum martyrum mortes ecclesia tantis
 celebret tripudijs, qui tamen non caruere
 peccatis, domini mortem luctu uulgari ce-
 lebremus? Porro psalmus 68. Sustinui qui
 simul contristaretur &c. non hortatur nos
 ad

ad luctum, sed uaticinatur quomodo dominus in passione foret ab omni humano solatio destituendus. Hæc autem Zachariæ uerba, Et plangēt planctu quasi super unigenitum, Hieronymus interpretatur de planctu impiorū in iudicio, Tūc inquit dolebunt à se crucifixum, quum uidebunt in claritate regnantem. Atq; ut hic locus maxime accommodetur ad mœrorem discipulorum ac piarum mulierū de morte domini, uaticinium est rei gestæ, non exhortatio gerendæ. Quid quod in ipso parasceues die, quo maxime celebratur mors & sepultura domini, tamen ecclesia non continet gloriam suā de morte redemptoris, canens hymnum illum, Crux fidelis inter omnes, arbor una nobilis, quiduis potius quàm lugubrem: uelut per hebdomadam passionis, canitur hymnus triumphalis, Vexilla regis prodeunt &c. Item diebus ueneris, scilicet quādo peragitur commemoratio mortis dominicæ, canit ecclesia: Nos autē gloriari oportet in cruce domini nostri, nec ullam præ se fert luctus speciē. Quod autem discipulorum animos consternauit mors domini, partim infirmitas, partim

partim incredulitas fuit in causa. Nondū
 perfecte nouerant redemptionis mysteri-
 um & de resurrectione desperabant aut
 certe dubitabant. In eo affectu nec illos ex-
 pediebat manere, nec nos esse congruit,
 q̄ scimus quod Christus iam nō moritur,
 sed cū patre regnat immortalis. Quomo-
 do igitur possumus nunc eam mortem lu-
 gubrem ducere, quæ fons est omnis sola-
 tiij, omnis gaudiij, omnis gloriæ nostræ?
 Sed mater, inquit, sensit doloris gladi-
 um. Omitto uariam huius loci expositio-
 nem: Sensit affectum naturæ, sed relucta-
 ta est spiritu. Verum eum dolorem omnē
 abstersit resurrectionis læticia. Non tamē
 damnandus est affectus illorum, qui tum
 Christo, ut homini dira patiēti, communi
 naturæ sensu cōdolescebant: nec Christus
 simpliciter reprehendit lachrymas mulier-
 ularum, sed admonet quid potius sit flen-
 dum: atq; harum occasione, commonuit
 posteros, ut cōmemorantes domini mor-
 tem, sua crimina deplorent potius quā
 illius mortem: siquidem illa sunt, quæ in-
 nocentissimum egere in crucem. Qui lu-
 get, aut eius uicem dolet qui decessit, aut
 suam

suam ipsius, aut utriusq; sed Christus sitia
 uerat horam, nobis aut illius mors fons ui
 tæ fuit. Bene luget qui sua peccata luget
 ob quæ Christus mortem suscepit, iustus
 luget, qui subinde relabens in peccata, ite
 rum atq; iterum, quod quidem in ipso est,
 dominum crucifigit. Non constat autem
 sanctas ac pias mulieres à domino repre
 hensas, sed probabilis est fuisse uulgares,
 quæ nõ tam iudicio, quàm sexus mollicie
 fundebant lacrymas. Talibus lacrymis o
 pinor, Christus non uult à nobis deplora
 ri mortem suam.

SECUNDA EIVSDEM PROPOSI
 tio in Elencho Annota. VII.

Christus si suam mortem uulgaris mo
 re lugeri uoluit, cur baiulans crucẽ
 reprehendit filias Hierusalem?

CENSURA.

Noluit se Christus à filiabus Hierusalẽ
 deseri, ut infirmum aut non potentem se
 ab illatis malis defendere: quemadmodũ
 illæ erant desendæ, ob imminens Hiero
 solymitanæ ciuitatis excidium. Neq; ta
 men eam ob rem id fieri prohibuit, quod
 natura suggerit, ratio suadet, sacra eloquia
 compro

III

comprobāt. Christianos uidelicet Christi membra Christo capiti suo conformari: eidemq; patienti & dolenti cōpati & con dolere: quemadmodum suo generali ritu Ecclesia obseruat. Hac autem interroga tione oppositum innuens hic scriptor, ne que scripturam quam assumit intelligens, manifeste errat.

DECLARATIO.

- III Si minime uetuit dominus defleri mor tem suam, quid sibi uolunt illa uerba, No lite flere super me? Sic inquit, defleri nolebat. Idem ego dico, uulgarī more no lebat defleri. Est ergo luctus aliquis, quo lugeri non uult. Rursus, si quod fatentur, gloriosa nobis ac triūphalis est mors Chri sti, uidelicet pium est aliquo modo negare mortem illius nobis esse lugubrem. Ut au tem maxime probatum sit, domini mortē nobis aliquo pacto lugendā esse, non con ueniebat ut paraphrastes dicerem contra rīa loco, quē explanabam. Christus dicit, nolite flere, egōne dixissem? imo deplo randa est Christianis omnibus mors Chri sti. deniq; ut fuerit humanus affectus illa chrymare Christo patienti, quando similē affectum

affectum in nobis gignit interdum audita
 conspectaue mors hominis etiam scelerosus:
 quale est post deuictam mortem, exa-
 ctis iam annis mille quingentis adhuc lu-
 gere mortem domini? Debent inquit,
 membra cōformari suo capiti: fateor, hoc
 est, debent imitari Christi crucem, morti-
 ficandis affectibus, qui militant aduersus
 spiritum, non deplorando Christum, tan-
 quam miserabilē. Accedit huc, quod uix
 cōgruere uideēt sublimitati doctrinæ Chri-
 sti, requirere à nobis affectus uulgares. Pau-
 lus præcipit ut uiri diligant uxores, sed ad-
 dit aliquid dignum apostolo, sicut Chri-
 stus dilexit ecclesiam: præcipit, ut serui o-
 bediant heris suis, sed addit, tanquam do-
 mino. Miror autem quorū commemoran-
 dū existimarint, quod ecclesia diebus Ve-
 neris in memoriam passionis dominicæ
 abstinet ab esu carniū. Nam id mea sen-
 tentia, nō est lugere mortem domini, sed
 imitari. Commemorandum potius erat,
 quod in diebus extremis quadragesimæ,
 Ecclesia ritibus quibusdā repræsentat per-
 turbationem discipulorum, strepitum ac
 uesaniā Iudeorū, uelum templi scissum,

34 DECLAR. AD CENSURAS

sepulturam. Hæc enim non sunt proprie luctus, sed representatio quædam eorum, quæ tum gesta sunt. Quemadmodum in die paschæ candido uestitu alijsq; ritibus representat læticiã resurrectionis. Postremò si tenemur lugere mortẽ Christi, quin eadem opera lugere iubemur afflictiones; pericula mortẽsque beati Pauli. Proinde, quum in paraphrasi sequutus sim orthodoxos ac probatos autores, quũ mea uerba non repugnent ulli loco scripturæ, nec ulli ritui ecclesiæ, nõ est quur dicar parum intellexisse locum, quem explano, aut hæreticam sententiam protulisse.

TIT. III. DE IEIUNIO ET DELECTU ciborũ. Erasmi propositio prima, in epistola præposita paraphrasi primæ ad Corinth.

IIII
In Sup. 211

M Ihi purioris Christianismi uidetur magisq; consentaneum euangelicæ & apostolicæ doctrinæ, si nullum certum cibi genus præscribatur, sed admoneantur omnes, ut quisq; pro corporis habitu uescatur quæ maxime conducunt bonæ ualeitudini; non ad luxum, sed ad sobrietatem; cum gratiarum actione, ac studio bonæ

nae mentis.

CENSURA.

Hæc propositio significans magis con-
forme esse euangelicæ & Apostolicæ do-
ctrinæ, omne ciborum discrimen à Chri-
stianis auferri, ut quisq; pro suo arbitrio
ñs uescatur quæ existimat conducere suæ
ualetudini, modo sobrie id faciat, & cum
gratiarum actione, ex erroneo scripturæ
intellectu asserta, ecclesiasticæ est discipli-
næ eneruatiua, & euangelicæ ac Apostoli-
cæ doctrinæ, quæ iubet superioribus obe-
dientiam præstari, aduersatur: Ecclesiæ ca-
tholicæ, quæ huiusmodi escarum delectu
fidelibus obseruandū religiose & pruden-
ter constituit, cõtumeliam irrogat. de Aë-
rij, Louiniani, Valdensium & Luteri hære-
si consentit. Non tolerandam deniq; arro-
gantiam eam asserētis, indicat: qui suam
unius sententiam totius ecclesiæ iudicio
præferre non erubescit.

DECLARATIO.

Nullus reperietur locus in scriptis me-
is, in quo reprehendam ecclesiæ consuetu-
dinem de abstinentia carniū, sed aliquot
sunt in quibus pugno aduersus eos, qui te-
mere citraq; necessitatem uescuntur inter

IIII

C 2 dictis

dictis. Nec hic quicquam asseuero, tantū dico quid mihi uideatur, nullo pacto præiudicans cōstitutionibus, aut consuetudini ecclesię: nihil enim nouari uolo sine maiorum autoritate, eoque nihil facio aduersus illud, obedite præpositis uestris, nihilo magis quàm si in concilio sedens in quo ageretur de mutandis quibusdam in ecclesiam receptis, dicerē, mihi hoc uidetur expedire: decernendi autoritatem deferens ecclesię. Puriores autem Christianismū appello, qui lōgius recedit à specie iudaismi. Vix autem alia res irrepit in ecclesiā, quę propius accedat ad speciem Iudaismi quàm delectus ciborum, & unde minus nascatur fructus ad ueram pietatem, & unde plus existat offendiculorum. Arbitror autē puriores fuisse Christianismum temporibus apostolorum ac martyrum quàm nunc est, quando sic refrixit hominū charitas. At illis temporibus quum nullū esset præscriptum de ciborum discrimine, plures ultro abstinebant à carnibus, quę nunc faciunt coacti lege. Iam quum Dominus ait, quod intrat in os non coinquinat hominem, utique magis dissuadet ciborum delectum

lectum quàm suadet. Et Petrus in actis liberat gentes ab omnibus huiusmodi observationibus. Et Paulus nusquam nõ clamat aduersus eos qui iudicabant fratrem in cibo aut potu, quiq; iudaicam in cibis superstitionem conabantur inuehere in Christianismum. Scio ecclesiam non prohibere cibos uelut immundos, sed nimium nutrientes. Atqui plurimi sunt & hodie non multum absimiles Iudaicis illis, qui etiam in morbo, suadente utroq; medico abhorrent ab esu carniũ: & quod deterius est, qui fratri in necessitate, quamuis horrente medico, non audent porrigere carnes, & iudicant recte pieq; & ex uoluntate ecclesie uescentem. Nec ideo reprehendo consuetudinem ecclesie, quæ uidens refrigerescere charitatem, & plerosq; nimium ad luxum carnisq; delicias degenerare, propter hominum imbecillitatem talibus constitutionibus ueluti freno cohercuit, idq; præter doctrinam Apostolicam, non contra. Nec læditur præpositorum obedientia, ubi nihil nouatur nisi ex illorum auctoritate: nec ulla irrogatur ecclesie iniuria, si quod ipsa prudenter & religiose instituit,

ob causas enatas æque prudenter & religiose mutet in id quod pro tempore magis expedit. Neq; tamen simpliciter uolebam abrogari discrimen eduliorū, sed hactenus tantū ut pro abstinentia certorum ciborum succederet perpetua sobrietas in omni ciborum genere, & quod decederet externę obseruationi, accresceret ad lucrū ueræ pietatis. Sic enim habēt mea uerba: non ad luxum sed ad sobrietatem, cum actione gratiarum ac studio bonæ mentis. Itaq; cum citra assertionē proponam meam opinionem, quum multis lucubrationum mearum locis refellam eos qui temere uiolant in his ecclesiæ uel constitutiones uel consuetudines, quum nihil nouari uelim sine autoritate ecclesiæ, quam obsecro contumeliam irrogo ecclesiæ? Aerios, Iouinianos, & Valdenses non noui. Luterus ni fallor, docet nullum esse ius episcopis condendi ulla leges, & conditas fortiter esse uiolandas, uelut impias: itaque res ipsa loquitur quantum ab illo dissentiat mea propositio. Porro intolerabilem arrogantiam bono stomacho mihi impingunt, qui meam unius sententiam
 totius

totius ecclesiæ iudicio præferam, quum
 arbitrer esse multa piorum hominū milia
 quibus idem uideatur quod mihi. Neque
 uero in hac constitutione ecclesia profite
 tur se Christianismū sequi puriorem, aut
 proxime ad doctrinam Euangelicam A/
 postolicam uē accedere, sed degeneranti/
 bus hominum moribus pro tempore re/
 medium admouit. Aliud est, si constat hæc
 ita constituta, ut ecclesia nec possit nec ue
 lit unquam innouari, quum tot apostolo/
 rum decreta sint abrogata.

SECUNDA EIVSDEM DE EADEM

re propositio complectens multas: In
 paraphrasi octauī capitis pri/
 mæ ad Corinthios.

A Pprobo quod dicis: Esca non com V
 mendat nos deo. Cum enim deus
 uniuersa creauerit ad usus humanos, neq;
 quicquam à nobis exigat præter uitæ pie
 tatem, quid illius refert pisciū an quadru/
 pedum an uolatiliū carnibus uescamur?
 Nihil enim horum pietati quicquam uel
 addit, uel adimit: horum delectus supersti
 tiosum facere potest, pium nequaquam:
 Christus nullum horum discriminē docuit.

C 4 Proinde

Proinde temeritatis sit, si quis homunculus conetur quenquam huiusmodi constitutionibus onerare. Pro suo quisque corporis affectu uescatur quibus uelit, modo sobrie parceque, super omnibus gratias agens deo.

CENSURA.

Quamuis, ut per uerba illa, Esca nos non commendat deo, præ tendit Apostolus, quod cibis aut potus aut eorum sumptio, suapte natura bona morum non sint aut mala, nec pios reddant nec impios; abstinentia tamen ab illis, ad uirtutes comparandas ex præcepto ecclesie, aut iuxta conditionem personarum ex uoto aut deuotione uoluntarie assumpta, laudabilis est & meritoria: ac pietati deseruit, ad illam præparans, ac magnum illi afferens subsidium; alioqui non toties abstinentiam & sobrietatem commendaret scriptura; nec deum alloquens cõcineret ecclesia: Qui corporali ieiunio uitia comprimis, mentem eleuas, uirtutem largiris & præmia. Quapropter dogma istud sic indistincte positum, & ex scripturis perperam intellectus assertum, à pietate retrahit, atque errori suffragatur, præfatorum hæreticorum Aerij & Iouiniani, ante annos

nos mille dānato: & rursus postea in Valdensibus, Vviclefo & Luthero reprobatō. Nec tam explicat scriptor literam Apostoli, quā ad hæreticum sensum eam contorquet: præsertim habita ratione præcedentis propositionis, scilicet, Mihi purioris Christianismi uideē &c. quæ mentē clare satis aperit scribentis. Hoc item comperito quod ab ipsis etiam Apostolis delictus ciborum inductus est, qui abstinentiam à suffocato & sanguine præceperūt. Eorū insuper decreto, autoribus Ignatio, Hieronymo, & Maximino, quadragesima instituta est. Et ubi certe per se Christus nullum præcepisset discrimen ciborum, non recte inde eliciatur quod temeritatis sit ad utilitatem fideiū super huiusmodi rebus leges ab ecclesia constitui. Quin potius magnæ est temeritatis, usq; adeo procaciter ecclesiæ instituta conueltere eniti.

DECLARATIO ERASMI.

Verba quæ in Paraphrasi recitātur sub **V** persona beati Pauli, atq; illis temporibus sancte pieq; dicebantur iuxta mentem Apostoli, contra eos qui iudaicam in cibis

C s supersti

42 DECLAR. AD CENSURAS

superstitionem Christianismo admiscere nitebantur, perinde referunt, quasi nunc sub mea persona dicantur aduersus ecclesie constitutiones. Paulus compluribus locis depugnat aduersus eduliorum delictum. Hoc nimirum illa requirebant tempora quibus per pseudapostolos iudaismum inducere molientes periclitabatur Euangelij synceritas. Eo periculo sublato, iam ecclesia aduersus luxum induxit alias constitutiones. Itaque si distinguamus personas ac tempora, locus ille paraphrasis nihil omnino facit aduersus ecclesie consuetudines longo post tempore natas: & arbitror me Pauli mentem ex ueterum enarratione bona fide reddidisse, non quod isti dicunt deprauasse ad sensum haereticum. Tempore Pauli recte dicebatur, temeritatis sit, si quis homunculus conetur huiusmodi constitutionibus onerare Christi populum. Siquidem hic sermo petit pseudapostolos, qui priuatae autoritate, iudaica quaedam praescribebant Christianis. Ut cunctaque torqueas, hic sermo non potest ad ecclesiam pertinere quae non est homunculus. In pseudapostolum quempiam ista dicta

dicta sunt, non in ecclesiam. Demiror autem quur hic existimarint laudanda Christianorum ieiunia, quū præsens locus atq; etiam superior tantum loquatur de delectu ciborum: præsertim quum à me pluribus in locis commendentur ieiunia, uelut in ipso libello de delectu ciborū, & in libello de modo orandi deum: nusquā certe doceam quod Acrius, Iouinianus, VVicleuius & Luterus. Nec uideo quur commemorandum hic putarint, quod Iacobus in concilio gentibus imposuerit, ut abstinerent à suffocato & sanguine. Nam hoc decretum non ex Apostolorū sententia proditum est, sed pro tempore datum est inuincibili Iudæorū importunitati. Alioqui malebāt Apostoli plenam libertatem gentibus relinquere, quam Petrus in eo concilio decreuerat. De quadragesima rursus non huc pertinet, quum ut modo dixi, nõ agatur de ieiunio, sed de eduliorum discrimine. Aliud est autem inducere, aliud præcipere. Vfus præcesserat, præceptum oppositum est refrigerenti Christianorum pietati. Sed hæc extra causam, quum paraphrasis agat de temporibus Apostolorū,

non

non de posterioris ac iam senescentis ecclesie præscriptis. Itaque dum colligunt quasi ego temeritatis accusem ecclesiam, quod præscripserit ieiunia, aut abstinentiã ciborum, quasiq; procaciter nitar conueltere instituta ecclesie, præter causam præterq; omne meritum meum, odiose impingitur uerius quàm erudite, quum multis locis horter ad seruandas ecclesie constitutiones. Nec Paulus damnat eos qui pietatis studio à lautioribus epulis ac uino abstinebant: probabile enim est tunc plurimos fuisse Christianos qui per omnem uitam & à uino, & à carnibus in totum abstinebant, holeribus & leguminibus contenti: sed iudaicam præscriptionem huiusmodi rerum damnabat Apostolus, pro illo quidem tempore. Sunt qui locum Pauli, esca non commendat nos deo, sic exponunt, ut dicatur ab obijciente: & hos sane sequuta est paraphrasis: uerum à quibuscunq; hoc dictum est, Paulus non improbat, quum eandem sententiam compluribus alijs locis inculcet: hic tantum adiicit, ut qui scientiam habet, ex charitate uiret offendiculũ infirmorũ. Vbi est igitur ille qui tam procaciter

faciter conuellere nititur instituta ecclesie. Si Erasmus est, idē facit Paulus. Quod si Apostolus non præiudicat constitutio-
nibus ecclesie post futuris, nec ego præiudico apostolici sensus interpretes.

PROPOSITIO EIVSDEM TERTIA. Ex libro de interdictione esu carniū.

Vnde offendiculum ex ijs rebus quarum usum non interdicit euangelium, imò quarum interdictiones damnant apostolicæ literæ, prohibentes (inquit) cibos, quos deus creauit ad uescendum. VI

CENSURA.

Hæc propositio innuēs præceptum de ieiunio & delectu ciborum certis diebus ecclesiam contra doctrinam Apostolicam instituisse, diabolica suggestione asserta, hæretica est, & ecclesie catholice iniuria, ac insanam libertatem cum præfatis hæreticis inducere molitur. Nec intentioni Apostoli consentanea est: qui illos solum in loco assumpto damnat, qui creaturas natura malas esse asseriebant: non autem eos qui ex instituto ecclesie, aut ob satisfactionem, aut uirtutē, à certis cibis statutis temporibus abstinent.

DECLA

DECLARATIO.

VI Rursus admiscet hic de ieiunio, quum locus ille tantum agat de eduliorum discrimine. Nec Christus nec apostoli usquam damnant ieiunia. Verum est autem quod dicunt, pseudapostolos quos damnat Paulus quosdā cibos interdixisse, quasi per se essent immundi & inquinarent: sed tamē quo lōgius abessent ab hoc periculo Apostoli, plenam libertatem reliquerunt Christianis in delectu ciborū. Nec sermo meus innuit constitutionem ecclesiæ de cibis, aduersari doctrinæ Apostolicæ: absit tanta impietas: tantum cōfero scandalum cū scandalo. Aliquid dandū erat olim offendiculo gentium, qui Christianum immolatijs uescentem, non potuerunt sibi persuadere cum pura conscientia uesci: item iudæorum, qui ob inueteratam & à maioribus traditam persuasionem, nō ferebant gentes uesci cibis communibus. At nunc nō est locus offendiculo si quis uideat fratrem uescentem cibis ab hominibus duntaxat interdictis, quū fieri possit ut ille ob causas occultas cum bona conscientia uescatur. In dubijs autem oportet interpretationem

tionem uergere in partem benigniorem. Particula porrò illa, imò quorum interdictores damnât sacræ literæ, ad Epitafin addita est: quasi dixissem adeo usum ciborũ non interdicit Euangelium, ut Apostolicæ literæ damnent potius eos qui prohibebant. Iam non est uerisimile Iudæos omnes fuisse tam stupidos, ut cibos iudicarent natura malos esse, quod est Manicheorũ: sed quoniam multi nitebãtur iudaismum admiscere Christianismo, putabant in hac quoq; parte legem Christianis obseruandam esse. Aduersus quos Paulus tuetur discipulorum libertatem. Nec statim ecclesia pugnat cum Apostolo, si quod ille pro suis temporibus recte docuit, ecclesia pro diuersa temporis ratione secus constituit. Itaq; diabolica suggestio, & insanam libertatem cum hæreticis inducendĩ studium procul abest ab animo nostro. Tantũ quorundam temeritatem retũdo, qui ob esum non aliter horrent proximum, quàm si parentem ferro necasset. Fateor tamen hoc à me dictum incircũspectius præsertim hoc seculo: & ob infirmos, primo quoq; tempore medebimur illi loco.

QUARTA PROPOSITIO EIVSDEM.
dem. Mar. 2

VII **T**Ristia sunt ieiunia quę prescribit lex,
& ob hoc ingrata deo qui diligit hilarem datorem.

CENSURA.

Hęc propositio falso asserens tristia esse ieiunia, & quasi seruili affectu semper fieri, quę ex præcepto fiunt, cum sepe libera exerceatur charitate, erronea est, & difformiter ad sanctam scripturam asseritur: quę obedientiam præceptis superiorum exhibitam maxime deo gratam esse demonstrat. Ordini quoque iuris naturalis aduersatur: quo indictum est ut inferiores superiorum legibus dirigantur. Quod si contingat talia ieiunia seruari ut uitetur poena quę incurreretur transgrediendo præceptum, nõ propterea semper sunt deo ingrata: nec inde rationem perdunt meriti.

DECLARATIO.

VII Et hic uerba paraphrasis quę dicuntur sub persona Christi, incõmode detorqueantur ad personam meam, & ad hęc tempora. Conferuntur enim illic pharisaica ieiunia, quę deus dānat apud Esaiam, & Christus

ftus in Euangelio detestatur, cum sponta-
 neis ieiunijs, quæ Apostoli hauſto cœleſti
 ſpiritu, citra præceptum ullum erant ieiu-
 naturi. Dominus enim illic excuſat disci-
 pulos ſuos, quod non ieiunarent, quem
 admodum discipuli Ioannis & phariſæo-
 rum, quum ipſe nullum ieiunium præſcri-
 beret ſuis. Hæc comparatio nihil facit ad
 eccleſiæ conſtitutiones quæ multo poſt ſe
 quutæ ſunt. Loquitur autem illic potiffi-
 mum de legibus ac præſcriptis phariſæo-
 rum. Nequaquã uero uel animo ſenſi uel
 uerbis expreſſi, quicunq; ieiunant iuxta le-
 gis præſcriptum, eos ſeruili metu ieiunare:
 neq; enim dubitandum eſt, quin & apud
 Iudæos multi fuerint, qui quod lex præſcri-
 bebat, cum alacritate ſpiritus obſeruarent.
 Sed in genere loquitur ſum de uulgaribus
 Iudæorum ieiunijs. Porrò qui metu ieiu-
 nat, nõ ieiunaturus niſi lex cogeret, huius
 ieiunium hætenus certe triſte eſt & ingra-
 tum deo, quod caret alacritate ſpiritus,
 qua præcipue delectatur deus. Neminem
 igitur reuoco ab obedientia ſuperiorum,
 ſed oſtẽdo quid deo ſit gratius. Neq; enim
 ideo infirmi liberi ſunt à cõſtitutionibus,
 D quod

quod deus cum alacritate ac sponte ieiurantes præfert ijs, qui legis impulsu ieiurant potius quam ex animo.

TIT. IIII. DE IVRAMENTO. PROPOSITIO Erasmi prima Matth. V.

VIII
In Sup. 80

Lex Euangelica, quo tutiores sint homines à periurio, prorsus dānat omne iusiurandum, ut iam fas non sit iurare.

PROPOSITIO SECUNDA EIVSDEM Matth. V.

Christus in totum uetat iurare.

CENSURA.

Heb. 7

Christum & Apostolos usos fuisse iuramento manifestum est: quod non fecissent si lege Euangelica omne iuramentum esset illicitum. Ordo etiam iuris, frequenter iuramentum exposcit, dicente Apostolo, Quod omnis controuersia finis est iuramentum. Quamobrem utraque harum propositionum legi Euangelicae & eius laetori Christo iniuria, & à sana scripturae intelligentia aliena, de damnata Catharorum, Valdensium, & eorum qui se iactant de ordine Apostolorum, doctrina desumitur.

DECLARATIO.

Valeant Cathari cum acathartís cūq̄
 Valdensibus & Apostolicis, quibus cum
 mihi nihil est commune. Illud in confesso
 est Christum in Euangelio expresse prohibere
 omne iusiurandum, & Christo succi-
 nit Iacobus apostolus. Quoniam autem
 is locus uarie tractatur à doctoribus, non
 congruebat paraphrastæ, humanarum o-
 pinionum riuulos sectari. Duas tantum o-
 piniones attingo, quarum una est Augu-
 stini, sed nō unius: ideo in totum esse pro-
 hibitum iusiurandum, quo longius absi-
 mus à piculo periurij. Altera est ferè scho-
 lasticorum, qui uolunt hunc Euangelij lo-
 cum esse consilij non præcepti, & ad perfe-
 ctos modo pertinere. Dominus enim illic
 proponit imaginem perfecti Christianis-
 mi, qui si nobis adesset superuacaneum
 esset iusiurādum, sed ad omnia satis esset,
 est est, non non: nimirum inter eos inter
 quos nemo diffideret alteri, nemo medi-
 taretur alteri fraudem, sed quisque quod
 simplici uerbo dixisset non minore fide ac
 religione seruaret quam si iusiurandum
 intercessisset. Iam euitari non potest, quin
 aliquo modo nefas sit facere, quod tam

expresse uetat Euangelium, simul cum a/
 postolo Iacobo. At si quid diuersum mori/
 bus hominum receptum est, equius est, ut
 nostra uita corrigatur ad regulam Euan/
 gelicam, quam ut illa ad nostros mores de/
 torqueatur. Neque enim dominus illic agit
 de iure forensi, quum talem formet popu/
 lum in quo nullę lites possent existere. Du/
 rius etiam me hunc locum exponit Hiero/
 nymus, qui putat Iudæis non aliter con/
 cessum iurare per deum, quam ne iurarēt
 per dæmones. Verba illius sic habent. Et
 hoc quasi paruulis fuerit lege concessum,
 ut quęadmodū uictimas immolabāt deo,
 ne eas idolis immolarent, sic & iurare per/
 mitterētur in deum, non quod recte hoc face/
 rent, sed quod melius esset deo id exhibe/
 re quam dæmonibus. Euangelica autem
 ueritas non recipit iuramentum, quū om/
 nis sermo fidelis pro iureiurando sit. Hęc
 ille. Nec mitiora scribit Theophylactus,
 cuius hęc sunt uerba. Iurare & adijcere
 amplius etiam uel nō à diabolo est. Porro
 si dixeris quod & lex Mosi mala erit quo/
 niam iurare iubet, Disce quod tunc non e/
 rat malum iurare; post Christum autē ma/
 lum

lum est, sicut & circumcidi, & in summa
quicquid est Iudaicum. Hæc Theophyla
ctus. Nec ab his dissonat Hilarius: quum
enim dixisset, rudi populo Iudæorum per
missum iurare per deum, de Christianis
subijcit. Fides uero, sacramenti consuetu
dinem remouet, uitæ nostræ negocia in
ueritate cõstituens, & abiecto fallendi affe
ctu simplicitatē loquendi audiendiq; præ
scribens. & aliquanto post. Ergo in fidei
simplicitate uiuentibus iureiurando opus
non est, & cæt. Eandem cantionem canit
Chrysoctomus, docens iusiurandum con
cessum infirmitati Iudæorū: Christianos
autē ne tum quidem iurare oportere, quū
exigitur iusiurandum, aut quum urget ne
cessitas: sed omne iusiurandum inter Chri
stianos esse malum, atq; adeo crimen ge
henna dignum: minaturq; clericis qui nō
uerebātur iuraturis Euangelicū codicem
porrigere. Ambrosius enarrans psalmum
118. non permittit iurare, quibus periculū
est ne peierent: sed quoniam omnis homo
mendax, soli deo concedit iusiurandum,
& his qui per diuinam inspirationem cer
ti sunt, se posse præstare quod iurant. Hæc
D 3 ausi

ausi sunt p̄bati ecclesie doctores in literas mittere. Quos tamē in paraphrasi sequutus non sum, tantū aīo inter perfectos Christianos sup uacaneum esse iusiurandū. Neq̄ tamē sentio perfectū ilico peccare si iuret ob grauem causam, aut coactus: sed ubicunq; iusiurādum est, ibi malū est, ut nihil aliud, certe infirmitatis. Verba paraphraseos ad hunc habent modū. Quid aut opus est ullo iureiurādo inter eos, inter q̄s nec p̄ sua simplicitate diffidat q̄squam nec p̄ sua synceritate fallere cupiat q̄squam, etiā si liceat impune? Et paulo inferi⁹. Quod si qd accesserit, ex uicio accesserit oportet. Aut em̄ parū bene sentit q̄ iurat de eo cui iurat, aut diffidit is q̄ iusiurandū exigīt. At neutrū cōpetit in uos quos omnibus modis p̄fectos esse uolo &c. Haftenus paraphrasis. Imp̄fectis igit̄ conceditur iusiurandū, non laudat. Quir aut̄ mea p̄positio est iniuria legi Euāgelicæ & eius auctori Christo, quū hoc ip̄sum explanē, quod ille uerbis expressis docet, quodq; doctores orthodoxi sunt interpretati, nihilo secius rationē interim indicās, qua p̄mitti debeat iusiurandū? Qd̄ si hæreticū est cōtradicere scripturis, uter propi⁹ accedit ad hæreseos speciē, qui dicit in totū abstinendū à iureiurādo, cōsonans Euāgelio & Apostolo, an q̄ dicit, ualde utile ac laudandū esse iusiurandū, qd̄ nusq; legimus in E

uāgelicis literis: Illud expresse dicit dominus,
 hoc dicūt ac faciunt homines. Iam ut hoc aliq̄
 pacto recte tū dicat tū fiat, nō cōueniebat para
 phrafi. Nā id nō fuisset explanare sermonē do
 mini, sed diluere uigorē Euangelicæ philoso
 phiæ. An ita loqui debebā sub p̄sona Christi,
 Dico uobis, ne om̄ino iuretis, sed sit sermo ue
 ster, est est, non nō: qđ amplius est, à malo est,
 Cæterū quanq̄ ita loquor, multis tamē nomi
 nibus utile atq̄ etiā necessariū est iusiurandū,
 in cōtrouerſijs, in iudicijs, in fœderib, princi
 pū, in suscipiēdo magistratu, in initiationibus
 sacrorū ordinū ac liberaliū disciplinarū, alijsq̄
 mille occasiōibus: Nōne belle functus fuissē
 paraphraſte officio? Sed explicādus erat inquit
 un, questiois nodus, istud nō p̄fiteſ paraphra
 ſtes, q̄ tantū explanatiū refert qđ scriptū est:
 præfertim quū inter doctores nō cōueniat, &
 q̄ maxime quærūt huius nodi solutionē, sudēt
 æſtuētq̄. Qđ si quis dixerit uitandū errorē ne
 scio quorū, q̄ simpliciter ex om̄i Christianorū
 uita iubmotū uolebāt iusiurandū, multo plus
 periculi est à morib⁹ hominum, qui frequēter
 iurando discunt peierare. Nunc em̄ iurantium
 ac peierantiū plena sunt om̄ia. Ab hac charyb
 di reuocāda erat prona in malum mortalitas.
 Eoq̄ uidemus hūc esse morē scripturis ac pri
 ſcis ecclesie doctoribus, ut quā mētes hominū

maxime pronæ sunt in uiciũ, illic occurrant hyperbolis, ac tropis, in diuersum retrahentes, ut in medio sit uirtus. Ita dominus à cupiditate uindictæ reuocans clamat, ego autem dico uobis, ne omnino resistatis malo. Et si quis tibi percusserit unã maxillam, præbe illi & alteram. Ab auaritia deterrens, ait: Omni petenti tribue. Itidem Hieronymus dehortans Christianos à furia belligerandi, dicit nobis simpliciter interdictum bellum: deterrens clericos ab opum accumulandarum studio, negat clericis esse cõcessum quicquam habere præter dominum. Hoc exemplum imitatus soleo nonnunquam uehementior esse aduersus eam partem in quã magis propendent hominum ingenia, & unde grauius imminet periculum. Quod sicubi iurat deus aut Christus, aut Angeli, nihil ad nos attinet: & si quid iurant sancti ueteris testamenti, nihil ad Euangelij discipulos. Postremò ad Hebræos scribens Apostolus, non probat iusiurandum, sed è publica cõsuetudine ducit argumentũ: nisi forte quũ ait, qui in agone contendit ab omnibus se abstinet, existimetur commendasse nobis

Theatrica

Theatrica certamina: aut Christus parabola de diuite qui distribuit talēta seruis, in usuram locanda, probauit usuram Porro me nō sentire simpliciter iusiurandum nullo modo licitum Christianis, præterq̄ quod significo in paraphrasi, clarissime de claro in annotationibus: nam ibi licuit, qd' in paraphrasi fuisset intempestiuum. Per iurium blasphemix genus est. Ab hoc latere periculum erat. non est periculum ne iusiurandum pereat in mundo, sed ne inuadet periurium.

PROPOSITIO EIVSDEM DE EODem Tertia Luc. XXIII.

Christus prohibet iurare, quod non prohibuerat lex prior. IX

CENSURA.

Cum eadem sint moralia præcepta in utraq̄ lege per Euāgelium à Christo confirmata, erroneum est dicere, iuramentum in lege noua simpliciter esse prohibitum, cum in lege ueteri licuerit.

DECLARATIO.

Vt iusiurandum sit simpliciter morale, ut moralia sint eadem in utraq̄ lege, certe in Euangelica sunt perfectiora. Verus lex IX
D s uerat

uetat occidere, noua uetat irasci: uetus lex prohibet adulteriū noua damnat etiam impudicū aspectū pro adulterio. Nec est Euāgelium legi contrariū, si perfectis adimit, quod infirmis ac rudibus cōcessit. Hoc enim est consummare legem nō abrogare.

EIVSDEM PROPOSITIO QVART
ta Matth. V.

X **N**on minus est Christianus simplici uerbo obstrictus, q̄ Iudæus per omnia sacra deſerans. CENSURA.

Hæc propositio erronea est, & honori dei derogat: cuius authoritas interponitur per iuramētum: ratione cuius nouum uinculum obligatorium inducitur.

DECLARATIO.

X Hic aliud interpretant delatores q̄ ego ſenſi. Neq̄ em̄ hoc ſentio, nō peccare grauius eum qui p̄ſerat, q̄ qui fallit ſimplici ſermone: ſed perfectio Chriſtiano tā certā eſſe in dictis fidem, ut non minore religione ſeruet quod ſimplici uerbo promiſit, q̄ Iudæus aut homo Iudaicus, quolibet interpoſito iureiurando. Iudaicus enim homo nō putat ſe teneri ſimplici promiſſo, at perfectio Chriſtiano ſimpliciſſim⁹ ſermo pro
ure

iureiurādo est. Et si tales essent omnes Christiani, quid tandē derogaretur honori dei? Meo iudicio illustraretur potius tanta sinceritate suorum.

PROPOSITIO EIVSDEM DE
eodem Quinta. Matth. V.

Non opus est in cōtractibus admisce XI
re iusiurandum, execrationes, aut simile, quod & promittentē obstringat metu, & stipulanti faciat fidem.

CENSURA.

Hæc propositio prætendens nō esse cōueniens, utile aut necessariū, adhibere iuramentum ad cōfirmandos humanos contractus, uniuersaliter intellecta, falsa est, ad errorē Vviclefi accedens. Quandoq; em̄ utile est, quandoq; necessariū hominū cōmercia iuramēto roborari: iuxta rei super qua est contractus, magnitudinē, & personarum contrahentiū. seu politiarum utilitatem inde prouenientem, ut uidere est in principum fœderibus.

DECLARATIO.

Eam propositiōem nō posui uniuersali XII
ter, sed de his ago qui simplicitate Euāgelica pfecti nō in aliū usum habent sermonē q̄ ut inuicē significēt qd habeāt in animo.
Nec

Nec inficior inter principes, quales sunt plerique, interdum uel utile uel necessarium esse iurandum: optabilius tamē sit, si ea esset fides principū, ut citra iurandum foedera transigerētur. Quo magis autem laudatur iurandum, tanto plus detrahitur uigori Euangelico, quod melius relinquitur in suo fonte, quā mūdānis rebus admiscetur.

TIT. V. DE REPARATIONE
iniuriæ. Propositio Erasmi Lu. XXII.

XII.
In Supputa.
133

Nisi Christus humanum affectū, quo ipsum Apostoli diligebant, euidenter castigasset, existimassemus nobis licere aduersus impiorum uolentiam armis nos defendere, ac uim ut repellere. Nunc autem cum Petrus reprehensus sit, quod aduersus impios & sceleratos pro innocentissimo domino strinxerit ferrum, quæ poterit esse post hac causa, ut homo Christianus iniuriam iniuria repellat?

CENSURA.

Quāquam inter Christianos, quantum fieri potest, fugienda sint bella & lites: hæc tamen propositio, ut iacet, innuens nunc licitum esse bellum aduersus impiorū uolentiam

lentionem, quasi nunquam iuris ordine ser-
uato, se defendendo iusta sit belli causa, e-
neruat omnem politiam: & à lege natura-
li & à diuina discrepat: alioqui enim non
commemorarentur in libris Numerorū,
Iosue, Iudicum, Regum, & Maccabeorū
multa bella, quæ ex diuina ordinatione ge-
sta sunt. Scriptis præterea per Apostolum
& alios sanctos uiros hæc propositio ob-
uiat: atq; hæresi consentanea est pauperū
de Lugduno & Luteri. Neq; scriptorem
excusat quod adiicit, quæ poterit esse post
hac causa, ut homo Christianus iniuriam
iniuria repellat: cum in præcedenti parte
clare tradat, simpliciter non licere nos ar-
mis defendere, aut uim ui propulsare: un-
de manifeste colligitur sensus auctoris. Ne-
que etiam ea ratione Petrum Christus re-
prehendit, quasi nunquã liceat uim ui ser-
uato moderamine inculpatae tutelæ, reijce-
re: sed quod ipsum defendere niteret, per-
inde ac si aliquo Christus indigeret hu-
mano subsidio, & mortem, iuxta patris de-
cretum, absq; contrapugnatione nõ acce-
ptaret uoluntarie.

DECLAR.

DECLARATIO.

XII Quum uideamus uix unquam esse quietem à bellis, quæ ut ex ambitione aut ira ferè nascuntur, ita pessimis rationibus plerumque geruntur, frequenter in scriptis meis à bellis deterreo, idque ueterum ecclesiæ doctorum exemplo. Multis tamen in locis declaro me non improbare simpliciter omne bellum, uelut in panegyrico ad principem Philippum Maximiliani Cæsaris filium, & in principe Christiano ad Carolum Cæsarem, postremo in libello de bello suscipiendo cum Turcis. Quod autem ad hunc locum attinet, primum iniurium est, quod sub persona Lucæ dicitur in paraphrasi, & recte dicebatur illis temporibus, id ad meam personam & ad hæc tempora accommodare. Nolebat enim dominus, ut Euangelium armis alijsue præsidij hominum propagaretur, quo tota gloria deo cederet. Apostolis autem suis nihil permisit, nisi ut de ciuitate fugerent in ciuitatem, & per patientiam suam possiderent animas suas. Quod si licuit Apostolis ac uiris apostolicis in ecclesiæ primordijs armis tueri sese aduersus Ethnicos quos impios appello, fatebor paraphrasim meam non recte

recte fuisse loquutā. Sed Augustinus qui
 tāto interuallo sequutus est apostolorū tē
 pora, non uult armis opprimi idololatrias,
 quū tamen id tēporis ea fuerit Christiano
 rum potētia, ut qđ ipse fatetur, in cōflictu
 potuerint esse superiores: quin & interce
 dit, ne Cæsar ulciscatur mortē ab Ethnicis
 cęsorū, causam addens, ne per uindictā ob
 scuraretur gloria martyrorū. Nec illic simpli
 citer loquit̄ paraphrasis de quacūq; defen
 sione, sed de ea quæ nascit̄ ex affectu uindi
 ctæ. Sic enim locū ingredior, Tūc Iesus ut
 prorsus reuelleret ex animis illorū omnē
 uindictæ cupiditatē, fallit eos ad tempus
 obscuritate sermonis, sed in hoc patit̄ erra
 re, quo certius & efficacius eximat omnē
 cupiditatē ulciscendi. His autē affectibus
 id temporis adhuc erāt obnoxij discipuli,
 nondum hausto spiritu cœlesti &c. Itaq; si
 meus sermo accipiat̄ ut dictus est, de cupi
 ditate uindictæ, accommodeturq; ad uiros
 apostolicos, & ad illa tēpora quibus Euan
 geliū sanguine martyrorū erat propagandū,
 nec stans, nec faciens, nec ambulans, dam
 nat omne bellū, nec eneruat omnē politi
 am, nec à naturali diuinaq; lege discrepat,
 sed

sed consentaneus est doctrinæ Christi & apostolorum. Quod enim ius uim impiorum uí repellendi ñs qui iubebantur diligere & inimicos, benefacere malefacientibus, orare pro persecutibus, & quibus dictum est, Nolite omnino resistere malo, *Rom. 12* concinente Paulo, Non uosmetipsos ulciscentes charissimi, sed date locum iræ. Omitto nunc disquirere quantum ualeat exemplum à uetere testamento ductum ad nouum, quum Iudæis multa permissa sint quæ Christianis nō licent. Porro quod adieci, ut homo Christianus iniuriam iniuria repellat, per epítasin dictum est. Si non licet uim uí repellere, multo minus iniuriã iniuria pensare. Quid autem dominus reprehenderit in Petro, nunc non disputo: Certe Augustinus totum hoc quod fecit Petrus ait domino displicuisse. Siquidem hoc tum agebat dominus, ut in se præberet exemplum discipulis, uidelicet, ut quẽ admodum ipse noluit defendi armis aduersus impios, ita apostoli solo gladio uerbi spiritualis armati subigerent orbem Euangelio, nec de humanis præsiðijs penderent, sed à uoluntate dei. Nec enim hæc loquitur

quitur Erasmus de principibus horū temporum, sed Lucas de suorum temporum Euāgelistis. Vnde quod hic probant non esse damnandum simpliciter omne bellū, plane mecum faciunt.

TIT. VI. DE MATRIMONIO

Prima propositio Eras. Matth. XIX.

XIII

In Sup. 67

Quæ alteri uiro sui fecit copiam, iam uxor esse desijt, & matrimonij ius adimit sibi, diuisa carne: quum deus unam & indiuisam esse uoluit.

Secunda eiusdem propositio.

XIII

Inter Euangelicos una duntaxat causa dirimit coniugium, hoc est uiolata coniugij fides

Tertia propositio. Mar. X.

Vxor quæ sui corporis copiam fecit alteri, iam etiam si non repudietur, desijt esse uxor: & maritus qui sui corporis copiam fecit alienæ, iam ante diuortium maritus esse desijt.

Quarta propositio. Marc. X.

XV

Quemadmodum ignis nō est ignis nisi caleat: ita coniugium non est coniugium, nisi ex duobus fiat unus: ex tribus aut quatuor una caro fieri non potest.

E CENS V

CENSURA.

Hæ quatuor propositiones, quatenus per eas prætendi uidetur, matrimoniū per adulterium dissolui quantū ad uinculum, hæreticæ sunt. Est enim uinculum matrimonij iure diuino indissolubile, ut ad *1. Cor. 7.* Corinthios scribens Apostolus demonstrat, quum inquit: His qui matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego sed dominus, uxorem à uiro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari. Et rursum: Mulier alligata est legi, quanto tempore uir eius uiuit. Et eadem omnino est ratio de uiro, sicut de muliere: quia eiusdē beati Pauli sententiā, sicut mulier sui corporis potestatem nō habet, sed uir: ita & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tanta præterea est indissolubilitas matrimonij, ut nec per hæresim (quæ fornicatio est spiritalis) dissoluatur.

DECLARATIO.

- XIII Recte additum est, prætendi uidetur:
 XIII Nam re uera nihil minus cogitabam illa
 XV scribens, quàm quod interpretantur. Sentio eam desisse esse uxorem, quæ se præstitit indignam uxoris nomine, & coniugij commo-

commodis. Sicut filius abdicatus negatur esse filius, quod amiserit ius filij: & hominem exuisse dicimus eum, qui uehementer est inhumanus. Id autem me sentire declarant uerba, quæ subijcio, & matrimonij ius ademit sibi. Ius autem coniugij est in diuidua uitæ societas, tectum, mensa, & lectus communis, rei familiaris in partem administratio, fortunarum omnium consortium, petere debitum &c. Hæc quæ perdidit sua culpa, quæso quid habet uxoris? Quod si uerba tantum offendunt, non abhorruerunt à talibus sacri doctores. Quorum Chrysostomus in prioris ad Cor. epistolæ caput 7. ita loquitur. Rursus illic qui dem post fornicationē uir non est uir. Hic uero etiam si cultrix idolorum fuerit mulier, tamen non perdit ius uiri &c. Ecce uirum uocat non uirum qui excidit à fructu coniugij. Quanquam autem non possum explicare nodum, quomodo Christus loquens Iudæis sentiat de diuortio quod manente cōiugij uinculo, tantum separat ab usu matrimonij, quum illi non aliud noscent repudium, quam unde fit ius cum alia contrahendi, tamen ita tempero sermonē,

ut quod dico dirimi matrimonium ac fieri diuortium, de separatione thori possit intelligi, nec ullum admisceo uerbum, quo ius faciam iterandi coniugij. Testimonia quæ citantur, non excutio. De his abunde nobis dictum est in Annotatione super 1. Corinth. caput 7.

TIT. VII. DE FIDE, PROPOSITIO. I. eiusdem. Iacob. II.

XVI **F**ides quæ friget absq; charitate, nec se profert ubi res postulat, nec fides quidem est: tantum est inane fidei nomen.

XVII **Propositio eiusdem Secunda.** Iacob. II.
Fides & charitas natura cõiunctissima sunt, & alterum ab altero diuelli non potest. Et paulo post, Charitas fidei comes est indiuidua.

XVIII **Propositio eiusdẽ Tertia.** in Elencho.
Certum est utranque alteri indiuiduam esse comitem.

CENSURA

Hæ tres propositiones sunt hereticæ, & sententiæ apostolorum Pauli & Iacobi contrariæ. Paulus namq; fidem sine charitate posse esse ostendit, quum inquit: Si habue- ro omnẽ fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem nõ habuero, nihil sum.
Iacobus

Iacobus etiam in eo capite in quo dicit, si- Iac. 2
dem sine operibus mortuam esse, appellat
fidem simpliciter illam quæ est sine operi-
bus, dicens: Quid proderit fratres, si quis
dicat se fidem habere, opera autem nō ha-
beat: nunquid poterit fides saluare eum?
Vnde patet q̄ fides absq̄ charitate aut bo-
nis operibus fides appellanda est.

DECLARATIO.

Nemo nescit fidei uocabulum late pate XVI
re. Multa enim de deo etiā credebant Eth- XVII
nici, & iuxta Iacobi dictum, dæmones cre- XVIII
dunt & contremiscunt. At ego de fide lo-
quens eam sentio quā beatus Paulus nus-
quam non prædicat, iustificantem, & per
charitatem operantē. Sint igitur meæ pro-
positiones terq̄ quaterq̄ si libet hæreticæ
iuxta sensum alienū, modo iuxta sensum
meum sint Paulinæ. Porrò quod negau-
i fidem mortuam nec operantem per dile-
ctionem, ne fidei quidem uocabulum me-
reri, uulgatissimo tropo dictū est, quo ho-
minem inutilem & ignauū negamus esse
hominem, & uinum uapidum nihilq̄ ui-
goris habens, negamus esse uinum. Id
me sensisse deprehendet, qui totum eum
E ; locum

locum paraphraseos legerit. Proinde testi-
 monia quæ citant è scripturis, quanquam
 ad me nihil attinent, tamen non usq; adeo
 solida sunt, ut non recipiant tergiuersatio-
 nem. Neque enim Paulus affirmat fidem,
 donū esse dei absq; charitate, sed fictione
 utitur ad exaggerandū laudem charitatis,
 ueluti qui dicit: Et si mihi sint linguæ cen-
 tum ac totidem ora, nō possem rem ut ha-
 bet enarrare, nō sentit esse quenquam cui
 sint centū linguæ ac totidem ora. Eodem
 tropo Paulus dixit, & si linguis hominum
 loquar & angelorum. Neq; enim angelis
 sunt linguę, sed ad rem exaggerandam fin-
 gitur, ad significandum eximias quasdam
 linguas humanis longe præstantiores. Ba-
 silius Magnus locū hunc citans in episto-
 la quadam ad Neocæsarienses, hæc subi-
 cit. Nō quod horū quæ cōmemorauimus
 singula sine charitate possint inueniri, sed
 quod sanctus Paulus uoluerit testimonijs
 confirmare quod dixerat, præceptū chari-
 tatis infinitis partibus esse reliquis omni-
 bus excellentius. Ita Basilius. Theophyla-
 ctus autem indicat hic Paulum ad exagge-
 randam charitatis eminentiā conferre illā
 cum

cum dono omnium maximo: fide, nec simpliciter cum fide, sed cū summa fide, nimirum integra & sincera. Itidē & Chrysolomus annorauit, Paulū non simpliciter nominasse fidem, sed uniuersam fidē. Iam ut largiamur aliquā fidem inueniri sine charitate, quis illam dixerit, integrā, sinceram, & uniuersam, hoc est omnibus numeris absolutam. Similiter & Thomas Aquinas, omnē fidem interpretatur perfectā fidem. Quæ si nō reperitur sine charitate, quem admodū sentit Basilus, necesse est, ut hic agnoscamus hyperbolen ac fictionē, quā inter amplificandi formas commemorat etiam Quintilianus. Illud opinor constat, Apostolum hoc loco, quum linguas prophetiam, & scientiam nominat, sentire de donis gratuito datis, non de iustificantibus, quod hæc sine charitate non subsistant. Cæterum iam frigebit amplificatio, si charitatē donis inferioribus comparet. Idem dicendum est de fide, quæ si firma sit, quamuis non adsit charitas, tamen edit miracula: sed quomodo huiusmodi fides dici possit summa, integra & sincera non uideo. Tutius igitur arbitror sequi

diuum Basilium, ut accipiamus hoc exag/
gerandi gratia fingi, quod non est nec esse
potest. An deus possit infundere perfectū
fidei donum absq; charitatis dono non e/
rat paraphrastę discutere. Mihi satis est ea
quę scripsi competere in fidem iustifican/
tem, & ubi ubi est, ac licet, per dilectionē
operantē. Iacobus autem quum ait, si quis
dicat se fidem habere, significat illos care/
re uera fide, qui per dilectionem non ope/
rantur, nec statim fidem habet, qui dicit se
habere fidem.

PROPOSITIO IIII. ERASMI.

XIX

Ioan. 3.

In Sup. 152

Sola fides purificat corda, redditq; ido/
nea quibus credantur cœlestis philo/
sophiæ arcana.

XX

Propositio eiusdem quinta. Ioan. VIII.

155

Sola credulitas uia est ad immortalitatē.

XXI

Propositio eiusdē sexta. Luc. XXIII.

159

Quid exigit Christus à suis nisi fidem,

CENSURA.

Tametsi requiritur fides ad assequendā
beatam immortalitatē, & ad cordium pu/
rificationem, ut docent sacre literæ: non
tamen eam solam ad hoc requiri astruunt,
sed

sed potius oppositū. Vnde ait Iacobus Apostolus: Videtis quoniā ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantū. Et Paulus. Nō enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Quare propositiones cum huiusmodi exclusionē positæ scripturis nō consonāt, quæ ubiq; bona opera prædicant, & offendiculum eadem propositiones aptæ sunt præstare pusillis: quasi uidelicet non sint fidelibus necessaria bona opera, sed sola fides sufficiat ad salutem.

DECLARATIO.

In Paraphrasibus meis uix aliud tracto, sapius aut diligentius, quā non suffice-
re professionem fidei nisi accedat uita professione digna. Idem facio frequēter & in ceteris lucubrationibus, ut hæc suspicio in me non possit herere, quasi sentiā non esse necessaria post baptismum in adultis bona opera. Hæ uero propositiones sic truncatim recitatæ fortasse pariant offendiculum infirmis. At si legant in cōtextu paraphrasidis, nō uideo quem possint offendere. Nā Ioannis tertio, ipse sermonis tenor, declarat me illic loqui de his, q̄ ex paganis

XIX

XX

XXI

mo aut Iudaismo uenit ad gratiam Euan-
 gelicam. Paulus autē utrisq; adimens glo-
 riam operum, æquat illos in fide, qua puri-
 ficabantur illorum corda. Hæc igitur uox
 sola, non excludit opera, quæ gignit fides,
 sed opera præcedētia baptismum. Nec re-
 fert addas an omittas, uocem sola. Quum
 enim Paul⁹ dicit, gratia saluati estis, æque
 excludit opera, ac si diceret, sola gratia sal-
 uati estis. Quod alibi explanatius, non ex
 operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed se-
 cundum misericordiam suam saluos nos
 fecit. Et, si ex operibus iam non est gratia.
 Similiter Ioannis 8. Christ⁹ adimit Iudæis
 fiduciam generis & obseruatæ legis, & u-
 nicam ad salutem uiam ostendit, si credāt
 sermonibus filij dei. Verba paraphrasis sic
 habent: Nisi resipueritis, nihil uobis pro-
 derit generis autor Abrahā, nihil Moses,
 nihil sacerdotes, aut pharisæi, nihil deus pa-
 ter, ut uerbis gloriamini. Illud habetote p-
 certissimo, Si quis obtemperauerit sermo-
 nibus meis, quemadmodū frequēter dixi,
 mortem nō uidebit ineternū. Sola creduli-
 tas uia est ad immortalitatē &c. Viam autē
 dixi aditum, ac ueluti ianuam ad salutem,
 reuo

reuocans gentes à fiducia philosophiæ, Iu-
 daeos à fiducia ceremoniarū. Quanquam
 fides sic aperit ingressum ad salutem, ut e-
 riam in deducendo præcipuas agat partes.
 Rursus Lucae 24. manifestū est me loqui
 de ceremonijs Iudaicis, quas Christus iam
 à nobis non exigit si cōuertamur ad Euan-
 geliij gratiam, sed fidem. Verba paraphra-
 seos sic habent: Quid aut exigit Christus
 à suis, nisi fidē. Et ideo suam ecclesiā, quæ
 nescit opera legis, urbem fidelem dixit, to-
 tam ipsi uni innitētem. Hanc quū auditis
 redimendā in iudicio, uidetis sublatam le-
 galium ceremoniarum fiducia. Ex his pa-
 lam est opinor, has propositiones, ut à me
 positæ sunt, & pias esse, & maxime conso-
 nare scripturis diuinis: tantū abest, ut sint
 hæreticæ, quod conuicium nimis familia-
 re est plerisq; Theologis.

TIT. VIII. DE QVIBVSDAM DE-
 siderijs ad fidem spectantibus.

Propositio Erasmi prima. In epistola
 præposita primæ Corinth.

Vtinā illud saltē aperuisset Paul⁹, à
 quibus, quo tēpore, q̄ cultu, quo actu
 quibus uerbis cōsecrari soleat panis ille my-
 sticus, &

XXII

In SUP. 208

& sacrosanctum dominici sanguinis poculum.

CENSURA.

Curiosum est hoc desiderium & futile atq; impium, si ex existimatione procedat qua credatur minoris autoritatis esse multa à Christo per Apostolos nobis uoce tenus tradita, quam sint ea quæ in scriptura sunt expressa. SuffICIENTER enim sunt per scripturam sacram determinata, quæ pro salute fidelium expediuit per eam determinari. Nec autoribus Dionysio, Basilio, & Augustino, in minori habenda sunt auctoritate, quæ à Christo ex Apostolorum traditione ad nos usq; peruenere, de sacramentis & alijs multis, quam quæ scripturis sanctis definiuntur. Docet enim Apostolus tenendas esse institutiones Apostolicas: non solum quæ scripturis exarantur, sed etiam quæ nudo sermone ab Apostolis traditæ sunt. Reliqua uero commodius & decentius relicta sunt dispositioni ecclesie, ut de illis definiat & determinet, prout tantorum sacramentorum dignitas, & ipsius ecclesie profectus exposcit.

Secunda

Secunda eiusdem propositio. In epistola præposita primæ ad Corinth.

Vtinam Paulus aliquanto plus lucis nobis aperuisset, qualiter extent animæ se/motæ à corpore, & ubinam extent: an fruantur immortalitatis gloria, an impiorum animæ iam nunc crucientur, an eis subueniant nostræ preces aut alia beneficia: an indulgentia summi pontificis subito liberentur à pœnis. quod uideo multos super hisce rebus ambigere, aut certe disputare: quod superuacuum erat si Paulus aperte definiuisset.

XXIII

CENSURA.

Superuacaneum est hoc desiderium, & periculosum. Multis siquidem occasionem afferre potest scandali, tanquam quæ illic ponuntur. sufficienti scripturarum testimonio non suffulciantur: cum tamen illa omnia satis sint per sacra eloquia definita, excepta ultima particula de indulgentiis. Nam quod animæ iustorum post hanc uitam cum deo regnent beatæ, monstrat Christus dicens in die mortis suæ bono latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Et Paulus, mori lucrum existimans, hincque cupiens dissolui &

& esse cum Christo. Insuper cū angeli ho/
 minum custodes semper uideant faciem
 patris qui in cœlis est, ante diem iudicij:
 eadem ratione uident & animæ piorum,
 chirographo peccati iam pridem Christi
 morte sublato. Docet similiter scriptura a/
 nimas impiorum supplicijs inferni depu/
 tari, cum per beatum Iob dicitur: Ducunt
 in bonis dies suos, & in puncto ad inferna
 descendunt. Et per beatum Iudam Thad/
 dæum de ijs qui sectati sunt peruersa desi/
 deria, scribitur, quòd sint ignis æterni pœ/
 nã sustinētes. De diuīte item epulone scri/
 bit sanctus Lucas, quòd mortuus sepultus
 est in inferno. At uero qui ex hac luce cū
 dei amicitia migrarunt, nondum plene à
 scoria peccati expiati, uiuorum iuuantur
 suffragijs: id quod in Euangelio Christus
 demonstrat, dū suadet ut uiuentes, amicos
 sibi cōparent de māmōna iniquitatis, qui
 eos, ubi defecerint, in æterna tabernacula
 recipiant. Huc accedit q̄ illi membra sunt
 corporis Christi, quare aliorū membrorū
 eiusdē corporis subsidio par est subleuari.
 Nã hoc natura insitū est, ut ubi unū mem/
 brum patitur, reliqua membra cōpatiantur.

Regius

Iob. 2

In canoni/
ca Iudæ.

Regius quoque propheta idem insinuans in eorum persona qui deo sunt accepti, ait: Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Patet itaque quod uiuentium preces atque alia benefacta, magnopere illis succurrunt. Neque tamen propterea afferendum est quod semper per indulgentias subito a poenis liberentur. Nec hoc in suis bullis pontifices prætendunt aut ex ui huiusmodi bullarum pontificiarum sane intellectarum, id habetur. Nam cum non in destructionem, sed in ædificationem data sit potestas ecclesie, non pro quauis causa, omnes quarumcunque poenarum debitores, per huiusmodi indulgentias protinus a debito poenarum eripiuntur, etiam si sint in charitate. Vnde nulli mortaliu certum est, quantum pro quasuis indulgentias deo satisfiat pro poenis quae peccatis debent. Neque tamen si certus indulgentiarum ualor fidelibus ignoratur, eam ob rem continenda sunt indulgentiae: quas probauerunt sacra concilia, summi pontifices, atque uniuersalis ecclesie consuetudo & usus: ideoque prodesse illas haud dubie tenendum est. Quoniam quidem pro ipsas uberes uirtutum fructus, & magna satisfactiois emolumenta

Christia

Christianis proueniunt. Quare hæc propositio exemplū noxijs dubijs in fide uacillantū inepte proponens, offendiculum præbet indoctis & infirmis, dubitandi circa ea quæ certa fide tenenda sunt: in quibus non solum superfluum est dubitare, & dubitando disputare, sed etiam illicitū. Quod si qui super his dubitant, nō nouis scripturis ueniunt instruēdi, sed legitimis supplicijs debet usq; adeo impia temeritas coerceri. Disputare nihilominus de his citra hæsitationem ad maiorem elucidationem ueritatis, si modo per eos fiat talis disputatio, quibus ex officio incumbit, nō est temerarium aut illicitum, quin potius pium & expediēs, ut parati sint, iuxta scripturam tanquam pastores & doctores rationem reddere de ea quæ in eis est, fide & spe: & eos qui contradicant, arguere.

DECLARATIO.

- XXII Sit quantumuis curiosum ac futile desiderium, modo sit pium, Non enim ibi surgillo diuinam scripturam, quasi non satis ea tradiderit quæ nobis necessaria sunt ad salutem, sed opto nos instructiores esse aduersus eos qui hisce de rebus ambigunt ac dissentiant

dissentiunt. Hoc uotum quum ab affectu
 pio proficiscatur, quomodo dici potest im-
 pium? Optat interdum charitas, quæ fieri
 nō possunt, ueluti quum Moses postulat
 deleri de libro uitæ, & Paulus optat ana-
 thema fieri pro fratribus suis. Chryosto-
 mus in epistolam ad Philemonem, amore
 Pauli cuperet etiam minima quæq; de illo
 literis ipsius esse prodita. Et tamē qd' ad sa-
 lutem satis erat, à Paulo proditū est. Nec
 ideo dicitur incusare Paulū, sed animi sui
 pium affectū expromit. Deniq; non mihi
 illud opto, cui sufficit ecclesiæ decretum,
 sed aduersus contentiosos disceptatores.
 Iam ut fateamur ea quæ Apostoli uiua uo-
 ce tradiderunt, pari autoritate recipienda,
 atq; ea quæ sunt diuinis expressa uolumi-
 nibus, tamen contentiosi poterunt tergiver-
 sari negantes illa ab Apostolis tradita,
 sed uel à recētoribus inuēta, uel usu mul-
 titudinis irrepsisse in ecclesiam. Hæc certe
 rima fuisset obturata disputatorib⁹, si Pau-
 lus fusius & explanat⁹ hisce de rebus dis-
 seruisset. Nam me de his nihil ambigere,
 puto satis liquere è tot libris meis. Optare
 autem me hanc lucem aduersus cōtentio-
 fos

fos, declarāt illa mea, quod uideo inquam multos super hisce rebus ambigere, aut certe disputare. Quod superuacaneum erat si Paulus aperte definiuisset. Quod autē aiunt, eos qui super his dubitant non nouis scripturis instruēdos, sed legitimis supplicijs coercēdos, ut maxime iustum sit, certe clemētius est etiam illos sana doctrina in rectam uiam ab errore reducere. Si quidem ipsi fatentur ad hoc hec in scholis disputari, ut doctores parati sint iuxta scripturam rationem reddere de ea quæ in eis est fide, & eos qui contradicunt arguere: ac commode sanè addit Petrus, cum mansuetudine & reuerentia. Porrò quod ista docent è sacris literis rem faciunt Theologis dignam, licet mihi superuacaneā, quæ de his nunquam dubitauit.

TIT. IX. DE LEGE VETERI.

propositio Erasmi prima. Mar. I.

XXIIII

CVM lex terrorē incuteret potius quàm amorē, quid supererat, nisi postea quàm per legem didicerant homines se peccatis obnoxios, nec potuisse ab his temperare: simulquæ scirēt dei seueri uindicis iudicium neminē posse effugere, nisi ut trepidarent,
horre

horrerent, ac desperarent? Quis autem amare potest, quæ horret?

CENSURA.

Hæc propositio innuens homines ueteris legis non potuisse uitare peccata, & magis induci per legis cognitionem, ad desperationem quam ad amorem, est iniuria legi & legislatori deo. Tradidit enim dominus legem non per quam perirent homines, sed iustificarentur. Iuxta illud Apostoli, Lex Rom. 7 quidem sancta, & mandatū iustum. Et illud Leui. 18 Leuitici: Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciēs homo uiuet in eis. Neque enim deus hominē ad impossibile obligauit per legem Mosaicā, cū non possit esse iniustus.

DECLARATIO.

Iniuria afficere legem sanctā, & deum XXIII legislatorem, impiorum est, qui affectus procul absit à nobis. Quoties Paulus confert ueterē legem cū Euangelio, non horret similes formas loquēdi, nec sacri doctores Paulinarum epistolarum interpretes. Eas posteaquam commode interpretamur citra iniuriam dei & legis à deo datæ, poterat & meus sermo sic accipi, quemadmodum & à me dictus est. Quum enim ait,

lex per Moſen data eſt. gratia autem per Ieſum Chriſtum facta eſt, nonne uidetur legi tribuere terrorem, abſq; gratia? Et ad Galatas 3. Quum legem appellat pædago- gum ad Chriſtum, nonne terrorem illi tri- buit abſq; charitate? Rurſus quum ait eo- dem in loco. quicumque ex operibus legis ſunt, ſub maledictio ſunt. Item, Quoniam ex lege nemo iuſtificatur apud deum, ma- niſteſtum eſt, quia iuſtus ex fide uiuit, lex autem non eſt ex fide. Rurſus ibidem: Si enim data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, uere ex lege eſſet iuſticia, ſed cõcluſit ſcri- ptura omnia ſub peccatum, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Et ad Rom. 3. Quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram deo, per legem enim cognitio peccati. Et cap. pro- ximo, lex inquit iram operatur. Præterea 1. Corinth. cap. 15. legem appellat uirtutem peccati. Rurſus Rom. 7. Cum eſſemus in- quit, in carne, paſſiones peccatorum quæ per legem erant operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis in qua detine- bamur. Ac paulo poſt, occasione autẽ ac-
cepta

cepta, peccatum per mandatū operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuū erat &c. Sed quum uenisset mandatum, peccatum reuixit. Ibidem aliquanto post: Sed peccatū ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortē, ut fiat supra modum peccans peccatum per mādatum. Ibidem capite 5. Lex subintrauit ut abūdaret peccatum. Iterum ad Hebræos 7. Mofi legē appellat, legem mandatī carnalis. Ibidem Lex inquit nihil ad perfectum adduxit. Et alibi, in quo lex infirmabatur. Et in actis Petrus appellat legem onus quod nec ipsi portare potuissent, nec patres ipsorum. Quin Ezechiel cap. 20, ita loquentem dominum facit, dedi eis præcepta non bona, iudicia in quibus non uiuent. Eum locum Hieronymus interpretat de ceremonijs: Sacrificia enim, inquit, quę populo ad idolatriam procliu in hoc præscripta sunt, non quod placerent domino, sed ne ea immolarent dæmonibus. His duriora scribit Chrysostomus in opere aduersus Iudeos, legē appellans per se malā. Hęc si prædicantur de lege Mosaica citra iniuriā legis ac

legis autoris, cur meus sermo irrogat iniuriam deo: Illorū uerba pia sunt, si legis nomine intelligamus eam legis partem, quæ præscribit ceremonias per Euangelium abrogandas, aut legis literam, quæ occidit autem Paulo, aut præceptorū obligationem absque charitate, quæ fuit in plerisque Iudæis, de quibus ex autoritate Psalmographi Paulus in uniuersum pronūciat, quod omnes à lege declinassent, nec esset qui faceret bonum, nec ad unū. Addit autē hoc dictum in Iudæos maxime cōpetere. Si nemo seruauit legem iuxta Paulū, si lex erat onus importabile iuxta Petrū, quid erat piaculi si quis diceret aliquo pacto impossibilem legis obseruationē, quam absque dei præsidio nemo potest seruare. Itaque propositio mea non innuit homines ueteris legis simpliciter nō potuisse temperare à peccando, sed absque gratia non potuisse, quandoquidē & Paulus ita loquitur: Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Nec hoc à me dictum est, deum dedisse legem per quam perirēt homines, sed iuxta Pauli doctrinā aio legē per se bonā, Iudæis fuisse occasionem horroris ac desperationis. Atque hæc despe

desperatio effecit ut confurgerent ad gratiam. Euentum ostendi legis, non taxauit mentem latoris. Nec statim iniustus sit deus si quid præcipiat quod nostris uiribus præstare nõ queamus, sed misericors potius qui tali consilio nos nobis ostendit, ut nostris diffisi præsijs ad illius opem confugiamus, Veluti si medicus ægroto qui sibi sanus uideatur, præscribat, ut quotidie mille passus ambulet, in hoc, ut simul ut cognouerit uirium suarum imbecillitatem, medico se curandum cõmittat. Denique an iniustũ faciat deum, si bonas leges homines suo uicio uertant sibi in malum.

PROPOSITIO EIVSDEM SE-
cunda. Marc. I

L Ex Moyse suis umbris, uictimis ac ter-
roribus fecit hypocritas.

XXV

In Sup. 165

CENSURA.

Hæc propositio rursus legi Mosaicæ contumeliosa est, & ipsi deo, qui huiusmodi umbram, uictimas & ceremonias legis instituit: quæ ex sua institutione ad bonum inducebant, & ueritatem figurabant nouæ legis.

F 4 DECL.

DECLARATIO.

XXV

Si nunquã facere dicitur, qui dedit occasionem, quomodo Paulus dicit: Litera occidit, quum litera legis sit ex sese bona? Idem dicit scientiam inflare, quum scientia suapte natura sit bona. Loquor enim illic de ludæis, qui dum metu seruili seruabant externa illa legis præscripta, se pro iustis uenditabant, quum re uera non seruarent legem, interius madentes uitijs, & id quod totius legis caput erat negligentes. Tales nimirum hypocritæ sunt. Idem optimo sentiunt Theologi, quum aiunt ex sua institutione, fatetes, per occasionẽ cessisse in hypocrisim. Quum igitur de re consentiamus, unde ego contumeliosus in deum ac legem? Ipsum etiam Euangelium multis fuit occasio malorum. Sed hoc congruentius prædicatur de lege Mosis, quæ ut erat data populo rudi duræq; ceruicis, ita terret ac minuitur magis quàm blâditur.

PROPOSITIO EIVSDEM TERTIA.

Roma. 6.

XXVI

Lex cupiditates iritabat potius quàm
coërcebat. CENSURA.

Hic non conuenienter usus est scriptor
officio

officio paraphrastæ. Quandoquidem lex de se potius coërcebat cupiditates quàm iritabat. Non enim est data lex à deo ad incitandum homines in peccata, sed ad cohibendum ab illis, alioqui non esset sancta neque iusta.

DECLARATIO.

XXVI

Et hic euentum indico, non mentem laetoris. Sic dixi: Lex iritabat cupiditates, quemadmodum Apostolus dixit iram operatur. Neque enim in hoc erat data, ut dei uindictam prouocaret. Lex inquit de se potius coërcebat cupiditates. Assentior: Sed per occasiõem in plerisque iritabat, quod illi non negant. Porro me illic loqui de lege sine gratia declarat sermo paraphrastæ, qui sic habet: Neque uero periculum est ne peccatum uos nolentes in pristinam retrahat seruitutem, quandoquidem iam non estis obnoxij legi, quæ cupiditates iritabat potius quàm cohercebat, sed gratiæ dei, quæ sicuti præstare potuit ut à peccati tyrânide liberaremur, ita præstare potest ne reuoluamur in peccati tyrânidem. Hunc in modum paraphrasis. Sed quod sentiebas inquit, debebas explanatius dicere. Non

90. DECLAR. AD CENSURAS
omnia possunt omnibus locis repeti. Nam
illud dilucide tractavi suis locis.

QVARTA EIVSDEM PROPOSI
tio. Matth. V.

XXVII **P**Ræceptū illud habetur in lege præci
In Sup. 82 puū, Diliges proximum tuū, & odio
habebis inimicum tuū. CENSURA.

Hac propositione præceptum haberi in
lege de odio inimici, falso asseritur, cū nul
lum tale præceptū in lege habeatur. Vn
de cum regula dilectionis amici & inimici
ad mores pertineat, quod autem ad mores
spectat, inuariatum maneat in utraq; lege:
constat scriptorem hunc non recte assig
nasse in hoc, discrimē legis nouæ à ueteri.

DECLARATIO.

XXVII Quod isti negant esse in literis diuinis,
Augustinus putauit esse sic enarrans hūc
locum. Non quod in lege dictum est ode
ris inimicum tuum, uox iubentis iusto ac
cipienda est, sed permittētis infirmo. Idem
sensisse uidetur Chrysostomus, quum ait
dominum non exegisse ab infirmis quod
suo tēpore præcepit iam instructoribus.
Porro quum cætera, quæ dominus cōme
morat, habeantur in lege, probabile & hoc
in lege contineri, licet his uerbis nusquam

reperiatur expressum. Vetantur enim Hebraei foedus iungere cum Amalechitis, Moabitis, & Ammonitis in æternū. Nec odium in literis mysticis semper sonat animum cupientis alterum lædere. Interdum odit, qui auersatur, qui affligit, qui cōtemnit. Odit patrem & matrē, qui eos amore pietatis negligit. Odit animam suam, qui eam exponit periculo propter Euangeliū. Sed hec mihi extra causam dicūt. Nunquā em̄ sensi Iudæis esse præceptū, ut odio haberent inimicos, sed permissum, Præcepti nomen ad priorē tantū particulā ptinet. Id esse uerū declarat epithetū præcipuū. Vt em̄ sit aliqd' præceptū in lege de odio inimicorū, certe præcipuū esse non potest. Si uerū est qd' interpretantur ecclesiæ doctores, Iudæis pmissum odiū inimicorū, quā à Christianis exigat dilectio inimicorū, uideor mihi recte iuxta ueterū enarrationē, posuisse discrimen ueteris & nouæ legis. Porro ut *ἀκίβητος* sit illa Augustini distinctio, ut quæ moralia sint eadē in utroq; testamēto, nobis tamē præscribūt absolutiora. Quāquā illa Augustini definitio de ceremonialibus, iudicialibus & moralibus, nō caret multis scrupulis.

Quinta

QVINTA EIVSDEM PROPOSITIO. Matth. XIX.

XXVIII

In Sup. 100

Adolescens audierat Christū docentem præcepta legis Mosaicæ non esse satis ad consequendum regnum cœlorum.

CENSURA.

Hæc propositio temere asseritur, & in eo quod prætendit præcepta legis ueteris includentis præcepta decalogi non tunc suffecisse ad consequendum regnum cœlorum, siue ad merendam uitā æternam, dictis Christi repugnans, dicentis: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Rursumq; legisperito recensenti utrunq; de dilectione legis mandatum, respondit: Hoc fac & uiues.

DECLARATIO.

XXVIII

Cupiebam reddere causam, qua commotus adolescens adijisset Iesum, posuitq; quæ mihi uidebatur probabilis, quanquam id præstabat non asserere, quod in Euāgelio non est expressum præsertim sub persona Evangelistæ, cui incommodo iam adhibitum est remedium. Rabanus in catena aurea, aliam diuinat causam, uidelicet quod audisset à domino nullos esse dignos regno cœlorum, nisi qui paruulis essent effecti

cui

ſi ſimiles. Regnum autem cœlorum illic
 appello non uitam æternam, ſed Euange-
 licam profeſſiõem, à qua Chriſtus ſubmo-
 uebat, qui non abnegarent ſemetipſos, &
 tollerent crucem ſuam, deniq; & odio ha-
 berent animam ſuam. Neq; uero unquam
 mihi uenit in mentem Iudæos ante exor-
 tum Euangelij iubar non potuiſſe ſeruari
 legis obſeruatione, ſi aduiſſet fides &
 charitas. Verum ad Euangelicam perfe-
 ctionem, uulgaris illa legis obſeruatione nõ
 ſufficiebat. Annotauit hoc Origenes, nõ
 eſſe dictum, ſi uis uitam aſſequi, ſed ſi uis
 ad uitã ingredi, quaſi obſeruatione legis tan-
 tum ſit gradus aliquis ad Euangelij perfe-
 ctionem. Iudaismus autem (de uulgari lo-
 quor) quaſi rudimentum eſt Euangelicæ
 philoſophiæ. Nec hinc diſcrepat Theophy-
 lactus: Quæcunq; inquit, feciſti opera bo-
 na, Iudaico more feciſti: quod ſi uis perfe-
 ctus eſſe, hoc eſt, meus diſcipulus eſſe &
 Chriſtianus, uade & uende omnia quæ ha-
 bes. Dominus dicit, niſi abũdauerit iuſti-
 tia ueſtra pluſq; ſcribarũ & phariſæorum,
 non intrabitis in regnũ cœlorum. At pha-
 riſæi & ſcribæ legis erant obſeruantiffimi,
 duntaxat

duntaxat iuxta cultū externū, de quo sentit paraphrasis. Alioqui fuerūt qui sub lege quoq; perfectiōem Euangelicā præsiterunt. At talem hunc iuuenem fuisse nō arbitror. Nondum eluxerat Euangelium, sed tamē iam tum huc uocabat dominus.

SEXTA EIVSDEM PROPOSITIO I. Timoth. I.

XXIX **S**yncera charitas si adsit, quid opus est legis præscriptis?

In Sup. 250

CENSURA.

Hæc propositio quatenus prætendere uideatur, uiatoribus habētibus charitatem non esse necessaria aut utilia præcepta, ex erroneo intellectu illius loci scripturæ, iusto non est lex posita, desumpta, accedit ad errorem Beguardorum. Neq; certe per uerba illa Apostolus necessitatem secludit præceptorum, sed excellentiam indicat perfectorum, qui non timore poenæ, sed uirtutis amore bene operantur.

DECLARATIO.

XXIX Idem sentimus, & tamen mea uerba uidentur ad Beguardorū errorem accedere. Quod enim Paulus negat iusto positā legem, sic interpretantur, illic prædicari perfectionē

fectionem Euangelicā, quę nō timore pœ
 nę, sed uirtutis amore operatur. Eū Apo/
 stoli locum in eundem sensum enarrat pa/
 raphrasis. Sic habet locus: Qui intelligit
 ijs, quos Christi sanguis redemit à pecca/
 ti tyrānide, quiq; charitatis impulsu ulro
 plus præstant, q̄ lex Mosaica præscribit,
 non esse opus uel metu uel admonitu le/
 gis, ut uel arceantur à flagitijs, uel inciten/
 tur ad officiū, huic lex bona est. Siquidem
 intelligit legē ad se non pertinere, qui per
 Euangelium didicit, non solum neminem
 lædere, sed etiam benemereri de hostibus.
 Quorsum opus frenis aut calcarib⁹ equo
 cōmode sponteq; currenti? Ac mox, Pro/
 inde lex, quę metu suppliciorū deterret à
 flagitijs, nō his utiq; condita est, qui uolen/
 tes ac lubentes præstāt, qđ lex exigat, etiā
 si legis uerba nō teneant. His consentanea
 scribit Chrysostomus, enarrās illud: Finis
 legis est charitas, finem autē dixit consum/
 mationē, Medicinæ inqt finis sanitas est:
 itaq; quū adest sanitas, præcepto ac denū/
 ciatiōe nihil est opus &c. Eandē sententiā
 explanati⁹ refert Theophylactus. Loquit̄
 aut̄ illic apostolus nō de quauis charitate,
 sed

sed de Evangelica, quæ proficiscitur à conscientia bona, & fide non ficta. Talis charitas non eget lege, metu, minisq; ad p̄ia opera prouocante. Arbitror hoc sensisse Apostolum, quod probati doctores interpretantur, quos ego sequutus sum. Hinc liquet quantum intersit inter Beguardos et me. Illi opinor sentiunt hominem spiritualem non teneri præceptis, & licere ea pro suo arbitratu uiolare. Ego interpretor hominem Evangelicum non ita liberum esse à præceptis & constitutionibus, ut liceat eas uiolare, sed quod instinctu charitatis uolens plus præstat quam lex imperat. Lex enim quasi frenum est & calcar. Abhorrenti sua sponte ab omnibus uitijs, & ad uirtutem alacri studio festinanti, nec freno opus est, nec calcaribus.

xxx

SEPTIMA PROPOSITIO EIVS
dem. Galat. 4

xxxix

Verbosissima lex est.
Octaua eiusdem propositio.
Ibidem.

Iudæi pro tempore crassa religione uel
superstitione magis cohibebantur.

CENSURA

CENSURA.

Irreuerenter in his duabus propositionibus paraphrastes loquitur de lege à deo instituta, modo uocās eam uerbosissimam, modo crassam religionem uel superstitionem, cum tamen teste scriptura, ipsa esset ante Christi aduentū sapientia Iudæorum corā omnibus populis. Et sapiens uerbum dei & legem sapientis dicit esse fontē uitę.

Eccle. 1

Prouer. 15

DECLARATIO.

Offendit abusus huius uocis, uerbosissima, quasi non dicamus uerbosam epistolam, prolixam ac uerbis abundantem. Quorū autē illic de multitudine infinita præceptorum, quę toties etiam iterantur, & inculcantur in ueteri lege, quum Euangelica lex tantam præceptorum turbam unice uerbo comprehendat. Nec id pertinet ad contumeliā legis, sed ad gloriam diuinę bonitatis, quę se populo rudi, crasso & obliuioso sic temperauit, ut multitudine præscriptionū omni in re admoneretur dei, & multa repetitione uinceretur illorū surditas & obliuio. Quid autē mirū si deus hominū causa uerbosior esse uoluit, quum hominum causa carnem assumpserit? Me

XXX

XXXI

G autem

autem illic loqui non de superfluitate uerborum, sed de multitudine præscriptionū testantur uerba paraphraseos, quæ sic habent: Porro quod lex tot præscriptis, tot minis non efficit, id compendio sola præstat charitas, totius legis uim ac summam in se complectens: siquidem quicquid uerbosissima lex innumeris præceptis conatur efficere, id totum unico breuiq̄ sermone complectitur &c. Apud candidum lectorem, illius uocis catachresis poterat etiam habere gratiam, præsertim quum ibi fiat collatio ueteris testamenti ad nouum. Per Mosen & prophetas deus fuit uerborum, ac per filium fuit uerbum abbrevians super terram. Porro quum crassam legis religionem appello, nō sentio de lege uersa, quæ continet etiam Euangelica præcepta, sed de ceremonijs externis, circumcissione, delectu ciborū, uictimis pecudum, sabbatims, alijsq̄ similibus, in quibus nō erat sita uera religio, sed typum habebant ueræ religionis. Iuxta hanc partem legem appellare crassam aut carnalem, nihilo contumeliosius est, quàm si quis corpus appellet crassiorē hominis partem, & in sacramentis

mētis crassum appellet, quod sensibus magis patet, ut in baptismo, aqua, sal, & unctio. Illud durius quod addo, uel superstitione magis. Pleriq; Iudæi in illis obseruariunculis totam iusticiam collocabant, neglectis ijs, quæ ut sunt spiritualia, ita propius attinent ad pietatem. In illis igitur talium obseruatio non erat uere religiosa, sed superstitiosa magis, hoc est uergens ad superstitionem. Quid autem uetat ea superstitiosa dicere, quæ dominus apud Esaiam fastidit ac respuit? Quid quod probati doctores docent illa à deo præscripta, non quod ipsi placerent, sed ne populus ad omnia mala procliuus, ad idololatriam prolaberetur. Eas præscriptiones, ut dictum est, Hieronymus interpretatur leges non bonas, tanquam non ex animo dei datas, sed duriciæ gentis Iudaicæ concessas ad tempus. Certe illa collata ad legem Euangelicam, superstitione non uacant. Quod si simpliciter totam legem appellassem crassam religionem uel superstitionem potius, non solum irreuerenter, uerum etiã impie fuisset loquutus. Lex enim spiritualis est iuxta sensum mysticum, & cū Euangelio

concordat. Itaq; quemadmodum uerissimum est quod aiunt Theologi: Legē fuisse sapiētiam Iudæorum coram omnibus populis, Ita prodita Euangelij luce, quod prius uidebat̃ religio, cœpit esse superstitio. Erat igitur & olim superstitio quædã cōparata ad uenturam Euāgelij lucem. Non enim hic excutiam quantum ad hunc locum faciunt cætera testimonia. Nam Ecclesiasticus loquitur de sapientia illa sublimi: Fons inquit sapientiæ, uerbum dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Constat autem præscripta ceremoniarum nō esse data nisi ad tempus. Salomon uero iuxta moralem sensum hoc dicere uideatur, plurimum referre ad salutem hominis recte ac sapiēter institui. Iuxta sensum reconditiorem magis quadrare uidetur in Euangelium. Christus enim dicitur sapientia patris, estq; filius ille sapiens, qui gloria est patris. Huius lex est Euangelium. Sed utcunq; hæc exponantur, contra me non faciunt, qui non sum loquutus de quacunque parte legis, sed de externis ceremonijs quæ erant per Euangelium abrogandæ.

TIT. X. DE AVTORIBVS LIBRORUM noui testamenti. Propositio

Erasmi prima. In Elencho.

Non statim dubius est in fide, qui de XXXII
 autore libri dubitat.

CENSURA.

Hæc propositio temerarie & erronee
 asseritur, loquendo ut scriptor loquitur de
 dubio autorum sacrorum librorum noui
 testamenti ab Ecclesia sub nomine talium
 autorum receptorum. Cuiusmodi sunt au
 tores quatuor librorum Euangeliorum:
 septem epistolarum canonicarum, quatuor
 decem epistolarum Pauli: Actuum A
 postolicorum & Apocalypsis. Nam cum
 deus uiros illos sanctos, organa sua consti
 tuerit in editione talium librorum, honori
 eorum detrahât, quisquis ab huiusmodi
 libris nomina eorū aufert, uel in dubium
 uertit: necnon & à frequenti abducit &
 fructuosa eorundē lectione. Præterea quā
 uis de autoribus aliquorum huiusmodi li
 brorum à nonnullis olim dubitatum sit,
 nihilominus postquam Ecclesia sub no
 mine talium autorum suo usu uniuersali
 illos recepit, & sua probauit definitione,

G 3 iam

iam non fas est Christiano de illis dubitare, aut in dubium reuocare.

DECLARATIO.

XXXII

Præcipuus autor scripturæ canonicae, est spiritus sanctus. Quam diu de illo non dubitatur, nõ potest uacillare scripturarũ autoritas, nec fringere piorum hominum lectio. Quoniam nõ protinus quicquid receptũ est usu Ecclesiastico, obligat nos ad credendum, tanquã articulum fidei. Titulos recepit Ecclesia, nimirũ utens uulgo receptis ad indicandum quod opus designet. Quemadmodum citatur apocrypha, quum aliorum innumerabilium, tum Hieremiæ, non quod sint Hieremiæ, sed quod illius nomine prodita sint. Ita dicitur liber Iob, non quod ille scripserit, sed quod de illo tractet. Similiter dicitur liber Tobia. Titulus itaq; non semper notat autorem. Quod si uniuersalis Ecclesia hac mente recipit titulos, ut p̄ impijs habeat, qui de uero autore dubitat, manibus ac pedibus discedo in illius sententiã, meũq; intellectũ captiuo in obsequiũ fidei. Nam iuxta sensum humanum, nec credo epistolã ad Hebræos esse Pauli aut Lucae, nec secundam Petri

Petri esse Petri, nec Apocalypsim esse Io-
 annis apostoli, qui scripsit Euangeliū. Pos-
 sem hic multa argumēta cōgerere, sed præ-
 stat vitare infirmorū offendiculū. Nā plus
 apud me ualet ecclesiæ iudiciū, q̄ ullæ ra-
 tiones humanę. Solus ille scrupulus habet
 animū meū, an Ecclesia receperit titulos,
 ut non solū uelit haberi p̄ indubitatis, quę
 in his libris scripta sunt, uerū pariter exi-
 gat ut, p̄ indubitato habeam⁹, ab his auto-
 ribus esse profecta, quorū titulos gerūt. Id
 si est, damno ac reñcio dubitationē meam
 omnem, quæ ne fuit quidē ulla, si ea mens
 est ecclesię ex afflatu spiritus sancti. Quan-
 tū Theologi fatent, totā ecclesiam errare
 posse, in his dūtaxat, quæ nō requirunt ne-
 cessario ad salutē gregis, & de genere for-
 tassis est titulus. Alioq̄ si tantopere urge-
 mur titulis uel usu receptis, uel in concilio
 quopiā recitatis, cogemur librū ad Paulū
 & Eustochiū de assumptione sacratissime
 uirginis credere esse conscriptū ab Hiero-
 nymo. Et in cōcilio Carthaginēsi cui inter-
 fuit August. uelut & in epistola Innocēti
 q̄q̄ libri tribuunt Solomoni, Prouerbia,
 Canticū canticorū, Ecclesiastes, Ecclesiasti-

Sapientia, quum Ecclesiasticus apud Hebræos non sit in canone, & Sapientia nusquam extiterit apud Hebræos, sed Philonis esse credat, qui Græca polluit eloquentia. Quin & Augustinus libro de doctrina Christiana secundo capite 8. recensens omnis canonicæ scripturæ libros, ait constare Ecclesiasticum esse scriptum à Iesu filio Sirach ad Solomonis imitationem. Idem sentit de Sapientia Cyprianus exponens Symbolum apostolorum: Sapientiam Sirach et sapientiam Solomonis ne inter Canonicas quidem scripturas recipit, licet in templis recitarentur, quemadmodum & Pastor.

TERTIA EIUSDEM PROPOSITIO,
cuius prior pars continetur in epistola
præposita paraphrasi Lu. 1. secun-
da est in Supputationibus
num. XXVI.

XXXIII **D**E epistolæ ad Hebræos autore semper est dubitatū: & ipse (ut ingenue fatear) adhuc dubito

CENSURA.

Hæ duæ propositiones arroganter & schismaticè asseruntur, contra usum & determinatam

terminationē ecclesiæ in multis concilijs,
 Niceno, Laudicensi, Carthaginensi tertio,
 cui adfuit Augustinus, & in concilio sep-
 tuaginta episcoporum præside Gelasio.
 Hoc insuper liquet, quia autor huius epi-
 stolæ dicit illā se misisse per Timotheum
 fratrem suum: cuius legatione in quibus-
 dā alijs epistolis solebat uti Paulus. Idem
 etiam demonstrat beatus Petrus qui in fine
 secundæ canonice ad Hebræos destinatæ,
 quibus & primam miserat, eisdem dicit
 scripsisse charissimum fratrem suum Pau-
 lum. Magnus item Dionysius quædam ex
 hac epistola ad Hebræos citat tanquam à
 Paulo præceptore suo deprompta. Idem
 similiter comprobant, Clemens primus,
 Innocentius primus, Ambrosius, Chryso-
 stomus, Gregorius Nazianzenus, Dama-
 scenus, Isidorus, & alij multi catholici do-
 ctiores. Nec uerum est, semper dubitatum
 esse de autore huius epistolæ ad Hebræos,
 cum scribat Origenes quod ante tempora
 sua omnes antiqui & maiores eam ut Pauli
 apostoli suscipiebant. Mira aut̄ arrogantia
 atque pertinacia est huius scriptoris, quod ubi
 tot catholici doctores, pontifices, concil-
 lia

lia, declarant hanc epistolam esse Pauli, & idem uniuersalis Ecclesiæ usus ac consensus comprobatur, hic scriptor adhuc dubitat, tanquam toto orbe prudentior.

XXXIII

DECLARATIO

Nicenum concilium non agit de autore, sed de autoritate huius epistolæ. Quidam enim sic negabāt esse Pauli, ut existimarent illam non habendam inter scripturas canonicas. Nec aliud arbitror actū in alijs concilijs. Titulus additus est ad designandam epistolam, neq; quisquā negat à multis eā citari Pauli titulo, sic & à me citat frequēter. Si locus epistolæ p me facit, & is qui cū ago credit illā esse Pauli, quare non appellem epistolam Pauli? Sed ijdem illi doctores, qui quū commodū est, asserunt eā esse Pauli, locis oportunis indicant se de autore dubitare, præcipue Origenes Hieronymus & Augustinus. Quod si Nicenum illud conciliū obligat omnes, quare dicti doctores post ausi sunt dubitare de autore, de autore inquam, non de autoritate? nisi quod minus laborabant de titulo, modo rata esset autoritas. De priscis loquens

quens, dixi semper dubitatum, nō ab omnibus dubitatum. Latini sero & ægre receperunt epistolam ad Hebræos, Græci Apocalypsim. Miror autem quod Schisma hinc nasci queat, si quis fateatur eam epistolam esse spiritus sancti afflatu scriptam, fateaturque merito inter scripturas canonicas receptam, dubitet tamē an a Paulo apostolo scripta sit, & ita dubitet, ut paratus sit abijcere dubitationem, si hoc animo recepit titulum Ecclesia, ut iubeat credere illam esse uere Pauli. Id quum mihi non constet, non sum peruicax aduersus Ecclesie uniuersalis consensum, ac ne tantillum quidem uacillo in fide, si professus à spiritu dei proditam, dubitem de autore homine. Quantum ualeat usus perplexa disputatio est, nec satis constat an hoc sit usu uniuersali receptum. Tum si receptus est titulus, refert qua mente sit receptus. A Theologis expectantur solidiora, quam usus & Ecclesie nomen, præsertim quum tam uarijs modis usurpentur hæ uoces. Itaque libero stomacho adiectum est conuicium: hic scriptor adhuc dubitat, tanquam toto orbe prudentior, quum præter

præter tam multos ueteres, eosq; præcipuos ecclesiæ doctores, Thomas Bionensis Card. Caietanus adhuc uiuens, quum alibi, tum in libello contra Luteranos de Eucharistia, sine Pauli nomine citet hanc epistolā: uno loco subiicit, quod iuxta genuinū sensum tractat autor illius epistolæ.

QVARTA EIVSDEM PROPOSITIONIS. In Elencho.

XXXIII

DE secunda Petri diu dubitatum est.
CENSURA.

Hanc epistolam sub nomine beati Petri etiā iam olim ecclesia suo usu recepit: & definitione Conciliorum Laudicensis, Carthaginēsis tertij, Gelasij papæ, necnon & decreto Innocentij magni, Præterea ex eiusdem epistolæ litera patet eam à beato Petro esse scriptam. Nam illius scriptor Petrus apostolus in principio nominatur, & adfuisse dominicę transfigurationi asseritur in eadem epistola: soli autem tres ex apostolis (ut Euāgelistæ testantur) illi assisterunt: unde cum nec Iacobum maiorem, nec Ioannem Euangelistam eam scripsisse in confesso sit, recte conficitur Petrū illam scripsisse. His itaq; perspectis, inepte & sine

ne ullo fructu de eius autore dubitatum
eſſe proponitur, cum modo nulli liceat he-
ſitare quin illa beati ſit Petri.

DECLARATIO.

XXXIII

Si ineptum eſt hoc per occasionem ſtu-
dioſis proponere, qui minus ineptit bea-
tus Thomas Aquinas, qui diligenter com-
monet apud ueteres & de autore & de au-
toritate epiſtolæ ad Hebræos fuiſſe dubi-
tatum. Porro qui de autore ſecundæ Petri
dubitant, non erant tam ſtupidi, quin uide-
rent illic fieri mentionem de uifione mon-
tis, ſed ſuſpicabantur illam epiſtolam ſcri-
ptam abs quopiam, qui cupiebat illâ legi
ſub nomine Petri Id quo facilius perſua-
deret addidiſſe de uifione. Eam uero ſuſpi-
tionem conceperant ex phraſi, eç; pectore
ac uigore ſententiarum, quæ partim uide-
bantur ad imitationem alterius epiſtolæ
efficiæ, partim non perinde reſpondentes
Apoſtolici ordinis principis maieltati.

QVINTA EIVSDEM PROPO-
ſitio, quæ eſt in Elencho.

XXXV

DE Apocalypſi diu dubitatum eſt, nō
dico ab hæreticis, ſed ab orthodoxis
uiris, qui ſcriptum tamen ut à ſpiritu ſan-
cto

cto profectum amplectebantur de scripto-
ris nomine incerti.

CENSURA.

Liber Apocalypsis aperte cognoscitur
à beato Ioanne Apostolo & Euangelista
editus, tum ex Ecclesiæ usu, tū ex eiusdem
definitione, in concilijs, Carthaginensi ter-
tio, atq; beati Gelasij, pariterq; in quarta sy-
nodo Toletana. In qua dicitur, Apocaly-
psis librum multorum conciliorum autori-
tas, & synodica sanctorum præfulum Ro-
manorum decreta, Ioannis Euangelistæ
esse præscribunt, & inter diuinos libros re-
cipiendum constituerunt. Cui quidem sy-
nodo insigni doctrina præfulgens inter-
fuit Isidorus præsul Hispalensis. Præterea
ex eiusdem libri contextu ostenditur bea-
tus Ioannes illius autor: nā in illa scriptor
esse dicitur Ioannes qui perhibuit testimo-
nium uerbo dei: quiq; ea de causa in Path-
mon insulam relegatus est: quæ profectio
de alio à Ioanne apostolo & Euangelista
nequeunt intelligi. Idem rursus contestan-
tur, sacerrimus pater Dionysius Areopa-
gita, beati Pauli discipulus, Innocentius
primus, Hiereneus, Iustinus, Damascenus,
alijq;

alijq̄ catholici doctores et sancti uiri: inter quos splendidum Ecclesiæ iubar Augustinus hoc manifeste indicat: qui alogios siue alogos inter hæreticos ab ecclesia damnatos connumerat, eo quòd Ioannem apostolū & Euangelistam negent Euangelium scripsisse & Apocalypsim. Quapropter eodem modo lapsus est hic scriptor in ista propositione, ut in præcedentibus propositionibus præmissum dubium proponendo pusillis præbens offendiculum, omissa explicatiōe determinationis Ecclesiæ sacrorū conciliorum & sanctorum patrum.

DECLARATIO.

XXXV

In annotatione quā subijcio Apocalypsi, cōmemoro qui doctores qd de Apocalypsi senserint. Porro qui hoc opus negabant esse Ioannis Euangelistæ, aut alium fuisse Ioannem ab Euangelista credebant, aut eum qui conscripsit librum, id egisse, ut ab Euangelista scriptus uideretur, eo quod locum suo instituto commodum abfinxisse. Si quis hoc commentum clamet absurdum, patiar hic absurdissimum uideri, modo sciat illo seculo mundum fuisse differtum libris apocryphis alienum titulum

titulum præferentibus. Idcirco pijs quoque ho-
 mines sibi persuaserant non tantum licere,
 uerum etiam officiosum esse. Nec Augu-
 stinus inficiat eos profuisse populo Chri-
 stiano talibus figmentis, licet existimet il-
 lis abunde magnum præmium relatum,
 si ueniam fictionis consequantur. Alogios
 autem damnatos commemorat Augusti-
 nus, non ob id tantum quod dubitarēt de
 Apocalypsi, quum id temporis ne ortho-
 doxi quidem omnes recepissent autorita-
 tem Apocalypsis, sed quod Euangelium
 etiam illius aspernarēt, & adulterinum
 iudicarent, de quo nunquam dubitauit ec-
 clesia. Sola Toletana Synodus, si modo il-
 lius uerba bona fide recitata sunt, præscri-
 bit esse Ioannis Euangelistæ, quum Inno-
 centius tantum dicat, & Apocalypsim Io-
 annis. Sed hæc præter rem mihi dicuntur,
 quum profitear me de titulis quoque credere
 quod credit uniuersalis ecclesia, cuius au-
 toritati facile meum sensum submitto, non
 hic tantum sed in omnibus quoque ceteris,
 modo ne protinus ecclesiæ sit, quicquid
 quocumque modo in usum Christianorum
 irrepsit, aut cuius episcopo placuit. Quæ
 si tanto

si tantopere uitamus scādalum, eradenda
essent, quæ super his prodidit Eusebius ac
Hieronymus. Eruditorum tacita quædam
sunt iudicia, quibus expedit interdum uel
licare aurem. Notatur & illud, quod præ/
termiserim autoritatem Ecclesiæ. Hic qui/
dem non uacabat in cursu. Atqui id facio
in annotatiōe quam adiunxi annotatis in
Apocalypsim. Non ubiuis omnia sunt in/
culcanda. Certe quum illud tribus uerbis
indicare eruditus, non suspicatus sum quæ/
quam fore, qui hinc offenderetur, neue ex/
citaretur schisma. Si quid tale metuissem,
prorsus illa siluissem. Tamen si quid hic
dissidij est, ab istis oritur potius, qui tales
nænas exagitant ac traducunt. Cæterum
ne quis minus autoritatis tribueret dictis
uoluminibus, addo laudem magnificam.

TIT. XI. DE SYMBOLO APO/
stolorum. In præfatione in Matthæ/
um. Propositio Erasmi.

Symbolum an ab Apostolis proditum
sit, nescio.

XXXVI

In Sup. 52

CENSURA.

Cum Symbolum quod Apostolorum
dicitur, ab Apostolis editum esse & pro/
H uulga

114 DECLAR. AD CENSURAS

vulgatum sit fide tenendū, teneant quoque catholici doctores, Clemēs huius nominis primus in epistola ad Iacobum fratrem domini: Augustinus serm. 2. dominica in ramispalmarum, & in uigilia pentecostes. Ambrosius item & Leo primus atque alij uniformiter unumquodque Apostolorum quod sensit dixisse, dū illud cōderent, hæc nescientia impietati deseruiens, scandalose proponitur.

XXXVI

DECLARATIO.

Absit ut quisquam Christianus de articulis qui Symbolo apostolorum cōtinentur ambigat, Nō enim minus illis tribuendum est, quā quatuor Euangelijs: tantū ambigebam an hoc quod nunc habemus, scripto fuerit ab Apostolis proditum. Nam talia illos prædicasse nemo dubitat, & probabile est illos de summa prædicationis Evangelicæ inter se conferentes, in illis ac similibus capitulis consensisse, quemadmodum refertur in historia Ecclesiastica. Eodem in loco, quo uideor dubitare, tribuo illi maiestatem ac breuitatem Apostolicam, recenseo inter canonicas scripturas, & æquo Euangelijs, neque dubito an ab Apo

Apostolis sit profectum: potuit enim uiua
 uoce: sed an communi omnium scripto.
 per illos ad nos peruenerit. Quum enim
 tum temporis multa fortasse ferrent Sym
 bola, hoc discernendi gratia dictum est A
 postolicum, ut Apostolico spiritu dignū,
 ut omnium antiquissimum, ut quoniam
 autor altus non extat, probabile sit ab A
 postolis ad nos manasse. Hæc quum ubiq;
 profitear, quid periculi, si quis dubitet, an
 scripto Apostolorum ad nos peruenerit?
 De eo quur dubitarē causas reddidi, quæ
 rum præcipua est, quod illud Symbolum
 uarie refertur apud ueteres, adeo ut toti
 etiam articuli supersint aut desint. Nam
 & beatus Cyprianus testatur hoc Symbo
 lum in diuersis Ecclesijs haberi diuersum,
 adiectis quibusdam, quæ Romana non ha
 beret Ecclesia. Ea putat aduersus hæretic
 cos exorientes addita. Quur autē ea uarie
 tas non accidisset Romæ, geminā suspica
 tur esse causam, alterā q̄ illic nullæ extite
 rint hereses, alteram q̄ ibi catechumenus
 baptizandus ex more Symbolū hoc reci
 tare soleat apud populū. Admonet autē in
 Romano Symbolo non haberi hanc parti
 culam

culam: Descendit ad inferos, quum hodie non desit in nostro Symbolo. Quanquam nec Tertullianus nec Augustinus enarrās Symbolum, descensus ad inferos meminērunt. Nos legimus sanctorum communio-
nem. Eam particulā præterit Cyprianus, ob id opinor, quod adiecta sit uelut expo-
nens quid sit sancta Ecclesia. Sicut nec ulti-
mam particulam, & uitam uenturi seculi attingit quisquam horum, nec ad sanctam Ecclesiam addunt catholicam. Et Cypria-
nus legit, huius carnis resurrectionē: pro-
nomen additum uidetur aduersus Orige-
nistas. Quid quod in æditione Canonum Nicenæ Synodi, Symbolum hoc secus re-
fertur quàm hodie canitur in templis, nec longius progreditur, quàm ad spiritus san-
cti professionem. Atqui Symbolū Niceni concilij, nihil aliud est quàm explanatio Symboli Apostolici, non addens novos articulos, sed ueteres explicans. Vnde col-
ligitur, Credo in spiritum sanctum, fuisse clausulam Symboli Apostolici, quemad-
modum finis est Niceni. Quoniam aut ob-
sectas dubitari posset ubi esset ecclesia, ad-
ditus est articulus, in sanctam Ecclesiam,
exclu

excludens omnia conuenticula hæretico-
rum. Dein quoniam Nouatus aliquis non
recipiebat in Ecclesiam à baptismo prola-
ptos, additum est remissionem peccatorū.
Post quum exorirentur qui animarum re-
surrectionem profiterentur, corporum ne-
garent, adiectum est. Carnis resurrectio-
nem. Rursus quum Origeniste faterentur
nos resurrecturos cum corporibus, at non
his in quibus nunc degit animus, in Sym-
bolo quod exponit Cyprianus additū est,
huius carnis resurrectionem. Ad hæc fa-
cit, quod Tertullianus scriptor uetustissi-
mus in libro quē scripsit aduersus Praxe-
am recensens articulos Symboli Aposto-
lici, quod profitetur ad nos unā cum Euan-
gelio decucurrisse, nō aliam habet clausu-
lam quàm Symbolum Nicenū. Vnicum
inquit, deum credimus, sub hac tamen di-
spensatione, quam œconomiam dicimus,
ut unici dei sit et filius sermo ipsius, qui ex
ipso processerit, per quē omnia facta sunt,
& sine ipso factum est nihil. Hunc missum
à patre in uirginem, & ex ea natum homi-
nem & deum, filium hominis & filiū dei,
& cognominatum Iesum Christum. Hūc
H 3 passum

passum, hunc mortuum ac sepultum secundum scripturas, & resuscitatum à patre, & in coelos resumptum sedere ad dextram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos. Qui exinde miserit secundum promissionem suam, à patre spiritum sanctum paracletum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Hanc regulam &c. Hic res ipsa declarat, ætate Tertulliani, credo in spiritum sanctum, fuisse clausulam Symboli Apostolici, quemadmodum & Niceni. Postremo memini me legere in commentario quodam, licet exciderit locus, quod reliquum est in Symbolo post spiritus professionem, à concilijs posterioribus additum esse. Obiter et illud annotandum, quod Tertullianus non appellat Symbolum apostolorum, sed regulam fidei. At si hoc quod hodie est in usu, fuisset ab omnibus Apostolis unanimiti consensu proditum, plus illi debebatur reuerentiæ, quàm cuius Euangelio. Quæ fuisset autem temeritas Ecclesiarum, tali scripto uel addere uel adimere quicquam, quum id extremæ impietatis habeatur audere, uel in epistolis Paulinis. Cæterum hoc

hoc Symbolum fuisse natū ex collatione Apostolorum Cyprianus refert, sed refert ut humanam historiam. Tradunt inquit, maiores nostri. At in media narratione sic loquitur: Cautissime autem qui Symbolum tradiderunt, etiam tempus quo hæc sub Pontio Pilato gesta sunt, designarunt. Non dicit Apostoli, sed qui Symbolum tradiderunt, uelut incertus, à quibus id factum sit. Post hunc Augustinus in libro de Symbolo, nusquam appellat Apostolorum, nec dicit ab Apostolis traditum, sed magis indicat à patribus è sacris literis collectū ad memoriæ subsidium. Antoninus ait uniuersalis Ecclesiæ autoritate æditum. Porro sermones in quibus refert à singulis apostolis singulos articulos fuisse proditos, attēto lectori phrasis ipsa persuadet, non esse illius cui inscribuntur. Iam si maxime uel Augustinus uel alius quispiā hoc seu credidit, seu dedit auribus crassæ multitudinis, non arbitror ad fidei causam pertinere, præsertim quū in partitione articulorū nō consentiāt Theologi, magisq; placeat partitio, quæ quatuordecim facit, q̄ quæ duodecim. Quod si hoc quoq; credit

iubet Ecclesia iubens et hic meum sensum illius submitto iudicio. Miror autem hoc à facultate exigì, quod Beda non exigìt.

TIT. XII. DE TRADUCTIONE

sanctarum scripturarum in linguã uulgarem: Propositio Erasmi prima in præfatione eiusdẽ in Matthæum.

XXXVII

In Sup. 49

Sacras literas cupiam in omnes uertì linguas. CENSURA.

Quamuis in quancuncq; linguam uertantur sacrae literae suapte natura sanctae sint & bonae, quanti tamen sit periculi permittere passim lectionẽ earum in linguam uulgarem traductarum, absq; ulla explicitione idiotis & simplicibus eis abutentibus, nec eas pie & humiliter legentibus, quales plurimi nunc reperiuntur, satis indicarunt Valdenses, Albigenses ac Turculupini: qui inde occasione sumpta, multos errores disseminauerunt. Quare hac tempestate, perspecta hominum malitia, periculosa ac perniciosa existit huiusmodi traductio, loquendo de omnibus scripturae libris indifferenter. Nec sicubi paucis esset utilis, propterea temere esset omnibus permittenda. In re nanq; ad salutem non necessaria

cessaria potius cōsulendum est multorum profectui ipsam interdicens, quàm paucorum utilitati eam permittēdo, cum graui multitudinis incommodo: unde & iure damnata est huiusmodi translatio.

DECLARATIO.

XXXVII

Quū olim sacræ literæ sint in linguam uulgare uersæ, tum enim textores & nauitæ sciebant Græce & Latine, quum studium diuinorum uoluminū Chrysostomus religiose commendet laicis, Hieronymus laudet in feminis, qui et Dalmatica lingua uertit sacros libros: si eò creuit hominum malicia, ut necesse fuerit illis subtrahere quod Christianus populus habet optimū, diuinorum uoluminū lectionē, uehementer profectio dolendum est. At olim monachi quoniam legebant sacram scripturam uulgata lingua proditam, cuius recōditos sensus homines imperiti non assequebantur, pepererunt absurdā hæresim Anthropolomorphitarum, nec tamen ob id interdictus est usus sacrorum uoluminum, sed error correctus est. Si laici sic legerent canonicam scripturam, quemadmodū illic admoneo legendā, puto longe plus fore fructus

eius quàm periculi. In primis admoneo ut
 à pastoribus regulis ac sententijs quibus-
 dam ad intellectum earum præparentur.
 In primis autem abstineant à temeritate
 iudicandi, sed adorent mysterium, ubi non
 cõsequuntur intellectũ, & ad doctos con-
 fugiant. Malint aut uia uoce discere quàm
 lectione, nec omnino legant, nisi quũ aut
 non est doctoris copia, aut quum se præ-
 parant sacre concioni locum eum enarra-
 turæ. Legant autem sobrie, summaquæ cum
 ueneratione, non uelut hominum sermo-
 nes, sed uelut oracula dei. Accedant sim-
 plici puraquæ mente, & à mundanis cupidi-
 tatibus uacua, præmissa etiam precatiua
 cula. Hæc aliaquæ multa quum illic sollicitè
 admoneam, sperabam fore ut illis observa-
 tis, populus multo cũ fructu, nullo pietat-
 tis discrimine uersaretur in diuinis uolu-
 minibus, & qui nunc rudis est, breui doct-
 lis redderetur. Iam ut fit aliquid periculi,
 si laici legant arcanas literas, plus tamen
 periculi est, ex earum ignorãtia. Proin ubi
 cessant pastores, ibi concedo ad mutos ma-
 gistros confugere. Ad hæc, quod præstat
 uox enarratoris, id præstare possunt com-
 mentarij

mentarij doctorum hominum in linguam
 uulgatam uersi. Quid Valdenses, Albi-
 genes ac Turelupini delirarint, non sum
 sollicitus, nec arbitror ad me pertinere. Hu-
 ius seculi tumultum excitarunt, non laici,
 sed eruditi, quorum autoritatem sequu-
 tus est populus, quandoquidem & Ioan-
 nes Hus & Vvicleuus scholasticæ Theo-
 logiæ scientia ualuerunt, & Balthasar ana-
 baptismi doctor magister fuit. Luterus i-
 tem & Oecolampadius scholastici docto-
 res sunt. Quicquid est hæreseon in or-
 be, totum ferè natum est uel ex philoso-
 phia, uel ex ipsis sacris literis perperam in-
 tellectis: à philosophorum libris nullus
 arcetur, à sacris literis submouemur. Quæ
 si qua constitutio pontificis aut aliorum
 præsentis hominum temeritati aliquando
 fuit opposita, non arbitror eam ad uni-
 uersam Ecclesiã pertinere, præsertim quæ
 multis iam seculis habeantur sacri libri in
 linguas uulgares diuersarũ gentium trãs-
 lati, coniuente ad id Ecclesiã.

PROPOSI-

24 DECLAR. AD CENSURAS
PROPOSITIO EIVSDEM SECUN-
da. In præfatione in Matthæum.

XXXVIII

In Sup. 49

EXclamant indignum facinus, si mulier uel corarius loquatur de sacris literis.

CENSURA

Recte perpensa multorum huius temporis impudenti temeritate, indignum facinus existimandum est, quod idiotæ & simplices suo iudicio sacras literas legant, in suam linguam conuersas; & de illis dissertant, aut disceptantes de earum difficultatibus tractent. Nec tamen prohibetur per hoc eis conferre inter se de ijs quæ in concionibus publicis audiuerunt, ad morum correctionem, & ad compunctionis & deuotionis excitationem; ut magis ac magis in ipsis charitas accrescat, humilitas solidetur, atque opera carnis mortificentur.

DECLARATIO.

XXXVIII

Hic nihil est quod contra me facit. Facientur illi licere laicis ad excitandum pietatis studium conferre inter sese de his, quæ audierunt in concionibus, et ego simul cum illis detestor eos, qui quum sint idiotæ sacras literas suo iudicio legunt, ac de difficultatibus non necessarijs disceptant.

PROPO

PROPOSITIO EIVSDEM TERTIA, XXXIX

In præfatione in Matthæum.

ME autore sacros libros leget agrico
la, leget faber, leget latomus. *Ibidem.*

CENSURA.

Testantur sacra eloquia simplices esse
tanquam paruulos, quibus autore Paulo,
lacte opus sit. Non enim solidam adhuc
escam ferre ac digerere possunt. Perfecto-
rum siquidem solidus est cibus, eorum qui
pro ipsa consuetudine exercitatos habent
sensus ad discretionem boni & mali. Qua
propter non est medium aptum huiusmodi
simplicibus quod indiscriminatim quos-
uis sacros libros legant in linguam uerna-
culam translatos: sed conuenientissimum
eis medium Ecclesia constituit, auditionem
uerbi dei, & frequentationem prædicatio-
num eius. Neque eis obiter interdicit usum
quorundam sacrorum librorum, qui cum ex-
plicatione conuenienti ædificationi morum
sint accommodati: si sic tamē tales libri ab
ipsis legantur pie ac sobrie, citra supercili-
um & arrogantiam, ut non inde contem-
nant prædicationes, nec à crebra uerbi dei
auditione retrahantur. Proinde hæc pro-
positio

1. Cor. 5

Ad Hebr. 5

positio absq; præscripto moderamine posita sui assertorem sanæ doctrinæ non satis consentire demonstrat.

DECLARATIO.

XXXIX

Consentimus & hic. Illi permittunt ut libros arcanos legant laici, sed sobrie & citra supercilium, nec aliter ab ullis legi uelim. Nec ea propositio illic proposita est absq; moderamine, sed sic proposita est à referendarijs. Nam ego ut ante dixi, cum multo moderamine permitto illis lectionem sacrorum uoluminum, & à lectione iubeo abstinere, quoties datur doctoris copia, nec illic loquor indistincte de quibuslibet sacris uoluminibus, sed de nouo testamento & Euangelijs. Id liquet ex eo quod dico: Si hos non submouit à sua uoce Christus, nec ego submouebo eos ab illius libris. Mox transeo ad uetus testamentum: Inter ueteris inquam, testamenti libros sunt nonnulli à quibus sit quæ arceas idiotas, qualis est Ezechiel & Canticum sponsæ. Significans horum lectionem non perinde conuenire laicis. Quos haud aliter permitto legendos, nisi ut laici instructiones res ueniant ad sacras conciones, & libentius

tius audiant in quibus agnoscant aliqua,
 & facilius intelligāt quorum iam gustum
 qualemcunque perceperunt. Olim enim
 Ecclesiastæ prophetas etiam enarrabant
 promiscuæ multitudini. Nec suadeo laicis
 huiusmodi uoluminū lectionem, sed aīo,
 non interdixero, uerbum subiunctiui mo-
 di, usurpans pro potenciali. Subauditur e-
 nim conditio, si uideā illos huc profecisse,
 aut aliud simile. Ac mox recedens ab eo
 quod attigeram de libris ueteris testamen-
 ti, reuoco ad libros noui testamenti: quan-
 quam inquiring, in libris Euangelicis diui-
 na sapientia se mire demittit ad captum in-
 firmorū, ut nemo tam indoctus esse possit,
 quin ad Euangelicam doctrinam sit docil-
 is. Fateor autem in Christiano esse gra-
 dus ætatum, sed non conuenit ut Chri-
 stiani semper maneāt infantes. Et quibus-
 dam laicis adest mira ingenij uis, nec deest
 afflat⁹ arcani spiritus, qui sæpe referat ea
 paruulis, que cœlat sapientes. Atq; ut sint
 in populo Christiano quos merito infan-
 tes dixeris, totū tamē populum pro infan-
 te habere contumeliosum est in gregem
 Christi, qui domini sui spiritū hausit, absur-
 dum

dum etiam illi perpetuam infantiam tribuere. Et uerum est scripturam habere lac quo foueat infantiam incipientium, sed eadem scriptura lac est infirmis, & solidus cibus prouectioribus. Itaque qui tollit scripturam, nec lac præbet, nec solidum cibum.

PROPOSITIO EIVSDEM QUARTA. In eadem præfatione.

XL
Ibidem.

Nequè Ezechielis prophetæ, neque Cantici canticorum aut cuiusquam librorum ueteris testamēti lectionem ulli hominū interdixero.

CENSURA.

Cum sedis Apostolicæ decreto multorum talium librorum lectio laicis iam pridem interdicta sit, & eruditio in lege domini apud Hebræos grauium autorum sententia prohibita fuerit lectio dictorum librorum, atque primi capituli Geneseos: ante annum ætatis tricesimum, prædicta propositio temerarie et impudenter asseritur: quandoquidem eadem subest causa inhi-berat quando decretum Innocentiæ tertij sup his constitutum est, cuius fragmentum refert de hæret. in authentica cū ex iniunctio.

DECL.

DECLARATIO.

Mea uerba sic habēt, nec horum tamen XL
lectionem cuiquam interdixero. Suspense
loquor, ac de meo sensu; si penes me esset
auctoritas, & si uiderem id expedire pluri-
bus. Itaq; facile laturus sum, si Ezechiel et
Canticum canticorum interdiciatur laicis,
& si hoc postulat hisce temporibus homi-
num malicia, non refragabor pontificum
aut Romanæ sedis cōstitutionibus. Quan-
quam interim hæc hodie & recitentur &
canantur in templis audiente populo, in
quo multi sunt qui latine norunt, quum
Theologiæ nō minus sint imperiti, quàm
quiuis opificum.

PROPOSITIO EIVSDEM, IN EA/
dem præfatione Quinta.

Indecorum uel ridiculum potius uide/
tur quòd idiotæ & mulierculæ psitaci XLI
exemplo psalmos suos et precationem do-
minicam immurmurant, cum ipsi quod
sonant, non intelligant.

CENSURA.

Hæc propositio simplices idiotas & mu-
lierculas ab oratione uocali iuxta ritum
& consuetudinem Ecclesiæ perperam re/
I trahens

trahens, ac si inutilis sit, nisi ab eis intelligatur, impia est & erronea, uiam præbens errori Bohemorum, qui officium ecclesiasticum in idiomate uulgari celebrare conati sunt. Alioqui in lege ueteri indecorum fuisset & ridiculum, simplicem populum ex dei instituto ceremonias legis obseruare, quas non intelligebat: quod asserere est in legem et eius latorem deum, blasphemum & hæreticum. Neque enim per uerba orationis solū prætendit Ecclesia, ut serie uerborum illorum erudiamur, sed ut eius finis nos conformando, ueluti ipsius membra, diuinas laudes pronūciemus, debitas gratiarum actiones persoluamus, & nobis necessaria imploremus. Vnde propter talem orantium intentionē, dei munere affectus inflammatur, intellectus illuminetur, humana inopia subleuetur, atque gratiæ & gloriæ fructus comparetur. Quæ certum est orantes, per tales orationes uocales, quamuis uerba nō intelligant, prætendere. Quæ admodum legatus, & si uerba domini sui non capit, illa tamen iuxta mandatum domini sui referens, gratum impendit obsequium & domino, & ei ad quem mittitur.

Multæ

Multæ similiter prophetiæ in Ecclesia cantantur, quæ quamuis à multis cantantibus non intelligantur, plurimum tamen utilis est & meritoria earum pronuntiatio & cantus. Diuinæ siquidem ueritati quæ illas docuit ac reuelauit, eas cantando gratum obsequium exhibetur. Per quæ sane constat, non in sola uerborum intellectu fructum orationis consistere. Perniciosum quoque esse errorem existimantium, solum ad erudiendum intellectum fieri orationem uocalem: cum præcipue fiat talis oratio ad inflammandum affectum: ut pio & deuoto animo in deum, modis prædictis se erigendo, mens reficiatur: & obtinendo quæ petit, sua intentione non frustretur: mereatur itidem intellectus illuminationem, quem admodum & alia utilia aut necessaria: qui nimirum fructus longe uberiores sunt, quàm sola uerborum intellectio: quæ absque excitatione affectus in deum, parum affert utilitatis. Quòd si cõtingeret psalmos in linguam uulgarem traduci, non propterea eorum sensum simplices & idiotæ plene perciperent.

DECLARATIO.

XLI

Hic sermo aliquanto secus refertur quàm
I 2 à me

à me positus est: neq; enim simpliciter pro
 nuncio ridiculum esse, quod mulierculæ
 psalmos latine sonant, sed hoc potius uide
 ri indecorum, ac ridiculum etiam, quam si
 quis lingua sibi nota sonet precationē do
 minicam aut psalmos. Comparisonem
 oppono contra disputantī, ut aut desinat
 damnare quod damnat, aut id quoq; dam
 net, quod uidetur absurdius. Verba mea
 sic habent: Quur indecorū uidetur, si quis
 quam sonet Euangeliū, ea lingua qua na
 tus est, & quam intelligit: Mihi magis in
 decorum uel ridiculū potius uidetur &c.
 Pius affectus omni quidem in re proban
 dus est, sic quum populus assurgit Euan
 gelio, compositus ad religionem, quantiū
 Euangelij uerba non intelligit, tamen affe
 ctus ille pius deo gratus est. Oprandum ta
 men esset, ut omnes, quæ recitantur intelli
 gerent. Simile est quod adferunt de Iudeo
 rum ceremonijs, quarum mysteria uulgus
 non intelligebat. Sed Iudæi iuebantur illa
 seruare. Cæterum quis præcepit, ut muli
 erculæ, psalmos aliasq; preces sonent lati
 ne, si non intelligant, quum eadem possint
 dicere Gallice? Excusatur pius affectus, fa
 teor

teor, At nō omnes illa sonant pio affectu,
 sed pleræq; muliebri quadam gloria, aut
 ineptia nonnunquam uocibus suis obstre-
 pentes ipsi sacrificio. De cultu solemnī nō
 loquor. Narrant de pastore quodam uehe-
 menter rudī, qui quū nihil aliud sciret, sin-
 gulis diebus ter conto transiliebat riuum,
 idē in honorem patris, filij, & spiritus san-
 cti. Hunc rudissimi hominis cultum deus
 boni consuluit, sed ineptum sit, ad hoc ex-
 emplum uocare cæteros. Nec semper sa-
 cra sunt quæ recitant mulierculæ. Interdū
 ineptæ sunt nœniæ. Si quis illis apologum
 Aesopi supponat, pius error erit nō ingra-
 tus deo, nec id tamen protinus approban-
 dum est. Nunquam autem audiui esse con-
 suetudinē Ecclesiæ, ut mulierculæ in tem-
 plis orent latine, sed hoc irrepsit in mores
 quarūdam gentium, quemadmodum alia
 plurima. In Italia tale nihil uideas. Et in æ-
 de pontificia ne uiris quidem permittitur
 habere preculas priuatas, Olim enim to-
 tus popul⁹ orabat uoce sacerdotis, & quo-
 niam intelligebat uerba orantis, responde-
 bat Amen. Huius antiquitatis uestigium
 adhuc tenet Romana ecclesia. Ut autem

minimū tribuerem uerbis sine intellectu
 pronunciatis, docuit me beatus Paulus,
 qui mauult quinque uerba loqui in sensu
 suo, quā decem milia in spiritu: & in spi-
 ritu loquentem comparat tubæ incertam
 edenti uocem, comparat cymbalo frustra
 sonanti. Et tamen illic Apostolus agit de
 his, qui quod sonabant ipsi quidem intelli-
 gebant, sed sonabant non intelligentibus.
 Proinde si Paulus pie facit, quod loquen-
 tes linguis, hortatur ad prophetiam, quid
 ego pecco, si mulierculas haud quaquam
 auoco à pietate, sed reuoco ad id quod ad
 pietatem uidetur accommodatius? Nec
 usquam docui, solum intellectum suffice-
 re in recitandis psalmis, sed nimium ab-
 sunt ab affectu, qui ne intelligunt quidem,
 quæ lingua personant. Et ideo uolo accer-
 dere intellectum, ut per eum inflammetur
 affectus. Si sacræ, inquit, literæ uertan-
 tur in linguam populi, non tamē ilico lai-
 ci sunt intellecturi. Fateor, nec omnia, nec
 ad plenum, multa tamen intelliget, præser-
 tim exercitatus. Et habet scriptura suum
 lac quo fouet teneram ætatem, atq; eadem
 habet solidum cibū ubi profeceris, in qua
 ut

ut pius quidam eleganter dixit: Natat elephanta, ambulat agnus. Multi recitant in templis sacros libros, quos inquirunt, non intelligunt. Atque id sane fatemur esse uerum, sed cum gemitu. Quod ea lingua sonant, quam uulgus non intelligit, fortassis obedientia est: quod uerba non intellecta, tamen reuerenter sonant in gloriam dei, cum generali pietatis affectu, bonus gradus est ad perfectiora. Multum enim profecit, qui amat ea, quæ sunt religionis. At qui non dant operam ut intelligant, quum adsit ingenium, otium, et facultas, eos probare non possum. Hic igitur, ni fallor, idem sentimus: nec uideo quid hinc periculi sit Christianæ religioni, si mulierculæ precarentur lingua uernacula, aut certe intellecta: si pio affectu sonant, quæ non intelligunt, magis pio sonarent intellecta. Sed quid omnino opus est eas sonare in Ecclesia, quum paris meriti uideatur, si quæ cantantur ac recitantur, eodem affectu auscultent non intellecta, quo sonant non intellecta, aut si spectent ceremonias aliqua ex parte intellectas.

TIT. XIII. DE IIS IN QUIBUS

XLII

A

LUC. 2

1. Ioh. 1

B

à communi usu ecclesiæ Latinæ paraphraſtes recedit in ſuis paraphraſibus.

IN hominibus bona uoluntas. Pro, hominibus bonæ uoluntatis. Antequam hæc uniuerſitas rerum cœleſtium ac terreſtrium conderetur, iam cum patre æterno ſermo erat æternus. Utitur dictione Sermo, cum utamur dictione Verbum, explicando illud, In principio erat uerbum.

DECLARATIO AD PROPOSITIONES

nes aliquot ob nouitatem notatas.

XLII

A

Si ſecus recitarem in templis quàm publicus habet uſus, aut ſi nouam ſcripturam inducerem in codices publico iã uſu probatos, iure fortassis oriretur offenſio. Nunc ſi quid nouo in opere priuatim legendo à doctis, nullam uideo offenſionis cauſam. Si Græci conſtanter legunt, bona uoluntas, ſi ſenſus uerborum eſt pius, ſi à priſcis Eccleſiæ doctoribus oſtenſus, quid cõmentum eſt, ſi in paraphraſi ſequor id quod mihi uidetur probabilius & ad Euangelicum uigorem accommodatius?

B

De ſermone uſurato pro uerbo, peculiari libello non indiligenter reſponſi, declarans

clarans olim Ecclesiam promiscue legisse:
 In principio erat sermo, & In principio e-
 rat uerbum: eamque uocem pro uerbo sic
 esse frequentem apud ueteres ac recentio-
 res doctores, atque hodie quoque in cultu ec-
 clesiastico, dum canimus: Omnipotens ser-
 mo tuus domine de regalibus sedibus ue-
 nit, ut nulli docto debeat uideri noua. In
 uerbis Tertulliani quæ supra recitauit ser-
 mo dicitur filius, pro uerbo

Tres sunt in cœlo qui testimoniū præ-
 bent Christo, pater, sermo, & spiritus. C
1. Ioan. 5.

Atque horum trium summus est cōsensus.
 Nos uero legimus: Tres sunt qui testimo-
 nium dant in cœlo, Pater, uerbum, & spiri-
 tus sanctus: & hi tres unū sunt. Perperam
 autem explicat partem illā paraphrastes,
 hi tres unum sunt, detrahendo maximo te-
 stimonio fidei de unitate substantiæ in tri-
 bus personis, ansam præbens defensionis
 erroris Arrii. C

DECLARATIO.

De triplici testimonio, respondeo in an-
 notatione super eum locum. Respondi &
 peculiari libello cuidam tyrologo. Sed qui
 hunc meum sermonem facultati obtruse-
 runt, parum bona fide rem gesserunt. Para-
 phrasis

phrasim enim expresse ac dilucide utrumque
 profitetur, & eandem naturam in tribus
 personis, & summum in testimonio con-
 sensum. Quod si alterutrum negare sit im-
 pium, & ego utrumque profiteor, quid est
 quod reprehendor? Verba paraphrasim sic
 habent: Quoniam & spiritus ueritas est,
 quemadmodum pater & filius, una est om-
 nium ueritas, quemadmodum una est om-
 nium natura. Tres sunt enim in cœlo qui
 testimonium præbent Christo, pater, spi-
 ritus, & spiritus, atque horum trium sum-
 mus est consensus. Ario qui dicor faue-
 re qui tam euidenter profiteor quod ille
 negat. At ueteres Græci Latiniq; qui ac-
 cerrime depugnarunt cum Ariana secta,
 hoc testimonio aduersus eam usi non sunt,
 uel quod eam particulam illorum codices
 non haberent, uel quod perspicerent hic de
 testimonio fidei agi potius quam de eadē
 natura. Sed Augustini temporibus Latini
 quidam cœperunt hoc telum torquere in
 Arianos. Hic nescio an hac lege tenea-
 mur, ut si quid in scripturis interpretatus
 est Ambrosius, Augustinus aut Hierony-
 mus, nephas sit nobis secus interpretari.

Atqui

Atqui hoc sæpenumero fit à Theologis recentioribus, ut ueterū interpretationem reijciant. Porro quum extra cōtrouersiam sit, hic agi de fide testimoniū, quæ potissimum consistit in consensu testium: consensus autem confirmatur eiusdem naturæ prædicatione, nec semper unum sonet eandem essentiam, quando legimus credentibus fuisse cor unum & animā unam, huius loci testimonio nō urgebunt Ariani: quibus si obijciamus, Ecclesiā hunc locum sic interpretari, non recipiunt illi Ecclesiæ autoritatem, & apud se dicunt esse Ecclesiam. Hic igitur iure queri possem de calumnia, quod locum truncum ac mutilum proposuerunt facultati sacratissime.

Designauit dominus è numero discipulorum septuaginta: ubi septuaginta duos legimus. D
Luc. 10

DECLARATIO.

In annotatione declaro Græcorum codices et interpretes, consentire in septuaginta, uidelicet Cyrillum, Theophylactum, Dorotheum, & Eusebium, & his assentiri Ireneum, Ambrosium, & Hieronymum, ut probabile sit Augustino fuisse codicē mēdosum quem alij sequuti sunt D

sunt. Talium uirorum auctoritatem sequutus non uideo quur debeam reprehendi, si id malui ponere quod erat germanę lectio nis, quàm quod mendo irrepserat. Neque enim negari potest Ecclesiam publicitus legere quædam deprauata, quæ corrigere non est contumelia in Ecclesiã, sed officiu.

E
Luc. 13

VNus è discipulis, cui nomen Cleo phas: Legimus autem Cleopas.

DECLARATIO.

E

Utum posuerim Cleophas an Cleo pas nondum mihi liquet, nam utrumlibet dicere soleo si uentat in buccam, Nec unquam cum quoq; super hac re uerbũ com mutauit. Illud constat, ab Euangelistis con stanter scribi Cleopas. Germanus quispiã opinor addidit aspirationem. Quanquam error est in censura, quæ præpostere dicit me posuisse Cleophas, quum ipsi legant Cleopas. Sit hæc Amanuensis incuria cui utinam liceat imputare omnia quę uix excusari possunt.

F
1. Cor. 11

HOc est corpus meum, quod pro uo bis frangetur: Vbi nos legimus. Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur.

DECL.

DECLARATIO.

In paraphrasi potissimum sequitur sum fidem Græcorum codicum, præsertim ubi nostris uidentur emendatiores. Quod autem hic pono, constantissime habetur in Græcorum exemplaribus, & enarratur ab orthodoxis interpretibus: ac ne putemus eam lectionem tantum fuisse apud Græcos legit idem diuus Ambrosius. Eandem lectiōem refert Beda monachus enarrans hunc locum. Quod si usque ad tempora Bedæ Ecclesia legit frangitur siue frangetur, uidendum est, utrum scribarum errore, an autoritate studioque maiorum factum sit, ut nos legamus tradetur. Quanquam in utroque uerbo idem est sensus. Quin & Thomas Bionensis Card. Caietanus, citans hunc locum utranque ponit lectionem, quasi non referat, utrum legas.

Si hunc uelim manere donec ipse ueniam, quid id tua refert? Nos uero legimus, Sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te?

G
Ioan. ult.

DECLARATIO.

In annotatione doceo, particulam si, non posse intelligi ex uerbis Euangelistæ, atque adeo

G

adeò pugnare cum sensu. Doceo hic esse summū consensum græcorum codicum, & Orthodoxorum interpretum, Cyrilli, Chrysofomi, Theophylacti. Doceo idem legere Hieronymum, Postremò doceo in uetustis codicibus latinis, unde olim in tēplis recitabatur Euangelium, etiamnum haberi lectionem incorruptam. Augustino uero imposuit codex mendosus, quod illi non hic tantū accidit, quemadmodum aliquot locis indicauimus. Quid igitur flagitiū, si p̄ deprauata lectione reposui quod scripsit Ioannes, quòdque quondam legit Ecclesia tum græcorum tum latinorum? Et probabile est sic legisse, quos nobis imitandos proponunt, Gregorium, Leonem, Hugonem, nisi forte hi dū religiosius Augustini sequuntur auctoritatem, ad eundem lapidem impegerunt.

H
Sup. 219.

DO cui uos quomodo rediuius multis se conspiciendum præbuerit, primū Cephæ, deinde duodecim illis. Ponit duodecim cum legamus undecim.

DECLARATIO.

H

Græci magno cōsensu legūt duodecim pro undecim, & interpretant̄ qd̄ legūt, nominatim Chrysofomus ac Theophyla

etus: nec dubitandū est, quin idem legant
 ceteri græci. Apud latinos Augustinus,
 quanquā is fatetur in nonnullis latinorum
 codicibus pro duodecim haberi undecim,
 sed suspicatur aliquos perturbatos hoc scrupulo,
 quod Iudas Iscariotes abiens in locum suum
 minuisse apostolorum numerum, emendasse
 locum hunc, hoc est corrupisse. Chrysostomus
 explicat nodum hoc commemento, quod
 credendum putet, dominum etiam Mattheum
 in Iudæa locum subrogato apparuisse. Vero
 propius est, ut et argutius, quod refert Augustinus:
 eo sermone non numeratos singulos apostolos,
 sed illum numerum primum a domino consecratum
 esse designatum: quemadmodum centumui-
 rum dicuntur, dicuntur centumui-ri, etiam si
 quo casu contingat, aliquem ei numero deesse.
 Subscribit Augustino beatus Thomas his quidem
 uerbis. Augustinus docet, quod debet dicere
 duodecim, sed corruptum est uicio scriptorum.
 Ad id facit articulus τοῖς, quem quantum
 exprimat Ambrosius dicens, illis undecim,
 uerisimile est et illum legisse duodecim,
 & locum a scribis deprauatum. Nam undecim
 nullum significat numerum a domino consecratum
 in apostolis, Illis autem duo

duodecim, perinde sonat quasi dicas, illis qui erant de numero duodecim, quos dominus primus elegit apostolos. Quum igitur hæc lectio constanter habeatur apud Græcos orthodoxos, quum probabile sit quod suspicatur Augustinus locum à studio quopiam deprauatum, quum ita scriptum sit ab Apostolo græce, quum idem legerint ueteres Latini, quum neuter sensus improbetur Augustino, quum quod Græci legunt magis approbet, Puto nullam esse factam iniuriam Ecclesiæ, si sequutus magnorum uirorum autoritatem, id posui quod magis probabatur. Sed nos inquit aliud legimus. Si hac uoce territant nos, non erit phas mendas è publica lectione tollere. Legimus in Psalmo: Sitiuit anima mea ad deum fontem uiuum, quum apud Hebræos & Græcos sit fortem uiuum, Huius generis non pauca deprehenduntur in publica lectione. Et fortassis in libris Romanis emendatioribus secus legitur, quam uulgo legunt Galli. Denique fieri potest ut Alcuinus & Rupertus legerint quod legit Augustinus. Si dixerint, oportuit explicuisse scrupulum in paraphrasi, Quum
ibi

sibi loquar sub persona Pauli, utramque le-
ctionem recensere non potui, scrupulum
tamen qua licuit discussi, loquens hunc in
modum. Deinde conspectus est discipulis
omnibus, non tantum illis duodecim à qui-
bus primum ortum Apostoli cognomen
in plures derivatum est. Rursus quum ad-
do articulum, illis, Reliquum expedio in an-
notationibus.

Non omnes morituri sumus, cum for-
tasse dies ille aliquot nostrum uiuos
deprehendet: sed tamen omnes immortali-
tatis gloria immutabimur: qui hic pietatis
studio quodammodo meditamur immor-
talitatem, abstinentes à peccati contagio.
Ex his in paraphrasi positis, patet Erasmi
legere, Non omnes quidem dormiemus,
omnes tamen immutabimur. Nos uero
contra legimus: Omnes quidem resur-
gemus, sed non omnes immutabimur.

DECLARATIO.

Ad hunc locum respondi Leo, & alteri
cuidam peculiari libello, præterea in anno
notationibus, postremo Bedæ, & hæc obij-
ciuntur, quasi nihil omnino responsum sit.
Illic demonstro, Græcorum codices con-
stanter

I
In Sup. 222
1. Cor. 15

I

K stanter

stanter habere quod lego. Ad hæc sacros
 Ecclesiæ doctores, Ambrosiū, Augustinū,
 Chrysostomum, Theophylactū, Origenē,
 Tertullianum, Scholiasten omniū episto-
 larum Pauli, quem isti pro Hieronymo
 recipiunt, deniq; & Petrum Lombardum
 fuisse in hac sententia, ut aut sequerentur
 lectionem, quā ego sequor in paraphrasi,
 quæ mihi uidet̃ germana, aut putarēt esse
 liberum utramuis sequi. Id Augustinus a-
 perte prædicat in libris de dogmatibus ec-
 clesiasticis, & repetit Dulcicio respondēs,
 quæstione. 3. Refert & beatus Thomas ut-
 tramq; lectionem, neutram improbās. Eo-
 dem citante Diuus Hieronymus ad Mine-
 rium testatur resurgendi uerbū quod hic
 nostra habet æditio, nusquam esse in græ-
 corum codicibus. Vnde probabile est eū
 locum fuisse mutatum abs quopiam, qui
 non animaduertit illic Paulū loqui pprie
 de resurrectione piorū. Nec usquā tamen
 erasi scripturā in uulgatis codicibus. Tan-
 tum in paraphrasi interpretor, qd' habuit
 antiquitas, quodq; magis congruere uide-
 tur sensui Paulino, idq; citra iniuriā uul-
 gatæ apud Gallos lectionis.

Germana

G ermana coniunx, pro germane com.	K Sup. 229
P ar. Solomon pro Salomon. Pa-	L M
r acletus, pro paraclitus Seruator, pro	N
S aluator. Caparnaum, pro Capharna-	O
u m. Spiritus fatidicus, ubi solet dici,	P
S piritus propheticus. Bethesda, pro Beth	Q
s aida. Bethabara, pro Bethania. Me-	
l ite, pro Mitylene.	

CENSURA.

In his & alijs eius generis non paucis, latinis hominibus scribens paraphrastes, temerarie ab usu communi Ecclesiae Latinae recedit: quem seruare debuerat, uestigijs inherendo praecedentium patrum Latinorum: Gregorij, Leonis, Prosperij, Cassiodori, Isidori, Bedae, Alcuini, Haymonis, Rabani, Anselmi, Bernardi, Ruperti, Hugonis ac Ricardi de sancto Victore, & caeterorum: qui suum semper iudicium Ecclesiae consuetudini, ut humilis suadebat charitas, accommodarunt atque submisserunt: nihil attentare ausi, unde quoquo modo posset Ecclesia perturbari. Proximia siquidem sua sapientia norant uiri illi eruditissimi, quod post incomparabilem beati Hieronymi in sanctis scripturis laborem,

uetustus Ecclesiæ Latine usus magno eruditorum consensu tot seculis probatus, & præclaris catholicorum doctorum cōmentarijs illustratus, latinis hominibus pro lege habendus esset, & norma loquendi in sacris eloquijs: neq; per hoc græcis & hebraicis literis quicquam detraheretur, sed suus cuiq; mos & ordo seruetur.

DECLARATIO.

K Primum constat græcas uocēs exprime re sensum, quē usurpo in paraphrasi, constat Clementem in hac fuisse sententia, ut crederet Paulo fuisse uxorem, nec defuerunt qui hunc locum de uxore interpretarentur: Clemens autem id maxime potuit scire, quippe uiuens Apostolorum temporibus: nec aduersatur pietati, si Paulo defuit uxorem, quum creditum sit Petro totius Ecclesiæ principi fuisse. Recentiores autem studio castitatis nituntur Paulum inter uirgines, aut certe cœlibes ponere. Ego sequutus sum quod uidebatur simplicius, sed in paraphrasi duntaxat, quæ nequaquam in hoc scripta est, ut recitetur in templis: putet aliquis me hoc dixisse in cōmentarijs, neque enim aliter accipi debet, quod

quod dixi in paraphrasi.

Solomon uocatur ab Euangelistis, nec inficior tamen recte dici posse Salomonē, nec cuiquā fui molestus qui Salomonem maluerit dicere quā Solomonē. Et ipse cum libet appello illū Salomonem. Idem respondeo de paracletus. Qui dicit paracletus penultima circumflexa, dictionem græcam latino accentu pronunciat. Qui dicit paráclitus, secunda acuta, dictionem græcam, græco accentu sonat; pronunciat, nisi quod græca dicitio non recipit i latinum, quo si utaris, magis sonat, qui defleat à recto, Sin scribas per y, sonat Hominem sinistrae famæ. Iam si placet accentus græcus in recto casu, uariandus est iuxta Græcorum regulas, in cæteris casibus, paracleti paraclyto paraclytum. Itaque simplicius est in his seruare accentum latinū qui perpetuus est. Et tamen si cui magis arridet paraclytus, nihil obsto.

Seruator absque dubitatione latina uox est, apud probatos autores frequenter usurpata, pro eo qui dedit salutē. Saluatorem non inuenio, uellem autē inueniri. Nemini tamen uerbo molestus fui, qui malit saluatorem

L M

N

K ; torem

torem, quomodo et ipse frequēter loquor.
 Erat autem illud propositū in paraphrasi,
 ut sermo esset purior, quatenus pateretur
 scripturæ maiestas, & idiomatum proprie-
 tas. Si recitarem in cœtu assueto audire sal-
 uatorem, dicerem saluatorem.

o Fatidici uocabulum mihi semel aut ad-
 summum bis excidit, ne quis existimet
 me perpetuo uice spiritus prophetici, di-
 cere spiritum fatidicū. Vocem ethnicam
 accommodaui ad rem sacram, nihilo gra-
 uius peccans opinor, q̄ qui pro prophetis
 dicat uates, & pro prophetijs uaticinia.
 Propheta proprie non dicitur nisi qui præ-
 dicit futura, at spiritus fatidicus plura cō-
 plecti uidetur. Proin ad exprimendum af-
 flatum illum arcani spiritus usurpaui uo-
 cem ad id accommodam.

p q In Bethesda pro uoce, quā ostendi pro-
 babiliter in latinis codicibus esse deprava-
 tam, reposui quam incorruptā adhuc ser-
 uant græcorum codices, quāque apud
 eosdem tenēt probati doctores. Pro nobis
 facit etymologia uocis hebraicę pecualis,
 quæ cōgruit cū dictione probatica, quam
 posuit Euangelista. Idem dicendum est de
 Betha

Bethania & Bethabara, quod deprauatum uidebatur, ex græcorum uoluminum & doctorum autoritate restituiimus. Sicut ex Mytilene fecimus Melitam, aliaq; huius generis per multa. Mendas enim quas inuehunt uel scribæ, uel scioli, nunquam existimaui ad Ecclesiæ consuetudinē pertinere. Ecclesia ni fallor, cupit suos codices esse quàm emendatissimos. Quod si Ecclesiæ ascribitur, quicquid canitur aut recitatur in templis, multa illic interdum & dicuntur, & fiunt inepta. Quid quod ipsa Ecclesia uariat in multis, nec statim est uniuersalis Ecclesiæ quod Parisijs legitur caniturue. Olim timeri poterat perturbatio, si quis in publica congregatione induxisset lectionem, diuersam ab ea cui populus assueuerat. Nunc quum priuatis libris inter eruditos res geratur, intacta lectione publica, unde quæso totius Ecclesiæ perturbatio? Bellum uero, si quum de synceritate lectionis agitur, quæ ex Hebræorum Græcorumque fontibus & ex ueterum interpretatione perenda est, iubemur Haymones, Anselmos, Rupertos & Hugones sequi.

Quanquam & in illorum quoque scriptis
 interdum deprehendimus, lectionē diuer-
 sam ab ea à qua isti nolunt nos recedere:
 atque adeo quid si in illorum monumentis
 frequenter habetur non quod ab illis scrip-
 tum fuit, sed quod à scriba deprauatum.
 Compertissimum etiam est, pertinax &
 inauspicatum olim fuisse studium scribis,
 in uetustis autoribus, omnia scripturarum
 testimonia mutandi ad saluam uulgatae
 lectionis, quam imbiberant. Iam quod pre-
 scribunt, post emendationem Hieronymi
 non esse phas ab usu Ecclesiae recedere,
 Primum apud eruditos controuersum est,
 an uetus testamētum habeamus ad emen-
 dationem Hieronymi. Magis etiam ambi-
 gitur de nouo. Sed ut sit extra controuer-
 siam utrunque, quur post Hieronymi labo-
 rem audeat Ecclesia canere, ab illius emen-
 datione discrepantia, quur non est idem in
 omnibus Ecclesijs usus? Quur qui tot se-
 culis post Hieronymū scripserant, audent
 alijs uerbis citare scripturam? Quur recen-
 tiores audent citare uariam lectionem? O-
 portuit enim reijcere, quicquid à uulgata
 diuersum est. At quis tandem usus erit, he-
 braicarum

braicarum aut græcarum literarum, si ne-
 fas erit hinc corrigere, quod in nostris co-
 dicibus deprauatum est: Ante Hierony-
 mum licuit in sacris uoluminibus aliquid
 uel emendare deprauatum, uel eruere re-
 trusum, opinor & post Hieronymū id stu-
 dium esse pium.

TIT. XIII. DE QVIBVSDAM
 Propositionibus quæ positæ uidentur ex
 inaduertentia uel paraphrastæ uel ty-
 pographorum. Propositio

Prima. Matth. 2

Christus Hierosolymæ circūcisus est. XLIII

CENSURA.

Remouenda dictio Hierosolymæ.

Propositio Secunda. Matth. X.

Quinto loco nomina Apostolorum e-
 rant, Iacobus Alpei filius, una cum Iuda
 Iacobi filio.

CENSURA

Pro filio dicendum fratre. Non enim Iu-
 das Iacobi filius fuit, sed frater.

Tertia Propositio Luc. II.

Cū adesset dies à partu quadragesimus
 secundus, quo lex masculinum foetum iu-
 bet exhiberi domino.

K 5 CEN

CENSURA.

Deponenda est dictio secundus. Iuxta legem enim masculus in templo debuit domino offerri quadragesimo die à partu, non quadragesimo secundo.

Propositio Quarta Luc. II

Cunctis tandem rite peractis, quæ ad purificationem præscripserat lex, reuersi sunt in Bethleem, ubi natus erat puer.

CENSURA.

Bethleem positum est pro Nazareth, nec addi debuit, ubi natus erat puer: cum ita scribat Lucas, Et ut perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galileam, in ciuitatem suam Nazareth.

Propositio Quinta Luc. III

Naaman Syrus ter mergi in Iordane obtemperauit.

CENSURA

Ter dixit, cum septies ab Heliseo mergi iussus sit.

Propositio Sexta Matth. XXVII

Cæteris quidem digressis perseverarunt illic duæ, Maria Magdalene, et altera quædam è regione sepulchri.

CENSURA

Substrahendū est illud, cæteris quidem digressis, cum monstret Lucas alias mulieres ab istis duabus monumentū inuississe.

Propositio Septima Ioan. I

Philippus professus est eadem de Christo, quæ postea Petrus professus est.

CENSURA.

Pro Philippo reponendū est Nathanael. Nec tamen omnino eadē de Christo Nathanael p̄fessus est, quæ Petrus apostolus.

Propositio Octaua Philipp. III.

Ego Paulus Iudæus sum, ex Iudæis oriundus, nec è quavis tribu, uerū præcipua, nempe Beniamin, unde et sacerdotes constituantur.

CENSURA

Aliquid ibi deesse certū est, Nec em̄ tribus Beniamin præcipua est inter tribus filiorum Israel, sed tribus Iuda: nec ex tribu Beniamin sacerdotes cōstituūt, sed ex tribu Leui. Porro q̄ in sequēti editiōe huiusmodi errata scriptor emendauit, cōprobamus.

DECLARATIO.

In his octo locis quæ per typographorū et Amanuensiuū incuriā deprauata restitui mus, qm̄ cōprobant studiū nostrum nō est quod disputem. Sed hinc conijci poterat me idem prompte facturū in cæteris, si qd cum pietate pugnansprehendissem. Et quemadmodū hic probant correctionem, ita

XLIII

ita non dubito quin multis in locis comprobaturi fuerint meam excusationem, si fuisset cognita.

TIT. XV. DE Q VIBVSDAM PROPOSITIONIBUS in quibus non satis officio paraphrastæ scriptor iste respondet.

Propositio prima. Matth. XIX.

XLIII

Quisquis uxorem dimiserit & duxerit aliam, adulterium committit, nisi forte quam repudiat adulterio committit repudium.

DECLARATIO.

XLIII

Retuli quod habet sermo Christi, et quoniam locus habet varios anfractus, ac multam quæstionum difficultatem, ueritus sum hominum commenta Euangelicæ maiestati admiscere. Nam quæ dicuntur de separatione thori manere coniugii uinculo, quæ de matrimonio rato non consummato quod soluitur professione monachismi, aliæq; circa hanc materiã, constat ab hominibus reperta. Quanquam hunc locum ita restituimus: quisquis ob quâlibet causam abiecerit uxorem, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterij causam. Ita locum feci commento diui Augustini, qui

qui putat exceptionē proprie referendam ad illam particulam, fecit eam mœchari. lam em̄ erat mœcha, priusquā eijcereret.

PROPOSITIO SECUNDA

Matth. XXIII

Dilem et horam ultimī iudiciij, nec ipse XLV
 filius hominis nouit. Hoc soli sibi In Sup. 102
 seruauit pater. DECLARATIO.

Reddidi causas, quur eum locum ut est XLV
 reliquerim. Sub nomine Christi non pote
 ram eum explanare, quia Christus tū tem
 poris nolebat intelligi, alioqui explanasset
 ipse. Sed poteras inquit, sub nomine E/
 uangelistæ: poteram, sed incommode. Ve
 rum is quoq; locus habet difficultatē, uel
 hoc argumento, quod doctores trifariam
 explicant quæstionis nodum. Proinde ma
 lui doctis illic liberum iudicium relinque
 re. & quid sentirem locis oportunioribus
 significare. Quod Christus quicquam ue
 re nescierit, mihi ne in somnis quidem un
 quam uenit in mentem.

PROPOSITIO TERTIA.

Roma. VIII

Spiritus dei etiam si sileamus, tamē pro XLVI
 nobis interpellat deum; idēq; non hu
 mano In Sup. 204

mano more, sed gemitib⁹ inenarrabilibus.

PROPOSITIO QUARTA

Rom. VIII.

XLVII

Iste spiritus quoties interpellat pro sanctis indolecens super illorum malis, non iuxta humanum affectum interpellat, sed iuxta dei voluntatem.

CENSURA.

In his quatuor propositionibus paraphraſtæ officio minus recte fungitur ſcriptor iſte in ſua paraphraſi: quæ ubi ſenſum deberet aperire, illum non aperit: cum tamen per alios catholicos doctores clare explicetur. Nam certum eſt quantum ad primam, non licere viro ducere uxorem, etiã propria eius adulterante, cùm omne vinculum matrimonij inter fideles ſit indiſſolubile, niſi interueniat religionis ſolenne uotum poſt matrimonium ratum, ſed non conſummatum. Quantum uero ad ſecundam, certum eſt diem & horam ultimi iudicij noſſe filium hominis ſecundum humanitatem, cùm ipſe ſciret omnia quæ uetura erant ſuper eum, & dederit pater omne iudicium filio, ut filius hominis eſt: licet illud non dederit ut ante conſtitutum tempus paſſim hominibus

Ioan. 13

Ioan. 5

bus dies & hora illa iudicij reuelet. Quantum aut ad tertiam & quartam, ideo orare dicitur spiritus sanctus & ingemiscere, quia sua gratia fideles orantes reddat & ingemiscientes pro suis iniquitatibus & peccatis, aut ob alias pias & iustas causas: ut uniformis est catholicorum doctorum explicatio & sententia.

DECLARATIO

Et hic illustres Ecclesie doctores uariant alijs locum interpretantibus de spiritu dei, alijs de spiritu hominis. Nec omnino tamen locum praeterij inexplanatum, Duos enim spiritus commemoro, hominis infirmum, & dei huius imbecillitati subuenientem. Paraphrasis sic habet. Spiritus tamen boni consulit, & cum corporis infirmitate pugnat, sed aspirat dei spiritus, adiuuans imbecillitatem carnis nostrae, & spe erigens ad omnia toleranda, monstrans quid uotis optandum sit, aut quid deprecandum. Nam ipsi iuxta humanum affectum nescimus quid sit optandum, neque quomodo sit optandum &c. Ex hac distinctione liquebat dei spiritum sic postulare, quatenus nos in postulando adiuuat, suggerens & quid sit petendum, & quomodo, afflans

XLVI

XLVII

afflans tum fidem, tum ineffabile desiderium eius quod iuxta deum petimus. Post ita tempero sermonem, ut liberum sit lectori, quod apostolus ait spiritum pro nobis interpellare gemitibus inenarrabilibus, uel de spiritu dei accipere, at non sine tropo, uel de spiritu Ecclesiae spiritualiter orantis pro membris suis, uel de spiritu cuiusque hominis, qui afflatu diuini spiritus, orat quae conferunt ad salutem potius quam iucunda. Proinde an apud recetes sit uniformis huius loci enarratio alij uiderint, certe ueteres dissident. Paulus autem in differendo saepe lubricus ac uariis est, eandem uocem, puta legis, aut carnis, aliter atque aliter usurpans. Itidem & spiritus interdum opponitur carni, interdum sonat impetum mentis, interdum spiritum dei, interdum sonum loquentis. Postremo non ibi suscepimus omnes noui testamenti difficultates exacte discutere, sed tantum fastidiosam summariam quandam Christianae philosophiae cognitionem ingerere.

TIT. XVI. DE MERITIS. PROPOSITIO

XLVIII **M**erita uix potest constituit Augustinus.
 CXCII.
 CENSUR.

CENSURA.

Merita nomine operis Christus consti-
 tuit dum inquit, Voca operarios & red-
 de illis mercedem. Et Apostolus nomine
 laboris dicens, Vnusquisq; propriam mer-
 cedem accipiet secundum suum laborem.
 Et Sapiens in Prouerbis nomine iustitiæ,
 inquit, Seminanti iustitiam merces fi-
 delis. Merita rursus nomine meriti con-
 stituit Apostolus his uerbis: Beneficentię
 & communionis nolite obliuisci, talibus
 enim hostijs promeretur deus. Et Sapiens
 in Ecclesiastico, hoc uerborum contextu:
 Misericordia faciet locum unicuiq; secun-
 dum meritum operum suorū. Et post eos
 conformiter ad cæteros catholicos docto-
 res Augustinus meritum asserens consta-
 re ex libero arbitrio uertibili, et diuina gra-
 tia: ut sit meritum opus & gratia, & liberi
 arbitrij uertibilis. Hęc itaque propositio
 quatenus per eam prætenditur beatū Au-
 gustinum non aperte & certo constituere
 merita, est manifeste falsa: & ad impiam
 accedit doctrinam Lutheri de fide & ope-
 ribus.

Matth. 20

1. Cor. 3

Prouerb. 2

Hebr. 16

Eccle. 16

DECLARATIO

Demiror quur hic probandum existima- XLVIII
 L rinc

162 DECLAR. AD CENSURAS

rint esse quędam hominum merita, quum
 id profitear illo ipso in loco, quem citant.
 Sic enim habet Elenchus: Non tollo in to-
 tum hominis merita, uerum ea uix potest
 constituere Augustinus. Adde quod qui
 uix constituit, cōstituit tamen. Illud in con-
 fesso est, Augustinū præsertim senem quū
 totis uiribus pugnaret cum Pelagianis, ad
 deo propensum fuisse ad exaggerandā dei
 gratiam, ut uix inuenias quid relinquat li-
 bero arbitrio, quod asserit uerius quā pro-
 bat. Quam uero pusillum tribuit meritis,
 qui dicit, quod deus sua dona coronat in
 nobis, & hoc ipsum quod assentimur gra-
 tię pulsanti, esse gratię. Quantum discriti-
 men est inter donū & meritū? Quoties
 autem in psalmis alijs quę locis simpliciter
 adimit homini merita, totum transcribens
 misericordię diuinę. Quod si meritū acci-
 pitur id quod nostris debemus uiribus, &
 pro quo non debemus gratiam deo, dura
 uox est meritū. Sed hæc extra rem, quum
 ego profitear esse aliqua hominū piorum
 merita, neque negem id Augustinum con-
 stituere, licet ægre, quod multis locis ne-
 get esse ullum hominis meritum.

PROPOST.

PROPOSITIO SECUNDA IN
præfatione in Lucam.

Christus liberat uniuersos ab omni- **XLIX**
bus animarum morbis, tantū ut mor-
bum agnoscamus, & fidamus medico.

TERTIA PROPOSITIO.

Apostoli denunciabāt omnibus ut pœ- **L**
nitentiam agerēt anteactorum malorum, *In Sup. 174*
ne quisquam fideret suis factis, sed tātum *Marci. 6*
promissis Euangelicis.

PROPOSITIO QUARTA

Marci. II

Deus à peccatoribus nec holocaustoma **LI**
ta requirit, nec donaria: tantum agnosce
morbum, & confide de medico.

CENSURA.

Quantū plurimū confert ad impetran-
dum à deo quod petitur, ardor fidei, et sim-
plex ac pura fiducia in Christo & eius pro-
missis: illa tamen nō sufficiunt, nisi addant
bona opera. Quare hæ tres propositiones
quantū ad tres ultimas earum partes, qui-
bus prætendunt sufficere ad salutē, talē fi-
duciam in Christo & eius promissis, absq̃
bonis operibus, dum fieri possunt, hæresis
Luteranæ de fide & operibus astipulatur.

L 2 DECLAR.

DECLARATIO.

XLIX

Ad hunc modum frequēter imponitur etiam integris & eruditis, dū quod à Christo, Euangelista, Apostolouē dictum est, sic proponitur, quasi his temporibus dicatur ab Erasmo. In præfatione loquor de gratia Euangelij per Christum exhibita, qui quos nec græcorum sapientia, nec lex Mosi seruare poterat, seruaret per fidem Euangelicam. Ab his autem qui uel à paganismo uel à Iudaismo ueniunt ad baptismum, non requiruntur opera uitæ prioris, sed tantum fides in Iesum filium dei. Hic sermo nō excludit opera pia, quæ post baptismum fides per dilectionē operatur. Præfatio mea sic habet: Id uidens pater cœlestis, uidelicet homines nec per philosophiam humanam, nec per obseruationes legis fuisse correctos, emisit sermonem suum qui cœlesti medicina liberaret uniuersos ab omnibus animorum morbis, tātum ut morbum agnoscamus & fidamus medicum &c. Iam ut hæc uerba torqueamus ad pœnitentiam, naufragij tabulam post baptismum, Constat tamen nemini condonari peccata, nisi & culpam agnoscat, &

& à Christo speret remissionem. Nam tantum ut, positum est pro dum modo. Neque enim huiusmodi particulæ semper excludendi vim habent, sed sæpenumero præcipuum quiddam, maximeque ad rem pertinentis indicant. Veluti si pater dicat filio, tu tantum ama literas, & à me nihil non impetrabis, hoc sermone non permittit illi peccandi in cæteris licentiam, & officiorum neglectum, sed indicat quid potissimum ab illo curari uelit.

Porro quod in Marco positum est, per se liquet dictum de his, qui primum se conuerterant ad Euangelij gratiam. Apostolos autem eodem exordio uoluit auspicari, quo coeperat Ioannes Baptista, pœnitentiam agite & credite Euangelio. Credere Euangelio est fidere promissis Euangelij. Quid porro promittit? Per fidem in Iesum Christum omnibus offert iusticiam, hoc est abolitionem omnium criminum. Hanc sententiam puto esse Paulinam & catholicam. Quod autem adieci, ne quisquam fideret factis suis, ad Iudæos pertinet, qui legis obseruatione turgidi putabant suis iusticijs deberi salutem, quum Paulus clamet, si ex

L
Marc. 6

L 3 operi

operibus iam nō est gratia. Manifestū est igitur hic nō agi de operibus baptizatorū, sed de uita superiore, cuius omnes macule semel gratis abolentur per baptismum.

LI Agit illic paraphrasis de fide paralytici, qui typum gerit utriusq; gentis adgrauatæ peccatis, quæ pariter per fidem in Christum salutem consequitur. Conferoque Christum omnipotentī uerbo sanantem, cum sacerdotibus Mosaicæ legis, qui uarijs sacrificijs promittebant expiationem peccatorum. Vt autem Christus in paralytico nihil respexit nisi fidem illorum, ita in baptismo nec à Iudæis nec à gentibus requirit opera præteritæ uitæ, sed ex æquo fide purificat corda omnium. Me uero illic loqui de Iudaicis operibus, non de officijs charitatis, declarat quod nego Christū requirere holocausta, aut donaria, quæ Iudæorum sunt expiationes. Quare hæ tres propositiones nulla ex parte præterdunt fidem in Christū simpliciter absq; bonis operibus sufficere ad salutem, imò contrariū docēt paraphrases sexcentis locis: ac ne tantulū quidem faciunt ad hæresim Luteranā, quū meę propositiones loquantur de his qui baptismo purificentur, Lute

rus loquatur de bonis operibus adultorū post baptismū. Vide qd est ex frustulis de cerptis pnūciare. Quam uero tū molestū tū iniuriū est hęc toties occinī, ad quę dilucide respondi. At non uacat ea legere uis tā sublimibus. Verū aut utrūq; debuit uacare, aut neutrū. Tyrannicum est enim nolle cognoscere & uelle pronūciare.

PROPOSITIO QUINTA, LVC.V

Iesus nullum aliud exigīt sacrificium q̄ **LII**
simplicem ac puram erga se fiduciam.

DECLARATIO.

Cōstat illic paraphrasim agere de lepro **LII**
so purgato contactu Christi, cuius uirtutē sanandī confero cū sacerdotib⁹ Mosaicis, qui in lepra de qua iudicabant tantū, sacrificia quædā præscribebant, & donaria exigebant, quū Christus nihil tale moratus, sola fide contentus sit. Verba paraphrasim sic habēt: Siquidē Mosaicī sacerdotes nec immittebāt leprā nec auferebāt, sed de lepra nata aut sublata iudicabāt tantū. Solut aut Iesus omne morborum genus tollit ab omnibus &c. Hęc uox sacrificiū nō pertinet ad bona opa, sed ad hostias Mosaicās & ad declarandum Christi excellentiam.

L 4 PROPOSI.

Marc. II

LIII **S**atis sacrificauit, qui se cum plena fiducia ostendit.

CENSURA

Cū Euangelista hoc loco de sacrificio nihil dicat, si per has duas propositiones intelligatur, q̄ per hoc qđ Christus fecit autoritate excellentiæ nõ requirunt in nobis bona opera & satisfactio ad dimissionem peccatorum pro peccatis post baptismum perpetratis, hæreticæ sunt: cū fide tenendum sit, peccatores debere satisfacere pro peccatis quæ post baptismum commiserunt, iuxta diuinæ iustitiæ decretum: alioqui pro animabus fidelium defunctorum minime oraret Ecclesia catholica: neque post hanc uitam ponendum esset purgatorium

DECLARATIO.

LIII Et hic paraphrasis agit de paralytico solo fidei merito sanitatem assequuto, sentiens his qui plena fiducia accedunt ad Euangelij professionem, nihil opus esse Iudaicis hostijs ad criminum expiationem. In his itaq; propositionibus nullam uideo syllabam quæ pertineat ad eos qui negant opera

ra bona requiri à baptizatis, aut satisfactio-
nem esse exigendam à resipiscente, à lapsu
post baptismum. Recte quidem addide-
runt, Si, sed ea dubitatiōe nihil erat opus,
si uel locū inspexissent, uel saltem ea legis-
sent, quæ super his Bedæ respondimus,
præsertim quum ex illis quædam hic refe-
rantur aduersum me, at silentur quæ faci-
unt pro me. Hæc quidem ad cautelam di-
cuntur, uerum ego interim præter meri-
tum grauior inuidia.

PROPOSITIO SEPTIMA

Matth. XIX

LIIII

Nillum est opus hominis ita bonum
ut mereatur præmium æternæ uitæ.

CENSURA

Quãuis uita æterna suapte natura tan-
tum sit bonum, ut absq; diuina gratia non
possit quis illam mereri, asserere tamen ho-
minem cum diuina gratia illam non posse
promereri, est hæreticum & sanctis scrip-
turis contrarium: quæ ostendunt per ob-
seruationem diuinorum mādatorum per-
ueniri ad uitam æternam: iuxta uerbum
Christi, Si uis ad uitam ingredi serua man-
data. Cum & Apostolus asserat, homines

Matth. 19

Heb. ult.

L 5 per

per beneficentiam & communionē deum
promereri. Et Sapiens de quibusdam san-
ctis uiris dicat: Tentauit deus illos & inue-
nit dignos se.   DECLARATIO.

LIIII

Agit illic paraphrasis de comparatione
meriti & præmij. Adolescens quum crede-
ret Christum nihil aliud esse q̄ hominem
appellat eum bonum. Eum titulum domi-
nus recusat ut homo, Adolescens quum
ait, quid faciendo, percontabatur de opere
quopiam insigni, cui ex pari deberetur ui-
ta æterna, ludæus enim erat operum admi-
rator, gratiæ ignarus. Dominus respondit
nullum esse tale hominis opus, cui simpli-
citer debeatur tale præmium. Verba para-
phrasis sic habent: Quum de bono percō-
tatur, non de quouis bono sentit, sed de in-
signi quopiam bono, quod promeretur
uitam. Atqui nullus mortalium absolute
bonus est, nec ullum est opus hominis qd̄
ita bonum sit ut mereatur præmium æter-
næ uitæ &c. Quum aio præmium merces
dis modum significo: quum aio ita bonū,
æqualitatem meriti et præmij declaro. Ut
autē nullus homo perfecte ac simpliciter
bonus est, ita nullū est opus hominis, qua-
tenus

tenus est hominis, tam absolutū, ut æquet
 præmium uitæ æternæ. At in hac supputa
 tione si quis uelit gratiæ seponere quod
 gratiæ debetur, tam exigua portio reside
 bit homini, ut homines pñ malint totum
 ascribere gratiæ, præsertim quum hoc ip
 sum quod homo uel assentitur uel coope
 ratur gratiæ, sit gratiæ, imò hoc ipsum qđ
 ratione ac uoluntate præditi sumus, sit do
 num dei. Nihil em̄ habet homo quod non
 acceperit. Paulus enim quum dixisset sti
 pendium peccati mors, non subiecit, præ
 mium autem pie uiuentium uita æterna,
 sed gratia autē dei uita æterna, per Iesum
 Christum. Existimo hanc meā sententiam
 cum Theologorum sententiā conuenire,
 quam mihi uideor satis expressisse. Itaque
 locus hic nihil habet cōmune cum ijs, qui
 negāt ulla esse merita sanctorū, aut ullum
 esse omnino opus hominis bonum. Bona
 opera sternunt uiam ad salutem, licet ijs
 non simpliciter debeatur salus. Apud Pau
 lum uero non est uerbum promeretur, sed
εὐαγγελιστῶν ὁ θεός, id est placetur deo, siue cō
 ciliatur deus, siue litatur deo. Tentat autē
 deus, ut illustret uirtutē piorum hominū,
 &c

ROM. 6

172 DECLAR. AD CENSURAS

& inuenit eos dignos se, quos sua gratia fecit se dignos. Hæc nihil ad æqualitatem præmij ac meriti

PROPOSITIO OCTAUA

Marc. X

LV

QVI præmij causa certat, non certatur nisi sciat dandum præmium, is seipsum præmio frustratur.

CENSURA

Tametsi principalius dei amore q̄ præmij, debent homines certare & bene operari. licitum est tamen eos præmio moueri ad bene operandum & certandum contra tentationes: & oppositum asserere erroneum est, & scripturæ aduersatur. Scribit enim Apostolus: Debet in spe qui arat arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Probantur etiam à Christo eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Et inclinauit Regius propheta cor suum ad faciendas iustificationes, propter retributionem

Matth. 19

Psal. 118

DECLARATIO.

LV

Arbitror & hic nos consentire. Fatentur deum propter ipsum diligendū, quum sit natura summa uirtus, ipsumq̄ esse sui præ

præmiū principale, licet imperfectos præmiij poenarumque respectus extimulet ad bene operandum. At qui deum colūt, non culturi nisi daret præmiū aliquod quod non sit ipse, inuertunt ordinem, quodq; accessorium est faciunt principale, et contra. Qui uero hoc animo colunt deum, non colunt ut deum, nec uere diligunt deum, sicuti iubetur.

TIT. XVII. DE FIDUCIA BONORUM OPERUM & MERITORUM. Propositio prima. In fine Diatribæ. LVI

Lutherus pie quidē ac Christiane disseruit de fiducia meritorum operum & uirium nostrarum: ac de tota fiducia transferenda in deum & eius promissa.

CENSURA

De abiicienda fiducia operum & meritorum impie ac hæretice disseruisse Lutherum exploratū est. De illis namq; ita disseruit, ut minime ueritus sit bona opera & merita, pariter & fiduciā in illis sub deo repositam damnare: quæ multis in locis sacra eloquia comprobant. Docent enim homines post hanc uitā relatores quæ gesserunt in corpore, siue bona fuerint, siue mala:

2. Cor. 5

Ioan. 5

la: & processuros in resurrectionem uitæ
 eos qui bona fecerint: in resurrectionem
 uero iudicij, eos qui mala. Excitant etiam
 eadem sacra eloquia Christianos duplici
 nomine facere ac multiplicare bona ope-
 ra: tum ut seminantes non parce in hac ui-
 ta diuites fiant in bonis operibus, ac bene-
 dictionem postea demerāt: tum ut per illa
 certitudinem acquirant suæ uocationis &
 electionis. Fideles nempe ita exhortatur
 beatus Petrus: Satagite ut per bona opera
 certam uestram uocationē & electionem
 faciatis. Hoc enim facientes, non peccabit
 is aliquando. Quòd si certi redduntur ho-
 mines de sua uocatione & electione bene
 operando: non utiq; diffidunt, sed certam
 habent fiduciam quòd non sit futurus sur-
 us labor inutilis apud deum, qui eos non
 fallit, dum bona æterna pollicetur bene o-
 perantibus. Hinc sane patet quòd in bonis
 operibus tanquam in medijs ad salutem
 necessarijs cum dei gratia recte fiduciam
 sub deo fideles reponunt. Quare opposi-
 tæ sententiæ subscribens Erasmus, turpi-
 ter aberrat, & temerarie scandalizat le-
 gentes.

DECLARATIO.

Profectio quā in tota Diatriba pugnem **LVI**
 contra Luteri dogma, mihi quiddā uehe-
 menter absurdum accidit, si in eius operis
 calce, ueluti substo factus alius subscribo
 ei sententiæ, quam omnibus machinis op-
 pugnarā. Vel ipsa rei absurditas illos mo-
 nere debuit, me non hoc sensisse, quod in-
 terpretantur quidam. Imò his uerbis adeo
 non subscribo dogmati Luteranorum, ut
 relecto quod probabiliter obijcere pote-
 rant, magis corroborem Theologorū sen-
 tentiam. Christus, Paulus, & utriusq; testa-
 menti spirituales uiri præcipue commen-
 dant dilectionem dei, quippe fontem om-
 nis pietatis, cui adhæret dilectio proximī
 propter deum. Extenuant sua merita, quic-
 quid habent boni, ascribentes diuinæ mi-
 sericordiæ, quæ nobis præstat uitam æter-
 nam, non quia meremur, sed quia promi-
 sit. Hæc quia passim leguntur in literis sa-
 cris Luterus colligit ea tollere liberum ar-
 bitrium. Ego contra aio me demonstrasse,
 per hæc non tolli in totū liberum arbitriū.
 Verba Diatribæ sic habēt in epilogo argu-
 mentorū. Deniq; si declaratū est, quot in-
 commo

cōmoda ne dicam absurda consequant̄ si
 semel funditus tollat̄ liberū arbitriū, si pa-
 lām est factū, hac quam dixi sententiā re-
 cepta, nihil perire eorū, quæ Luterus pie
 quidē & Christiane differuit, de summa
 charitate in deū, de abiicienda fiducia me-
 ritorum, operū & uirium nostrarū, de to-
 ta fiducia transferenda in deum, & illius
 promissa: iam uelim illud expendat lector,
 num æquum censeat, ut damnata senten-
 tiā tot Ecclesiæ doctorum, quam tot iam
 seculorum ac gentium consensus appro-
 bauit, recipiantur paradoxa quædam, ob
 quæ nunc tumultuatur orbis Christianus.
 Hactenus Diatribæ uerba recensui. Hoc
 duntaxat in Lutero probaui, quod ab ar-
 more rerum mundanarum erigit nos ad
 amorem dei, quod auocet nos à periculo-
 sissimo scopulo, fiducia nostris, ad tutissimū
 portum fiduciam Euangelicæ gratiæ: sed
 rationes quibus id colligit, & quod hinc
 ratiocinatur non probo, quum ea pro uir-
 tibus impugnem. Bona opera esse uiaicū
 ad uitam æternā, nemo pius negat, & sine
 his non sufficere fidei professionem, fate-
 mur, et qui Christianos hortatur, ut hic ad
 nitantur

nitantur quamplurimum bonorum ope-
 rum colligere sancte & pie hortatur: sed
 qui docet, ut homo in suis operibus quate-
 nus sunt hominis, fiduciam, hoc est sum-
 mam ac certam spem collocet, an recte mo-
 neat nescio. Diuersam cantionem canunt
 sanctissimi quicq;. Præsertim quum fiducia
 latinis non sonet, qualemcunq; spem, sed
 summam ac præcipuam. Spes comitem
 ducit metum, fiducia excludit timorem.
 Alunt utcunq; spem bona opera, quemad-
 modum mala opera gignunt desperatio-
 nem: tamen si nec hic par est ratio, quod
 mala per nos agimus, bona non tam nos
 agimus, quàm gratia dei operatur in no-
 bis: quæ si diuina bonitas nobis pro meri-
 tis imputat, nostrum tamen est illi totam
 gloriam ascribere, sine qua nihil sumus,
 nec possumus quicquam. Quantùm autem
 in benefactis homo sibi uindicat, tantum
 adimit dei misericordię. Iam ut sit alicuius
 momenti quod nostrum est in bonis ope-
 ribus, fiducia tamen tendit ad arrogan-
 tiam: eoq; Christus admonet discipulos,
 ut quum omnia iussa perfecerint, dicant
 serui inutiles sumus. Nihil decedit, imo
 M aliquid

aliquid accrescit præmijs nostris, si quod nostrum est in bonis operibus si quid est, pro nihilo duxerimus, & cum Paulo dicamus, gratia dei sum id quod sum. Adijciã illud: in uerbis meis, pie quidẽ, coniuñctio habet uim extenuandi, notans hoc tãtum illic esse pium, aut utcũq; pium, licet cum offendiculo. Testimonia scripturarũ haud lubens excutio, ne uidear docere uelle doctiores. Quanquam hic Petrus mea sententia, nihil aliud monet, quã ut qui Christum professi sunt, bene uiuendo suæ professioni respondeant, nec frustra habeant gratiã dei. Hæc si pia sunt, si scripturis omnibus cõsentanea, miror quor Erasmus dicatur aberrasse turpiter. Hæc non imputo facultati, sed ijs qui fragmenta mala specie cum praua interpretatione proponunt.

PROPOSITIO SECVNDA

quæ est in Elencho.

LVII **P**ericulum est meritis fidere.

CENSURA

Cum redditurus sit unicuiq; deus iuxta opera sua, debent fideles securi esse, & si perseverarint bene agendo, & diuina mãdata custodiẽdo, cõsequẽtẽ uitam æternã.

Hoc

Hoc em̄ includit ratio spei: proinde meritis hoc modo fidere nō solū possunt, sed etiam tenent, alioqui non sperarent. Quare erroneū est asserere q̄ periculū sit hoc pacto meritis fidere. Nec tamē ea fiducia gratiam et misericordiā dei excludit, per quam merent homines, & ad uitā æternā acceptantur. Longe siquidē abest huiusmodi fiducia à præsumptione & ingratitude. Deo enim omnia bona opera ascribit ut præcipuo authori, & fructū meritorū maxime collocat in diuina misericordia, non in proprijs meritis aut in humana iusticia, quæ nullius est momēti, seclusa diuina misericordia: licet cum illa ad salutem ex dei decreto requiratur humana opera, quæ nihilominus dei donū sunt. Neq̄ tamen ullū est opus hominis, quo regulariter, absolute, & absq̄ conditione futuræ perseuerantiæ ipse securus esse possit de salute, citra reuelationem.

DECLARATIO

Quū in bonis operibus minima portio LVII sit uiriū humanarū, quū tāta sit hominum infirmitas & imperfectio in obeūdis præceptis dei, quum tanta sit turba malorum operum præ bonis, si res ad æquilibrium

uocetur, tutius arbitror hominē fiduciam
hoc est precipuam spem suam in bonitate
dei figere, quā in suis operibus. Qui fi-
dit operibus iuxta meū sensum, parat cum
domino iudicio contendere, sed uix nobis
si ad dei iusticiā exigatur uita nostra. Iam
fiduciā uicina est cōfidentia, maxima pie-
tatis pestis. Solent autem nauāe in pericu-
lis ad litus tutius deflectere. Neque enim il-
lic simpliciter dico, periculū est fidere me-
ritis nostris, sed addo, periculum est his fi-
dere, quum gratia tutō prädicetur. Arbi-
tror ipsum Paulum si quis agentem ani-
mam percōtaretur, Moreris ne cum bona
fiduciā diceret, cum optima. Si ille perge-
ret, quo præsidio fretus, benefactis tuis, an
gratia dei? Responsurum opinor: Si quid
ego recte gessi in uita, nō ego gessi, sed ille
per me: totum illius misericordiā fero ac-
ceptum, quicquid uel assequutus sum, uel
expecto. Nec tamen protinus nulla spes
esset si quis adeo parum tribuat suis operi-
bus, ut non ausit in illis ullam spem repo-
nere. Certissimam enim spem faciunt dei
promissa, & illius immēsa bonitas. Postre-
mo aliud est diffidere suis operibus, aliud
est

est uacare bonis operibus, & abūdere ma-
lis. Si modestiæ est parum tribuere nostris
operibus, quo quisq; perfectior est, hoc mi-
nus arrogat sibi in benefactis. Ergo ut spē
illam modestam, quæ totum ascribit gra-
tiæ, ipsa etiam bona opera, non improbo,
quanquam qui sic fedit, deo fedit uerius q̄
suis operibus: ita puto uerum esse quod
scripsi, præcipuam fiduciam ac præsidium
salutis non esse tutum collocare in nostris
operibus. Tutius autem esse, summam di-
uinæ munificentæ ferre acceptam.

TIT. XVIII. DE FIDUCIA COR-
poralium ceremoniarum & statuto-
rum religionis. Propositio pri-
ma, In Elencho.

Quo magis heremus corporalibus ce-
remonijs, hoc magis uergimus ad lu-
daisimum.

LVIII
In Elencho
pag. 86

CENSURA.

Et si in operibus & corporalibus cere-
monijs non ita fidendum est ut spiritualia,
in quibus perfectio cōsistit, postponantur:
in illis tamen suo gradu sub deo fiduciam
habere debemus, illa q; tanquam arma ad
militandum contra spirituales hostes assu-
mere

mere, prout Christus docuit, & sancti patres tradiderunt. Neque plane existimanda sunt ceremoniae ab Ecclesia aut sanctis patribus institutae ad Iudaismum uergere: quae iam obsoleuit & abrogatus est, ut abrogandum prorsus prophetae praedixerunt. Qui autem arbitrantur Ecclesiam aut sanctos patres rursus Iudaicas ceremonias instituerent, non Christiani credendi sunt, sed impii heretici, Ariani, Vvicleuistae aut Lutemani, aut eodem fermento malitiae corrupti. Pertinet enim Ecclesiae ceremoniae ex sua ratione ad eminentem uirtutem, utpote ad religionem: & eas deo exhibentes aut ipsae quae ad ipsum spectant, nullum peccatum admittunt, sed uirtutem praestant, ac pietatis officium exercent. Nec grauat Ecclesia fideles Iudaicis obseruationibus ceremonias praescribens, sed est contrario illos magis hoc nomine subleuat, quibus salutare se praebet uitae ducem atque directricem: sicut qui leges utiles praescribunt populum nutantem & praecipitem, non populum onerant, sed leuant, modum uiuendique rationes commensurantes. Proinde praescripta propositio, loquendo de fiducia in corporalibus

ralibus ceremonijs, ut prædictum est, im-
 pia est & hæretica, cum errore conveni-
 ens Aerij, VVitcleui & Luteri: qui error
 ex perverso loci illius scripturæ intellectu
 decerpitur: Corporalis exercitatio ad mo- 1. Timot. 4
 dicum utilis est. Per quem non huiusmodi
 corporales ceremonias intendit Aposto-
 lus nihili ducere, si ad pietatem et diuinum
 cultum ordinentur: secus autem si per se
 & solitarie assumantur, nulla habita ratio-
 ne pietatis, neq; ad eam ordinentur.

DECLARATIO.

Ecclesiasticas ceremonias aut consti- LVIII
 tutiones adeo non damno, ut multis locis
 probem, contraque impugnantes libris
 æditis tuear. Quoniam autem Iudæi plu-
 rimum tribuebant corporalibus observa-
 tionibus, Iudaismum appello non impie-
 tatem Iudaicam, sed præscripta de rebus
 externis, ueluti de ueste, cibo, ieiunio,
 que similitudinem quandam habent cum
 Iudæorum observationibus. Et in his
 obseruandis, licet ad pietatem instituta
 sint, tamen multorum Christianorum Iu-
 daicus est animus: siue dum ibi conqui-
 escunt, negligentes ea quæ sunt spiritus;

siue dum præpostero iudicio plus illis externis tribuunt, quàm ueræ pietati, quæ in affectibus sita est. Quemadmodum autem Iudæorum duricies tot præscriptis ueluti cancellis erat coercenda, ita refrigerens in Christianis charitas effecit ut pontifices multa præscriperint Iudaicis præscriptis non dissimilia, licet dissimili mente sint obseruanda. Sunt enim ceu uehîcula quædam, quibus infantia paruulorum ad spiritum perducitur, sicut & figuræ uisibiles spiritualium rerum nos admonentes: ueluti ieiunium admonet ab omnibus carnis cupiditatibus temperandum, & ad id etiam adminiculo est, extenuans carnem ac spiritum erigens. Abutuntur autem ceremonijs, qui uel ibi collocant proram & puppim sanctimoniam, uel eis plus tribuunt, quàm ipsæ quæ sunt spiritus, nonnunquam occasione eorum, quæ ad profectum pietatis sunt instituta, uolant ipsam pietatem. Hos noto, non ipsas ceremonias, quos & ipsi notant, dum damnant eos à quibus allumuntur solitarie, quod faciunt ipsi qui in his conuiescunt, quasi perfecta pietas sit obseruasse. Quanquam si Ecclesiæ tribuitur quic

quicquid ab episcopis præscribitur, aut in templis geritur, multæ sunt constitutiones præsulum de quibus non sine causa publica est orbis querela, multæ sunt in quibusdam templis ceremoniæ, quas uel superuacaneas, uel ineptas, uel supersticiosas possis dicere. Nā has frequenter decanus aliquis ociosus, uel alius huic similis homuncio comminiscitur, nonnunquam anus quæpiam impetrat, in hoc largiens pecuniam, ut hoc aut illud ita fiat, interdum et uolentia uulgaris consuetudinis irrepunt quædam si minus irrumpunt. Nō igitur impie loquatur qui dixerit eiusmodi constitutionibus ac ceremonijs onerari libertatem populi Christiani, præsertim cum in his non pauca sint, quæ nihil faciant ad pietatem, sed ad quæstum aut ambitionē. Proinde quum idem sentiamus, mea propositio nihil suffragatur Aerijs, V uiculis, aut Ltiteris, si illi in totum damnant Ecclesiasticas constitutiones. Et uerum est quod dicunt, hoc Pauli dicto, Exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia ualet, non excludi corporales ceremonias ad pietatis adminiculum institu

tas: sed æque uerum est, illo nos admoneri, longe plus tribuendum esse spiritui, quàm externis illis obseruationibus. Tali hominum genere quoniam uidebam mundum esse plenum, interdum ab admiratione ceremoniarum reuoco ad studium ueræ pietatis: ut autem fiderent ceremonijs admonere, nec necessariū nec tutum putabam. De fidendi uerbo uiderint alij: mihi cui fidere sonat, principaliter inniti, dure sonat, Fidere humanis operibus, & fidere ceremonijs: nec eas uoces uel in diuinis literis uel in piorum hominum scriptis inuenio.

- Elenchi locus sic habet: Quo magis accedimus ad spiritū, hoc purius sumus Christiani: quo magis hæremus corporalibus ceremonijs, hoc magis uergimus ad Iudaismum &c. Heret qui illic conquiescit nec ad ea proficit, quorum gratia illa sunt instituta. Iam ut accipiamus ibi Iudaismū per superstitione Iudaica, uerum est eos qui sicut in litera Iudæi, sic hærent in corporalibus ceremonijs, & externa præferunt in æternæ pietati, ad Iudaismū uergere. Hic igitur quā inter Theologos et me nulla sit controversia, ualeant Aerij, cū suo sodalicio,
- Infirmis

Infirmis necessariae sunt ceremoniae, perfecti uero non haecenus eas contemnunt, ut non sint obseruare, sed quod hoc illis tribuunt minus, quo magis profecerint in animi pietate ac mortificandis affectibus.

PROPOSITIO SECVNDA.

In Elencho.

Opto omnes esse tales ut corporali-
bus ceremonijs non egeant admo-
dum, aut non ita multum tribuant.

LIX

Ibidem

CENSURA.

Per speculum & in aenigmate deum uident fideles in hac uita, et ad inuisibilia ducuntur per uisibilia; nec solum interiore & inuisibilem, sed & exteriorem et uisibilem deo, qui dominus est corporum sicut & spirituum, tenentur exhibere famulatum seu cultum, qui ceremoniarum nomine solet designari. Ideoque pro huius uitae statu egent omnes ceremonijs, siue uisibili dei cultu: quamobrem qui huiusmodi ceremonijs de tractant, temerarij Christianae religionis uiolatores cenferi debent, quemadmodum & hoc desiderium huius scriptoris in hac propositione: quod ex eadem erroris sentina proficiscitur ex quo propositio praecedens.

DECLAR.

DECLARATIO.

LIX Quod hic docent, nos utriusque hominis cultum debere deo, qui corporum pariter atque animarum dominus est, rem piam docent, & uehementer ex animi mei sententia. Sed huic doctrinae ne tantulum quidem repugnat mea propositio, quae nihil aliud optat, quam tantum Christiani populi profectum in his quae sunt spiritus, ut administris externis non egeat, sed sua sponte praestent ea, ad quorum obseruationem externa illa uelut adminicula sunt adhibita. Exempli causa: Populus iubetur genua aut capita flectere deo. Hac ceremonia moneatur, ut animum deo submittat, eo adminiculo non eget perfectus, qui quocumque statu corporis animum deo submittit. Itaque non sentio perfectos ita non egere ceremonijs, ut eas non teneantur seruare, sed quod non opus habeant adminiculis, quibus egent infirmi. Ita sacerdos iubet sacrificare ieiunus, qua ceremonia admonetur, ut animo ab omnibus carnis cupiditatibus deserto accedat ad sacrosancta mysteria. Porro qui ualde perturbatur quod imprudens aliquid gustarit, nec tamen ueretur cum odio

odio & avaritia ad mēsam dominicā accedere, plus satis tribuit ceremonijs: & tales noto quum aio, aut non ita multum tribuunt. Ita multum, id est nimium, aut nō tantum quantum pleriq; tribuunt. At qui totus in hoc est, ut animo purgato accedat, haud quidem negligit quod corporale est, sed nec illi fedit, nec si quid casu secus acciderit similiter perturbatur, minusq; trepidat, ubi minus est periculi. Nec uero detrectat Ecclesie ceremonijs, qui monet ne his abutamur. sed ut ab his pficiamus ad perfectiora. Quomodo igitur hæc propositio detrectat ceremonijs, quæ saluis ceremonijs hortatur ad perfectiora? Addam illud quod coactius hæc detorquent ad omnes ceremonias, quum Elenchus agat, non de cultu diuino, sed de præscriptione ciborū. Id perspicuum est ex locis à Beda notatis, quibus in Elencho respondeo. Postremo ut non statim periret ieiunium, etiam si Ecclesia nullos certos dies præstituisset, ita nō statim periret cultus utriusq; hominis, etiam si hic minus ceremoniarum haberent Ecclesie quædam aut monasteria. Primi illi Christiani non admodum opus habebant

habebāt præscriptis inedijs, qui sponte *se-*
iunabant quotidie. Non egebant exactis
precum pensis, qui noctes ac dies perseue-
rabant in precationibus. Non egebant cō-
stitutione de soluēdis decimis, qui sponte
facultates omnes deponebāt ad pedes A-
postolorum. Qui tales Christianos optat
obsecro quid peccat?

PROPOSITIO TERTIA.

In Elencho.

LX **S**I præfules instituerunt aliquid Iudaicę
Ibidem observationis, propter infirmos, non
damno.

CENSURA

Hęc propositio innuens ceremonias et
observationes ab Ecclesia aut à sanctis pa-
tribus institutas esse Iudaicas, & solis infir-
mis conuenire, impia est, Ecclesię iniuria,
& ex erroneo scripturę sensu, ut præcedē-
tes deprompta. Quòd aut huiusmodi cere-
monia aut observationes Ecclesię aut san-
ctorum patrū, non sint Iudaicę, satis prius
monstratum est: sed q̄ nō solis infirmis &
imperfectis cōpetant, aperte demonstrat.
Adam siquidē perfectus creatus est, & ta-
men certū cibi genus illi à domino est præ-
scriptum. Perfecti itidem fuerūt Apostoli
qui

qui crebro ieiunijs uacabāt, uigilijs & orationibus: à certis quoq; cibis abstinebant, ut à suffocato & sanguine. Vnde patet q̄ pestilens sit hęc doctrina, asserēs perfectos in uia non egere huiusmodi corporalibus ceremonijs: quæ certe ad errorem spectat Beguardorū, qui iure in cōcilio Viennensi reprobatus est.

DECLARATIO.

Inuersus est à nescio quibus sermo meus, L X
 us, qui ad hunc habet modū. Quod si præsules instituerunt aliquid Iudaicæ obseruationis propter infirmos, non damno, sed opto omnes esse tales, ut his nec egeant ad modum, nec ita multum tribuāt. Primum de præsulum institutionibus loquor, non totius Ecclesiæ, & Iudaicū appello, quod in rebus externis præscriptū habet aliquā cum Iudæorum præscriptis affinitatē: nec aīo talia præscribi à præsulibus, sed nego me damnare, etiam si quid tale præscriberent. Fictio est non asseueratio. Multas autē huiusmodi cōstitutiones abrogauit ecclesia, ueluti de Eucharistia protinus danda infantibus baptizatis, de arcēdo postridie ab ingressu templi, qui noctu contigisset uxorem

uxorem. Proinde quum hanc propositio-
nem, quę de delectu ciborum, & similibus
loquitur, detorquent ad omnes Ecclesię
patrumq; cōstitutiones, quodq; Iudaicum
interpretantur superstitiosum, præter men-
tem meam faciunt. Tum si quum dicunt
non conuenire, sentiunt non obligari, hoc
nec sensi, nec expressi. Imò fateor perfe-
ctos magis obligari quàm infirmos. Si tūc
nulli fuissent infirmi, nunquā in edias, aut
ciborum delectū instituisset Ecclesia. Quo
consilio deus præscripserit Adę arboris
abstinentiam, ad præsens argumentū non
multum facit. Deus est, potest cui uult quod
uult præscribere, & quicquid præscribit,
hoc ipso pium est seruare quia præscribit.
Non est idem de hominibus. Apostoli cre-
bro uigilabant, ieiunabant, & orabant, sed
absq; præscriptionibus hominū. De suffo-
cato & sanguine iam dictum est. Ea consti-
tutio data est inuincibili Iudęorum impor-
tunitati, idq; pro tempore duntaxat. Itaq;
si sermo meus accipiat ut à me dictus est,
nec ceremonijs, nec Ecclesię, nec patribus
ullam facit iniuriam. Si Christus suis sub-
duxit corpus suum, quod obstaret ad spi-
ritus

ritus robur, quid mirum si Iudaicæ præscriptiones reddidissent illos infirmos, non qui talia seruant, sed qui illis fidunt, hoc est, præcipuas iusticiæ partes constituunt, aut ibi conquiescunt. Hęc sententia ni fallor, procul abest à doctrina Beguardorum.

PROPOSITIO QVARTA

Marci II

MEis discipulis (ait Christus) nihil i/ LXI
starum rerum præscribo: his uesce/ In Sup. 169
re, his abstine, nunc quiesce, nunc labora,
sic uescere, hoc ne contingas, illud ne con
tractes: ne semper maneant imbecilles, si
me præceptore semel didicerint huiusmo
di rebus corporalibus fidere.

CENSURA

De hac propositione quantum ad pri
mam partem dicitur, q̄ quamuis Christus
ista uniuersaliter nō præscripserit, horum
tamen aliqua præscribenda per Petrum,
reliquos Apostolos, & eorū successores,
ad Ecclesiæ ædificatiōem reliquit, dicens:
Qui uos audit, me audit: & qui uos sper
nit, me spernit. Quantum uero ad secun
dam partem, uidelicet: ne semper maneāt
N imbe

imbecilles: quatenus innuit huiusmodi rebus, ueluti uirtutis adminiculis fidētes redi imbecilles & minus spirituales, falsa est & Ecclesiæ iniuria: quæ talia à spiritu sancto directa, ad hoc constituit, ut per illa fideles in spiritu proficiant & uirtute, conuenientiusq; ac facilius diuina præcepta adimpleant.

DECLARATIO

LXI

Christum nihil talium rerum præscripsisse, conuenit mihi cū Theologis: datam autem Apostolis aut horū successoribus auctoritatem aliquid statuendi quod ad pietatem conducatur, præsertim iuxta scripturarum oracula, & hoc mihi cum illis conuenit. Cæterum eos qui fidunt externarū rerū obseruationibus, & in his conualescunt, manere semp infirmos, iuxta meū sensum uerissimū est, nec tamē iuxta sensum illorū falsum est. Si externa adhibent, quo per ea proficiant homines ad spiritum, utiq; ad erigendam hominū imbecillitatē adhibita sunt. Spiritus em̄ promptus, caro infirma est. Et hac in parte Paulus ait infirmari legem, q̄ lauacris & uictimis non potuerit cōferre uerā iusticiam. Multo magis infirmitatis erant preces ac ieiunia, à pharisæis præcepta

præcepta. Nam de talibus ieiunijs illic agit dominus. Iam ut per se magnū quiddā habeant eiusmodi constitutiones, tamē ad ea collatæ, ad quæ præparabat domin⁹ suos, infirmæ erāt, et si nihil accederet, infirmos nō confirmabāt. Phariseus dicebat: Ieiunabis in sabbato, decimā bonorum partē da pauperibus, dilata phylacteria, laua reuersus à foro: hæc præstiterat arrogās ille phariseus cui domin⁹ præfert publicanū. Sed rudimenta tantū pietatis sunt, si conferas ad illa sublimia, De benefaciendo ac diligendis inimicis, de orando pro affligentibus ac in cruciatus mortesq̄ uocantibus, de tollenda cruce, de contēnenda pro Euāgelio uita, de gaudendo in omni persecutionū genere. Proinde si mihi permittāt usum huius uerbi fidere, p̄ inniti, inhærere, pro nimium tribuere, nihil habet mea p̄positio qd̄ aduerset Ecclesiæ cōstitutionibus. Male fidit externis obseruationibus q̄ confidit se p̄ illas uerā pietatē assequuturū, nisi p̄ eas cōtēdat ad spiritalia. In sensu nulla est inter nos cōtrouersia, tantū de uerbis disceptatio est. Subscribā aut locū paraphraseos q̄ magis liqueat esse uera q̄ diximus.

Præcesserāt hæc sub persona Christi: Quæ admodum enim plus habet negotij qui doctet imbutum hac falsa persuasione, quod artem calleat, quàm qui prorsus artis ignarum: ita difficillimum est, eos ad Evangelicam iusticiam instituere, qui ob carnales obseruatiunculas sibi persuaserunt, quod absolutam iusticiam sint consequuti. Hinc nimirum est quod piscatores, publicanos, peccatores, meretrices & ethnicos, magis dociles comperio philosophiæ spiritualis, quàm scribas, pharisæos ac sacerdotes, qui in humanis ceremonijs perfectam statuunt pietatē. Ioannes ut medius inter ueterem ac nouam legem, tentauit miscere doctrinæ geminum genus. Neq; enim ausus est hanc uiuidam philosophiam infirmis animis cōmittere. Infirmum est autem quicquid humanum, quicquid carnale est. Quod diuinum, quod spirituale, quod cœleste, id uiuidum est ac ualidum, proinde meis discipulis quos in hoc delegi rudes, ut eos ad hanc masculam ac robustam philosophiam instituam, nihil istarum rerum &c. Ex his perspicuū est quid appellem fidere ceremonijs, uidelicet in illis perfectam cōstituere

stitueret iusticiam. Liqueat item me non loqui de cōstitutionibus Ecclesiæ, sed de priuatis pharisæorum præscriptis. Ac mox, Ioannis ac pharisæorum institutionem dominus appellat uinum uetus, ueluti uapidum ac minus efficax: suam autē mustum inebrians, ad omnium rerum atq; etiã uitæ contemptum amore Christi. Ita paraphrasis. Proinde quod Theologi damnant, recte damnant: cæterum id quod damnant, non est in uerbis meis, multo minus in animo. Cæterū uerba Christi, qui uos audit, me audit, in Apostolos pulchre quadrant, cæterum si accommodentur quibuslibet episcopis aut Theologis, multas habent exceptiones. In Apostolis Christi spiritus sine dubio loquebatur, in episcopis nō semper.

PROPOSITIO QUINTA

Luc. XIX

Alius ostendit aliquem esse pharisæorum genere, & dicit: Aspice hic est Christus. Alius rursus indicat alium candido pallio, & dicit: Ecce hic est Christus. Alius diuersos indicans colores & formas uestium, clamat: Hic est Christus. Alius demonstrat uescentem piscibus, & dicit:

N. Hic

LXII

In Sup. 130

Hic est Christus. Alius spadonem ostēdit,
 & dicit: Hic est Christus. O Iudaicum &
 incredulum genus: uis uidere Iesum: con-
 scende arborē, sume tibi oculos Zachari.

CENSURA.

Quamuis certū sit non esse talem adhi-
 bendā fiduciam institutorū religiōis obser-
 uationi, qualē diuinis præceptis: tamē nō
 contemnenda, sed magni faciēda sunt hu-
 iusmodi instituta religionū: quæ ad puri-
 tatem mentis, feruentiorem dei amorē, &
 faciliorem diuinorum præceptorū adim-
 pletionem ordinantur: per quorū observa-
 tionē multas uirtutes cōparari, & pleraq;
 uitia cohiberi constat. Hac autē propositio-
 ne scriptor hic talibus religionum institu-
 tis de diuersitate habituum, de abstinentia
 à carnibus & coelibatu, astute sed impru-
 denter & impie uidetur insultare, cum illa
 semper habuerit in precio Ecclesia catholi-
 ca: & damnauerit tam pia ac tā sancta in-
 stituta carpentes, aut illis quoquo modo
 detrahentes.

DECLARATIO.

LXII

Primū illud extra controuersia est, illic
 non agi de uarijs institutis monachorum,
 quum

quum ea dicantur sub persona Lucae, quo tempore, nondū essent nati monachi, quales nūc sunt. Palām est & illud, ibi nō dānari solēnes obseruationes, sed eos qui harum fiducia sibi arrogabant perfectam fāctimoniam, quum procul abessent à uera pietate. Laudatur em̄ illic ardor Zachei, qui corpore humilis, conscendit arborem, ut uideret ipsum Iesum, quem unum uidere sitiebat. Huius alacritate delectatus Iesus ultro compellat illum, offerens sese hospitem. Hic est populus Gentium, qui nihil tribuens suis meritis, non hēsīt in litera legis, sed erectus ad spiritū oculos intendit in Iesum. Vnum em̄ illum uidere sitiebat, quū interim populus Iudaicus in rerū externarū obseruatione collocaret iusticiam, aduersans harū fiducia spiritui. Locus quē illi truncatim citāt, sic habet: Zacheus occupat hanc felicitatē, nimirū Gentium typum gerens. Quid est in causa? Quia adhuc humi manet Iudæus & hærens carnī legis. Nō cōspiciūt aut Iesus nisi ab his q̄ ab humili litera legis erigūt sese ad sublimiorē sensum spiritū. Ex hoc suggesto licet uidere q̄s sit & ubi sit Iesus. Alioqui si turbæ

N+ maneat

maneat admixtus, hoc est, si nihil eximium
 sapias, frequenter audies ilam fallacem uo-
 cem, Ecce hic est, ecce illic est Christus.
 Pharisei clamant, Ecce hic est Christus.
 Saducei clamant, Ecce hic est. Ebionitæ
 clamant: Ecce hic est. Alius ostendit aliquem
 è pharisaico genere &c. Et sequitur. Ince-
 dit erectus ac sublimis phariseus, sibi pla-
 cens, sibi iusticiæ laudem, sibi legis cogni-
 tionem uindicans, & dum sibi uidetur abun-
 de magnus ac uicinus Christo, non digna-
 tur arboris uti presidio &c. In hunc modum
 paraphrasis. Palam itaque ipse sermonis te-
 nor declarat me illic agere de Iudæis, qui
 sibi blandientes ob obseruatas ceremonias,
 negligebant gratiam Euangelicam. Et illis
 temporibus erant discrimina sectarum, ue-
 stium et institutorum. Quæ tamē ipsa non
 ibi simpliciter reprehenduntur, sed hoc re-
 prehenditur, quod ibi ostendunt Christum
 ubi non est. Intra nos enim est regnum dei.
 At suspicantur forsitan me alluisse ad mo-
 nachorum instituta. Quid si inficier? Quid si
 clamem, præter ius me ex sola suspitione
 uocari in crimen impietatis. Sed demus
 ex superfluo, allusum esse ad monachos.

si talia reperiuntur in monachis, qualia il-
 lic prædicantur de pharisæis, Ebionitis, Sa-
 ducæis, maneat Euangelij uigor, & in mo-
 ribus corrigatur error. An fuit ullus Bene-
 dictus, aut Dominicus, aut Franciscus, qui
 ostenso pallio nigro alboque, aut cineraceo
 dixerit, Ecce hic est Christus. Imò illi ipsi
 minimum tribui uolunt suis constitutioni-
 bus, præ Euangelio. Persuasum habeo ui-
 ros illos, à quibus profecta uidentur mo-
 nachorum genera, longissime abfuisse à tali
 affectu, ut in uestitu aut cibus collocarent
 fastigium pietatis. Per spadonem, intelli-
 go cœlibem. Cœlibatus autem per se non
 est pietas, sicuti nec uirginitas. Nam fatue
 uirgines excluduntur. Frustra corpus illi-
 batum habent, si animus impurus est. Erat
 autem & hæc hæresis apud Iudæos Esse-
 norum ni fallor, quæ nõ recipiebat contu-
 gatos. Primum igitur suspicionem possem
 rejicere, Eam ut agnoscam, nihil dictum est in
 probata collegia monachorum, sed in quo-
 rundam superstitionem, qui neglecto stu-
 dio ueræ pietatis, ob uestem, aut carni-
 um abstinentiam putant se meros Paulos aut
 Antonios. Si negarint esse monachos in
 N s quos

quos ista competant, cum suspirio respon-
debo, Utinam sint pauciores. Boni mona-
chi sunt Ecclesiæ ornamenta, mali carcino-
mata. Sed bonorum heu nimium magna
raritas. Itaq; ut falsa suspitio est me hoc ser-
mone deridere instituta monachorum, ita
uerum est me subnotare quosdam plane
Iudaicis animis, in externis superstitionissi-
mos, in his quæ sunt spiritus negligentissi-
mos.

PROPOSITIO SEXTA

Marci II

LXIII

Sup. 170

Recte negligitur color aut forma ue-
stitis, quoties id commodum est ho-
mini.

CENSURA

Hæc propositio innuens unicuiq; licere
suum habitum relinquere, quoties id illi
commodum uisum fuerit, Ecclesiasticam
& monasticam uitam dissoluit: & sancto-
rum patrum ac pontificū & conciliorum
institutis est iniuria.

DECLARATIO.

LXIII

Qui potest sermo meus hoc innuere
quod interpretantur, quū ibi dominus lo-
quatur de Iudæorum externis obseruatio-
nibus

nibus, quas docet recte uiolari, quum aut
 necessitas urget, aut charitas suadet. Para-
 phrasis sic habet; Pie uiolat sabbatum, qui
 uacuus à tumultu malarum cupiditatum,
 iuuandi proximi studio uiolat sabbatum.
 Pia res est ieiunium, sed fit impia, si quod
 ad salutem hominis est institutū uertitur
 in perniciem & corporis & animi. Res est
 religiosa uotum, sed fit irreligiosa, quoties
 huius seruandī superstitione, reuocatur a/
 liquis ab his quæ propius spectant ad ue-
 ram pietatem. Sancte facit qui donum of-
 fert ad altare, sed prophanum est donum,
 quod offertur irreconciliato proximo. Ita
 recte negligit color aut forma uestis, quo-
 ties id commodū est homini. Neq; enim
 homo uestis causa factus est, sed hominis
 gratia reperta uestis. Itidem cib⁹ hominis
 causa paratus, nō homo cibi causa cōditus
 est. Proinde quouis cibi genere uesci phas
 est, quoties id postulat necessitas. Siquidē
 hæc omnia corporalia, in quibus uos abso-
 lutam iusticiā cōstituistis, templū, uictime,
 cibus, uestes, dies festi, ieiunia, uota, dona-
 ria, irreligiose seruantur, si ob hæc negli-
 gitur salus proximi &c. Hunc in modum
 loquitur

loquitur in paraphrasi dominus. Ex his patet
 lam est, hæc à Christo dici Iudæis carnali-
 bus, quandoquidem templum nominatur
 & uictimæ. Sed impingitur suspitio quasi
 paraphraſtes ad monachorum habitũ allu-
 ſerit. Certum eſt Ieſu doctrinã quanquam
 Iudæis depromptam, ad nos quoq; perti-
 nere. Itaq; largior huc fuiſſe alluſum quo
 ſuſpiciantur, quid mali eſt? Nonne mona-
 chis phas eſt, ob neceſſitatem aut cauſam
 aliquam grauẽ mutare ueſtem? Scio Cat-
 tuſianos proficiſcentes ad ſuã Synodum,
 quo tutiores eſſent, laica ueſte equitare ſo-
 litos. Quid quod Romanus p̄tiffex iuſſit
 ut monachi, qui uario amictu conuenerãt,
 ob multitudinis offendiculum ſimili mo-
 do ueſtrentur. Iſti fortaiſſis interpretantur
 quoties commodum fuerit, quoties libue-
 rit, At ea quæ præcedunt ac ſequunt̄ hunc
 locum, declarant me loqui uel de neceſſi-
 tate, uel de magna quapiã utilitate. Quod
 ſi hinc colligunt à me permitti monachis
 aut ſacerdotibus, ut pro arbitratu quacun-
 que ueſtis forma utãtur, quin eadem ope-
 ra colligunt me permittere omnibus, ut ſuo
 arbitratu uiolent ieiunia, aut dies feſtos?
 Nec

Nec enim alia ratione permitto mutationem uestis, quam qua permitto ieiunij sabbatiq; uiolationem. Ad hunc modum futurum faciunt sacratissimæ facultati, qui quod sub alia persona dictum est, proponunt tanquam à me dictum, & frustula decerpunt ad calumniã idonea: Simile est quod sequitur.

TIT. XIX. DE ORATIONE

uocali, Propositio prima. In E

lencho annotatione LXIII

Christus in orando dānat multiloquiū LXIII
cum. CENSURA Sup. 127.

Hæc propositio significans Christum orationem damnasse prolixam, seu multa uerba complectentem, erronea est, & à sana scripturæ intelligentia aliena. Non enim damnatur omne multiloquium in oratione, sed illud quod ex infidelitate procedit existimantis deum non aliter audire aut intelligere orantes nisi multiloquio utantur: quod explicans Christus non dicit solum, Nolite multum loqui: sed adiungit, sicut ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Docent etiam sancti in gloria non damnandum multiloquium in oratione: nam post iudicium non cessabunt

cessabunt deum laudare, non solum mente, sed & lingua.

DECLARATIO

LXIII

Scripti nescio quo loco, nondum enim inuenire potui, quē obiecerat Bedda: Christus quanquam frequenter oraret, tamen suos docuit, et paucis & clam esse orandū. Id palam est ex Matthæi cap. 6. Iam in manifesto est, formam precandī, quam dominus suis præscripsit, esse uerbis paucis comprehensam. Verum igitur est, quod Christus suos docuit orare paucis. At nō damnant inquit, simpliciter multiloquiū, sed addit sicut gentes faciunt, quæ &c. Sic est ut prædicant, nec aliter edissero tractans hunc locum Matthæi 6. Paraphrasis sic habet: Procul igitur absit à uobis exemplum Ethnicorum, qui prolixas ac uerbosas preces ueluti uerbis conceptis recensent, perinde quasi nihil sint impetraturi, nisi uerbosissima loquacitate deum fatigarent, identidem inculcantes eadem, ac uerbosa recensione præscribentes quid uelint, & quando, quomodoque sibi præstari uelint, quod petunt, quum sæpe precen-

tur noxia. Optima petenda sunt à deo, non
 omnia, & crebro potius orandum quàm
 diu, & intente magis quàm prolixè, po-
 stremo animo magis quàm ore. Hic ar-
 bitror me bona fide reddidisse sensum illi-
 us loci, qui non pertinet ad preces Eccle-
 siæ solennes, sed ad arbitrarias ac priuat-
 tas. Cæterum alibi dominus docet incess-
 santer orandum: & Paulus iubet, sine in-
 termissione orare. Hæc inquit, quoni-
 am inter se pugnare uidentur, oportuit re-
 digere in concordiam. Id in Paraphrasi
 commode non licuit. Verum totum hoc
 dilucide expediui in annotationibus, &
 in libello de modo orandi deum. Quan-
 quam illud sine intermissione orare, siue
 de uocali præfatione, siue de tacita acci-
 piat, non sine tropo dictum est. Sine in-
 termissione orat, qui frequenter orat, &
 qui perseverat in eodẽ affectu. De prolixis
 autem Christianorũ precibus nõ arbitror
 congruenter dici multiloquiũ, quod in uir-
 cii sonat. Quid igitur significat mea pro-
 positio trunca? Simpliciter damnatam à
 Christo prolixam precationem: Nequaquã.
 Sed cum Beda disputas tueor esse uerum
 quod

quod dixeram, de uerbis Euangelij sentiens, de sensu uerborum non agens. Ille mendacium obiecit, ego tueor me scripto. Verum est igitur in aliquo sensu damnatas preces in publico fieri solitas ad ostentationem & multiloquas. Verba Elenchi sic habent: Qui iubet intrare cubiculum, nonne iubet clam orare. Qui damnat in orando multiloquiū, & prescribit breuem formulam, nonne iubet orare paucis? Et tamen non improbari mihi his uerbis piorum hominum apertas, prolixas & assiduas preces, multis locis doceo. Hactenus Elenchus, haud quaquam significans à Christo damnari prolixas Christianorum preces: Aliud est prolixum esse, aliud multiloquum, nec statim orat, qui lingua sonat uerba precatoria. Mentis opus est precatio. Dominus autem suis discipulis adhuc infirmis prescripsit breuem preces, quemadmodum non oneravit eos ieiunijs, at iidem hausto coelesti spiritu suapte sponte perseverabant in preces & ieiunijs. Quoniam autem humanae mentis infirmitas non potest diu eidem rei esse intentata, ideo ab Augustino laudantur breues

tes illæ precatiunculæ, sed crebræ uelut impetu mentis eiaculatæ. Videmus & in solennibus Ecclesiæ precationibus, quas Collectas appellant, à priscis Ecclesiæ præsulibus miram esse seruatam breuitatem. Itaq; laudata in orando breuiloquentia talis, non damnat prolixas Christianorum preces, quas uel affectus pius suggerit, uel necessitas requirit, uel autoritas Ecclesiæ præscripsit. Multiloquium autem, quia est superuacanea loquacitas, non in precibus tantum, sed in omni sermone uitanda est. Denique Pfalliani siue Euchitæ auxerunt hæreticorum catalogū, qui in ocio degentes incredibilem psalmorum uim mira linguæ uolubilitate absoluebāt. Quanquam his turpius errabant, qui dicebāt nihil omnino precandum, quod deus norit, quid cuique sit opus.

PROPOSITIO SECUNDA IN
Annotationibus Matth. VI

C Antiuncularum, clamorum, murmurum ac bomborum ubiq; plus satis est, si quid ista delectant. LXV

CENSURA

Volens Ecclesia militans utcunq; se cōformare

formare Ecclesiæ triumphanti, in qua sancti non cessant clamare iugiter, Sanctus, sanctus, sanctus, dantes gloriā, laudem & honorem uiuenti in secula seculorum: solennes templorum cātus instituit: quibus diuinæ laudes assiduo depromuntur, & populorum deuotio excitatur: ut pro suo modulo more supernæ Hierusalem ad quam continuo aspirat, in terris posita iniretur. Hoc ut faceret, suasis multitudo illa militiæ cœlestis, quæ Christo nato deum laudans, uoce sublimi cantauit, Gloria in excelsis deo. Suasis & Christo probatus puerorum clamor in laudem Christi erumpentium & dicentium: Osanna filio David. Benedictus qui uenit in nomine domini. Suasis & ipse Christus, qui priusquam in montem oliueti egrederetur, passurus tanquam gratissimum deo approbaturus ministerium hymnum dixit: hymnus autem, ut probati testantur autores, non aliud est quàm laus dei cum cantico. Non enim laus sufficit ut hymnus uocetur, nisi laus dei sit, & decanetur. Cantauit itaque uocaliter Christus hymnum, tradens

Luce. 2

Matth. 21

tradens formam Ecclesiæ decantandi di-
 uinas laudes: nec solus cantauit, sed cum
 Apostolis, quos terrarum orbis in suum
 locum uicarios constituebat, ut id facien-
 dum esse Ecclesiæ, docerent. Suasit et Pau-
 lus & Syllas, qui in carcere positi tam alta
 uoce deum laudabant, ut audirent qui in
 custodia erant. Vnde & terræ motu fa-
 cto, motisue carceris fundamentis, aper-
 ta sunt ostia, & soluta captiuorum uincu-
 la: id quod magnopere placere deo hym-
 nos ac diuinas laudes ostendit: presertim
 ubi altis uocibus cantantur, cum tantę effi-
 caciæ fuerint deprompti huiusmodi hym-
 ni ac laudes diuinæ à Paulo & Sylla. Sua-
 sit demum mos antiquissimus ab exordio
 Ecclesiæ ab Apostolis inductus, quo hym-
 ni à Christianis simul congregatis sole-
 bant decantari: interdum etiam ante lu-
 cem. Nec ab re sanę, usum accepit Eccle-
 sia catholica decantandi hymnos seu diui-
 nas laudes, cum huiusmodi hymni ac dei
 & sanctorum laudes decantata mentes
 ad superna erigant, inflāment ad diuinam
 dilectionem, moueant ad compunctio-
 nem, excitent ad contemptum terrenorū,

Acto. 16

& ad comparandas uirtutes prouocent.
 Hæc utiq; attendens Ecclesia in spiritu dei
 instructa, musicam in sacras ædes inuexit,
 uocum harmoniam atq; suauitatē ad per-
 liciosos animos in sanctimoniam & pie-
 tatem non reiecit, solennes templorū can-
 tus minime aspernata est, si tamen cantus
 illi p̄ sint ac Christiani: non uani, lasciu-
 aut impudici: neq; tanta uocum fractione
 redundēt, quin uoces diuinarum laudum
 quæ cantātur, facile ab audientibus (prout
 iure cauetur) percipiantur. Nec pertime-
 scit in his Ecclesia pharisaicum scandalū,
 Arianorum, Vuitcleuistarum, Luterano-
 rum, aut quorumcunq; hæreticorum, qui
 laudes Christi & sanctorum suum arbitri-
 tur opprobrium, sua uerbera, suos crucia-
 tus: sed nouit tale hæreticorum scandalū
 paruipendendum: cæci enim sunt, & du-
 ces cæcorum. Quamobrem hæc proposi-
 tio inuens solennes templorum cantus,
 & genus illud musicæ operosæ, & multa
 uocū uarietate aures animosq; demulcen-
 tis nō esse deo & sanctis accepta, falso, te-
 merarie et impie asseritur, & damnato pre-
 fatorum hæreticorum errori suffragatur.

DECLARATIO

L X V

Quæ differunt de hymnis, quibus & a
 nimo & uoce laudatur deus ad imaginem
 Ecclesiæ triumphantis, mihi ualde proban-
 tur. Quanquam ueteres illi præfules ægre
 receperunt in Ecclesiam, cantū etiā sim-
 plicem, quo & hodie canuntur psalmi, E-
 uangelium, & precatio dominica. Cæterum
 quod colligunt, mea propositione damna-
 ri cantiones Ecclesiasticas, longe falluntur.
 Tantum illic noto, in quibusdam collegiis
 præscribi preces & cantus nimium proli-
 xos, tum in his audiri multa indigna cultu
 diuino, cum in concilio Carthaginensi sta-
 tuatur, ne quid recitetur in templis præter
 canonicam scripturam. Hinc descendo ad
 mentionē Euchitarum, qui monachos ue-
 tabant operari manibus, ne cogent præ-
 ces suas interrumpere. Palam est hos orandi
 uirtutem non in affectu mentis, sed in tur-
 ba uerborum collocasse. Post hæc subijcio:
 Utinam quicumque Christi philosophiam
 profitentur, sic abhorreant ab hac supersti-
 tione, ut precum puram & illibatam uicti-
 mam Christo quæ gratam offerat. Nam can-
 ticularum, clamorum, murmurum ac
 O ; bombo

bomborum ubiq; plus satis est, si quid ista
 superos delectant &c. Hæc ibi, Tacite no-
 to quosdam, qui simili animo precantur,
 quo Euchitæ, et opto ut omnes Christiani
 hanc uictimam Christo offerat puram &
 illibatam, hoc est ut orent syncera mente,
 & si res uocem postulet, simul cum uoce
 oret animus. Nam ita demum hæc hostia
 uere grata fuerit Christo. Porro ubi nihil
 est præter uocum strepitus, periculum est
 ne audiant illud ex Euāgelio, hic populus
 labijs me honorat, cor aut eorum longe est
 à me. Quanq; ibi nō tam loquor de cantu
 quouis Ecclesiastico, q; de cantu indecoro,
 & de cantiūculis, quas muliercularum
 aut simplicium hominū affectus adiecit so-
 lenni cultui. Clamorū uocabulo notantur
 qui nūc in plerisq; templis, atq; etiā mona-
 sterijs rauco boatu detonantes, & templū
 implent, & sic uoces obscurant omnī ut
 nulla possit intelligi. Murmur appello pre-
 ces præcipitater ac sine mente dictas, hoc
 em̄ est murmurare uerius q; orare. Bom-
 bos appello sonitum penè bellicum, orga-
 norum, tubarum, cornuum, lituorum atq;
 etiam bombardarum, quādo hæc quoq; re-
 ceptæ

ceptæ sunt ad cultum diuinũ. Colligo tandem, preces solennes ob hominũ infirmitatem moderatas esse debere, deinde puras, ut magis psallamus affectu q̃ uocibus. Indecorũ musices gen⁹ in templis damnãt & ipsi: fatentur ijdem opinor, in precibus quoq; et cantionibus modum adhibendũ, uel propter occupationes hominum, uel propter fastidium humani ingenij. Ab his uero qui damnant decentem Ecclesiæ cantum, plurimum dissidet mea sententia. De musica operosa nunc non disputo, tamen si Albertus Pius eã ingenue damnat, me refragãte, si modeste & modice adhibeatur,

PROPOSITIO TERTIA. IN

Annotationibus. I. Corinth. XIII.

Q Vid aliud auditur in monasterijs, LXVI
in collegijs, in templis, quàm uocũ
strepitus?

QUARTA PROPOSITIO.

Vulgus non aliud audit, quàm uoces LXVII
non significantes.

QUINTA PROPOSITIO.

Obsecro quid sentiunt de Christo, qui LXVIII
illum credunt huiusmodi uocum strepitu
delectari?

CENSURA

Hæ tres propositiones quatenus præ-
 tendunt nullam commoditatem cantanti-
 bus clericis diuinas laudes prouenire, nec
 similiter audiētibus populis, nisi quid per
 uoces significetur intelligant, nec deum
 huiusmodi cantu delectari, impia sunt, &
 à catholica ueritate alienæ. Nam si ceremo-
 nias ueteris legis scribē & pharisæi, necnō
 & simplices utiliter obseruabant, eo quod
 ad pietatem seu diuinum cultum eas ordi-
 nabant, quāuis quid illæ significarent non
 perciperent: pari utique ratione, magno
 cum fructu succedunt decantatæ diuinæ
 laudes & cantica ecclesiasticis, qui ea con-
 cinunt, & plebibus assistentibus, licet ea
 minime intelligant, cum sit communis in-
 tentio omnium hæc depromere, hæc au-
 dire, his assistere ad dei gloriam, laudem et
 honorem, ad gratias super acceptis mune-
 ribus persoluendas, ad obtinenda à deo
 quæ uitæ præsentī conducant & futuræ:
 quæ nimirū intentio magnopere deo gra-
 ta est. Nam si cor hominis deus maxime
 requirit, quid magis gratum illi esse pote-
 rit, quàm quod homo pio affectu ipsum
 laudare

laudare, reuereri, amare, appreciari elaboraret, ac libèter laudibus eius assistat: Nulla profecto uerborum intelligentia cum hac pia intentione potest conferri, quam habere solent etiã simplices, rudes, & ineruditi.

PROPOSITIO SEXTA. IN ANNOTATIONIBUS I. Corinth. XIII

Cur dubitat Ecclesia tantum auctorem sequi, aut cur audet ab eo dissentire? De Paulo loquitur. LXIX

CENSURA

De hac propositione idem prætendente quod tres præcedentes, idem dicendum est quod de illis, nisi quod ultra illas addit Ecclesiam à Paulo dissentire, dum in templis cantus celebrat publice, quorum uerba à populis non intelliguntur, quod falsum est. Scribens enim Paulus, In Ecclesia uolo quinque uerba sensu meo loqui, quam decem milia uerborum in lingua: de concionibus seu sermonibus qui habentur ad populum, tractat: in quibus inutilis est copia uerborum non intellectorum. Non de cantibus Ecclesiasticis, quorum alia est ratio, ut in præcedenti censura monstratum est: Proinde prudenter censuit Ecclesia di-

uina officia lingua latina celebranda. Non enim opus est ut populi uerba intelligant, quæ decantant, cum illis ad spirituale profectum abunde sufficiat pia illa supradicta intentio seruiendi deo, laudandi deū, reuerendi eum ac diligendi. Nec perpensa impudenti multorū temeritate atq; arrogantia expedit huiusmodi diuina officia de uerbo ad uerbum in linguam uernaculam transferri, & sic translata in sacris ædibus decantari. Nam ea res non in populorū eederet ædificationem, sed perniciem, ut crebro docuit experiētia. Populi enim in Ecclesia ueluti paruuli sunt, qui lacte egent nō solido cibo. At uero quemadmodū ubi aluntur infantes pane, & alijs cibis grossioribus, letalis sensim morb⁹ in illos irrepit, quoniā solidiores escas ferre nequeant aut digerere: ita cōsimiliter, si uerba nuda scripturarum sanctarū lingua uulgarī populis proponātur, ac in templis decantent, quæ ueluti fortioris cibi & ad digerendū difficillimi locū tenent, degrauātur, deprimuntur, et sepe in hæreses prolabunt, scandala & schismata, ut hodie in plerisq; locis euēnisse constat.

DECLARATIO.

Ex huiusmodi fragmentis si à maleuo- L X V I
 lis ad calumniam decerpantur, quis posset L X V I I
 recte pronunciare? Qui totam annotatio L X V I I I
 nem legerit, perspiciet me longe aliud age L X I X
 re quam isti suspicari uidentur. In eadem
 annotatione hæc insunt uerba: Habeant
 sanè tēpla solennes cantus, sed moderatos
 &c. Hæc opinor non est uox improbantis
 cantiones Ecclesiasticas. Illic aut̄ deploro,
 quod quū Paul⁹ malit quinque uerba loqui
 in sensu, q̄ decem milia in spiritu, nos con-
 tra plurimū adhibemus cantionū, doctri-
 næ spiritualis q̄ minimū, præfertim in mo-
 nasterijs, in quibus non operant̄ manibus,
 sed plurimas horas externis precibus &
 cantionibus onerant̄ etiam foeminae, quū
 sacrā concionē rarissime audiant. Addo &
 illud; pleroseq; in his summā cōstituere pie-
 tatē, nec ex his pficere ad charismata me-
 liora. Verba mea sic habent: Ferendum &
 hoc, nisi uulgus sacerdotū ac monachorū,
 in huiusmodi rebus summam constitue-
 ret pietatem, multum dissentiens à Paulo
 &c. Eos aio dissentire à Paulo, qui in his
 ponūt summam pietatem, quibus Paulus
 minimum

170 DECLAR. AD CENSURAS

minimum tribuit. Hactenus arbitror illos
 mecum sentire. Quod autem deplorabam
 raram esse in templis concionem exaggero
 hoc argumento, quod hodie populus
 non intelligit, quæ canuntur aut recitantur
 in templis latine. Nam olim cum plebs in-
 telligeret Latine & Græce, ipsa recitatio
 sacrorum uoluminum & horum interpre-
 tum quodam modo loco concionis erat.
 Nunc uero tale genus musices apud mul-
 tos receptum est, ut etiam si qui in populo
 sciant latine, tamen ob garritum uocum
 uerba non queant percipi, significans tan-
 to frequentius adhibendas cōciones. Mea
 uerba sic habent: Nunc uulgus quid aliud
 audit, quæ uoces nihil significantes: & talis
 est ferè pronuntiatio, ut nec uoces exau-
 diantur, sonitus tantum aures feriat &c.
 Hæc non aliò spectant, quàm ut cōciones
 frequentius habeantur apud populū, præ-
 fertim apud monachos & monachas. Sur-
 perest tertia propositio: Obsecro, quid sen-
 tiunt &c. Sed hæc uerba præcedebāt illa.
 Est quispiã Crasso auarior, Zoilo maledi-
 centior, uir tamen pius habetur, quod clar-
 ra uoce sonat eas preculas, etiam si nihil in-
 telligat

telligat. Et sequitur continenter: Obsecro, quid sentiunt de Christo, qui credunt illum huiusmodi uocum strepitu delectari &c. Non obscurum est quin hic agam de his, qui neglecta animi pietate, magnam sanctimoniam putant, illa non intellecta in templis lingua sonare. Talium enim uocibus Christus non solum non delectatur, uerum etiam offendit. Non enim simpliciter dixi, uocum strepitu, sed huiusmodi uocum strepitu, nimirum respiciens ad ea quae praecedunt. Eorum uero pium affectum, qui ad solennes ritus religiose conueniunt in honorem dei, et generali sensu persuasum habent, esse sancta, quae illic recitantur uel geruntur, absit ut quisquam Christianus improbet, aut hunc affectum posthabeat impiorum intelligentiae, sed tamen nihil peccat, qui ab his hortatur ad perfectiora, non ut illa reiciantur, sed ut religiosius peragantur. Neque uero necesse est, ut exempla, quae a triumphante Ecclesia ducunt ad militantem, quadrent per omnia. Illic nec propheta erit opus ubi sublatum erit aenigma, nec hortatore, ubi nemo dormitat, nec consolatore, ubi nemo dolet, nec charitatis obsequijs

sequijs, ubi nullus eget. Illic ocium est iugibus hymnis. In hac Ecclesia res multo secus habent. Hacenus inter nos ni fallor, sententiarum est cōcordia. Sed durius est quod in eadem dicitur: Quis dubitat Ecclesia tantum autorem sequi, aut quis audeat ab eo dissentire? Ecclesiam appello, ut sum externū Ecclesiæ, quo fit ut nunc tam frequēs sit in Ecclesia psallere spiritu, quā prophetia, quam ille p̄fert, sit admodum rara, precesserat enim: Hac in re mirum quod mutata sit Ecclesiæ cōsuetudo. Paulus ma uult quinque uerba loqui in sensu, quā decem milia in spiritu. At nunc in nonnullis regionibus, totos dies psallitur spiritu, nec modus nec finis cantionum, quum uix intra treis menses audiatur concio salubris adhortans ad uerā pietatem. Id enim Paulus uocat in sensu loqui. Ut omittam huiusmodi musices genus inductum esse in cultum diuinū, ut ne liceat quidem ullam uocem liquido percipere, nec illis qui cantant ocium sit attendendi quid canant. Tantum uocū tinnitus aures ferit. Ferendum & hoc, nisi uulgus sacerdotū ac monachorum in huiusmodi rebus summam constitue

constitueret pietatem, multum dissentiēs
 à Paulo. Quir dubitat Ecclesia tantum au-
 torem sequi, imò quir audet ab eo dissen-
 tire &c. Ex his dilucidum est, me nō dam-
 nare cantus Ecclesiasticos, sed admirari
 hoc tanti fieri, quod Apostolus fecit mini-
 mi; & illud adeo rarum esse quod ille fecit
 plurimi. Ad hanc admirationē Theologi
 respondent, Paulū illuc nō agere de recita-
 tionibus aut psalmis Ecclesiasticis, sed de
 concionibus ad populū, in quibus inutilis
 sit uerborū copia nō intellecta. Id si recipi-
 tur nihil intererit inter prophetā & loquē-
 tem spiritu, nisi q̄ hic posterior loquitur
 lingua ignota. At Paulus hoc toto genere
 distinguit. Quis autē sic ineptiat, ut apud
 Germanos concionet̄ gallice? Cæterū ut
 hoc qd̄ assumūt sit in confesso, publica re-
 citatio sacrorū uoluminū & horum inter-
 pretū apud multitudinē concio quædam
 est, & quod ad hanc rem pertinet eandem
 habet rationem cū concione. Siquidem &
 illa recitatur populo, & in quibusdā regio-
 nibus denūciat̄ populo, ut adsit matutinis
 & cæteris horis, missæ, uespertinis hym-
 nis, sub pœna gehēnæ. Ac diuus Thomas
 scribit

scribit lectiones matutinas, epistolam, & Euangeliū adhuc in Ecclesia esse pro linguis, quæ recitantur ac post exponuntur. Ergo qui recitat Euangeliū, loquitur spiritu: qui populo enarrat, prophetam agit. An audire uoces non intellectas sit lac paruulorum in Christo, uiderint alij: Ego magis arbitror eandem scripturā intellectam esse lac paruulis, ac solidam escam firmioribus: turpē sit tamen eos semper manere infantes, & semper pendere de māma matris. Et si præsentaneum uenenum est, populum ea iuxta grammaticum sensum intelligere, quæ decantantur aut recitantur in tēplis, in summo periculo fuerunt Græci pariter & Latini, quando quidem usque ad tempora sancti Gregorij omnia recitabantur lingua cum populo communi. Et adhuc Indi lingua uernacula peragunt suas preces ac sacra. Verū hoc nihil ad me. Mihi satis est, quod propositiones meæ nihil tale prædicant, qualia quidā interpretantur.

TIT. XX DE COELIBATV SACERDOTUM. Propositio prima I. Tim. III.

LXX
In Sup. 235

Quoniam in episcopo pudicitia magna habet commendationem, si non

non continget qui uoluptatem hanc in totum contemnat, illud erit spectandum ut fuerit aut sit unius uxoris maritus.

CENSURA.

Cum in Ecclesia occidentali uoluntarie ad continenter uiuendum sacerdotes accipientes sacros ordines se solenniter astringant: consilium hoc ordinationi Ecclesiæ Latine de cœlibatu sacerdotum derogans ac si melius esset eam sanctionem non fuisse constitutam, impium est, splendori pudicitia Ecclesiasticæ aduersum: & de damnata Vvitcleui & Luteri doctrina desumitur. Potest namq; quilibet qui ad continentiam sua sponte se deuinxit, cum dei adiutorio se continere.

PROPOSITIO SECUNDA IN E/

lencho annotatione CXCVII

Hodie ducunt apud Græcos Episcopi uxores, etiam post susceptum ordinem. LXXI

CENSURA

Hæc propositio temere asseritur.

DECLARATIO

Non æquum est, ut quod à me sub persona Pauli dictū ad illa tempora pertinet, ad meam personam, & ad hæc tempora de
LXX
LXXI
P torquea

torqueatur. Tunc unius uxoris uir, etiam uiua uxore recipiebatur ad sacerdotium, hoc est ad episcopi munus. Quid autem illic agit Paulus? Primum uult eum deligi, qui perfectæ continentiæ de se dederit specimen, is si minus contingat, ut ad proximum eant, uidelicet, qui defuncta uxore prima non iterauerit matrimonium. Tertium est, ut eligatur qui ducta una non cogitet de iterando cōiugio si illa decefferit. Hic sermo nihil pertinet ad illos, qui nunc contra uota, cōtraq; publicam ac ueterem ecclesiæ Romanæ consuetudinem ducunt uxores. Proinde quod consilium damnent nescio, quasi satius fuisset inquiri, sanctionem de cœlibatu sacerdotum non fuisse constitutam. Certe meus sermo tale nihil habet, tantum explano quod Paulus præcipit Timotheo. Vnde suspicor Amanuensium errore factum, ut hæc censura ei propositiōni fuerit addita.

TIT. XXI. DE PECCATO ORIGINALI. Propositiō Erasmi. Rom. V

LXXII

In Sup. 196

MAlū à principe generis humani originatū, in uniuersam posteritatē dimittit, dū nemo non imitatur primi parentis exemplum.

CENSURA

Explicat hic paraphrastes locum illum
Apostoli: In Adam omnes peccauerunt:
siue In quem omnes peccauerunt. Qui sa-
nè locus intelligi non potest de peccato a-
ctuali, cum non omnes peccato actuali de-
liquerint. Paruuli enim nondum usum ra-
tionis habentes, actuali peccato nunquam
fuerunt obnoxij. Quare præsignatum lo-
cum perperam et distorte de actuali pecca-
to paraphrastes explicat. Atq; ea exposi-
tio Pelagiano fauet errori.

DECLARATIO

Cōstat eius loci disputationē incipere à LXXII
peccato actuali, & in idē desinere. Tātum
illud, in quo omnes peccauerunt, censent
illud, in quo omnes peccauerunt, censent
proprie ad peccatū originis pertinere. At-
qui ipsum locū Origenes siue Hieronym⁹
de peccato personali interpretañt, quemad-
modū & Ambrosius, licet in cōmentario
uideat & originis peccatū attingere. Simi-
liter Scholiastes Hieronymi titulo recept⁹
totū hunc locū euidenter exponit de pecca-
to personali, nihil offensus uniuersalitatē uo-
ce omnis, quæ p̄ plerisq; posita est: generalis
em sermo nō excludit priuilegiū paucorū.

Consentit & Chrysoſtomus, nec dubito
 quā alij plures, præſertim ueteres. Docui
 mus & illud, εφ' ο̄ siue εφ' ω̄. Græce magis
 ſonare, eo quod omnes peccauerūt, quā
 in quo omnes peccauerunt. Non enim eſt
 εμ̄ ω̄. Nec probabile uidetur hic Apoſto-
 lum agere de infantibus, quum nullum uſ-
 quam uerbum ſit, quod ad infantes perti-
 neat, & illis temporibus adulti tantū bap-
 tizabantur. Iam ſi accipias mortem gehē-
 næ, quæ non infligitur niſi ob crimen capi-
 tale, certum eſt illud Adæ crimen quo me-
 ruit æternos cruciatus, non dimanare ad
 omnes homines, ſed tantum pœnæ partem
 & damnum gratiæ. Crimen autē eſt mors
 animæ prima, gehenna ſecunda, hoc eſt æ-
 terni ignis cruciatus. Vt igiſ hæc mors nō
 dimanat ad infantes, ita nec altera mors ſi
 deceſſerint abſq̄ baptiſmo. Quum igitur
 in medio uideretur coactius inducta men-
 tio de peccato infantium, ſi tamen hoc pec-
 catum eſt appellandum, quum ueteres to-
 tum locum de peccato personali interpre-
 tentur, quum q̄ ad hunc ſenſum magis fa-
 ciant Apoſtoli uerba græca, ſequutus ſum
 id quod uidebatur mollius minus q̄ coa-
 ctum

ctum, sed interim ita sermonē temperans, ut non excludam peccatum originis, sed asseram potius. At Augustinus uehementer urget, hunc locum non aliter accipiendum, quā de peccato originis, præsertim pugnans cum Pelagio & Iuliano. Verum non arbitror nos ubiq; doctorum quamlibet probatorum interpretatione obligari tanquam articulis fidei. Peccatum originis & nos ingenuè fatemur. Tantū an hic locus sine illo possit exponi controuersia est. Vetusissimi putarunt posse, & ita exposuerunt. Nec statim triumphat Pelagius, si hic Paulus loquitur de adultis. Rursus nō hoc à nobis discet Pelagius, qui iam olim uidit hunc Pauli locū non necessario proprieq; pertinere ad peccatū originis.

TIT. XXII DE POENA FILIORUM temporali propter peccata parentum. Propositio Erasmi, Ioan. IX

Non punit deus liberos ob delicta parentum, quemadmodum docet lex, nisi filij, parentum æmulentur uitia.

CENSURA.

Hæc propositio uniuersaliter intellecta, præterdens deum nunquam punire libe-

P 3 ros

LXXIII

In Sup. 155

ros etiam temporaliter propter scelera parentum, nisi scelera eorum imitentur, ac si illud repugnet diuinæ iusticiæ, aut æquitati naturali: est hæretica, & sacræ scripturæ aduersatur, quæ frequenter sic punitos liberos indicat. Sic em̄ sunt pueri submersi in diluuió, cum parentibus. Sic in pentapoli igne extincti sunt. Sic denique filius Dauid paruulus propter adulterium et homicidium patris mortuus est. Nec lex docens filios pro iniquitatibus patrum non plecti, non intelligi debet de pœna temporalí, sed de æterna.

DECLARATIO

LXXIII

Sequutus sum illic probatos Ecclesiæ doctores Chrysostrómũ, & huic cõcordem Theophylactũ, qui pronunciant iniustum fore, si deus ob aliorũ delicta puniret alios. Nec loquunt̄ de pœna gehēnæ, sed de temporalí cęcitate. Lex autem extat Deut. 24. Non occiduntur patres pro filijs, nec filij pro patribus, sed unusquisq; pro suo peccato morietur. Contra Exo. 34. scriptũ est: Qui reddis iniquitatem patrũ filijs ac nepotibus in tertiam & quartã progeniem. Hunc nodum ita solvunt, non q; pœna debita

bita nocentibus ueniat ad immeritos, sed quod poena eadē maneat posteros, si maiorum imitentur scelera. Rursus scrupulū de infantibus diluuiō inuolutis, ita soluūt, ut dicant eam nō fuisse poenā, sed domini misericordiam, quæ pueros mature subduxit, ne maiorum suorum similes euaderēt. Cōsimiliter expediunt quæstionē existentem ē uerbis domini. Matth. 23. Vt ueniat super uos omnis sanguis iustus. Hæc sententia si pia est, & si præclaros habet autores, quur hic hæreseos fit mentio?

TIT. XXIII. DE POENA HÆRETICORUM. Propositio Prima Erasmi. Matth. XIII

Serui qui uolūt ante tempus colligere zizania, sunt ij qui pseudapostolos & hæresiarchas gladijs & mortib⁹ existimāt ē medio tollendos: cum paterfamilias nolit eos extingui, sed tolerari, si forte resipiscant, & ex zizanijs uertantur in triticum. Quod si non resipiscant, seruentur suo iudici, cui dabunt poenas aliquando.

LXXIII

In Sup. 87

CENSURA

Cum sit catholicum & fide tenendum,
P 4 non

non solum licere, sed & oportere hæreticos pertinaces extremo supplicio punire, quando citra iacturam atq; periculum rei publicæ id fieri potest: nec ualet aliter falsus eorum aut ceterorum procurari & conseruari: oppositumq; sit error Catharorū, Valdensium, & Luteri, generalibus conculijs & legibus imperialibus damnatus, præpositoris munus paraphraustes minime executus est, in hūc peruersum sensum tot uerbis lectorem inducendo, nec ueritatem catholicam illi aduersam palam aperiendo: quod paucis explicatum facile paraphraus admisisset, monstrando quæ hic scribit, intelligenda fuisse pro tempore Apostolorum et martyrum, quo Ecclesiam atrocius tyranni persequebantur: non quando reuerenti potiti sunt principes Christiani, orbem terrarum aut bonam eius partem in sua tenentes ditio: qui tum leges condentes extirpandis hæreticis accommodas, uere principi suo Christo militarūt. Id certe explicare debuit paraphraustes, quod quia nō fecit, scandali ansam præbuit legentibus: quasi modo non liceat, quod tempore Apostolorū & martyrum fieri non poterat.

Prænominatorum quoque hæreticorum errori hac ratione uisus est suffragari. Nec habet ea excusatio locum, qua dicat se ita intelligere ut diximus. Nam quamuis ita intenderet ut proponit, tamē hoc ibidem nō explicat, & longe secus solent accipere legentes quā dicat se prætere. Vnde & queruntur multi, non solum ex hac propositione, sed etiam ex plerisque alijs, poculum sibi sub mellitis uerbis propinari scandalum et erroris: ideoque non acceptant aliam (ut aiunt) pallio sophisticæ argutiæ obumbratam excusationem, qua quis dicat ea quæ hic dicuntur, nō sub persona Erasmi, sed sub persona Christi dici, & non hoc seculo, sed illo quo martyris plantanda erat Ecclesia, cum tamen talia non expressa ne uigilantissimi quidem lectores percipiant, & aliud sonent uerba eius expressa in paraphrasi, quā sequens eiusdem doceat explicatio. Nec rursus probant, quod sub persona Christi, Euangelistarum aut Apostolorum ea inducat non pauca, quæ uiri eruditi iuxta ac p̄ impia censent ac erronea.

P 5 DECLAR.

DECLARATIO

LXXIII

Si in paraphrasibus me nō subleuat per
 sonarum respectus, dure profectio mecum
 ageſ, Hac lege mihi poterit imputari, quā
 ab impijs illic dicit, & idem nunc ero Chri
 stus, nunc Pilatus, nūc Caiphās. Miror autē
 ullos esse lectores tā attonitos, ut in para
 phraſi non intelligant nihil sub mea perso
 na dici. Ac iam pridē uſq; ad rauim clamo,
 paraphraſim meam nihil esse niſi cōmen
 tariū, & ſicubi ſenſum ſcripturæ nō aſſe
 quor, nihilo plus esse periculi, q̄ ſi in com
 mentario lapsus eſſem. Verum ut alibi la
 bar, hic certe non poteſt obijci, me diuer
 ſum explanāſſe, q̄ habet ſermo Chriſti,
 quem fatentur pro temporibus illis, uerū,
 pium ac ſanctum eſſe. Sed hoc tantum ac
 cuſor nomine, quod nō expreſſerim Chri
 ſti ſermonem non eſſe generalem, ſed tan
 tum ad Eccleſiæ primordia pertinere, quā
 tum quidē erat ſanguine martyrū confir
 manda, & hæreticorū tumultibus exercen
 da: Simul autē ut tutum eſſe cœpit, deſiit
 ualere ſermo Chriſti. Primum non auſus
 ſum hoc humanū cōmentum Euangelicæ
 maiestati admiscere, præſertim quum id a
 pud

puđ ueteres orthodoxos non repererim,
& ipsa uerba Christi uiderentur eum sen-
sum reñcere. Cuiusmodi paraphraſtes fu-
iſſem, ſi quum Chriſtus dicat zizaniã re-
linquendam uſq; ad meſſem, hoc eſt, ipſo
interprete, uſq; ad conſummationẽ ſeculi,
ego expoſuiſſem uſq; ad annos quadrin-
gentos, quum iam auctis Eccleſiæ rebus
tutum erit illos occidere. Dominus ipſe
præſcripſit tempus, uſq; ad conſummatio-
nem ſeculi. Nec Paulus hoc nomine docet
tolerandas hæreſes, quod tutum non eſſet
hæreticos occidere, ſed quod per illorum
improbiratem exerceretur fides ac pietas
electorum, Oportet inquit, hæreſes eſſe,
ut qui probati ſunt manifeſti fiant in uo-
bis. Quid quod illum ſermonem accom-
modo non externis principibus, ſed uiris
Apoſtolicis. Quanquam ne illud quidem
de tuto, prorfus reticuit Paraphraſis, quæ
ſic habet: Interim boni malis admixti fe-
rendi ſunt, quando minori pernicie tole-
rantur, quã tollerentur. Porro quod
objiciunt uerba Paraphraſis aliud ſonare,
quã mea ſonet explanatio ſequens, ſen-
tiunt fortassis de his quæ reſpondi Bedæ.

At

At id mirum non est. In paraphrasi siquidem probatissimos Ecclesiæ doctores sequutus, explano uerba domini: in Supputationibus dispuo cum Beda. Sed quorsum attinet ex hoc loco colligere suspitionem, quasi sentiam hæreticos nõ occidendos, cum libris editis pugnem cum eis quibus hoc dogma placet. Quantum uero doctis istis tribuendum sit uel hinc colligi potest, quod toties deprehenduntur maleficiose calumniari bene dicta, toties non intellecta dānare, toties palam falsa obijcere.

PROPOSITIO SECVNDA.

In Supputationibus.

LXXV **E**Go principes ad trucidandos hæreticos nec hortor nec debortor. Quid sacerdotalis sit officij, demonstro.

CENSURA

Si Ecclesiasticis liceat iuxta iuris dispositionem indicere bella, aut ad indicenda per temporales magistratus inducere aduersus Turcas & Iudeos, non minus utique illis id licebit in notorios hæreticos. In cuius rei comprobationem cum præsulibus adfuit beatus Dominicus ei bello quod contra Albigenes hæreticos gestum est. Et ubi princi

principes seculares grauius delinquerent non exterminando hæreticos in perniciem reipublicæ Christianæ conspirantes, & in suam hæresim plurimos pertrahentes, teneretur omnibus modis illos inducere orthodoxi episcopi ad id faciendum, alioqui ipsi peccarent. Quare hæc propositio, qua tenus prætendit nunquam sacerdotalis aut episcopalis esse officij, principes inducere ad extirpationem hereticorum, impie nec utiliter profectibus consulit Christianorū, ueræ fortitudinis robur in aduersarios fidei eneruans.

DECLARATIO

Ostenderam Augustinum etiā pro plusquam hæreticis intercessisse ne occiderentur, ac subiicio, & tamen ego principes ad trucidandos hæreticos nec adhortor nec dehortor, sentiens me hæcenus dissentire ab Augustino, quod putem principes non esse deterrendos ab officio iusticiæ, si morbus exigat extrema remedia. Quid sacerdotalis sit officij, admoneo: Sacerdotis est seruare hæreticos in spem resipiscentiæ, neque quenquam perdere quod quidem in ipso est. Hoc arbitror præcipuum illorum esse

258 DECLAR. AD CENSURAS
esse munus. Si quid præterea sibi sumunt,
illis non adimo.

PROPOSITIO TERTIA. IN
iisdem Supputationibus.

LXXVI

Ibidem

Q Vis unquam audiuit orthodoxos Episcopos concitasse Reges ad trucidandos hæreticos, qui nihil aliud essent quam hæretici.

CENSURA

Hæc propositio prætendens non licere orthodoxis Episcopis et sacerdotibus consilio & exhortatione generali inducere ad extirpationem hæreticorum, qui nihil aliud sunt quam hæretici, hoc est in fide pertinaciter & contumaciter errantes, nullas excitantes seditiones aut tumultus, contra dispositionem iuris naturalis, diuini & humani proponitur. Nam si pro munere suo debent Episcopi & sacerdotes alij admonere principes, ut iuxta diuinam ordinationem & suum officium, iusticiam exercent de alijs malefactoribus (Non enim sine causa gladium portant) multo certe magis idem facere debent de hæreticis, qui nihil aliud sunt quam hæretici: quanto hæresis grauius est peccatum & reipublice Christianæ plus nocet. Proinde si ij qui pecuniam

euniam corrumpūt & falsificāt, per quam
 uitæ temporali subuenitur, iuste morti tra-
 duntur: ualentiori ratione hæretici iure ui-
 ta priuantur, qui fidem corrumpunt, quæ
 fundamentum est uitæ spiritalis: quæ il-
 libata pro temporum malitia seruari non
 potest, nisi morte plectantur hæretici, quã-
 uis non aliud sint quàm hæretici, Nam ui-
 detes pleriq; nullo modo deterius agi cum
 ijs qui hæresim profitentur, quàm cum alijs: fa-
 cile profecto omni timore semoto hæreti-
 cis adhærerent, atq; inde miseranda subse-
 queretur in rep. Christiana calamitas, dū
 populi qui prius erant catholica fide Chri-
 stiani, postmodum breui temporis decur-
 su nihil aliud essent quàm hæretici: id quod,
 proh dolor, hodie uidemus. Multæ siqui-
 dē illustres ciuitates quæ nuper uere Chri-
 stianæ fuerant, & Christiana pietate insi-
 gnes, modo à uero Christianismo descie-
 runt: nec aliud sunt quàm fœda colluuiæ,
 aut sentina putida impiorum hæreticorū:
 quod utiq; minime cōtigisset, si ubi primū
 ea pestis suborta est, salutari legum seueri-
 tate in hæreticos, licet nihil aliud essent
 quàm hæretici, animaduersum fuisset.

Hinc

Hinc sane patet quàm prudenter Ecclesia huiusmodi hæreticos, si legitime fuerint cõuicti, iusticiæ brachij secularis decernat relinquendos. Neq; tamen par est interim uiros Ecclesiasticos immemores esse sui officij. Eniti enim debent exhortãdo, consulendo, docendo, corripiendo, obsecrando, & alijs uijs debitis saluti consulere utilium miserabilium hominum, ut ab impietate reuocentur.

QUARTA PROPOSITIO ERASMI,
quæ & tres subsequentes sunt in
supputationibus eius.

LXXVII

DOcet Augustinus ferendos hæreticos donec citra grauem Ecclesiæ cõuulsionem possint tolli; sed tolli Augustinus intelligit, à communione separari.

CENSURA.

Tametsi aliquando existimauit Augustinus cum hæreticis uerbo agendum, disputatione q; pugnãdum, nec ulterius progrediendum, nisi forte in contumaces mucro uibretur anathematis: ubi tamen experientia duce nouit quantum executioni demandatæ leges Principum secularium aduersus hæreticos profuerūt, relicta prior
re sen

re sententia, legum terrore et pœnarum se-
 veritate censuit ad unitatem fidei compel-
 lendos hæreticos, id quod in multis suis li-
 bris testatus est.

DECLARATIO

Hic inter nos nulla discordia est. Faten-
 tur sacerdotum esse omnibus studijs eniti,
 ut hæreticus seruetur ac resipiscat, in mag-
 nis tamen Ecclesię periculis episcoporum
 esse, principes, si cessent, officij sui cõmo-
 nefacere, sed in generali: & ego nego me
 legisse quod episcopi concitarint reges ad
 trucidandos hæreticos. Nam hoc nõ est in
 genere admonere, sed supplicij genus di-
 ctare. Loquor autem illic non de his tem-
 poribus, sed de Augustino & illius ætatis
 præsulibus. Nam nunc abbates & episco-
 pi quidam gratissimum deo sacrificiũ ex-
 istimant, si suo ferro suaq; manu quamplu-
 rimos occidant. Atq; ut verum fateor, qd
 narrant diuum Augustinum quum prius
 in ea sententia fuisset, ut negaret Cæsaris
 potentiam ad fidei negocia implorãdam,
 ubi uideret succedere, mutasse animũ: ita
 æque verum est quod ego scripsi. sed tum
 res erat cum Donatistis plusquam hæreticis

LXXVI

LXXVII

cis, qui totius Ecclesiæ schisma perniciosissime moliebantur, & habebant circumcelliones furiosum & efferum genus hominū, qui gladijs occidebant, falcibus mutilabant, calce exöculabant orthodoxos.

Quid nī tales coerceat imperator, qui quouis supplicio erant digni, etiam si nullus accessisset error hæreticus. Et tamē etiam aduersus hos adeo non est imploratum capitis supplicium, ut Augustinus comiti qui sæuius edictum proposuerat obstiterit, metuens ne quem occideret, effecit ut mitius edictum proponeretur. Tum enim tota Cæsaris coherctio consistebat intra mulctam pecuniariam, translationem bonorum ab Ecclesijs Donatistarum, ad Ecclesias orthodoxorum: & si nullis remedijs possent corrigi præsules, exilium. De trucidando nulla mentio. Itaque aduersus Pelagium, nunquam agitatum est de imploranda Cæsarium ope, quod non periret de turbaret reip. tranquillitatem. Quin & illis ipsis qui mulctam soluerant, interuentu episcoporum, reddita est sua pecunia, & episcopis si uoluissent mutare dogmata, sua manebat in Ecclesia dignitas. Tan-

ta erat illius temporis erga hereticos & tales hereticos lenitas. Multa sunt cohercendi genera, citra pœnam capitis. Ab illa certe lenitate plurimum absunt, qui nunc ad quoduis dictum, nouum aut non intellectum, protinus clamant ad ignem ad ignem. Hic igitur inter Theologos & me nulla est dissensio.

PROPOSITIO EIVSDEM

in iisdem Quinta.

PER Euangeliũ uitari iubentur heretici LXXVIII
non exuri. CENSURA

Quamuis Euangelium non expresse & aperte hæreticos monstret exurendos, leges tamen ciuiles quæ conformantur ad ius naturale, quod Euangelium non abrogat, morte plectendos atq; concremandos iuste decernunt.

DECLARATIO.

Beda quo probaret ex Euangelio comburendos esse quoslibet hæreticos, obiecit illud: Dic Ecclesiæ, si non audierit, sit tibi uelut Ethnicus & publicanus. Ego respondeo his Euangelij uerbis admoneari Christianos, ut hominem hæreticum & tentatis remedijs insanabilem, uitent,

Q 2 non

non exurant. Hoc esse verum haud inficiantur Theologi. Sed quoniam aiunt, Evangelium non abrogat ius naturæ ac civile, recte post institutum est, ut qui aliter sanari non possent, supplicio capitis plecterentur. Horum nihil nego, modo principes veri sint non sequi, Episcopi discernant hæresios genus, ut distinguit Augustinus, atque etiam Cæsarum leges, & ubique meminerint Ecclesiasticæ mansuetudinis.

PROPOSITIO EIVSDEM

ibidem sexta.

LXXIX

AN leges Ecclesiæ sunt, quempiam ulttricibus tradere flammis.

CENSURA

Iustas leges magistratuum temporarium pro extirpatione hæreticorum latas Ecclesia non reprobat, licet illas nolit per Ecclesiasticos qui diuinis omnino officijs sunt addicti, executioni demandari.

DECLARATIO.

LXXIX

Quum ageremus de occidendis hæreticis, Beda obiecit mihi leges Ecclesiasticas. Rogo igitur num sint leges Ecclesiasticæ, quempiam ulttricibus tradere flammis. Si quidem Ecclesia non habet ius gladij secularis.

laris. Sed tales inquit, leges Ecclesia non reprobant, licet per sacris addictos supplicia non peragantur. Et hoc fateor, quam Ecclesiasticorum est ubique legum seueritatem Euangelica mansuetudine temperare.

PROPOSITIO EIVSDEM DE EADEM RE, IBIDEM SEPTIMA.

Veteribus Episcopis ultima poena erat anathema. LXXX

CENSURA.

Propter infestationem tyrannorum in primitiua Ecclesia non poterant haeretici seueriori poena multari quam excommunicationis: postea tamen quam principes seculi Ecclesiae submisere colla, perspecta contumacia atque impietate haeticorum, necessarium fuit nedum conueniens, in illos gladio temporalis animaduerti. Praecedentes autem quatuor propositiones erroris suffragantur supradictorum haeticorum negantium licere & expedire, haeticos contumaces extremis supplicijs coerceri, etiam quando nonnulla inde sequitur perturbatio reip. & hoc exposcat salus multorum.

DECLARATIO

Et hic mihi cum illis conuenit. Fatentur LXXX

Q 3 ipsi

ipsi uerum esse quod scripsi, sed addunt post mutata temporum conditione necessario Cæsaris leges minatas hæreticis capitalis supplicium, & hoc fateor esse uerum. Proinde miror, quum in his propositionibus mihi conueniat cum Theologis, quomodo dicatur suffragari nescio quibus hæreticis, qui negant licere & expedire hæreticos cõtumaces externis supplicijs coercere, etiam quando nõnulla inde sequatur perturbatio reip. & hoc exposcat sal^o multorũ. Nam tale nihil nec exprimũt, nec sentiunt meæ propositiones, quæ Cæsarũ legibus nõ obstrepunt, sed quorundã Ecclesiasticorũ sæuiciam temperãt. Olim principum seueritatẽ Ecclesiastica mansuetudo temperabat. Nunc monachorũ quorundã se uicia nisi principũ lenitate temperaretur, exiret in plusquã Scythicam immanitatẽ.

OCTAVA EIVSDEM PROPOSITIO.

LXXXI

Quærentur articuli partim falsi, partim deprauati.

CENSURA.

Hæc propositio hac ratione hic proponi uideri potest, ut cum multæ propositiones positæ sint super punitione hæreticorum

rum, admoneantur qui zelū habent super
 extirpandis hæreticis aut autoritatē, solici-
 te caueant ne uehemens sit plus æquo zel-
 us eorū, aut non satis discretus: unde con-
 tingat innoxios dānari: neue plus q̄ opus
 est tepescat, hæreses sinēs pululare, aut no-
 torios hæreticos tolerans impune. Illibata
 quoq̄ sit integritas eorum iudicum qui in
 causis fidei decernunt, ut iuste quod iustū
 est exequantur: neq̄ pecuniæ cupiditate,
 aut alio quouis sinistro affectu corrupti, à
 ueritate iudiciū recedant. Vigilantissime
 insuper atque diligentissime iuri inniten-
 do huiusmodi causas fidei examinent ac
 pertractent: ne forsan subrepat incuria si-
 ue negligentia, quæ ferendo plurimū ob-
 sunt recto iudicio. Cæterū præscripta pro-
 positio, si de peruersis iudicibus, qui neq̄
 deum, neque homines reuerentur, intelli-
 gatur, proponit quod interdum eueniat:
 sin uero de integris & equis iudicibus, qui
 nō modo à calumniā alieni sunt, sed etiam
 à suspicionē calumniæ, falsa est.

DECLARATIO

LXXXI

Hic nihil habet censura quod non sit ex
 animi mei sententiā, nisi quod nulla erat
 Q 4 causa

causa dubitandi, utrum ea de perversis iudicibus, an de æquis & integris scribam, quū in eo ipso loco nominatim exprimam, cuiusmodi iudices notem. Verba mea sic habent: Quod si qui tractant hoc negociū tales essent, qualē se declarat in hoc libello Beda, hoc est, si tantū spirarent odij, si tantum haberent impudentiæ, tam impotens calumniandi studium, tam corruptum iudicium, ut uideatur citius decem propulsurus in hæresim, quàm unū reuocaturus, nonne belle ageretur cum delatis? Nisi fallor, primū designaret cui male uellet, eum delatum clam, curaret rapiendum in carcerem: ibi quererentur articuli, quales plurimos objicit mihi. Ex quererentur, isti fecerunt queruntur, quasi de omnibus in uniuersum loquar. Hic sermo non patitur quēquam dubitare, quin de corruptis agam iudicibus.

TIT. XXIIII. DE DEFECTU VI
goris Euangelij. Propositio, in Epistola
præposita paraphrasi in Ioannem.

LXXXII
In Sup. 243

NUllis seculis defuerunt homines apud quos Euangelio suus cōstitit honos: sed tamen his annis quadringentis uigor

vigor illius apud plerosq; refrixerat.

CENSURA.

Hæc propositio quantum ad posterior
rem partem, uidelicet, Sed tamē his annis
quadringentis &c. significans his annis
quadringentis uiros defuisse quibus Euan
gelio suus cōstiterit honos, temerarie asse
ritur, cum his annis quadringētis uiri fue
rint non pauci sanctitate & eruditione cō
spicui, quales fuerūt Bernardus, Hugo &
Richard⁹ de sancto Victore, Petrus Lom
bardus, Gratianus, Thomas Aquinas, Bo
nauentura, Alexander de Halis, Guilher
mus Parisiensis, Nicolaus de Lyra, Ger
son, Thomas Vualden, & q̄ plurimi alij.

DECLARATIO.

Demiror quis supposuerit hanc censu
ram. Ait meam propositionem significare
hisce quadringentis annis defuisse uiros,
apud quos Euangelio suus constiterit ho
nos, quum illa palam affirmet cōtrarium,
uidelicet nullis seculis defuisse homines a
pud quos Euangelio suus constiterit ho
nos; nec his quadringentis annis aīo extin
ctum fuisse uigorem Euangelicum, sed re
frixisse, ne id quidē apud omnes, sed apud

LXXXII

Q s plerosq;

plerosq. Quorsum igitur pertinet ille no-
 minum catalogus, unde alij forsan multos
 exciperent si agatur de uigore spiritus E-
 uangelici, quem sentimus in priscis Eccle-
 się doctoribus. Sed donemus his omnibus
 fuisse uigorem Euangelicum, hoc ipsum
 probat esse uerū quod meus prædicat ser-
 mo, uidelicet nullum fuisse seculum, quod
 non tulerit aliquos uiros spirantes Euan-
 gelium. Tantū queror illis annis refrixisse
 hominum pietatē, animis uel ad mundum
 uel ad Iudaismū propensis. Legat locū qui
 uolet, & reperiet me nihil aliud sensisse.

TIT. XXV DE SABBATO.

Propositio Erasmi. Marci II

LXXXIII

In Sup. 170

Futurum est, ut uere pijs quæuis dies
 sit æque sacra.

CENSURA

Hæc propositio innuens cultum diei
 dominicæ & aliorum festorum ab Eccle-
 sia utiliter & sancte institutorum aliquant-
 do in Ecclesia militante abolendum, quod
 in magnam uergeret perniciem Christia-
 nismi, irrationabiliter asseritur, conformi-
 ter ad errorem Beguardorum, qui dicunt
 tertium præceptum decalogi, scilicet, Sab-
 bata

bata sanctifices, iam cessare, quantum ad
iustos.

DECLARATIO

LXXXIII

Primum constat ibi paraphrasim sub
persona Christi loqui de sabbatis & festis
Iudæorum. Id esse uerum, totius sermonis
declarat tenor. Legat qui uolet. Eas legis
ceremonias abrogandas Euangelij sermo
re significans dominus ita loquitur, Fuit
olim tempus quo nulla esset sabbati religio,
et futurum est, ut uere pijs, quiuis dies
sit æque sacer. Nunquam autem nec fuit,
nec erit tempus, quo non fuerit, aut futu-
rum sit sanctum, opem ferre egenti proximo
&c. Iudæorum Sabbatum est, quietem
agere ab operibus seruilibus: festus
dies, immolare uictimas. Verum sabba-
tum est, animum habere carnis cupiditati-
bus uacuum: uerum festum, uacare preci-
bus & contemplationi rerum cœlestium.
abrogatis itaq; legis ceremonijs, uere pijs
quilibet dies erat sabbatum, & nullus erat
dies non festus, quū nullo præscripto com-
pellente, perseverarent, in ieiunijs, uigilijs,
sacra doctrina & fractione panis. Hoc
Christus fore prædixit, & Paulus pro in-
firmis habet, qui iudicant inter diem &
diem

diem Gentium ac Iudæorum more, quem
 admodum reprehendit eos, qui in cibo po-
 tuuie iudicant fratrem. Et sicut per illa uer-
 ba Pauli non damnantur Ecclesiæ consti-
 tutiones de abstinentia ciborū, ita per hæc
 uerba nomine Christi dicta, non damnantur
 dies festi ab Ecclesia sapienter & utili-
 ter instituti. Nec mea propositio tale quic-
 quā inuuit, quale interpretantur quidam.
 Tantum hoc agit, ut externæ illæ observa-
 tiones cedant, quoties charitatis officium
 exhibēdum est proximo, propterea quod
 hæc lex sit ppetua, de sabbato et festis non
 item. Valeant igitur Beguardi, qui negāt
 obseruandos dies ab Ecclesia institutos.
 An cessaturi sint nescio. Certe hoc nec à
 me scriptum, nec à Christo dictum est. Fa-
 cilis tamen Ecclesia consisteret absq; die-
 bus festis, quàm absq; charitate. Quin &
 hodie pijs qui non minus horrent peccare
 uulgaribus diebus quàm festis, & assidue
 uerlantur in precibus ac meditatione uite
 cœlestis, omnes dies æque festi sunt, si tro-
 pum recipimus.

TIT. XXVI. DE ECCLESIA.

Propositio Erasmi Marci III

Ecclēsia Christi neq; surdos, neq; mu- LXXXIII
 tos, neque cecos, neq; debiles, neq; Sup. 174
 claudos recipit; huiusmodi autem habet
 synagoga.

CENSURA.

Hæc propositio sic indistincte posita in-
 nuere uidetur solos iustos esse de Ecclesia
 militante (de illa enim fit ibi sermo) nō au-
 tem consonat doctrinæ Euangelicæ, quæ
 comparat regnum cœlorum, quod est Ec-
 clēsia militās, sagenæ missæ in mare, & ex
 omni genere piscium cōgreganti. Et agro
 dominico, in quo cum tritico subnascun-
 tur zizania.

DECLARATIO.

Loquitur illic Marcus ut opinor, de Ec- LXXXIII
 clēsia Christi sponsa, quam purgauit san-
 guine suo, ut non haberet maculam neq;
 rugā, extra quam sunt, animo ceci, manci,
 surdi aut mutili. Tales habebat synagoga
 in precio, externa specie sanctimonix su-
 spiciēdos, sed interna pietate uacuos. Eius-
 modi recipiebant pharisæi synagogæ pro-
 ceres, nec sanabant. Contra Christus spi-
 ritualis

ritualis doctrinae magister tales non recepit in Ecclesiam suam, nisi prius sanatos. Nihil aliud agit paraphrasis, nec hic arbitrator quicquam diuersum à doctrina catholica. Locus in paraphrasi sic habet: Tales erant pharisæi, qui maluerunt inuidere domino, quam sanitati per eum restitui. Huiusmodi debiles habet synagoga. Cæterum Ecclesia Christi, neque surdos, neque mutos, neque cæcos, neque debiles, neque claudos recipit. Quisquis est obnoxius malis, ueniat in conspectum Iesu & sanabitur &c. Ex his perspicuum est paraphrasim non loqui de malis, quos Ecclesia tolerat bonis admixtos, quia corda hominum solus nouit deus: quanquam illi apud deum sunt extra Ecclesiam: sed de his qui accedebant ad professionem Euangelicam, que perfectior est & spiritualis.

TIT. XXVII. DE BEATA VIRGINE

Maria. Propositio prima. Luc. I.

LXXXV

In Sup. 109

Diuini fauoris est (ait Gabriel ad Mariam) quod offertur: non tui meriti.

CENSURA.

Si prætendatur, supposita liberali beneficentia diuina respectu incarnationis, quod beata uirgo nullo modo meruerit esse mater

ter dei, cuius oppositum Ecclesia decan-
tat, falsa est propositio, & sacrosanctæ uir-
ginis honori derogans.

DECLARATIO

Non hoc prætēditur, neq; hic agitur de
meritis ad salutem, sed de inæstimabili di-
gnitate uirgini delata, ut pareret deum. Illa
quo modestior erat, hoc minus iudicabat
se se hoc honore dignam, eoque perturba-
ta est & hæsit nonnihil in sermone ange-
li. Eam hēsitationem ut eximeret angelus,
non uult illam expēdere sua merita, quum
nulla sint hominum merita tanto honori
paria, sed considerare numinis gratuitam
beneuolentiam, cui sic uisum esset, ut ex
humili uirguncula nasceretur redemptor
mundi. Hunc autem dei fauorem Ange-
lus appellat gratiam. Porrò quod addo;
non tui meriti, quod ad expensionem di-
gnitatis ac meritorum attinet, non erat me-
riti, sed totum gratiæ. Deinde quod mi-
nimi momenti est, non solet ad rationem
uocari, in qua de maximis agitur. Ad hæc,
color hic sermonis frequēter sic reperit in
diuinis scripturis, ut asseueret tantum, qd'
genus est illud; Immolauerunt dæmonijs
&

LXXVII

& non deo. Interdum ut comparationem habeat magis, quàm abnegationem, quale est illud: Misericordiam uolo & non sacrificium, pro eo quod erat, misericordiam uolo potius quàm sacrificium. Item illud Petri in Actis: Non es mentitus homini, sed deo. Nam citra tropi subsidium, et homini mentitus erat Ananias. De meritis Lutetianorum tum ne somniabam quidem. Porro me non negare esse aliqua piorum merita, uel ex ducentis lucubrationum meorum locis liquere potest.

PROPOSITIO SECUNDA.

In Elencho.

LXXXVI

Pag. 76

AN in pueritia et infantia Christi perfecte fuerit reuelatum beatę uirgini Christum esse deum & hominē, mihi non liquet.

CENSURA.

Hęc propositio crassam ignorantiam Euangeliorū arguit in ita loquente: cum credendum sit beatę uirgini Marię tum perfecte reuelatum extitisse, Christū esse deum & hominem. Hoc enim illi angelus, Elizabeth, Reges, pastores, & prophetae satis indicarant.

DECLAR.

DECLARATIO.

LXXXVI

Si Euangeliū hoc euidenter expressisset, non dixissem, mihi non liquet. Ne Apostolis quidem erat hoc perfecte reuelatum, priusquam afflarentur cœlesti spiritu. Sic arbitror, nec Magis fuisse referatum, licet legantur adorasse dominū, ac munera mystica obtulisse. Idem dici potest de Elizabetha, & pastoribus. Prophetæ uero tantum mysterium inuolucris quibusdam oportum proposuerūt: nec Angelus loquens Mariæ exerte pronunciat, id quod nascetur, fore deum uerū ac uerum hominē, sed sanctum ac filium dei. Mysterij reuelationem diuina sapientia iuxta tempora ac personas, ita dispensauit, ut maxime conducebat ad hominum salutem. Perfecta reuelatio, seruata est spiritui sancto. Non infior hoc & alijs referatum iuxta modum aliquem, & pie credendum sacratissimæ uirgini plenius reuelatum, quàm cuiquam alijs, tantum an Christo infante habuerit perfectam huius arcani patefactiōem subdubitabam. Idē ut facerem partim in causa fuerunt probatissimi doctores Chrysostomus & Augustinus, qui tribuunt uirgini

R gini

gini matri uulgares aliquos matrum affectus, quasi pro autoritate uoluerit imperare filio, & in illo gloriari. Augustinus etiã nonnullam diffidentiam illi tribuit, crucifixo domino, quamuis leuiorem quã habebant Apostoli. Hęc sanè non cohærent cum perfecta diuinitatis cognitione. Quã reperissent illum in templo, magis conueniebat adorare eum, et gratias agere quod se non subduxisset, quã dicere, fili quare fecisti nobis sic? Nam hic sermo uidet ex postulantis. Et in nuptiis non erat necesse dicere, Vinum nõ habent. Sufficiebat deo tantum cogitatio. Nusquam profecto legimus Christum uel à matre, uel à Ioseph fuisse adoratum quã esset infans. Verum si liquet Ecclesiã, quod mihi non liquebat, iam & mihi liquet. Præterea si perfecte nouerat illum esse deum, nimirũ & illud nouerat: eum habere patrem, & illius autoritate uenisse ad seruandum genus humanum. Quare ergo non intelligebant sermo nem filij dicentis: An nesciebatis quod in his quæ patris mei sunt oportet me esse? Vnde uidetur friuolum Theophylacti commentum; qui scribit illos ueritos, ne se subduxisset

dixisset in cœlum, uidelicet deserta patris
legatione. Quod si mater metuebat, ne of-
fensus abiisset: et ideo dixit, fili quare fecisti
nobis sic: illa non meruit increpari, Quid
est quod me quærebatis? In quem locum
ita scribit Ambrosius. Alibi enim ad mini-
sterium impellit, hic mater arguitur, quia
adhuc, quæ humana sunt exigat.

PROPOSITIO TERTIA

Ioan. II

PATris gloriæ quoties erit seruiendum,
nihil opus erit tua interpellatione.

LXXXVII

In Sup. 14,

CENSURA

Hæc propositio si uniuersaliter intelli-
gatur, sic scilicet, quod nullo tempore o-
pus sit interpellatione beatę uirginis apud
filium, pro rebus diuinis aut ad æternam
salutem spectantibus, impia est, ritui Ec-
clesiæ contraria & hæretica. Alma namq;
dei mater constituta est à filio, felix cœli
porta, pia peccatorum aduocata, ut iuxta
scripturas catholica Ecclesia concinit.

DECLARATIO

Nec hic satis perspicio, quid sibi uelit
censura. Qui possit in paraphrasi hic ser-
mo uniuersaliter accipi, quum illa tractet

LXXXVII

R. 2 de

de Maria reprehensa, quod ueluti mater miraculum exigeret, quum eius naturæ, quæ miracula edebat mater non esset, nec expediret humanam auctoritatem diuino negotio admisceri. Quod explanat Paraphrasis, est apud probatissimos Ecclesiæ doctores, nec sensus habet impietatem. Si nunc est cœli porta, & peccatorum aduocata, nihil obstat illi mea paraphrasis.

TIT. XXVIII. DE ANGELIS.

Propositio Erasmi prima. In Elencho CLII

LXXXVIII

pag. 85

AN Angelus sit simpliciter homine dignior, nescio.

CENSURA

Culpanda iure ignorantia ita dubitantis, cum etiam aperte id scriptura explicet de quo dubitat. Diminutum siquidem ab angelis filium hominis, contestatur Rex & propheta Dauid, quum inquit; Minuisti eum paulominus ab Angelis.

psal. 8

DECLARATIO.

LXXXVIII

Si scriptura aperte expressit, de quo dubito, fatebor ignorantiam meam. Atqui scriptura longe aliud exprimit, quam adducunt. neque enim Paulus scripsit paululum

lum, aut paulominus, sed *βραχύτε*, quod do
 cui ad tempus referendū, non ad modum
 submissionis. Alioqui dominus dum capi
 tur, accusatur, damnatur, cæditur, conspu
 tur, & crucifigitur, nam illic de passione lo
 quitur Apostolus, non solum infra ange
 los demissus est, uerumetiam infra pluri
 mos homines. Quod autem ibi citatur ad
 declarandam Christi deiectionem, in Psal
 mo dictum uidetur ad declarandam huma
 næ naturæ dignitatē, quæ proxima est an
 gelis. Sed demus Christum hoc ipso pau
 lulum imminutū præ angelis quod assump
 sit corpus humanum, non necesse est ut
 angelus sit simpliciter homine maior. De
 us enim potest humanæ animæ tantum in
 fundere gratiæ, ut præcellat angelos; & hu
 manæ naturæ deus habuit multo plus ho
 noris quàm Angelicæ, quippe qui appre
 hendit semen Abrahamæ, non angelorū quæ
 piam. Dicent me loquutum absolute de
 natura hominis & angeli. Id non esse uerū
 declarant, quæ mox sequuntur in Elencho,
 certe deus hominē maiore honore digna
 tus est quàm angelos.

R 3 DECLAR.

TIT. XXIII. DE PETRO APOSTOLO, Propositio Erasmi. Matth. XVI

LXXXIX

Sup. 91

Petrus dicens Christo, Tu es Christus filius dei uiui: certa & indubitata sententia professus est illum esse Messiam à prophetis promissum, singulari quodam amore, filium dei.

CENSURA

Hæc propositio perperam explicat Euangelicam sententiam, præbens occasionem male sentiendi de diuinitate filij dei, cū Nestorio. Non enim singulari quodam amore dei in ipsum, Christus est filius dei, neque adoptione & gratia, sed origine & natura.

DECLARATIO

LXXXIX

In prima ædizione anni 1522. in minusculis, cui adfui, comperies excusum, singulari more filium dei. Singulare uoco, quod ad unum tantum competit: & more dixi pro modo siue ratione, sentiens Christum non communi sensu dici filium dei, sed peculiari quadam ratione, qua nullus alius dici potest filius dei. Singulari amore typographorum error est, non meus. Id quum & in prologo, & in diuinationibus, &

& in Elencho, & in Supputationibus ad-
moneam, miror quor hanc censuram reli-
querint referendarij, præsertim quum te-
stentur sese Elenchum & Supputationes
legisse. Si sensissem Christum unice dile-
ctum patri, nihil erat impietatis in senten-
tia. Nam ideo dictus est filius charitatis,
& filius dilectus, sed tamen eam talibus
verbis non expressissem. Nunc quum quod
est maxime Christianum, & senserim &
expresserim, Christum solum ex homini-
bus esse natura deum, quorsum attinebat
hic meminisse Nestoriorum: Sed hic im-
positum est facultati ab eis, qui scripta se-
cus quam oportet referunt.

TIT. XXX. DE PAVLO APO-
stolo. Propositio Erasmi, Philipp. III

TErogo uera germanaque coniunx
CENSURA

XC
In Sup. 229

Temerarie à communi lectione latina
Paraphrastes in paraphrasi latina recedit,
quã passim sequuntur catholici doctores,
Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, &
complures aliij. Neq; audiēdos censet Hie-
ronymus, eos qui Paulū habuisse uxorem
confingant, q̄ Paulus omnes uelit esse si-
cut se

cut ipsum. De innuptis item & uiduis loquens, bonū dicat illis esse si sic permanerint sicut ipse: id autem nequaquam diceret, si uxorem ipse haberet.

DECLARATIO

XC Mea paraphrasis non tollit Ecclesiasticam lectionem, sed illa intacta admonuit, utrunq; sensum sumi posse ex uerbis Apostoli: nec mihi desunt autores, quos haec quidem in parte non minoris facio, quam Augustinum. Locus ex epistola nō urget, quemadmodum satis declaratum est in annotationibus.

TIT. XXXI. DE DIONYSIO AREOPAGITA. Propositio Erasmi in Epistola praeposita Paraphrasi I. ad Corinthios.

XC I
Sup, 293

Dionysius qui in secunda Hierarchia, id est Ecclesiastica, priscos Ecclesiae ritus satis copiose describit, eruditior quispiam fuisse uidetur, quam fuerit Areopagites ille.

CENSURA.

Non uere eruditior, sed temerarijs, & nouitatum studiosis uidetur non esse Dionysius Areopagites, qui libros Ecclesiasticae Hierarchiae cōscripserit. Quandoquidem
ab

ab ipso Dionysio Areopagita fuisse con-
scriptos constat: primum ex ipsis Ecclesia-
sticæ Hierarchiæ, & alijs eiusdem autoris
libris: deinde clarorum uirorū testimonio
idem comprobatur. Postremo septima ge-
nerali synodo id fit dilucidius: in qua ma-
gnus Dionysius appellatur, is qui libros
scripsit Ecclesiasticæ Hierarchiæ.

DECLARATIO

XCI

Huius proloquij contentionem iam pri-
dem remisi, quanquam hoc à me paucissi-
mis uerbis sub aliorum nomine positum
erat: ac Iodoco Clithoueo non sine dente
laceffenti obticui, non quod mihi nulla es-
sent argumenta, sed quod crederem hoc
certamen nec ad fidei negociū, nec ad pie-
tatē magnopere pertinere. Illud arguen-
tum, quod isti putāt irrefutabile, uide-
re admixta quædam illis libris, quæ conuin-
cunt eos esse scriptos ab Areopagita, facil-
lime discuteret alius. Diceret eum qui scri-
psit eos libros id studio curasse, ut ab illo
magno Dionysio scripti uiderentur. Nec
id uideri potest absurdum, quū illo seculo
eiusmodi libris falso celebrium uirorum
titulo commendatis undiq; scaterent om-

R s nia

nia, Tum enim pijs etiam uiris persuasum erat, deo gratum esse, si tali furo populus ad auaritiam legendi prouocaretur. Porro quod aiunt neminem dubitare præter in-
 eruditos ac temerarios, quid de Laurentio Valla sentiant nescio, quid de me, non laboro: unum certe proferam, cui nec imperitia, nec temeritas ascribi potest. Is erat Guilhelmus Grocinius Anglicus, uir dum uiueret, seuerissimæ castissimæque uitæ, Ecclesiasticarum constitutionum obseruantissimus, penè usque ad superstitionem, scholasticæ Theologiæ ad unguem doctus, ac naturæ etiam acerrimi iudicij, demum in omni disciplinarum genere exacte uersatus. Is ante annos triginta Londini in æde diuo Paulo sacra, magna celebritate cepit profiteri Hierarchiam ecclesiasticam: atque in præfatione stomachatus est in eos, qui negarent esse illum Areopagitam, notans opinor Laurentium Vallam. Verum ubi iam aliquot hebdomadas esset professus, atque ut sit, propius ac familiarius introspexisset auctoris ingenium, non dubitauit apud eisdem auditores *παλιωδῆς* priorem sententiam, profitens sibi nequaquam uideri Dionysij

nysij Areopagitæ. Recens adhuc eſt Gro-
cini memoria, facile poſſum redargui, ſi
quid mentior.

TIT. XXXII. DE THEOLO
gia ſcholæſtica. Propoſitio Eraſmi
prima. In Epistoſta præpoſita para-
phraſi Epistoſtæ ad Ephęſios.

IAm ars eſſe cœpit Theologia potius
quàm ſapientia: theatrica uerius quàm
ad ueram pietatem accommoda. Hanc
præter ambitionem & auaritiã uitiarũ
& aliæ peſtes, aduſatio, contentio, ac ſuper-
ſtitio. Quibus rebus tandem eò uentum
eſt, ut Chriſtus ille purus, propemodum
eſſet obrutus humanis arguratiõibus: lim-
pidiſſimi quondam Euangelicæ doctrinæ
fontes, Philiſteorum ſcrobe oppleri, diu-
næq; ſcripturæ regula nũc huc, nunc illuc
detorta, noſtris ſeruiret affectibus potius
q̃ glorię Chriſti. Quidam pia certe mente
conati ſunt orbem ad priſtinã ſtudioſum
ſimplicitatem reuocare, atq; à lacunis iam
fere turbidis, ad uiuas illas ac puriſſimas
ſcatebras reducere. Eam ad rem concilian-
dam, linguarum & bonarum (ut uocant)
litera

XCII

In Sup. 228

literarum cognitio uisa in primis conduce
re, quarū neglectū uidemur huc prolapsi.

CENSURA

Hæc propositio tres habet partes, quarum prima innuens Theologiam scholasticam esse artem potius humana tractantem quàm diuinam: ac spectaculis mūdānis magis accommodam quàm pietati, perperam ut aliæ multæ ab hoc scriptore in odium illius asseritur. Nam quamuis ab humanis disciplinis opem nonnunquam suscipiat, non sic tamē quin earū subsidium in Theologicæ ueritatis perscrutationem conuertat. Quod si aliqui plus æquo in peregrinis disciplinis immorentur, non continuo illorum uitium Theologiæ uenit adscribendum; quandoquidem sunt plurimi per celebres doctores, qui suis luculentis doctrinis totum terrarum orbem illuminarunt; quibus si imbutus fuisset hic scriptor, uarios eosque pudendos errores, quos suis libris immiscuit, facile euitasset. Præterea si coram multis tractari soleant Theologicæ disputationes, non protinus theatrica dicenda est Theologia: quam conducibile est publice huiusmodi tractare, quo pluribus

bus consulat, ueritates Theologicas manifestando ac defendendo, & oppositos errores eliminando. Secunda pars incipiens ibi. Hanc præter ambitionem &c. innuēs doctores scholasticos in suis expositionibus uitiasse scripturā, eamq; repugnātem nō ad ueritatem, sed ad humanos affectus pro sua libidine detorsisse, ueritatis expers est: nec obscure improbam indicat procacitatem enunciantis. Non enim aliam solum probati scholastici doctores scripturarum intelligentiam sectari ab ea quam tenent, & hæcenus tenuerunt orthodoxi interpretes: quamuis in aliquibus quæ sunt præter fidem aut non de necessitate explicitè credenda, diuersa interdum sentiant. Tertia pars incipiens ibi: Quidam pia certe mente &c. duo innuit, unū quòd Theologia scholastica studiorum simplicitatem sustulit: qd' manifeste falsum esse constat, cum illa circa fidem & mores uersetur, in quorum recta cognitione potissimū consistit simplicitas studiorum. Alterum est quòd huiusmodi simplicitas studiorū per linguarum & politionum literarum peritiam reuocetur: quod non omnino est concedendum

cedendum. Nam quamuis aliqua ex parte hæc ad illam conducant, non tamen usque adeo ut Theologia scholastica, quæ præcipue sensus attendit, non uerborum proprietates, quas ex grammatica præsupponit.

DECLARATIO

XCII

Censura hæc illo nititur fundamento, quod damnem simpliciter ipsam Theologiam: id si uerum est quicquid hic dicitur, heret in uniuersum Theologorum ordinem. Atqui cum Theologia sit sacrorum uoluminum intelligentia, quis furor esset id damnare, quo secundum deum Ecclesia nihil habet melius aut felicius? Ergo perspicuum est me non ipsam taxare professionem, sed quosdam rem optimam non optime tractantes. Sic enim loquor: Iam ars esse cœpit Theologia: ac subijcio, ambitionem, auaritiam, adulationem, cōtentionem, ac superstitionem, utique non scientiæ, sed hominum uitia, quibus ea professio non nihil sit uitiosa. Quod si qui ita loquatur: Nunc missa cœpit esse quæstus ac uaticum imperitorum sordidorumque hominum: non missam damnat, sed hominum mores: nihilo magis hic meus sermo lædit Theologiam uel schola

scholasticam, uel non scholasticam. Proinde
 de qua hic dicuntur in genere, non in om-
 nes hærent Theologos, sed in eos quos ibi
 designo, Ac sensim inquires, eò succreuit,
 ut neglecta linguarum ac politioris litera-
 turæ peritia, imò neglectis diuinis uolumi-
 nibus, in curiosis, superuacaneis & immo-
 dicis quæstionculis, uelut ad Sireneos sco-
 pulos consenserent. Iam ars esse cœpit
 Theologia, potius quàm sapientia, Thea-
 trica uerius, quàm ad ueram pietatem ac-
 commoda &c. Si nulli sunt aut superiori-
 bus annis fuere tales Theologi, q̄ spectant
 ad dignitates magis quàm ad Christum,
 qui pecuniæ studio, parum sincere tractât
 uerbum dei: qui in gratiam pontificum
 aut aliorum principum detorquent scrip-
 turas: qui malunt tueri falsum, quàm à sua
 sententia decedere: qui plus satis tribuunt
 externis in quibus non est sita uera pietas,
 neglectis ijs quæ sunt uiciniora salutis: qui
 curiosis quæstionibus insenscunt: merito
 uanitatis arguatur Erasmus. Sed si taliū ni-
 mis multa turba est ubiq̄, hoc admonuisse
 officium est in ordinem Theologicū, non
 contumelia. Itaq̄ quum aiunt non adscri-
 bendum

bendū ipsi Theologiæ, si quid delinquant
 hi uel illi Theologi, plane mecum faciūt.
 Eadem enim ubiq; & sentio & prædico.
 Nec uideo quur commemorandum duxe
 rint extitisse doctores per celebres qui suis
 luculentis doctrinis totum orbem illumi
 narunt, quasi quisquam hoc neget, sed que
 rimur tam paucos existere. Scholasticam
 autem Theologiam non ideo uoco Thea
 tricam, quod fiat in publico, nam id esset
 totam damnare scholasticam: sed quod in
 illis diatribis, præsertim celebrioribus qui
 bus creātur Baccalarij aut Licentiati, mul
 ta sæpe proponantur ad ostentationem in
 genij, quæ neq; necessaria sunt neq; utilia.
 Id esse uerum, nec ipsi ut opinor inficias
 ibunt Theologi. Tantum de primo propo
 sitionis articulo. In secundo cōuenit inter
 nos. Non enim aliam inquiūt, solent pro
 bati scholastici doctores scripturarum in
 telligentiam sectari, quàm tenent & hæc
 nus tenuerunt Orthodoxi interpretes. I
 dem de probatis Theologis semper sensi,
 at mea querela est de improbatis, Quan
 quam probati quoq; scholastici frequen
 tissime dissentiant ab orthodoxis interpre
 tibus

tibus: nonnunquā in meis scriptis impium
 ac blasphemum uocant, quod in illorū li-
 bris euidenter expressum est, In causa est
 quod non ita multi ueteres euoluunt. Su-
 perest tertiā pars in qua duo reprehendūt,
 alterū quod uideor sentire, simplicitatem
 studiorum sublatā per scholasticam Theo-
 logiam: alterū, quod significo studiorum
 simplicitatem per linguarum & politioris
 literaturæ peritiā posse reuocari. Respō-
 deo, uicio quorundam factum, ut Theo-
 logiam habeamus difficultatibus superua-
 caneis spinosam. Neget hoc esse uerū qui
 perpenderit, quantum humanæ philoso-
 phiæ Thomas & huic similes inuexerint
 in Theologiam, quātum spinarum de suo
 etiam addiderit Scotus, ne quid cōmemo-
 rem de cæteris. Verum interim haud scio
 an consentiamus in simplicitatis uocabu-
 lo. Mihi simplicitas opponitur curiosis
 subtilitatibus, illi putāt simplicitatem esse
 sitam in recta intelligētia fidei ac morum,
 simplicitatem appellātes synceritatem. In
 altero mihi planē cum illis conuenit, plus
 conduceret ad studiorum simplicitatem
 scholastica Theologia, si Theologi præ-

S terminis

termiſſis ambicioſis ac ſuperuacaneis diſſi-
cultatibus, in ipſis fontibus potiffimum
uerſarentur: uerum ad hoc ipſum penè ne-
ceſſaria eſt linguarum cognitio, nō modo
conducibilis. Mihi quantum tribuant, ipſi
uiderint: certe non ſum ut arbitror, omni-
no rudis optimorū autorum: & ſi tantum
ualet ſcholastica Theologia ut non patia-
tur quenquam prolabi in errores: miror,
unde Ioannes Hus et Vuitcleuus, atq; etiā
Luterus hauserunt tantam errorum ſenti-
nam, quum omnes ſcholastica Theologia
fuerint imbuti.

PROPOSITIO SECUNDA. IN
præfatione in Hilarium cum ſe-
quentibus.

XCIII **N**Ouam in rebus diuinis, qui nihil ali-
ud ſunt quā homines, *θεοτροπα* com-
menti ſunt: quæ quidem plus quæſtionum
& atrociores tumultus excitauit orbi
olim Arianorum temeritas.

CENSURA.

Cum paucis & ueluti compendio quo-
dā catholicas ueritates ſcholastica Theo-
logia fideliter decernat, ſicq; ſuos inſtitu-
at, ut non facile in errores prolabātur, hac
propo

propositione erronee & temerarie doctrinę scholasticę detrahit hic scriptor ab eius studio quantum in ipso est, peruerse retrahens: quod utile & necessarium esse sacra concilia ostendunt: quę generalia studia, & deputata illis gymnasia pro huiusmodi exercitatione Theologię comprobarunt, atq; multis priuilegijs ac immunitatibus donauerunt.

DECLARATIO

XCIII

Hęc propositio non solum truncatim, sed etiam deprauate refertur. Locus in præfatione sic habet: Atq; hac in re adeo modum nesciere quidam, ut posteaquam nihil non definierant de rebus diuinis, nouã in his qui nihil aliud sunt quàm homines *θεοτητα* commenti sint &c. Primum qui dicit quidam, nõ sentit de uniuerso Theologorum ordine. Loquor autem illic de ijs qui Romano pontifici tribuunt plus satis, quorum adulationem scio nec Theologis probari. Id satis arguebat libellus quo responderunt Card. Caietano. Proinde præter æquum, hoc meum dictum ad uniuersam scholasticam Theologiam detorqueatur. Sed quomodo recte pronunciet facultas, si res secus, quàm habet proponatur.

S 2 PROPO

PROPOSITIO EIVSDEM TERTIA

In eadem in Hilarium præfatione.

XCIII

Nobis qua fronte ueniam poscemus, qui de rebus lōge semotissimis à nostra natura tot curiosas ne dicam impias mouemus quæstiones, tam multa definimus quæ citra salutis dispendium uel ignorari poterant, uel in ambiguo relinqui. An non habiturus consortium cum patre & filio & spiritu sancto qui nesciat ad philosophiæ rationem expedire quid discernat patrē à filio, quid ab utroq; spiritum sanctum, quid intersit inter filij natiuitatem à patre, & spiritus processionem?

QUARTA EIVSDEM PROPOSITIO: Ibidem.

XCV

Non damnaberis, si nescias utrum spiritus à patre & filio proficiscentis unicum sit principium, an duo.

CENSURA.

Quamuis certū sit, simplices absq; profunda horum mysteriorum intelligentia saluos esse posse, hæ tamen propositiones quibus ut ex præcedentibus liquet autor innuit superuacaneum esse ac inutile doctorum studiū & indaginem, per quæ deo iuante

iuuante & cooperante talia diuina myste-
ria aperiunt & explicant, in iniuriam asse-
rantur sanctorum doctorum, Augustini,
Hilarij, Hieronymi, Ambrosij, Basilij, Na-
zianzeni, Chrysofomi & aliorum, quos
non frustra laborasse exploratum est, eius-
modi argumenta tractando. Sunt insuper
supradictæ propositiones sacris concilijs
generalibus cõtumeliosæ, quæ tales mate-
rias de trinitate & consubstantialitate per-
sonarum diuinarum ex scripturis ob inci-
dentes calumnias hæreticorum crebro de-
ciderunt & definiuerunt, aut potius decla-
rauerunt: quamuis ante tales definitiones
aut declarationes Ecclesia de illis nõ dubi-
tauerit.

DECLARATIO

Quñ in confesso sit priscos illos si quan-
do coguntur de natura diuina philosopha-
ri, religiosissime precari ueniam, de hoc lo-
quutus subijcio, Nobis qua frõte &c. Qui
sermo quid aliud habet quàm querimo-
niam de his, qui de similibus argumentis
curiosas ac propemodum impias mouent
quæstiones, multaq; definiūt, quæ citra sa-
lutis dispendium uel ignorari poterāt, uel
in ambiguo relinqui. Hoc esse uerum de

XCIIII

XCV

multis, ipsi Theologi neque nesciunt fieri
 neque factum probant. Necessarias ac sobri-
 bias de diuina natura quaestiones non im-
 probo, praesertim si iuxta scripturarum or-
 acula cum tremore peragantur. Curiosas
 ac superuacaneas noto, ac retuli tum duo
 exempla: alterum quid discernat patrem
 a filio, quid ab utroque spiritum sanctum:
 alterum an pater & filius spirantes terti-
 am personam, sint unum principium an
 duo, Ea si non placent in promptu sunt in-
 numeræ quaestiones simpliciter curiosæ &
 superuacaneæ, quæ partim extant in libris
 Theologorum, partim audiuntur in solen-
 nibus diatribis, ac sacris interdum concio-
 nibus. Quale quum nihil reperiatur in ue-
 terum scriptis, qui tamen magna religio-
 ne precantur ueniam, de rebus humanum
 ingenium excedentibus uerba facturi, nul-
 la facta est iniuria neque sacris doctoribus
 neque concilijs, Nec inquisitiones sobriae,
 neque definitiones necessariae improban-
 tur, tantum curiosæ & irreligiosæ taxan-
 tur.

QVINTA EIVSDEM PROPOSITIO

In eadem præfatione in Hilarium.

EA quæ nos scrutamur, quæ defini-
mus, nec sacris literis prodita sunt, ut
si comprehendi non possint, certe credi de-
beant: nec ullis rationibus probari, nec co-
gitatione concipi, nec similitudinibus ad-
hibitis adumbrari, ut sunt, possunt. In qui-
bus uestigandis cum à clarissimis ingenijs
summa uí diu desudatū fuerit, hic demum
est extremus profectus, ut intelligant se ni-
hil scire: & adeò ad uitæ pietatem nihil fa-
ciunt, ut nusquam magis habeat locū illud
Pauli: Scientia inflat, charitas ædificat. I. Cor. 8

CENSURA

Quæ scrutantur, quæ definiunt catholi-
ci doctores & sacra concilia de beatissima
trinitate & de diuinis personis credenda,
constat in sacris scripturis contineri: nec
ab re rationes, suasiones, similitudines atq;
manuductiones ab illis adduci ad tāta my-
steria utcunq; intelligenda. Nec is utique
labor inutilis est aut infructuosus, sed ma-
xime ad pietatem conducit Christianæ re-
ligionis: quem non scientia, quæ inflat,
ut temerarie scriptor iste asserit, sed cha-
ritas

ritas quæ ædificat, promeretur.

DECLARATIO

XCVI

Censura iusta foret, si hæc scripsissem in probatos Ecclesiæ doctores, de quibus his quæ Ecclesiæ autoritas ex arcanis literis præscripsit nobis credenda de sacra triade, non autem de curiosis, ambitiosis, ac superuacaneis disceptationibus circa mysteria diuinæ essentia, Si negabunt tales esse, proferam ducenta exempla ex libris scholasticorum. Adde quod rerum nec necessariarum, nec comprehensibiliū molestiam auget, mira taliū inter ipsos dissensio. Proinde de quum superiores censurae falso ut dixi, fundamento innitantur, imaginantes hæc in ipsam Theologiam, & in uniuersum Theologorum ordinem dicta, nihil ad me pertinent. Theologiæ studium fateor esse saluberrimum omnium, synceros Theologos amo sincero pectore, Tantum de his queror quæ non arbitror cuiquam probò Theologo probari.

XCVII

CONCLUSIO HVIVS OPERIS.
Hæc itaque sunt quæ super propositis Erasmi assertiōibus decernenda dicimus, quæ ideo pluribus expressimus,
 ut

ut plenius cognoscant omnes quàm absurda sint & stulta, quæ olim impij hæretici Ariani, Aeriani, Valdenses, Beguardi, Turulupini, Vuitcleuistæ, atq; his tēporibus Erasmus & Luterani contra Ecclesiæ definitiones atq; instituta ausu sacrilego asserere non erubuerunt: illosq; atq; pestilentes eorum errores prorsus reiiciant, & soli adhæreāt Ecclesiæ catholicæ, quæ in fide & moribus errare non potest. In his enim semper à spiritu sancto dirigitur. Propter quod scribit Aposto'us, Ecclesiam columnā esse & firmamentum ueritatis. Hinc profecto constat eos qui illi reluctantur, turpiter à ueritate aberrare: quod legendo hæc uel rudes & imperiti facile percipient. Rationes enim adducuntur, ac diuinorum uoluminum citantur testimonia, quæ manifesta reddere ualeant nec inefficacia quæ decernuntur. Vnde confunditur eorū impietas, qui usque adeo grauiā errata purioris Christianismi uel syncerioris doctrinæ prætextu innouare moliuntur. Huc etiam accedit quod succurrendum fuit illorum imbecillitati, qui uera esse credūt quæ splendore illustrantur orationis: contra uero fal-

sa, quæ rudi et incompto sermone scribuntur: minime attendentes inter hæc & illa non minus esse discrimen, quàm inter uasa & ea quæ in illis continentur, quod sæpe maximum est. Nam nonnunquam aurea uasa, quibus similes sunt ornati sermones, mortifera continent uenena: ubi testea, quibus comparantur inornati, salubrem continere liquorem perspicuum est. Consulendū item fuit n̄s qui græcas nosse & hebraicas literas, perfectam putant esse & consummatam Theologiam: cum tamen qui eas norunt, si nō alioqui in Theologica disciplina fuerint instituti, grammatici censendi sunt nō Theologi: quæadmodum & qui latinas profitentur non ulterius progressi. Vt igitur omnium horum ratio haberetur, ac illis dilucidius ueritas monstraretur, & efficacius, operæ præcipuum fuit prolixiori tractatu rem hanc deducere. Sic enim plerunque ueri aperiuntur sensus scripturarum, hæresum fontes deticcantur, & technæ atq; calumniæ deteguntur hæreticorum. Hac etiam ratione pericula deuitantur quæ ex suspectis libris proueniunt, aut ex his qui quamuis eleganter

ganter & nitide conscripti sint, non tamen
carent ueneno damnatę Vuitcleuicę &
Luteranę doctrinę.

Acta sunt hæc in nostra congregatione
apud collegium Sorbonę, post diutur-
nam ac maturam discussionem die xvij.
Decembris, Anno domini millesimo quin-
gentesimo uicesimo septimo.

CONCLUSIO

Quis sit autor conclusionis nescio, sed XCVII
satis præter meritum meum odiose miscet
nomen meum cū nomine Lutheri, quum
in his omnibus propositiõibus ne una qui-
dem sit, quę mihi uere conueniat cum Lu-
tero, aut quę conuellat definitiones aut
instituta Ecclesię: ut sacratiss. facultas ma-
gis damnarit quod falso delatum fuit, aut
quod sinistre suspicati sunt quidam, quàm
quod à me scriptũ est. Quin & uigilan-
tiam laudo, quod admonent omnes, ut re-
iectis erroribus, Ecclesię adhæreant, quę
non potest errare: addendum tamen erat,
in his duntaxat quę necessaria sunt ad
salutem: sed ab hac Ecclesia Erasmus nun-
quam sciens latum culmum digressus est.
strenue depugnans cum his, quibus me
quidam

quidam student coniungere. Recte monent & illud, non statim esse pium quod est uerbis expositum: at nec statim pium est, quod est sermone incondito prolatum. Rectissime uero monent, ne qui graecam aut latinam linguam callet, statim habeatur pro absoluto Theologo. Meditandum est enim noctes ac dies in lege domini, oprimi quicquid autores euoluendi, quae res nec paucorum annorum est, nec exigui laboris.

SEQVVN=

TVR QVAEDAM PROPOSITIO
 nes Erasmi, Censura eiusdem Faculta-
 tis Theologicae, qua superiores, notatae:
 sed per describentis oscitationem impres-
 fori non traditae: quas quia suis locis
 nunc apponi non poterant ad
 calcem duxit appo-
 nendas.

AD TITVLVM VII. DE FI-
 ducia bonorum operum & merito-
 rum, apponendae sunt hae duae propo-
 sitiones, Ex libello Erasmi de
 misericordia Dei.

PROPOSITIO PRIMA.

Quantis malis patent qui fiduciam **I**
 posuerunt in meritis ac factis suis.

Propositio Secunda.

Domine ut scuto bonae uoluntatis tuae **II**
 coronasti nos. Cum audis (ait Erasmus)
 bonae uoluntatis, intelligis excludi fiduci-
 am meritorum.

CENSURA

CENSURA

Duplicem esse fiduciam meritorum exploratum est: alteram peruersam & excludendam, eam uidelicet quæ plus suæ iusticiæ & meritis tribuit quàm diuinæ gratiæ aut misericordiæ, quæ arrogantia intumescens alios contemnit quasi à se & sua uirtute merita habeat non dei gratia & misericordia, in gratitudine quoque languescit minime gratias agens deo omnium bonorum largitori, dum non attendit quod præcipuus sit auctor meritorum bonorum cogitatum affectuum ac operationum. neque enim ut scribit Apostolus, sufficientes sumus aliquid cogitare à nobis tanquam ex nobis, sed sufficiētia nostra ex deo est qui in nobis uelle operatur & perficere, qui tamen sic illa in nobis operatur, ut & nos cum eo operemur. quod monstrans Apostolus asserit non fore inanem laborem fidelium, eosque admonet ne inuacuum gratiam dei recipiant. in se istam gratiam dei uacuum non fuisse dicit, sed secum laborantem, unde patet hominis uoluntatem in bonis operibus habere suam actionem, quamuis primatum bonorum operum & principalem actio

actionem deo & gratiæ eius deberi certū
 sit non humanæ uoluntati aut libero arbitrio, quem sibi ascribens hæc uana impia
 ingrata et præsumptuosa fiducia meritorū
 aut bonorum operum maxime à se elon-
 gat fontem diuinæ misericordiæ, & ideo
 excludenda est. Altera autē est fiducia me-
 ritorum siue bonorum operū pia humilis
 nec ingrata. Quæ antea in secunda propo-
 sitione huius tituli plene explicata est. hæc
 autem non modo utilis est omnibus Chri-
 stianis adultis, sed & necessaria: obligantur
 enim fideles adulti credere bona opera cū
 dei gratia esse necessaria & requisita ad ha-
 bendum uitam æternam. obligantur quo-
 que desiderare eandem uitam æternam, et
 ponere eiusmodi bona opera ad eam com-
 parandam. iudicare etiam tenentur q̄ de-
 us benedictus illa bona opera præmiabit
 sicut ipse decreuit. & patet per scripturas,
 hoc clare explicat Apostolus: nam cum in
 uniuersali sua bona opera prænominaisset
 dicens, Bonum certamen certauī, cursum
 cōsummaui, fidē seruaui, mox subiūgit, In
 reliquo reposita est mihi corona iusticiæ.
 quā reddet mihi dominus in illa die iustus
 iudex

2. Tim. 4

iudex. Et ne quis putaret solis bonis operibus suis reddendam mercedem, beatæ immortalitatis coronam, subdit, non solum sibi illam tribuendam, sed & his qui diligunt aduentum domini, hoc est fidelibus bene in hac uita laborantibus, qui domini expectant aduentum. Proinde debent fideles iuxta definitionem Apostoli in hac uita bene operari, & bene operando certo à domino mercedem expectare: alioqui fiducia spei catholicæ carerēt, sine qua non saluantur adulti. quapropter si præfatæ propositiones huiusmodi fiduciā meritorum & bonorum operum respuant aut inficiuntur, Luteri impietati suffragentur: secus autem si de prima fiducia intelligantur, quæ, ut dictum est, omnino est abiicienda.

DECLARATIO.

Nunc ad accensas propositiones, quas dormitabundus ille Theologorū Amanuensis non in tempore tradidit Badio, quū quinquenniū habuerit ad describendum. Mirum autē quo casu hæ octo relictæ sint, quum operis conclusio iam fuerit excusa. Quis non intelligat hos fucos, aut iocos potius uesperiales? Aut quis non sentiat hoc

hoc studio procuratum, ut Erasmus ac Luterus inexplicabiliter miscerentur. Erasmus autem ueluti coryphæus præcederet, & idem sequeretur, ut imperiti credant illum huius negocij, α & ω. Mira uero talium Theologorum grauitas.

I & II

Illic nihil aliud doceo, quàm fiduciam in misericordia dei collocandam potius, quàm in nostris meritis ac factis. Ac fiduciam simpliciter appello summam certamq; spem: humanis enim meritis quàm minimum tribuendum arbitror, gratissima aut Christo modestia fuerit, si quis nihil omnino tribuat. Bona opera requiri in adultis, fateor maxime. Quod uero negant fore spei Christianæ fiduciam, nisi fidamus benefactis nostris: nemo firmi⁹ sperat, quàm qui sperat in promissis ac misericordia dei & in meritis Christi. Et tamen humilem illam fiduciam quã ponunt, ego sanè non reijcio, quanquam nusquam lego dictum homini, habe spem in benefactis tuis, aut ille confidit operibus suis.

T AD

AD TITVLVM XX. DE COE
libatu Sacerdotū. Propositio ex li/
bro de interdicto esu carniū.

III **M**Ultæ causæ suadent mutationem
legis cœlibatus in Ecclesiasticis.

CENSURA

Hæc propositio quatenus prætendit
causas mutatiōis huiusmodi legis ualidas
esse, falsa est, uehementer scandalosa, & in
Ecclesia sancta schismatis Luterani, ac hæ/
resis eiusdem impiæ, nutritiua. Multæ e/
nim sunt & efficaces causæ impellentes ad
sanctam legis cœlibatus sacerdotum ob/
seruationem retinendā, & nullatenus mu/
tandam; & nullæ (quæ quidem iustæ sint)
ad oppositum. Nam si diuino cultui depu/
tatis in lege ueteri, cuius sacramenta um/
bræ tantum erant sacramentorum nouæ
legis, in ordine uicis suæ altari deseruienti/
bus necessarium erat continere: cum ta/
men ipsi per successionem generationis
esset libertate hoc officium recusare: eos
enim necessum erat huiusmodi munus o/
bire qui de leuitica fuissent tribu exorti:
potiori utiq; ratione ministris altaris com/
petit

petit continentia. Non enim, ut illi, per generationem assumuntur, sed per liberam propriae uoluntatis electionem: nam nequaquam sacros ordines suscipere quisquam compellitur, sed qui uult ordinatur, qui respuit ad illud non astringitur. Spontanea autem uoluntate sacros ordines suscipientibus sapienter spiritu sancto suggerente continentiam Ecclesia adiecit, habita praesertim ratione usque adeo praecellentis dignitatis tantorum sacramentorum quibus nihil sanctius, nihil spiritualius, nihil diuinius: quapropter qui illis deputantur par est spirituales sint & a carnalibus desiderijs eorumque occasionibus & fomentis maxime elongentur: ut casto animo ac incontaminato corpore sanctam et immaculatam hostiam offerre mereant: neque ad miranda illa & tremenda atrectent mysteria, qui non eximia pollent sanctimonia. Huc accedit quod qui uitam coelibem agunt, externa occupatioe, aut uxoris liberorumue solitudine minime praepediunt: quominus sacrae lectioni, orationi, meditationi, caeterisque id genus, uitae contemplatiuae officijs uacent liberius. Si autem uxores ducerent, qui sacros

1. Corin. 7

ordines suscipiunt, minus profecto libere domino intenderent. Nam ut ait Apostolus, qui cū uxoribus sunt, solliciti sunt quæ sunt mundi, quomodo uxoribus placeāt: & diuisi sunt. quamobrem cum magna inquietudine uiuerent sacerdotes cum uxoribus oneribus matrimonij implicati: ob quæ multum eos oporteret negocijs secularibus inuolui, à quibus tamen ipse Apostolus deo militantes abstinere debere discernit. Qui uero continentes sunt & cœlibes permanent, quæ domini sunt cogitant, quo scilicet pacto possint deo placere & castimoniam seruare, ac puritatem animæ & corporis: necnon & peruigilant qui curam habent animarum tanquam domino de creditis sibi ouibus rationem reddaturi. in magnam præterea perniciem Ecclesiæ concessa ecclesiasticis coniugia redundarent. infinita siquidem propemodū confusio in Ecclesiam induceretur in immensum excrecente filiorum & filiarum multitudine, quæ sumptibus alenda foret Ecclesiæ: filijs quoque parentes beneficia Ecclesiastica quasi per manus tradentes, & continua successione à progenie in pro-

2. Timot. 2

genies

genies suis illa reseruantes familijs, leuiticum sacerdotium, quod sacerdos secundum ordinem Melchizedech Christus dominus abiecit instaurare uiderentur. His autem perpensis facile est dignoscere quantum à recto tramite exorbitent qui usque adeo sacerdotalem statum deijciunt, ut post susceptum sacrum ordinem noua nuptiarum foedera inire consulant, id quod ne ipsis quidem Græcis unquam licuit. Nam quamuis uoto continentiae minime astringerentur respectu præcedentium nuptiarum: nefas tamen semper illis fuit post susceptum sacerdotium, nuptiarum uinculo sese illigare, aut mortua prima uxore secundam ducere. Si autem id à Græcis inuolabiliter obseruatum est, quanto ualentiori iure sacerdotes Ecclesiae latinæ, quæ uoto continentiae se deuinxit, post susceptum sacerdotij gradum nefarium est in rei uxoriae seruitutem detrudere. Probanda itaque est Ecclesiae latinæ continentia quæ sanctitate præfulget. Liberam concedit facultatem uacandi diuinis studijs ac utilitati rei Ecclesiasticae magnopere conducit.

T ; Qui

III

Qui tractant diuina mysteria, ac uerbi
 cœlestis administrationem, eos maxime
 decere castitatem, uere pieq; differunt ac
 me quidem utroq; fauente pollice. Sed illi
 quid ipsa res postulet considerant, ego qd
 hominum imbecillitas. Nonnulla fateor in-
 commoda sequerentur si sacerdotibus per-
 mitterentur uxores, sed quibus certis con-
 stitutionibus uel Ecclesia, uel principum
 sollicitudo facile mederetur. Nunc in tam
 corruptis hominum moribus longe gra-
 uiora incommoda habet illorū impurissi-
 mus cœlibatus. Utinam sacerdotes quot
 quot sunt, ad uitæ puritatem cōuerterent
 animum. Multas causas esse dixi, an uali-
 dæ sint, iudicent Ecclesiæ lumina.

AD TIT. XXXII. ET VLTIMUM
 de Theologia scholastica adden-
 dæ erant propositiones quinque, quarū
 prima fuisset suo ordine Propositio
 VI. quæ est in præfatione Erasmi
 in Hilarij opera.

IIII **S**ancitissimus uir Hilarius haud quaquā
 erat ignarus quàm periculū plenū sit,
 q̄ parū religiosum de rebus ineffabilibus
 loqui

loqui, incomprehensibilia scrutari, de longe semotis à captu nostro pronunciare.

CENSURA.

Norat beatus Hilarius nullum esse periculum de diuinis pronunciare, conformiter ad ea quæ in sanctis scripturis habentur, aut quæ in sacris concilijs œcumenicis sunt decisa & definita: alioqui non pro illis tuendis exulasset ipse, neq; ad ea explananda insignes libros edidisset.

IIII

Atqui in illis ipsis libris quos Hilarius scripsit de trinitate, non uno loco trepide precatur à deo ueniam, quod de rebus inexplicabilibus uerba sit facturus, clamatq; se religiõis studio cogi, ut fiat irreligiosus. Nec mirum quum in illis ipsis libris aliquoties ea scribat, quæ me nunc scribentem nemo toleraret. Nec minus trepidat Augustinus de triade disputaturus. Iam et ipsi Theologi quædam cõmode interpretantur, quæ dã reijciunt ab Augustino prodita de sacra triade. Scripturæ non fallunt, sed in interpretando periculum est. Nam & Ariani habebant scripturas. Postremo in uerbis ipsis magna religio est.

T 4 Proinde

Proinde ueteres uix audebant de diuinis personis alijs loqui uerbis, quàm scriptura loqueretur.

SEPTIMA PROPOSITIO. IN

eadem præfatione in Hilarium.

V **S**umma nostræ religionis est pax & unanimitas. Ea uix constare poterit nisi de paucissimis definiamus, & in multis liberum relinquamus cuiq; suū iudicium.

CENSURA

Religionī Christianæ non parum conducere pacem & unanimitatem exploratum est, dum tamen ea pax & unanimitas pia sit & recta. Si autem impia sit & à catholica ueritate aliena, quemadmodum solet esse in hæreticis, nullo modo confert, imò plurimum obest Christianæ pietati. Ut autem dissoluatur huiusmodi impiorum cōsensus & pia ac recta in Ecclesiam cōcordia statuatur, opus est catholica dogmata per eos qui autoritatem habent in re publica Christiana sæpius explicent. Hac enim ratione schismata tolluntur & scandala: pullulantesq; hæreses eliduntur & peruersæ doctrinæ, moresq; fidelium componuntur, & fides ipsa in cordibus Christianorum

stianorum radicatur. Sic olim persecuti-
 bus Ecclesiam hæreticis cum suæ execran-
 dæ coniurationis complicibus, congrega-
 ta sunt generalia cōcilia, ubi reiectis et dā-
 natis impijs, pacem & concordiam Eccle-
 sia recepit. Vt autem id fieret crebro, oportuit aduersus impietates atque calumnias hæreticorum Ecclesiam non de paucissimi-
 mis, sed de multis definire aut declarare, quæ tenenda, quæ uel reijcienda forent: neque super his quæ ad pietatem spectant liberum relinquere cuiq; suum iudicium, alioqui nulla posset inter fideles in his quæ fidei sunt, unanimitas & concordia seruari. Proinde hæc propositio temerarie ac ignoranter asserta, dissoluendæ unitati fidelium uiam seditiose aperit, nec non & disseminandis perniciosis erroribus.

V

Totus ille locus dehortatur à curiosis ac temerarijs definitiōibus circa materias hominis intellectum excedentes, non loquitur de sobria religiosaq; uestigatione, aut decretis synodorum *οικουμενικῶν*. Præcedit enim hūc quæ citant locū hic sermo: nō quod in totū damnandam existimem.

T s uel

uel philosophiæ in tres partes dissectæ, uel
 rerum ultramundanarum uestigationem,
 modo adsit ingenium felix, & absit defini
 endi temeritas, absit peruicacia, & concor
 diæ pestis, uincendi pertinax libido. Sum
 ma nostræ religionis pax est &c. Et paulo
 post: Atque hac in re adeo modum nescie
 re quidam &c. Ac longiore interuallo præ
 cessit: at ea quæ nos scrutamur, quæ defini
 mus, nec sacris literis prodita sunt, &c.
 Quod si Theologi uelint fateri uerum, o
 pinor nec ipsis probari contentiones de in
 stantibus, quidditatibus, formalitatibus, et
 respectibus, nec fictiones propositionum,
 ut non necessarias ita duras pijs auribus.
 Veluti quum quæritur an hæc propositio
 sit impossibilis, deus pater odit filiū in di
 uinis. Nec damnatur, quod concilia mul
 ta ex literis sacris definiuerunt contra hære
 ticos, nec uelim Ecclesiæ tranquillitatem
 emi consortio falsitatis: sed infinitas & cur
 riosas quæstiones noto, ad quarū compar
 rationem, pauca uidebuntur quæ restant,
 utcunq; per se multa sint. Proinde hæc pro
 positio recte intellecta, nec temerarie, nec
 ignoranter asserta est, nec dissoluendæ uni
 tati

tati fidelium uiam seditiose aperit, aut diffeminandis perniciosis erroribus. Non statim dissoluitur Ecclesiæ concordia, si de multis scholasticorum opinionibus liceat in suo quemque sensu abundare, inconuulsis his quæ certo credenda tradidit Ecclesia.

OCTAVA PROPOSITIO. IN
eadem præfatione in Hilarium.

Hoc eruditionis est Theologicæ, nihil VI
ultra quàm sacris literis proditum
est definire, uerum id quod proditum est
bona fide dispensare.

CENSURA

Non est eruditionis Theologicæ nihil de ijs quæ ad fidem spectant definire, quàm quod in sacris literis formaliter et expresse habetur, aut quod ex illo clare deducitur: sed impietatis Vuitcleuicæ aut Luteranæ, quandoquidem autoribus Dionysio, Basilio, Augustino, & alijs multis catholicis doctoribus, non minus credenda sunt quæ à Christo ex Apostolorum traditione habemus de sacramentis & nonnullis alijs, quàm quæ in scripturis sanctis exprimuntur. Nec solis literarum monumētis iubet
Apostolus

Apostolus fidem adhiberi, sed & traditionibus nudo sermone explicatis. Quare præscripta propositio est falsa, impia, & Vuitcleuicæ atque Lutheranae perfidiae consentanea.

VI

Candidi lectoris est interpretari sermonem iuxta materiam præsentem. Nō illic agebam de ritibus sacramentorum, sed de curiosis quæstionibus circa diuinam naturam. In his nolim Theologos à diuinorum uoluminum ductu recedere. Id si fatentur recte dictū, quid habet hæc propositio cōmune cum Vuycleuis aut Luteris? Nemo negat reuerēter accipiendum quod ab Apostolis uoce non scripto traditum est, sed nō statim ab Apostolis traditū est, quicquid quocunq; modo irrepsit in usum ecclesiæ.

NONA PROPOSITIO IN

eadem præfatione in Hilarium.

VII

Multa problemata nunc reiiciuntur ad synodum, multo magis conueniebat quæstiones eiusmodi in aliud reijcere tempus cum sublato speculo & ænigmate uidebimus deum de facie.

CENSURA

CENSURA

Nequaquam à fidelibus censenda sunt problemata, quæ in generalibus concilijs Ecclesia determinat super his quæ ad pietatem spectant: à spiritu sancto enim directa de illis tantum ibi decernit quæ ab omnibus Christianis inconcusse & inuiolabiliter sunt tenenda. Propter quod hæc propositio temerarie & arroganter asseritur: quasi nesciat discernere Ecclesia quæ sint aut non sint problemata, quæ sint aut non sint definienda.

VII

Absit à me talis insania, ut existimem ea quæ generalibus concilijs rite coactis ac peractis de fide tradidit Ecclesia, reuocem in integrum: de Theologorū quorundam curiosis quæstionibus ac temerarijs definitionibus loquor, ad fidem nec utilibus nec necessarijs. Hoc me sentire totus sermonis tenor declarat. Nec satis intelligo quid sibi uelit censura, quum ait, quasi nesciat discernere ecclesia, quæ sint aut non sint problemata, quæ sint aut non sint definienda. Nihil enim est in meis uerbis affine huic sensui. Mea sententia est à simili. Sicut hoc
die

die multa proponuntur, quæ nec probantur nec improbantur, sed reiſciuntur ad Synodum *ὀικουµενικὴν*, ita multa definita sunt à quibusdam Theologis de diuinæ naturæ mysterijs, quæ satius erat reiſcere in seculum uenturum, quum uidebimus facie ad faciem. Obsecro te lector per Christū, habet hic sensus aliquid blasphemum in Ecclesiam, aut in concilia?

DECIMA PROPOSITIO. IN

sæpe dicta præfatione in Hilarium.

VIII

Pudet Rabinos alicubi nihil habere quod respondeant.

CENSURA

Doctores scholasticos magno dolore ac pudore affici certum est his temporibus dum uident impios homines sacra Ecclesiæ concilia etiam generalia perfricta fronte cōtemnere pariter & sanctos doctores, sanctas quoque scripturas pro sua libidine ad hæreticum sensum passim detorquere, cum tamen scholasticis doctoribus quos hic scriptor pro contumelia Rabinos appellat, minime desit quid aduersus perfidam Luteri doctrinam respondeant. Eam siquidem manifestis argumentis & his solidissimis, & quæ uere dissolui nequeant, delirare

rare clare ostendunt. Quapropter cum eis uix audent Lutherani congregari aut pedem propius figere. Veretur enim ne si propius manus conferere contingat, dum non habent quid rationabiliter respondere queant, confundantur, & sua orbi inscitia ac ignorantia propaletur. Hinc futiles sanè et enerues libros edere solent, multis quidem hæresibus atque blasphemijs conspersos; uerum nullis rationibus, nullis documentis, nullis scripturis nisi perperam detortis suffultos, id quod facile percipiunt, qui illos non sine iudicio legunt. Non enim ratione illos ualere, sed impudenti procacitate ac infami peruicacia sese ostentare deprehendunt. Nam morem patrum suorum hæresiarcharum imitati, quando ab Ecclesia catholica, extra quam indubie non est salus, ueluti pessimi transfugæ turpiter desciuere, ueritati nesciunt acquiescere: sed tanquam furis quibusdam agitantur, tota malignitatis suæ uis in catholicam pietatem debacchantur.

VIII

Quæ hic stomachantur in hæresiarchas uerissima sunt, sed ad me nihil attinent. Rabinos appello theologos similes scribis ac pharisæis, qui

rifæis, qui quo uideantur egregie docti, nō
 sunt contenti ijs quę tradidit scriptura, aut
 conciliorum autoritas, sed ad ostentatio-
 nem ingenij comminiscuntur quædam cu-
 riosa, sic ut minimum absint à blasphemia.
 Proinde quemadmodū graui iniuria affi-
 ciunt Theologos, qui damnant uniuersos,
 ita sibi sunt iniurij, qui quicquid in ullos

Theologos dicitur, de uniuersis in-
 terpretantur. demum me præter
 omne meritum capitali gra-

uant inuidia, nec hac ra-
 tione probe consu-

lentes nomini

Theolo-
 gico.

FINIS

DETERMINATIO

FACULTATIS SACRAE THEOLOGICÆ in Academia Parisiensi, super Familiarib⁹ colloquijs Desiderij Erasmi Roterodami, conclusa mense Maio, Anno M. D. XXVI

Nno Domini millesimo quingentesimo uicesimosexto die decimasexta mensis Maij, fuit congregata Facultas Theologica per iuramentum in collegio Sorbonæ, ad deliberandum finaliter, quid esset agendum de libro qui inscribitur Familiarium colloquiorum formulæ, per Desideriū Erasmus &c. Nunc autem idem liber plurimum auctus inscribitur Familiarium colloquiorum opus, multis nominibus utilissimum. Super quo quidem negotio iam sæpius factus fuerat sermo, tam inter deputatos, quàm in pleno magistrorū consessu. Et die hesternæ post multa super ea re in ipsa facultate sedenti apud sanctum Maturnum post missam (ut moris est) proposita ut maturius materia ipsa discuteretur,

V remissa

remissa est ad hunc diem decimum sextum, quo in omnium magistrorum presentia repetita sunt & memorata, quæ per deputatos prius diuersis uicibus fuerant adducta: uidelicet quod per autorem dicti libri, quisquis is esset, ieiunia & abstinentiæ ab Ecclesia indicta parui penduntur, beatæ uirginis Mariæ, & sanctorum aliorum pro ludibrio habentur suffragia, uirginitas si coniugio conferatur, nullius est aut parui momenti, religionis etiam dissuadetur omnibus ingressus. Item arduæ & difficiles quæstiones grammaticulis contra per magistrum in artibus iurata statuta proponuntur, unde facile in errores prolabi possunt: & plurima consimilia perperam in dicto libro tractantur. Quibus diligenter attentis & perpensis, post maturam deliberationem dictum fuit, & unanimi omnium consensu conclusum, quod prædicti libri lectio omnibus & maxime adolescentibus erat prohibenda: quoniam magis per huiusmodi lectionem sub eloquentiæ acquirendæ prætextu iuuentus corrumperetur quam institueretur: & quod omnibus medijs debitis esset enitendum ut huiusmodi liber
suppri

supprimeretur, & à finibus eliminaretur
 Christianorum. Vt autem cunctis perspi-
 cum fiat quàm iustum sit hoc nostrum
 iudicium, rationicq; ac pietati consentane-
 um, statuimus illa subiungere quæ de isti-
 usmodi dialogorum libro per nonnullos
 nostrum ad id specialiter commissos iussi-
 mus annotari, decerpi & transcribi, quæ
 & nos maturius perpenſa mouerunt. In
 eorum autē editione modo & forma sub-
 ſequentibus signati loci in dialogis
 ſingulis ad uoluminis nobis à
 conquirentibus oblatis, &
 quale tunc in hac ciui-
 tate Pariſienſi paſ-
 ſim in mani-
 bus erat,
 pagi-
 nas ſunt referendi.

SVBSEQVVTVR

NONNULLA ERRONEA SCANDALOSA ac impia, quæ continentur in libro qui dicitur Familiarium colloquiorum, opus ab autore Desiderio Erasmo Roterodamo recognitum, Anno Domini millesimo quingentesimo uicesimo sexto. In quo tanquam ethnicus homo, autor illius, religionem Christianam & sanctas eius ceremonias & obseruationes ridet, subsannat, carpit, lacerat, & mutandas decernit.

1
Pag. 19

IN dialogo de ualitudine aduersa, impudenter primo ridet deuotionem quam habet populus ad sacrae religionis habitus: innuitque quod tantum ualeat morbis curandis pallium lenonis, quantum ualeat cula religionis. Hoc habet pagina decima sexta circa medium, ibi: Sunt qui tecti cula dominicali &c.

Quemadmodum collaudanda est facilitatis religiosa diligentia, quæ tam anxie metuit adolescentibus, ita parum tutum est
ex

ex aliorū relatione pronunciare. Nam hic facultas ingenue profitetur, se commissariorum autoritatem simpliciter fuisse sequutā. Quis autē expectasset ut eius collegij maiestas sese ad puerilium colloquiorum censuram demitteret, opus in hoc paratum, ut adolescentes per lusum discerēt latine dicere; & obiter inueniendis ac refellendis argumentis ad rhetoricen præpararentur, deniq; & pietatis elementa quædam imbiberent, & indies nonnihil supra crassum uulgus hominum assequerentur. Hic erat scopus meus, à quo uideor nō omnino aberrasse, nisi forte blandiuntur auribus meis, qui mihi gratias agunt, quod ex illis nugis meis aliquid bonæ mentis hauserint. At mirū est illic lapidari colloquia, ubi impune leguntur & excuduntur factiæ Poggianæ & quæstiones iocosæ. Proinde ut has querimonias à ceputatis sæpe propositas facile credo, ita consensu totius facultatis æditas, mihi non fit uerisimile. Nec me adeo clam est, quorum instinctu hæc gerantur. Ad sæuam præfationem quoniam cuius sit nescio, in præsentia nihil respondeo, nisi hoc tantū, quod multa

V 3   fero

ferociter pronunciat, quæ non apparebunt quum ad loca uentum fuerit. Titulū modo, nam scio non esse facultatis, corrigam. In Colloquijs Erasmus uelut homo ueræ pietatis amator, ac studiosus gloriæ Christi, nusquā ridet aut subsannat religionem Christianam, sed hominū superstitionem ac præpostera iudicia taxat, id quod cum primis conducit ad repurgandam confirmandamq; religionem Christianam. Porro quum colloquia constant diuersis personis, iniquissimum arbitror mihi pro dogmate impingi, quicquid illic à quocunq; dicitur. Alioqui fiet ut unus loquar secum pugnantia: frequenter enim quod alter proponit, alter refellit. iam si falsum est quod proponitur, iniquum sit mihi deteriorem partem impingere, dissimulata altera quæ refellit quod perperam est dictum. Quoniam autem non refertur è colloquijs totus locus, sed adfertur censura, minimum hic rei mihi fuerit cū facultate, quæ damnat non quod à me scriptum est, sed quod commissarij, aut alij forsitan retulerunt, quàm bona fide mox ipsa declarabit res.

AD PRIMVM LOCVM

declaratio.

Primum illud uide lector, an non statim
 à manifesta falsitate factū sit initium. Ver-
 ba Colloquij sic habent: Ge. dicit: Sunt
 qui tecti cuculla Dominicali aut Franci-
 scana reualuerūt. Respondet Li. Idem for-
 tassis euenisset, si lenonis pallio tecti fuis-
 sent. Verū ista diffidenti nihil conducunt
 Ad hæc Ge. Fide igitur, ut reuiuifcas &c.
 Hic luce clarius est Liuinū hortari sodalē,
 ut utatur sacra ueste, & si diffidit, desinat
 diffidere, quo profit uestis. An non hic im-
 pingitur pars deterior, dissimulata poste-
 riore, quæ priorem corrigit. Nec tamē Ge-
 rardus qui uidetur non ita multū tribuere
 uestibus, impudēter deridet eos, q̄ sunt eo
 affectu: nec dicit idē ualere morbis curādis
 palliū lenonis, qđ cuculla religionis: sed in-
 dicat *ὀψιπρωα*. Nā fieri potest, ut qui con-
 ualescit tectus cuculla, nō beneficio cucul-
 læ cōualescat, sed naturę uiribus, aut medi-
 corum ope, ut idem euenturū fuerit, si qua-
 uis ueste fuisset opertus. Omitto quod
 nihil obstat, quo minus eadē cuculla pos-
 sit esse monachi & lenonis. Vides lector

V 4 quantum

quantum absit hic sermo colloquij ab impudenti derisione. Quid autem obsecro discriminis sit, si parū tribuatur cucullæ monachorum, quum in hisce rebus tantum sit inter simplices superstitionis, tantum in his qui hæc suadent uersutiæ, ut expediat & illos ab errore, & hos à fraudibus reuocari. Nunc nihil horum facit colloquium, sed suadet potius ut utatur cum fide.

2
Ibidem Rursum nulli sancto pro morbo curando uult uotum nuncupari. Hoc uidere est pagina eadem scilicet decimasexta. Paulo post, ibi: Alij morbo leuati sunt, nuncupatis alicui diuo uotis &c.

3 Hoc ibi dicit Gerardus, non ego, quem ponant, me facere semiluteranum, quid hoc ad me? Nec tamen ille significat, quod interpretantur isti, tantum notat illos, qui cum diuis uelut ex pacto agunt: Si me sanaueris ponam tibi statuam marmoream, sin minus nihil ponam. Locus sic habet: Alij morbo leuati sunt, nuncupatis alicui diuo uotis. Respondet Liuinus: At ego cum diuis non paciscor. Gerar. Proinde tu uel à Christo, cui fidis pete sanitatis beneficium &c. Multi sunt eius animi, ut putent diuos omnino

nino nō inuocandos. Eoq; alter monet, ut si parū fidat diuis, petat à Christo. An continuo damnat omnia uota diuis facta, qui dicit, ego cum diuis non paciscor. Neq; tamen impius est, qui mauult ab ipso petere Christo quàm à diuis.

In dialogo de uisendo loca sacra ridet ³ uotum Hierosolymitanum, mentiens omnia quæ uidentur Hierosolymis commentitia esse & excogitata ad alliciendos simplices & credulos. Hoc habet pagina tricesima prima paulo post medium, ibi: Et ne illic quid tu putes spectatu dignū &c. pag. 40
uersu. 12

Quod ibi narrat, non Erasmus sed Arnoldus, frequenter audiui è doctis qui Hierosolymā adierant, ac probabile est hodie non sciri certum ubi fuerit olim Hierosolyma, quandoquidem uideo dubitari ab eruditis an ibi fuerit Roma, ubi nunc monstratur. Diuus Hieronymus, qui uixit in ea regione, cōmemorans quædam quæ hodie ibi monstrantur hospitibus, tanquā de dubijs loquitur, fertur, & narrāt. Quid censendum est nunc post tot incursiones, tot rerum humanarum mutationes, quæ 3

114 DECLAR. AD CENSURAS

mille & eo amplius annis solent accidere. Eius generis feruntur esse, que ostenduntur Romæ, Veronica, columna Salomonis, cathedra Petri, & sepulchrū. Sed quid hæc ad fidem catholicam? Olim probatæ religionis uiri nihil magni iudicarunt fuisse Hierosolymæ, nec arbitror multo peius habituram rem Christianam, si nemo curreret Hierosolymam, sed in libris quæreret Christi uestigia, atque hoc operæ & impensæ transferretur ad subleuandos pauperes.

4 In dialogo, qui dicitur Confessio militis, irreuerentius ac impudentius loquitur de confessione sacramentali: hoc uidere est pagina quadragesima secunda in principio, ibi: Quem tibi sacerdotem deliges? Respondet alius: Cui cognouero quæ minimam esse frontis & bonæ mentis.

DECLARATIO.

4 Imò illic deridetur miles impius, ac sceleribus onustus, quæ ad abolenda crimina satis esse putat quomodo cūque narraſſe sacerdoti sua commissa, quæ nec oderit sua peccata, nec cogitet de corrigenda uita. Is percontanti, quem sibi sacerdotem esset delecturus, Respondit: Cui cognouero quæ minimam esse

esse frontis ac bonæ mentis. Hic sermo nō est Erasmi sed detestandi militis, cui sic respondetur: ne non habeant similes labra laetucas. Et additur: Ab illo purus abibis ad corpus dominicū? Respōdet miles: Quid nī? Postea q̄ semel effudero sentinā in illius cucullā, ego me exoneravi sarcina. Ipse uiderit, qui absoluit. Tum alter: Qui scis, an absoluat? Miles. Scio. Quonam indicio? Et miles. Quia manū imponit capiti admurmurās nescio quid. Hic alter: Quid si reddat tibi omnia peccata tua cū manū tibi imponit, hæc admurmurās: Absoluo te ab omnibus benefactis, quæ nulla in te cōperio, & restituo te tuis moribus, talēq̄ dimitto, qualē accepī? &c. Ex toto Colloquio palam est ibi derideri stolidū militē, & hoc consilio traduci, quo Lacedæmonij seruos ebrios adducebāt in cōuiuū. Reperiuntur em̄ & inter alios qualis est ille miles. Nunc utram personā mihi tribuūt, deridētis impiā militis stoliditatē, an militis? Hæc arguūt nec Theologos, nec deputatos legisse colloquia, sed hoc negocij datū fuisse iuuenib⁹, q̄ decerpent p̄ sua sapiētia. Alioqui si uel fulloni tradas legendū colloquium

quium uulgari lingua uidebit traduci militis stoliditatem.

5
pag. 88 In dialogo qui inscribitur Pietas puerilis, censet in primis peccatum graue non esse transgredi constitutiones Ecclesiasticas, nisi accedat contemptus malitiosus; hoc patet pagina sexagesimaseptima post medium, ibi: Neque uero protinus arbitror esse piaculum quod admittitur aduersus constitutiones humanas nisi contemptus accesserit malitiosus.

5 Piaculū appello non crimen quodlibet, sed enorme crimen. Nec aliud exprimit sermo meus, quam non esse protinus horrendum crimen, si quis uiolet quancunque constitutionem humanam. Sed quo locus esset calumniæ, omiſſa est uox una, quasilibet: sic enim scriptū est, Aduersus quasilibet constitutiones. Id si fecit Amanuensis, quur non est correctum. Sin studio mutatum est à commissarijs, cuius integritatis sit, alij uideant. Si omnis uiolatio cuiuscunque constitutionis humanæ mittit in gehennam, non recte loquutus est ille puer: sin hoc nemo Theologorum audet profiteri, quid est quod reprehendunt

Deinde

Deinde innuit confiteri soli deo suffice- 6
 re, si non aliud Ecclesia ordinasset: hoc pa- pag. 87
 tet pagina sexagesimasexta in fine ibi; Sed
 illi confiteor qui solus &c.

An his temporibus usitata confessio fue- 6
 rit à Christo instituta, nondum satis proba-
 tum est à Theologis. Interim puero aut
 laico sufficit opinor, si eam seruet uelut ab
 Ecclesiæ præfulibus institutam, & totius
 populi Christiani usu comprobata. Ita
 loquitur Gaspar. Sed illi confiteor, qui so-
 lus remittit peccata, cui est potestas uni-
 uersa. Cui respondet Erasmus, Cuiam?
 Gaspar. Christo. Erasmus, An istud sat esse
 putas? Gas. Mihi sat esset, si sat esset Eccle-
 siæ proceribus & consuetudini receptæ.
 Eras. Sed quos tandem appellas Ecclesiæ
 proceres? Gas. Pontifices, episcopos, apo-
 stolos. Eras. Et inter hos annumeras Chri-
 stum? Gas. Is est omnium sine controuer-
 sia colophon. Eras. Et huius receptæ con-
 fessionis autor? Gas. Is quidem autor est
 omnis boni, sed an ipse instituerit hanc cō-
 fessionem, Theologis excutiendum relin-
 quo, mihi puero & idiotæ sufficit maiorū
 autoritas &c. Ex his uerbis quid aliud col-
 ligi

ligi potest, quæ confessionem esse religioſe ſeruandam, uel ob autoritatem Eccleſiæ, & publicam conſuetudinem, etiam ſi nec ex ſcripturis ſanctis ortam, nec ab ipſo domino inſtitutã efficaciter probari ualeat. Nec aliud innuit hæc propoſitio, quã apertis expreſſit uerbis.

- 7
Pag. 92 Post hæc reprehendit modũ diſpurandi Theologorũ, non intelligens non propterea Theologos non uacillare in fide, quia quæſtiones de ijs faciunt quæ ad fidẽ ſpectant. Non em̄ per huiusmodi quæſtiones de fide dubitant, ſed per eas fides explicatã apertius. Is error habetur pagina lxx. circa medium, ibi: Complures abſtinẽt à Theologia quæ uereant ne uacillẽt in fide catholica, cũ uideãt nihil nõ uocari in quæſtionẽ.
- 7 Obſecro quis unquẽ ſanus ſimpliciter dã nauit ſcholãſticas diſputatiões? Puer duas adducit cauſas quare minus propenſus ſit ad Theologiã ſtudiũ. Theologia inq̄t, mihi cũ primis placeret, niſi me mores quorũdã et moroſæ inter ipſos cõtentiões offenderẽt &c. Qui dicit quãdã certos notat nõ uniuerſos. Ad id ita reſpondet Eraſ. Cõplures abſtinẽt à Theologia, quæ uereantur, ne

ne uacillent in fide catholica, cū uideāt nihil non uocari in quaestionem &c. Quid? Hocine ad diatribas Sorbonicas attinet? Nihil minus. Imò notatur hæc fatalis opinionū dissensio, qua nūc concutitur orbis, ut puero nō sit tutū, de dogmatibus disserere. Si sensisset de Diatribis scholasticis, dixisset, quū illic nihil non uocet in dubiū: nunc ait, quum uideāt digito notans hæc tempora, Nec quisquā dicit ideo uacillare Theologos, qđ disputent, sed sibi metuunt multi, ne uacillēt inter tot doctores, & scripturas ad pugnātia dogmata detortas, Firmior est em̄ laicus, si simpliciter credat, nihil disputans. Sequit̄ em̄ in eo loco: Ego quod lego in sacris literis & in Symbolo, quod dicitur Apostolorū summa fiducia credo, nec ultra scrutor, cætera permitto Theologis disputanda.

In dialogo qui dicitur Conuiuium prophanum, abstinentiam à carnibus ab Ecclesia indictam carpit, quasi illa aduersetur Euangelicæ libertati, cum tamen non aduersetur, sed error sit Aerianorū ita sentire. Quod facit pagina dicti libri cvij. ante medium, ibi: Charitas omnia suffert.

Et

8

pag. 123

9
pag. 136 Et pagina centesimaquarta circa mediū
ibi: At mihi uidetur minus oneris olim im-
positum Iudæis.

10
Ibidem Et in eadem pagina ante mediū, ibi:
Minus anguem odī quā pisces. Alius re-
spondet. At non tu solus.

11
Ibidem Sequitur, Quis hoc tædij nobis inue-
xit? Multa ibidem proponuntur contra
huiusmodi abstinentiam à carnibus. Con-
cludit bonum esse ut auferatur huiusmodi
abstinentia, quod patet in fine paginae cen-
tesimæseptimæ ibi: Si summus essem pon-

pag. 140
12 In dialogo qui inscribitur, Conuiuium
religiosum. Primo uult q̄ hæc omnia, de-
lectus ciborum, uestitus præscriptus, ieiun-
ium, sacrificiū, preces ueluti pensum ab-
solutæ, & quies diei festi, sunt affinia lu-
daismo, quæ sententia apprime à Lutero
probatur.

8 9 10 11 12

Hoc colloquium unum est ex illis, quæ
me incio fuerunt ædita, magno meo pu-
dore & stomacho, neq̄ enim ego illarum
næniarum ullum unquā exemplar penes
me seruauī. Vixq̄ fuit aliud eo colloquio
nuga

nugacius aut ineptius. Vnde quando pre-
 mere non licebat, multa refecui correxiq̄.
 Præclare uero mecum ageretur, si cuncta quæ
 illic nugatur Augustinus mihi impingen-
 tur. Laudat uitam Epicuream, hortatur ad
 uoluptates, Sed illi contradicatur. Quum
 Augustinus ait se magno corporis incom-
 modo abstinere à carnibus, Respondetur
 ei: Charitas omnia suffert. Quum ait: Quis
 hoc tædij nobis inuexit? Respondetur:
 Quis commonstrauit aloën, absynthium,
 et scammonium dare in remedijs. Quibus
 uerbis declaratur huiusmodi abstinentias
 tamen corpori molestas, ad macerandam
 tamen carnem utiles esse. Rursus quum ait:
 At mihi uidetur minus oneris olim impo-
 situm Iudæis, respondetur illi: In plerisque
 non res, sed animus discernit nos à Iudæis.
 Illi manum abstinebāt à certis cibis, uelut
 ab immundis, & animū inquinaturis. Nos
 quum intelligamus omnia munda esse mun-
 dis, tamen carni lasciuenti, uelut equo fe-
 rocienti pabulum subducimus, quo magis
 dicto sit audiens spiritui. Atq; hunc in mo-
 dum singulis illius nugonis rationibus re-
 spondet Christianus, Cuius autem cando-

ris sit nugātis uoces mihi impingere, quā
 in eodem dialogo refellam, quæ ab illo dicuntur. Hoc nihilo minus absurdum est. Quæ
 si beato Thomæ exprobrem argumenta,
 quæ uocantur ante oppositum, aut diu
 Hieronymo quæ in ipsius dialogis dicuntur
 à Luciferiano, aut Augustino quæ dicuntur
 à Manichæo. Quid autem flagitiū
 est, si nugator Augustinus dicat se natura
 abhorrere ab esu piscium, aliusq; dicat, nō
 soli hoc accidere. Vtrum hoc est damnare
 constitutionem Ecclesiæ, an potius indi
 care peculiarem quorūdam corporum ra
 tionem. Et tamen ille nugator natura ab
 horrens à piscibus, fatetur se abstinere à
 carnibus, licet non sine incommodo uale
 tudinis. Sed concludo ut aiunt, bonū esse
 si tollantur eius generis abstinentiæ. Istud
 nec à me dicit, nec ab eo quē facio loquen
 tem. Ad hunc enim loquitur modum: Si
 summus essem pontifex, hortarer omnes
 ad perpetuā uitæ sobrietatē, sed præcipue
 sub diem festum. Cæterū ius facerē cuiq;
 uescendi quibus uellet pro corporis salu
 britate, dū moderate et cum gratiarū actio
 ne, daremq; operam, uti hoc quod detrahe
 retur

retur obseruationibus huiusmodi carnalibus, accresceret ad studium ueræ pietatis. Hic sermo licet non omnino absurdus, tamen ibi rideat à Christiano, his uerbis: Nimirum istud mea quidē sententia tantū est, ut te faciamus pōtificē. Vides lector quod sit fidei schedis ab imperitis iuuenibus porrectis, & in ope quod totū uarijs constat personis, nullum habere personarū discrimen.

Hoc monstrat pagina centesima quadragesima octaua ante medium, ibi: *Victimas appellari puto* &c. 15
pag. 195

Qui hæc scripsit multum abfuisse à sinceritate Christiana, quā alia multa, tū illud in primis arguit, quod studiose mea dicta deprauat ad calumniā. In dialogo quidā ita loquitur: *Victimas appellari puto* quicquid pertinet ad ceremonias corporales, & aliquid habet affine cum Iudaismo, quod genus sunt delectus ciborum, uestitus præscriptus. Hic deprauauit, Sunt affinia Iudaismo, tamen si ne hic quidē sermo quicquā haberet impietatis. Quæ inquit sententia apprimē à Lutero probatur. Imò hanc sententiam quoniam uerissima est, nemo non probat. Sed Luteri sententia est, hæc impie præ-

scribi, & stulte seruari. In meo uero dialogo quid sequitur? Hæc enim ut pro tempore non sunt omnino negligenda, ita deo sunt ingrata, si quis obseruationibus huiusmodi confusus negligat misericordiã, quoties fratris necessitas exigit officium charitatis. Audin lector mirificam concordiam cum Luthero? Ille docet reiicienda, dialogus docet non esse negligenda.

14
pag. 187 Secundo conformiter ad Beguardos, uult perfectos non teneri seruare leges Ecclesiasticas, neque debere compelli ad illas seruandas: quia, Spiritualis omnia diiudicat, ipse uero à nemine iudicatur. Hoc habet pagina centesima quadragesimatertia ibi: Rex intelligi potest uir perfectus.

14 Cum alius moraliter exposuisset hunc Salomonis locum: Cor regis in manu dei, alter adducit sensum retrusorem, sed contanter neque quicquam asseuerans. Sic enim ingreditur. Si quid desertis his quoque carnis, mihi uidetur hoc dictum & ad abstractiorem sententiam accommodari posse. Rex intelligi potest uir perfectus, qui domesticis carnalis affectibus, solo diuini spiritus impetu ducitur. Porro qui sit huiusmodi, hunc

hunc non conuenit fortassis humanis legibus in ordinem cogere, sed suo domino, cuius spiritu agitur relinquendus est. Nec iudicandus est ex hisce rebus, quibus imbecillitas imperfectorum utcunque prouehitur ad ueram pietatem. Sed si quid secus facit, dicendum est cum Paulo: Dominus assumpsit illum, domino suo stat aut cadit. Item illud: Spiritualis homo omnia diiudicat, ipse uero à nemine iudicatur. Talibus igitur nemo præscribat &c. Si Paulus non uult quenquam Christianum iudicari ex cibo & potu, quid mirū si quid simile sensisset Solomon, quod tamen non asseueratur, sed tantum proponitur examinandū. Et si quis esset, quem constaret a deo perfectum esse, ut in omnibus solo spiritus imperio duceretur, quis esset tam impius, ut illi præscriberet leges de rebus externis, de quibus dominus & Apostoli nihil præceperunt, aut quis huiusmodi cōstitutiones auderet ab eo exigere? Nullus opinor. Spiritus enim est supra uniuersas leges humanas, supra pontificem & Synodos quamlibet uniuersales. Sed quoniam nō constat, non est tutum hanc fenestram aperire uul-

go, ne hinc arripiant uelamē malitię. Nēc
 dialoꝝus ait eum non teneri, sed nō cogen-
 dum in ordinem; nec ex his iudicandū, sed
 accipiendum potius, talem uirum studio
 maioris boni, quod leuius est prætermi-
 tere, aut alioqui iusta de causa facere quod
 facit, Sic olim in cœnobijis dimittebantur
 anachoritę, quorum pietas iam satis esset
 spectata. Sic & hodie in monasterijs doctri-
 nis, aut alijs heroicis uirtutibus operam
 nauantibus, relaxantur illę constitutiones
 de rebus externis, quemadmodum & ue-
 hementer prouectis. Ioannes autem Ger-
 sonensis tametsi non probat Beguardorū
 dogma, haud negat tamen non esse con-
 temnendos affectus spirituales, si modo si-
 mulati non sint, sed examinandos spiritus
 an ex deo sint.

15
 Pag. 198

Tertio iterum taxat abstinentiam à car-
 nibus. Hoc uidere est pagina cli. post mer-
 idium, ibi: Licet igitur uesci quibuslibet
 cibis &c.

15

Hic rursus obsecro te lector, ut uideas
 quid sit ex fragmentis per alios decerptis,
 sæpe & deprauatis iudicare. In dialoꝝo
 quidam exponens ea uerba Pauli, omnia
 mihi

mihi licent, sed non omnia expediunt, sub persona Pauli dicit: Licet igitur uesci quibuslibet cibis, & omnia munda mundis, sed incidit casus ut nō expediat. Quod omnia licent, libertatis est Euangelicæ, sed charitas ubiq; spectat, quid conducatur ad salutem proximi, eoq; frequenter abstinere, & à licitis &c. Ita Colloquium. Agitur autem illic de carnibus Idolothytis, deq; Iudaico ciborum delectu. Legat qui uolet locum, cōperiet ibi nihil aliud agi, quàm de sensu uerborum Apostoli, de Ecclesiæ posterioris constitutionibus nullā fieri mentionem. Atqui quū locus ita proponitur, Erasmus taxat abstinētiā à carnibus, scribens: Licet igitur uesci quibuslibet cibis, quid aliud ex eo quod proponitur pronunciat facultas nisi me sentire perperam. Sed quid de talibus criminatoribus dicturus est, qui lecto colloquio perspicue uiderit, ibi ne pilo quidem tangi cōstitutiones Ecclesiasticas.

Quarto prætendit q̄ uulgus Christianorum totam suam salutem in ceremoniis baptismo, exorcismo, catechismo, sale, aqua constituit, & maxime fudit unctioni,

17 confessioni, confirmationi, Eucharistiæ,
 pag.209 matrimonio, sacro ordini, quasi uidelicet
 18 Christiani per sola sacramenta sperent sal-
 pag.209uari sine adimpletione præceptorum dei:
 quod nullus catholicorum dicit doctorū,
 imò oppositum credere docentur simpli-
 ces. Hoc pagina clx. monstratur ante me-
 dium, ibi: Si uulgus Christianorū spectes,
 proram & puppim suæ salutis &c. Et in
 fine paginae præcedentis uidelicet clix,
 contra ceremonias loquens dicit: Non mi-
 rum est eos sic mori qui per omnem uitā
 in ceremonijs philosophati sunt.

16

17

Constat, in sacramentis Ecclesiæ esse
 quiddam materiale, rursus quiddam esse
 spirituale: materialia nō uiuificant nisi ac-
 cesserint spiritualia. Dialogus autē notat
 uulgus Christianorum, hoc est, magnam
 partem eamq; crassiorem, qui in externis
 absolutam collocant pietatem, neglectis
 his, quæ nos uere pios reddunt: uelut qui
 in baptismo tinctus unctus, cæterisq; cere-
 monijs initiatus est, si his fretus non addat
 quæ sunt spiritus, frustra tinctus et unctus
 est. Verba Colloquij sic habent: Si uulgus
 Christi

Christianorū species, nōne proa & pup
 pis uitæ illis in ceremonijs est? Deinde
 subijcio exempla de singulis sacramentis.
 Vtrum hic uideatur falso dictum, esse tales
 Christianos, an in externis illis sacramen
 tis non esse ponendam totam salutis fidu
 ciam? Non enim illic loquor de omnibus
 Christianis, sed de uulgo in genere. Quan
 quam hoc quoq; deprauauit hic quisquis
 fuit scriptor, sic recitans quasi de omnibus
 loquar in uniuersum. Ergo si mecum sen
 tiunt, in externis sacramentorū ritibus nō
 esse ponendam totam salutis spem: si fa
 tentur nimium multos tam crassos latere
 sub nomine Christiano: miror quid istos
 offendat, quid uē sibi uelint hęc uerba, qua
 si uidelicet Christiani per sola sacramenta
 sperent saluari sine adimplerione præcep
 torum dei, quod nullus catholicorum di
 cit doctorum, imō oppositum credere do
 centur simplices, Hęc illi. Si doctores dam
 nant idem quod meus dialogus, quo no
 mine ego in ius uocor, quū stem ab ipsis.

Vbi loquor contra ceremonias? Non 18
 mirum est inquā. eos sic mori, qui per om
 nem uitam philosophati sunt in ceremo
 nijs

nris: Quid aliud ibi dicitur, nisi quod multi propè diffidentes ac frigide moriuntur, in causa esse quod per omnem uitam fili rebus externis, & sacramentis uisibilibus, neglexerint ea quæ sunt ueræ pietatis. Nam hoc est exordium disputationis de uulgo Christianorum puppim & proram in externis collocantium. An hoc est loqui contra ceremonias? An potius pro Christiana pietate? Nescio an suspicentur hæc eo spectare, ut ceremoniæ abrogentur, quamquam nihil est in uerbis meis unde talis suspicio concipi debuerit, tamen eam idem ille locus palàm excludit, quum ait: Atque hæc quidem omnia, quod fiunt probo, sed quod hæc fiunt magis ex consuetudine, quam ex animo, non probo, quod nihil aliud additur ad Christianismum, uehementer improbo &c. Etiam atque etiam uide lector, quid sit ex schedis à iuuenibus delatis ferre sententiam. Nam hinc satis liquet, eos qui hæc scripserunt, non inspexisse dialogi locum, quem carunt.

Quinto peccatum esse mortale indicat. ornare.

ornare templa, dicare monasteria. Hoc uide-
 dere est pagina centesima sexagesimater-
 tia ante medium, ibi: Vnde mihi uidetur
 uix excusari posse à peccato mortali qui
 sumptibus immodicis aut extruunt aut or-
 nant monasteria seu templa, cum interim
 uiua Christi templa &c.

Locus in dialogo sic habet: Rapina est
 largiri male usuris quod debebatur præ-
 senti necessitati proximorum: unde mihi
 uidentur uix excusari posse à peccato ca-
 pitali qui sumptibus immodicis aut ex-
 truunt aut ornant monasteria seu templa,
 quum interim tot uiua Christi templa fa-
 me periclitentur, nuditate horreant, re-
 rumque necessariorum inopia discrucien-
 tur &c. Appello te lector, quid hic aliud
 taxatur quam impensæ immodicæ, nec id
 simpliciter, sed neglectis pauperibus. Et
 in his rebus ferè sibi indulget honesto ti-
 tulo potentum ac diuitem ambitio. Vbi
 est ergo ille qui indicat esse peccatū mor-
 tale, ornare templa, aut dicare monasteria?
 Quid dicturi sunt, qui dialogum meū cum
 hac criminatione conferent?

19

In

- In dialogo qui inscribitur Apotheosis, Capnion seu Reuchlin excessiue cōmendat dum ipsum cōfert in glōria cum diuo Hieronymo, & absq; sedis Apostolicæ auctoritate eum adscribit catalogo sanctorū, eiq; orationem, quæ collecta appellatur, assignat: quæ facienda non sunt per iocū. In diuos enim (ut alibi dicit) per iocum ludere, nec pium est nec tutum; ioci alia
- 20 petenda est materia. Primum tamen horū
 pag. 237 habetur pagina clxxxij. circa medium, ibi: Hieronymus Reuchlinum hisce uerbis cō-
- 21 pellabat: Salue collega sanctissime. Se/
 pag. 240 cundum habetur pagina clxxxiiij. paulo post mediū, ibi: Quid igitur superest, nisi ut sanctissimi uiri nomen adscribamus Ca-
- 22 lendario sanctorum? Tertium habetur
 pag. 243 pagina clxxxvi. circa medium, ibi: Amator humani generis deus, qui donum lituarum &c.

20 21 22

Bona spes est Capnionem uiuere cum Christo. Erat uir bonus ac de studijs optime meritus. Iocor quidem illic, sed iocando dicere uerum quid uetat, & de sanctis iocari licet citra illorum cōtumeliam. Hic Hiero

Hieronymus laudatur non læditur. Et si Hieronymus post scriptam Paulæ uitam inuocat illam, ut cum Christo agens extremam ipsius senectutem precibus suis adiuuet, quid sceleris sit, si similem opinionem habeam de Reuchlino: Quàm multos diuos colit Ecclesia, quos nunquam in diuorum numerum retulit Romana sedes. Tametsi meus iocus non uindicat sibi sedis illius autoritatem.

Nec recte pagina clxxxv. ante medium dicit: Pium secundum in diuarum numerum retulisse Catarinam Senensem in gratiam ordinis & urbis.

Pius Senensis erat, & illic est monasterium Dominicanorū: probabile est itaque illum quum esset ad summum Ecclesiasticæ dignitatis apicem subuectus, à suis ciuibus ac monachis sollicitatum, ut eam uirginem in diuorum numerū referret. Talia enim non temere agit pontifex nisi rogatus. Ut hoc sit factum, quid malæ rei fuerit

In dialogo qui dicitur Proci & Puellæ multis exemplis persuadere nititur coniugium præferendum uirginitati. In quo Iovinianum sectatur, si non potius superaret illum

23

pag. 148

25

24

pag. 255

illum. Hoc patet pagina cxcvi. in principio, ibi: Interim perit uirginitas &c.

25
pag. 256 Et in fine paginae eiusdem inquit: Elegans quidem res puella uirgo, sed quid prodigiosius an uirgine?

26
Ibidem Secundo docet acquiri uirginitatem per actus carnales, quod ueretur dicere Epicurus. Hoc habet pagina cxcvij. ante medium, ibi: Quid ego audio? uiolanda uirginitas ut discatur?

24 25 26

Grauer profecto, amatoria inter pro-
cum & puellam altercatio mihi imputatur.
Sed utram personam mihi tribuunt? Nam
puella refellit quod à Iuene dicitur. Nun
mihi utriusque ascribetur sermo? Ea uirgo
non erat destinata monasterio, nec mirum
si adolescens amans dissuadet uirginitatem,
& hortatur ad matrimonium. Suum enim
agit negocium. Nec illa praedicat uirginitatem
quod decreuisset fieri nonna, sed accelerando
coniuugio, quod per illud periret flos ac decus uirginitatis. Vulgo autem
etiam Paulo teste res probrosa est, uirgo
ἐπιπροσποσ, quasi nulli iuuenum placuerit.
Et

Et tamen similia, quæ iuuenis adducit, puella diuersis refellit. Cæterum quod ait me docere uirginitatem acquiri per actus carnales, hoc est per coitum, id mihi ne per somnium quidem unquam uenit in mentem. Quum illa procum urgeret laude uirginitatis & castitatis, ille promittit fore, ut aliquid quando sic uiuat in coniugio, ut matrimonium minimum absit à uirginitate. Hoc argumentum puella deridet dicens: Quid ego audio? Violanda uirginitas ut discatur: Ad hoc rursus procus quoniam non habebat quod responderet, ridiculo similibitur: Quid ni inquit, quemadmodum paulatim bibendo uinum parcus, discimus esse abstemium. Nec procus tamen sentit, quod iste fingit, coitu acquiri uirginitatem. Quis enim non dicam Epicureus, sed sanus hoc diceret? Sed significat in matrimonio seruari posse castitatem, ubi iam proles suscepta est, ac iuuentæ feruor deferbuit. Quis igitur locus erat illi criminationi? Docet acquiri uirginitatem per actus carnales: aut illi dicto, quod uereretur dicere Epicurus? Utinam hæc alterius nomine prodissent in lucem potius quam facultatis Theologicæ.

Tertio

27
pag. 257

Tertio præfert castitatem conjugalem castitati sacerdotum & religiosorum: hoc patet eadem pagina cxcvñ. post medium; ibi: Atqui uoto astricti abiurant matrimonium &c.

27

Mirum uero si procus nugans cum sua sponsa utitur argumento quoquam inani. Magis mirum est hæc à Theologis sic expendi, quasi ibi serio disputet thema scholasticum. Certe iuxta rationem aliquam perfectior est, qui inter uiciorum iritamenta uersans, cōstanti animi proposito se seruat illibatum, quàm qui sibi diffusus peccandi materiam ac facultatem subduxit.

28
pag. 265

In dialogo Eubuli & Catarinæ statum religiōis maxime uituperat, secutus Lamperium, multa de eo proponendo. Primo carbones illum appellat, & matrimonium thesaurum. Hoc patet pagina cciñ. in principio, ibi: Hem pro thesauro carbones.

28

Qui hæc notauit prorsus non intellexit locū dialogi. Iuuenis enim illic utitur Græcorum prouerbio, quo significabāt se spe delusos, si quando non obtigūt quod quærebant. Iuuenis autem expectabat, ut se in puellæ amorem insinuaret, ab ea spe decideret

dit, quum audiret de monachismo. Locus sic habet: Vt adiūgerer collegio sacrarum uirginum. Eub. Vt fieres monacha? Cat. Sic habet. Eub. Hem pro thesauro carbonum. Non sentit se pro thesauro matrimonij reperisse carbones uirginitatis, sed se pro eo quod sperabat, reperisse quod minime uolebat. Hæc enim auersus dicit, nec puellæ loquitur, sed sibi. Si quis urgeat nihil reterre cui loquatur, qui propositū uirginitatis carbonibus cōfert, id facit eadem prudentia, qua uoluptatem anteponit uirtuti. Talem enim ibi fingo. Deum immortalem cuiusmodi notationes. Hic scilicet mihi defendendum erit, quicquid cum puella nugatur adolescens amans. Constat enim illum uti quibusdam falsis argumentis, sed illa refellit multa.

Secundo ingredi religionem inuitis parentibus, dicit esse cōtra legem naturalem & diuinam. Hoc patet pagina ccviij. paulo post medium, ibi: Natura dicit, deus approbat. Paulus hortatur, humanae leges sanciant, ut filij obediant parentibus &c.

Amatoria altercatio est. Ille uocat monachismi professionem, seruitutis genus.

Y Illa

29

pag. 271

29

Illa respondet hoc seruitutis genus à probatissimis uiris maxime pbari, si quis sua sponte susceperit. Ille multis argumentis persuadere conatur puellæ non esse liberum, ut se parentibus inuitis subducatur, Illa respondet, in negotio pietatis cessant naturæ leges. Si finxisset duos altercantes, quorum alter suaderet institutum monachorum, alter dissuaderet, nõne suus utriusque sermo foret tribuendus? Quanquam iuuenis non simpliciter dissuadet monachismum, sed illi tali puellæ dissuadet ex varijs circumstantijs, quæ tales esse possent, ut pium esset hanc aut illam reuocare ab obligatione uitæ monasticæ: uelut si parentes egeant ministerio filiæ, si tale sit monasterium ut in paternis ædibus liceat sanctius uiuere, tales sint præfecti, ut domitior sit futura uirginitas. At huiusmodi plurimæ circumstantiæ congruunt in hanc, quam induco, puellam.

30 *Ibidem.* Tertio uocat nouam seruitutem statum religionis. Hoc habet pagina ccix. ibi: Ac inuentum est, sub prætextu religionis nouum seruitutis genus.

Primum

30

Primum iuuenis amans suū, ut dictum est, agit negocium, & ut sit in pugna, omnem machinam intentat in puellam, ut ab instituto reuocet, utens argumentis quibuslibet. Dolus an uirtus quis in hoste requirit? Nec omnino falsum est, monachorum institutum esse seruitutis genus. Vt enim liber est, qui suo uiuit arbitrio, ita quodammodo seruus est, qui totus pendet ex alieno. Nam id est abdicatio propriae uoluntatis quam iactant. Quod si respicias pleraque coenobia, nimis uerum est quod dixit iuuenis. Vbi non est studium sacrarum literarum, ubi non est uigor spiritus, ubi non est omnia condulcans charitas, ubi qui praesunt nec exemplo uitae prouocant, nec pascunt uerbo dei, nec horrantur amanter, sed plusquam tyrannico supercilio tantum imperant ac saeuunt, quid hic aliud est quam misera seruitus sub titulo religionis? Et huiusmodi monasteriorum nimis ubique magna est copia. Quamquam hoc ipsum iuuenis dictum puella reijcit, ut ante dictum est.

Y 2

Quarto

31 *pag. 272* Quarto doctrinam docentē ingressum religionis, uocat pharisaicā & contrariam doctrinā Apostoli. Hoc patet pagina ccix post mediū, ibi: Ista uero doctrina pharisaica est, Paulus cōtra docet, ut qui liber &c.

31 Vbi nulla est disciplina ueræ religionis, eò maxime pelliciunt rudem ætatē, eamq; docent nō pietatem, sed præter alias artes hic non referendas, frigidas ceremonias. In talibus collegijs quum sit misera seruitus, pharisaicum est improbis hortatibus, blandimentis aut minis eò perpellere simplices adolescentulos, ut faciant illos duplo gehennæ filios. Hoc fieri passim, nec ipsi ni fallor Theologi negant. Quod aut iuuenis huc respexerit, declarat qd̄ mox sequitur: Atq; hoc infelicioꝝ est seruitus, quod pluribus dominis tibi seruiendū sit, quod plerunq; stultis & improbis, quod incertis ac subinde nouis. Iam non statim damnatur, quod aduersa doctrinā Pauli. Ille ius facit uescendi quibuslibet. Hoc ius ademit Ecclesiæ constitutio. Et haud scio an Paulus hoc monachorum genus, quod his uidemus temporibus, fuerit probaturus si uidisset. Denique ut me nihil horum subleuet

subleuet, dicerem poteram, iuuenem non disputare in schola de comparatione uirginitatis & matrimonij, sed suæ cupiditati inseruire. Quod si mihi in dialogis impingitur quicquid à quocunq; dicitur, nec apologos quidem scribere fuerit tutum, ne quod lupus aut crocodilus dixerit, imputetur Erasmo.

Quinto hostiliter insectatur religiõem. 52
Hoc patet pagina ccx. post principium, pag. 275
ibi: In negotio pietatis cessant naturæ leges. Negotium pietatis agitur in baptismo: hic tantum agitur de ueste mutanda, deque genere uitæ, quod per se neque bonum neque malum.

Religionem absit ut quisquam hostiliter insectetur, quum sit uita immaculata, & purus ab hoc seculo animus. Sic argumentatur iuuenis, cuius omnia uerba me uelle tueri, quum finxerim nugonem, sit ineptum. Monachi iactant abdicationem mudi, & additionem quæ se Christo mancipant. Hoc inquit, sit in baptismo, in quo renūciatur satanæ, & omnibus illius pompis ac uoluptatibus, nec quicquam pie geritur in monasterijs, quod alibi non possit
Y s præ

præstari, aut aliud illo melius. Quid igitur addit monachorum professio? Mutatur præpositus, designatur locus, præscribitur uestis, cibus, & alia quædam humana, quæ per se neque bona sunt neque mala, ut non statim pius sit, qui illa seruauerit, nec impius qui se ab illis liberum custodierit. Sic argumentatur iuuenis, non Erasmus, malens puellam anachoritidem fieri quam cœnobitidem. Non tamen insectatur religionem, sed putat hanc religionem omnes Christianos professos in baptismo, in quo complures errant, dum aut parum tribuunt primæ illi ac summæ professioni, aut nimium tribuunt professioni monachorum, dum taxat horum temporum.

53
p42.274

Sexto asserit æque bene seruari obedientiam, paupertatem & castitatem in domo parentum sicut in religione. Hoc patet pagina ccx. circa finem, ibi: lactant obedientiam: num ea laus tibi deerit si obedis parentibus tuis, quibus iubet obediri &c.

53
Aequè bene, non est in Colloquio, sed iuuenis tantum dicit illi non defuturam obedientiæ & paupertatis laudem si obediat parentibus, ac sub illis ipsa nihil possideat.
Olim

Olim enim præcipua laus erat uirginem Christo dicatam habitare cum parētibus.

Septimo asserit, ceremonias religionis nihil facere ad pietatem, neque quenquam commendare oculis Christi. Hoc habet pagina cxxi. in principio ibi: Quid igitur superest? Velum, linea uestis ex intima uersa in extimā, ceremoniæ quædam quæ nihil faciunt ad pietatem. 34 pag. 274

Iuuenis sentit uestem, cibum, cæteraque externa, quæ monachis prescribuntur, per se nihil facere ad pietatem, & quod sentit expressit. Quum enim disseruisset, castitatem, obedientiam ac paupertatem etiam in parentum ædibus seruari posse, colligit hæc non esse propria monachorum. Querit igitur, quid sit illis proprium? Respondet sibi, uestis, & peculiare quædam ceremoniæ, quæ sine illis communibus, non commendant quenquam Christo, sed faciunt hypocritam. non igitur simpliciter dictum est, monachorum ceremonias nihil facere ad pietatem. 34

Octauo contendit ingressum religionis inuitis parentibus, esse illicitum. Hoc patet pagina cxxi, circa medium, ibi: 35 *ibidem*

36
pag. 275

Quæ est igitur ista noua religio quæ facit irritum quod & naturæ lex sanxit, & uetus lex docuit, & Euangelica lex comprobauit: &c. Nono eadem pagina paulo post prædicta uerba dicit: Istud decretum scilicet ingressus religionis inuitis parentibus, non est à deo proditum, sed in monachorum senatu repertum. Tandem ridendo petit sibi assignari locum scripturæ sacræ à Theologis, quo doceatur institutum religionis, cum multa illic esse satis exploratum sit. Hoc habet pagina ccxi. paulo post principium, ibi: Ab istis igitur Theologis exige ut proferant aliquem è sacris libris locum qui hoc doceat.

57
Ibidem

35 & 36

Ad hoc iam respondi supra: Dominus iubet relinqui patrem ac matrem propter ipsum: hoc est, si reuocent ab Euangelio, aut ad impia uocent, contemnendam illorum autoritatem: nihilominus in cæteris rebus Christianus impijs parētibus debet obsequium. Quod autem sacræ literæ de relinquendo mūdo, hoc est de paganismo aut Iudaismo tradunt, pleriq; trahunt ad hunc monachismum, quum mundus sit in

affe

affectibus, non in loco, aut ueste, Nunc durum est desertis parentibus Christianis, præter illorum assensum addicere sese monachis, præsertim si parentes pij sint, quales ibi fingo, & quibus præcipuum senectutis solatium pēdeat ab unica filia. Nam has omnes circumstantias habet dialogus, quibus positus non absurdum est, quod argumentatur iuuenis: atq; illis non positus, tamen thema erat disputabile.

Hic qui decerpit locum, non satis fuit attentus: neq; enim ibi loquitur de professione monachismi simpliciter, sed tantum de ceremonijs. Sic enim argumentatur: Si cætera omnia seruare potes apud parentes agens, & nihil accedit præter nomen nonnæ, uestem, & ceremonias, ob similia non est contemnendum ius parētum, quod nō auocat à pietate, ne à perfecta quidem. An sint in scriptura loca, quæ hoc doceant, nescio, mihi nondum comperta sunt.

In dialogo qui dicitur Virgo pœnitens increpat inducentes ad religionem. Hoc patet pagina ccxiiij. circa finem, ibi: O improbitatem stolidorum &c. Idem facit pagina ccxiiij. circa finem, ibi: O scitos hi-

Y 5 striones

57

58

pag. 277.

39

pag. 279

146. DECLAR. AD CENSURAS
striones, ut norunt agere suas fabulas sim-
plici populo.

38 & 39

Virgo narrarat, miram improbitatem,
& artes monachorum impudentium, qui
bus parentes impulerant ad assensum, ad-
hibitis etiã uini machinis, tum minis, quasi
exitium immineret, nisi filiam sinerent fie-
ri monacham. In hos clamat adolescens, O
improbitatem stolidorum, non in quos li-
bet adhortantes ad uitam monasticam.
Quanquam illud non erat hortari, sed ad-
mouere uim. Quod autẽ iuuenis post ite-
rum exclamauit: O scitos histriones, non
eodem pertinet, sed ad pompam, qua pub-
licitus deducebãt puellam ornata sponsã
ex ædibus parentum in monasterium. Lo-
cus ipse Colloquiũ declarabit esse uerum
quod dico. Hęc ex abũdanti respondi pro
iuuene, quum mihi nõ sit necesse præstare
quicquid illũ loquentem facio, non hercle
magis, q̃ si comœdiam scriberẽ, præstan-
dum esset quicquid à quacunq; persona di-
ceretur, quum ibi loquantur lenones, para-
siti, lenę ac meretrices. Quanq̃ ille ipse iu-
uenis in fine dialogi submouet offendicu-
lumi

lum infirmorum. Rogatus enim à puella, num damnaret in totū monachorū institutum, Nequaquē inquit, uerum quemadmodū nemini suadere uelim, ut quæ se in hoc uitæ genus coniecerit luctetur emergere, ita non dubitarim hortari puellas omnes, præsertim indolis generosæ, ne se temere eò præcipitent, unde post sese non possint explicare, præsertim quū in ipsis collegijs grauius interdū periclitetur uirginitas, ac domi præstare ualeas, quicquid ibi præstatur &c. Reliqua sunt argutatiōes, clausula serio declarat quid sentiendū sit. Aggredi uitam monasticā, non uetat, sed eò temere præcipitari non probat. Arbitror autem idem sentire Theologos.

Præterea resilientem à religione commendat tanquam bene egerit quod in religione non permanserit. Hoc patet pagina ccxy. circa finem, ibi: Bene habet quod mature resilieris prius quàm seruitutem æternam esses professa.

Et hoc secus relatum est quàm habetur in Colloquio. Non enim iuuenis laudat quod resiliit à religione, sed gratulatur puellæ, quod quum esset hoc animo
ut

40

pag. 280

40

ut ibi durare non posset, tempestiue reli-
quisset monasterium priusquā esset quic-
quam professa. Adhuc enim integrum e-
rat mutare propositū. Dialogus sic habet:
Bene habet, quod mature resilieris prius-
quam seruitutem æternam esses professa.

- 41 In dialogo militis & Carthusiani cere-
monias religionis minimi facit, & ab illis
pag. 308 omnem fiduciam aufert. Id uidere est pagi-
na ccxxxvi. in fine, ibi: In ueste, cibo, precu-
42 lis cæterisque ceremonijs &c. Et pagina
pag. 309 ccxxxvij. in principio, ibi: Quid alij faciāt
non est meum iudicare, ego his rebus ne-
quaquam confido, minimumque tribuo.
43 Et eadē pagina paulo post: Rasum caput
Ibidem & uestis color non commendat me deo.

41   42   43

Recte minimi facit ceremonias mona-
chorum, qui eas seruat, sed tamē in his non
collocat fiduciam pietatis, uerum in animi
pietate & in Christo. Miles enim obiecerat
Cartusiano, quod in ueste, cibo, precu-
lis cæterisque ceremonijs ponerent fiduciam,
neglecto studio pietatis. Ad hoc ita respō-
det Cartusianus: Quid alij faciant, non est
meū iudicare, ego his rebus nequaquam
confido

confido, minimumq; tribuo, sed in animi puritate, & in Christo colloco fiducia &c. Qui minimum tribuit, non nihil tribuit, & iuste facit, qui in ratione pietatis extremo loco habet ea, quibus debetur extremus locus, modo et illa seruet amore cōcordiæ. An hæc doctrina corrumpet animos iuuenū, si discant in monasterijs in primis studendum esse purgandis affectibus, externa tamen illa seruanda quidem, at nō tantā æstimanda, ut in his potissimū existiment sitam pietatem? Si pie loquutus est Paulus, esca non commendat nos deo, quum deo gratum sit, si quis sobrietatis amore, aut domandæ carnis gratia ieiunet, aut abstineat à uino cibisq; lautioribus; non impie loquitur Cartusianus, Rasum caput, aut uestis color, non commendat me deo. Vtique per se non commendat.

In dialogo qui dicitur Naufragium impie titulos quos Ecclesia recte tribuit beatæ uirgini Mariæ eidem detrahendos censet. Hoc uidere est pagina ccxviij. in principio, ibi: Nautæ canentes, Salue regina, implorabant matrem uirginem, appellantes eam stellam maris, reginam cœli, domi
nam

44

pag. 325

nam mundi, portumque salutis, aliisque multis titulis illi blandientes, quos nusquam illi tribuunt sacrae literae. Hoc falsum est cum sacrae literae eam matrem dei appellent, unde illi tituli omnes clare deducuntur.

44

Ad haec tam exacte respondi monachis Hispaniensibus, & Alberto Pio, ut neque libeat, neque necesse sit eadem toties repetere. Quum in hoc dialogo sint variae personae, sicuti fit in nauibus, & in his rudes aliquot, rursus aliae superstitiosae, non est mihi serio tuendum quid quisque dixerit, nihilo magis quam si talem historiam retulisset. An omnes illi tituli deducantur ex eo quod dicitur mater dei, quanquam uix hunc titulum inuenio in canonicis literis, matrem Iesu lego, nihil obsto: neque nego omnes illos titulos & his etiam sublimiores competere in uirginem matrem aliquo sensu: sed hoc nomine notantur crassi nautae, quod talibus titulis illi tanquam mulierculae blandirentur, quum alioqui genus hoc hominum sit impuris moribus. Aliud autem est esse in sacris literis, aliud est inde utcumque deduci, ne dicam extorqueri. Quoniam autem in Colloquio additur, atque alijs titulis

titulis blandientes, ad illos titulos non expressos magis pertinent hæc uerba, quos illi non tribuunt sacrae literæ. Christiani candoris erat sermonem ancipitem interpretari in partem commodiorem. De titulis uirgini detrahendis, neque dictum est aliquid, neque cogitatum.

Deinde ibidem irreuerenter de eadem 45
beata uirgine loquitur, comparando eam ibidem

Veneri, & faciendo illi succedere in agenda cura nautarum. Vnde ait ibidem post præmissa uerba. Quid illi cum mari, quæ nunquam (opinor) nauigauit? Olim Venerus agebat curam nautarum. Sequitur: 46
Et quoniam desijt curare, suffecta huic matris non uirgini, uirgo mater.

45 & 46

Ethnica superstitio credidit Venerem habere curam nautarum, quod ex mari fingatur nata. Ridetur itaque nautarum superstitio, qui simili animo implorabāt uirginem matrem. Quanquam totum hoc quod ille respondet, manifestum habet iocum. Idque ne esset obscurum, feci alterum respondentem: Ludis tu quidem.
Nec

Nec hic iocus recidit in uirginem, sed in
nautas.

47 *pag. 326* Reprobat insuper prolixius uota fieri
sanctis. Hoc patet in fine supradictæ pagi-
næ, ibi: Nulli diuorum nuncupabas uota.
Respondet alter in principio paginæ se-
quentis: Nequaquam, & causam dicti sui
addens, quia nō paciscor (inquit) cū diuis.

47 Vota non damnantur simpliciter, sed ri-
detur hominū superstitio, qui sic paciscun-
tur cum diuis, quasi cum hominibus rem
habeant. Sequitur enim: Quid enim est al-
liud iuxta formulam, Do ut facias, aut faci-
am si facias, dabo cereū si enatem, ibo Ro-
mam, si serues. Iam finge in ea nauī fuisse
quempiam non alienum à Luteranismo,
quid ego peccaui, si illi affinxi sermonem
conuenientem?

48 *Ibidem* Reprehendit item subsidiū implorare
sanctorū in sua necessitate. Hoc patet pa-
gina ccl. paulo post principiū, ibi: At im-
plorabas alicuius diuī præsidium? Respon-
det alter: Ne id quidem: & dat rationem,
quia spaciosum est cœlum &c.

48 Nulla est reprehensio in dialoگو, me-
rus iocus est, subindicans tamē optimum
esse

esse, in omni necessitate rectâ ad deum confugere.

Præterea ridet inuocare sanctum cuius nomê sit ignotum. Hoc patet pagina ccli. circa finem, ibi: Si nomine compellasses eum, audisset. 49 pag. 328

Et hic merus iocus est, non damnans inuocationem ignotî diuî, subindicâs tamen nauæ superstitionem, quæ magis putarît inuocandum ignotum diuum, quàm Christum notissimum. Nihilò autem peius ageretur cû religione Christiana, si paulo minus tribueretur inuocationi diuorû quàm tribuitur à nōnullis. Præterea fingant rursus si libet eum qui sic iocatur esse semiliteranum, Sermo personæ congruit. 49

Addit insuper risum super religioso Dominicanò, qui ut se seruaret, deposuit cuculâ, dicens deposita cucula, non potuisse agnosci à diua Catarina Senensi. Hoc patet pagina cclij. in fine, ibi: Quid autê de Dominicanò? Et pagina cclij. in principio, ibi: Melius enataŒet si nō dimisisset sacram cuculam, ea deposita qui potuit illum agnoscere Catarina Senensis? 50 pag. 331

51
ibidem

Z - Non

Non arbitror periclitari fidem, si quis
quid iocetur in cucullam alicuius Domi-
nicani.

52

In dialogo qui dicitur Inquisitio de fi-
de, arduas fidei quæstiones & periculosas
simplicibus & pueris contra iuris disposi-
tionem proponit, nonnullos annectens er-
rores: Quorum primus est, quòd patri in
diuinis conueniat autoritas quæ non con-
uenit filio: qui ponitur pagina cxciiij. *ibid.*

P42-384

Cur igitur sacræ literæ filium magis ap-
pellant dominum quàm deum: Respon-
detur: quia deus nomen est autoritatis,
quæ patri conuenit. Quod falsum est: non
enim hoc nomen deus ullam dicit autori-
tatem propter quam non æqualiter com-
petat omnibus personis. Atq; indifferen-
ter uocatur filius deus sicut & pater etiam
in sanctis scripturis: Ioannis primo, Et de-
us erat uerbū. Et Ioānis ultimo: Dominus
meus & deus meus. Et alijs multis locis.

52

In eo dialogo non loquuntur pueri, sed
Theologus Luteranus cum Orthodoxo.
Nec enim omnia colloquia scribunt pue-
ris, nec aliq; par est nolle pueros aliquan-
do

do adolefcere. Autoritas ibi dicitur ratio principij, quod Theologos latere non potuit, quum in hunc fensum ufurpetur frequenter à diuo Hilario, cuius uerba recitantur etiã in fententijs Theologicis. Effe autem in patre perfectiffimam quandam principij rationem, quæ nec eft in filio nec in fpiritu fancto, fatentur opinor & Theologi. Proinde non arbitror hic quicquid effe in fensu quod offendat pios, tantum unius uoculæ, uidelicet autoritas, ufus parum animaduermus turbauit quofdam. Ad hoc fatis exacte respondi monachis Hifpanienfibus.

Secundus error eft quòd in humanitate Christi, in beata uirgine atq; fanctis, nõ fit collocanda fiducia fub deo, uario tamen gradu. Qui ponitur in prædicta pagina ccxcij. his uerbis. Ergo & in Iefu collocas tuam fiduciam. Quid ni? Paucis tamen interpoftis fequitur: Quanquam nec in hoc fiduciae fpeiç meæ facram (ut aiunt) anchoram figerem, ni deus effer. 53
pag. eadem

Rogat inquisitor quur Symbolum appellet patrem deum, filium dominum, quod idem frequentius fit in facris literis, 53

præsertim apud Paulum. Alter ita respon-
 det: Quia deus autoritatis est nomen, quæ
 patri conuenit: Dominus redemptoris &
 assertoris. Hic proferunt è scripturis testi-
 monia, quod filius quoque in scripturis dici-
 tur deus. Hoc quæ faciendum duxerint
 admiror. Nam si metuebant ne quis ex hoc
 loco suspicaretur solum patrem appellan-
 dum deum, Mox sequitur: Quamquam & pa-
 ter redemit per filium, & filius deus est ex
 deo. De genere attributorum hic agitur,
 quæ iuxta consuetudinem scripturarum
 uni personæ frequentius tribuuntur, cum
 re uera omnibus ex æquo conueniant, ue-
 luti quoties sub nomine sapientiæ intelli-
 mus filium, & quoties bonitatem tribui-
 mus spiritui sancto, quum sit eadem om-
 nium bonitas & sapientia. Nec inquisitor
 petit quare in sacris literis solus pater ap-
 pelletur deus, sed quare frequentius & ab-
 solute. Si quidem hæc uox deus in nouo
 præsertim testamēto crebro sic usurpatur,
 ut unicam personam significet, uidelicet
 patrem: Item hæc uox dominus, ut per se
 declaret filij personam, licet utrunque utriusque
 æque cōpetat. Restat ille scrupulus, quod
 deus

deus sit nomen autoritatis. Sonat enim
 summum principatum, hoc est autoritatē,
 & autoritatem Hilarius patri ueluti pecu-
 liarem attribuit, eo quod in Symbolis solus di-
 citur creator cœli & terre: & quicquid per
 filium aut spiritum sanctum geritur, ad pa-
 trem ueluti fontem refertur, unde reliquæ
 personæ habent etiam hoc ut sint. Verum
 hæc peculiaritas uel consuetudo potius li-
 terarum non excludit alias personas à no-
 minis communione. Sed deus inquit,
 nullā significat autoritatē, propter quam
 non æqualiter competat personis. Quod
 dicunt uerum est, & assentior maxime: ne-
 que enim de re loquimur, sed de consuetu-
 dine scripturarum. Neque enim ideo pater
 non est æque sapiens, quia filius appella-
 tur sapientia. Simpliciter ut res habet ex-
 posui, et quod animo sensi, uerbis mea sen-
 tētia, latius expressi. In nullo dissentimus,
 & tamen mihi impingitur error. Hæc fa-
 cultati nō sunt imputanda, sed his qui fru-
 stulis per imperitos detruncatis rem tam
 seriam agūt. Fiduciam ut crebro mo- 55
 nuī, appello principale præsidium. Sub deo,
 non est in meo dialogo: Qui fidit homini
 Z s sub

sub deo, deo fidit potius quàm homini.
 Certe hic agi de summa fiducia, locus ipse
 conuincit. Quanquam inquit, nec in hoc
 nimirum Iesu, fiducia speiç meæ, sacram
 ut aiunt, ancoram figerē, ni deus esset &c.
 Quisquis sacram ancoram dicit, non quā
 libet fiduciam uult intelligi, sed præcipuā.
 At finge simpliciter dictum, fiderem, quor
 hoc mihi nō liceat, quum propheta dicat:
 Maledictus qui confidit in homine, uide
 licet loquens de summa fiducia. Hoc si ue
 rissimum maximeç pium est, quor mihi
 impingitur error? Quod si quid aliq perpe
 ram docuerunt de inuocandis diuis, num
 ideo putant æquum reprehendi, quod ab
 alijs recte dictum est.

54

pag. 391

Tertius error scriptus pagina cccxviii.
 Quid igitur prohibet spiritum sanctum
 appellari filium? B. Quia nusquam lego
 genitum hunc, nec huius lego patrem. Er
 ronea est ista responsio. Non enim propte
 rea spiritus sanctus non appellatur filius,
 quia nō legitur, sed propter proprietatem
 emanationis eius, rationi cuius repugnat
 eum uocare filium ante omnem scriptur
 ram.

Hic

Hic captio in uocabulis est, non in sensu. Nam ideo non est scriptum, quia non est. Et huius responsionis, quam uocant eroneam, non puduit diuum Hilarium, qui nō audet aliam adferre rationem, quare ueretur spiritum sanctum dicere genitum, nisi quod in scripturis non reperiatur expressum. Ac magni Theologi fatentur non posse liquido reddi rationem, quare spiritus sanctus non dicatur filius, præter autoritatem scripturæ. Nam qui dicit rationem emanationis, uerba tantum dicit, quum ea proprietates nec explicabilis sit, nec intelligibilis, imò quum emanandi uerbum non sit in sacris literis. Alioqui emanat & qui nascitur, & mirum est non dici filium, qui suam essentiam sortitur ab alio.

Quartus error quo dicit non credendum in sanctam Ecclesiam, pagina eadem cxcviii. & cxcix. his uerbis: Credis in sanctam Ecclesiam? B. Non. Et rursus: Cur horres dicere, Credo in sanctam Ecclesiam? &c. Cum autem catholici doctores sensum reddant illius propositionis, Credo in sanctam Ecclesiam, & multæ Eccle

54

55

pag. 592

Ibidem

sia ita decantent, temerarie asseritur non recte dici.

55

Nullus illic asserit non recte dici. Credo in sanctam Ecclesiam, sed citatur Cyprianus quem sequitur Augustinus. Ideo uero nominavi auctore, quia mihi ea distinctio non admodum probatur. Magis arbitror esse proprietatem Hebraei sermonis, quae admodum in Euangelio promiscue legimus, Confitebor eum, et confitebor in eum. Si doctorum autoritas quaeritur, probatissimi Ecclesiae doctores comonstrarunt quod habet dialogus. Quid Ecclesiae hae aut illae canant non animaduerti, neque continuo rectum est, quicquid in quibuslibet Ecclesijs canitur. Dicent quur doces quod non probas: quia sensus pius est, quia magnis nititur autoribus.

56

Ibidem.

Quintus error est quo dicit malos non esse de Ecclesia, quae non constat nisi de bonis. Qui error Euangelicae doctrinae aduersatur. Et ponitur pagina cxcix. circa principium, ibi; Ab Ecclesiae consortio resecatur separatur quisquis admittit crimine letale. Et paulo post; Ecclesia non constat nisi ex bonis,

Ibidem

Ecclesiae

Ecclesiæ uocabulum diuersis modis usurpatur in sacris literis: arbitror autē hic ideo sanctam uocari sponsam illam occultam, quæ nō habet maculam neq; rugam. extra hanc sunt Ethnici, Iudæi, & Christiani peccato capitali obnoxij, unā cum hæreticis, etiam si non fuerint anathemate resecti. Apud homines uersantur in Ecclesia, apud deū sunt resecti, ut membra mortua. De hac sponsa Christi, quæ non habet maculam neq; rugam, sentire dialogum, declarant quæ ibi leguntur. Qui colunt uerum deum patrem, qui totam suam fiduciam collocant in eius filio, qui eodem huius spiritu aguntur, à cuius consortio resecatur, quisquis admittit crimen letale. Ac paulo post: Ecclesia uero pprie dicta quāquam non constat nisi ex bonis, tamen ex hominibus constat qui possunt fieri mali &c. Christus uiuit, neq; conuenit ut capiti uiuo societur corpus habēs membra mortua. Nec hoc aduersatur Euangelicæ parabolæ de sagena, quæ non significat illam electam sponsam, & soli deo cognitam, sed generalem illam Ecclesiam, quæ complectitur omnes baptizatos, toleratq; bonos

ac malos, quoniam hominum corda non introspicit, quod solius est dei. Huic igitur seruat eos iudicandos. Cæterum quur mutarint præpositionem nescio. Nusquam enim dico malos non esse de Ecclesia, sed non esse in Ecclesia sancta, quæ uiuit agiturg; spiritu Christi. In hac opinor Theologi non collocant obnoxios crimini letali.

57 pag. 393 Sextus error est pagina ccc. in principio his uerbis: Extra Ecclesiam non est uis la peccatorum remissio. Et constat quòd capiendo Ecclesiam, ut prius cepit, ut explicat, hoc falsum esse: cum in Ecclesia hereticorum detur uerum baptisma paruulis. Etiam per penitentiam assequitur quis peccatorum remissionem: & fit de Ecclesia dicto modo.

57 Baptismus apud hereticos datus efficax est, fortassis & apud Iudæos, sed tamē uis baptismi est à fide Ecclesiæ, & hæreticus qui generali fide baptizat, malus minister Ecclesiæ utitur organo. Si tamen ab hæretico baptizetur, consentiens illius impijs dogmatibus, non accipit remissionem peccatorum, sed caractereq; modo, qui præstat

frat ne denuo cogatur tingi. Ad hæc qui ueniunt ad baptismum cum fide, non proprie sunt extra Ecclesiam, sed in uestibulo Ecclesiæ. Ac fortassis in Ecclesia apud deum. Cætera adhibentur ad confirmãdam apud homines fidei societatem. Porro per pœnitentiã reditum esse in Ecclesiam nemo negat. Sed non redit, nisi qui discessit.

In dialogo Franciscani præterdit conuenientius esse quòd religiosi non differant uestimētis à cæteris hominibus. Hoc patet pagina cccxxxv. in principio, ibi: Quid sentias utrum existimes satius, monachos à cæteris cultu non differre? Respondet alter: Equidem arbitror simplicius & Christianius &c.

Quid hoc ad pietatem, si non essent in orbe tam infinita cultuum discrimina? Quanquã ibi Conradus aliquanto circumspectius loquitur, ita respondens: Equidẽ arbitror simplicius & Christianius, non æstimari quenquã ex cultu, modo sit honestus ac decorus. Non damnat uarietate, sed notat hominum superstitionem, qui hinc æstimãt proximum. Et tamen is qui hæc

58
pag. 438

58

hæc loquitur, negat uestem esse mutandã, propter offendiculum hominum, & receptam cõsuetudinem. Decet autem monachos non tam coloribus & formis, quàm simplicitate ac uilitate uestis à cæteris differre.

59 Eadem pagina post medium, innuit uarietatem uestium in religione inductam esse ex superstitione, ibi: Posteriores aduersus quibusdam rem uerterunt in superstitionem &c.

59 Infinita uarietas non caret aliqua superstitione, nec omnes præscribit Ecclesia, sed plerasque sibi comminiscuntur homines, studio quidem fortasse pietatis, sed interdum non secundum scientiam. Enumera si potes quot sint uarietates in uno genere Canoniorum regularium aut cruciferorum, ne cætera commemorem. Et in his sunt quædam sic præter usum affectata, ut sint incommodo, quum uestis ad commoditatem corporis sit reperta.

60 Modum præterea honestum quo habitu differunt ab alijs, Iuris periti, Iudices, aut doctores carpit. Hoc uidere est pagina cccxxxi. in principio, ibi: Itaq; mihi stultissim

tissimū uidetur sapientiam profiteri ueste.

Hoc argumentum proponit Pandocheus, sed à Conrado refellitur. Proinde mihi parum candide impingitur, Iuris peritis nemo inuidet ornatum suū, nec uideo quid hoc pertineat ad fidem catholicam.

In dialogo qui inscribitur Peregrinatio religionis ergo, epistolam sub nomine beate Mariæ uirginis confingit ridiculā quidem, sed blasphemie proximam, qua se letari beata uirgo dicit quòd Luterum secutus quispiam suaderet superuacaneum, diuos inuocare, q̄ inde magna deinceps molestia leuaret̄. Minatur item si sanctos deserant homines suis armis se ab eorū iniuria uindicturā. Hoc habet pagina ccccxxvi.

Planè iocus est, sed is in Zuinglianos cadit, non in diuam uirginem. Quanquam non illic agitur de uirgine matre, sed de statua uirginis, quæ summo in honore habetur apud Eluetios, dicta Maria de lapide. Id esse uerum indicat epistolę clausula: Ex æde nostra lapidea &c.

Et pagina ccccxxix. carpit quòd in Ecclesia sint tot baptisteria, tot candelabra, tot statuæ aureæ, tot organa, tot concen-

60

61

pag. 559

61

62

pag. 595

tus

tus musici, immensi sumptus. Hoc patet pagina cccclv. in principio, ibi: Sed quorsum attinet tot baptisteria &c. Nihilominus tamen hæc omnia pertinent ad honorem & cultum dei, nec propterea pauperes deseruntur.

62

In Colloquio quidam nihil aliud reprehendit, quam immenso precio constantem templorum ornatum, Sic enim ingreditur: Fateor in sacris uestibus, in uasis templi, deberi cultui solenni suam dignitatem, uolo & structuram habere maiestatem suam: Sed quorsum attinent tot baptisteria, tot candelabra, tot statuæ aureæ? Quum ait tot, immodicam taxat multitudinem: quum aureæ, taxat immodicas impensas. An luxus pertineat ad honorem dei nescio, & an pauperes nihilominus curentur alij uiderint: certe quod ibi redundat, non subleuat pauperum inopiam, nec raro fit ut quod egenis negatum est, tyrannus sacrilegus, aut impius miles, semel auferat. Et tamē hoc ipsum quod ibi quidam argumentatur, alter soluit dicens: In his quidem nemo uir pius ac prudens modum non desiderat. Verum quoniam hoc
uitium

titium ex immodica quadam pietate nascitur, fauorem promeretur. Ac paulo inferius: Denique malim uidere templum sacra supellectile luxurians, quam ut sunt quaedam, nuda, sordida, stabulis equorum similia quam templis &c. Quin hic sermo mihi impingitur, qui fortasse iustius poterat impingi. Si dicent nullum impendium in templorum ornamenti posse esse immodicum, habet quod damnent in colloquio.

Non uult soleas & calceos sanctorum populum exosculari, quod tamen bene fit. Id indicat pagina cccclx. in principio, ibi: Ceterum impudens est, calceos, soleas & subligaria osculo obtrudere. Sequitur: Præstabat ista non fieri, ne quid dissimulem &c.

Etiā ne hoc ad fidem pertinet, osculari putre corium, & sordida linteola sanctorum, præsertim si nullum habeant ueritium uitæ. Nec tamen colloquiū damnat eos qui pio affectu osculantur talia, sed eos qui obtrudunt osculanda, maxime quum fieri possit, ut calceus quem obtrudunt, sit non diui Thomæ, sed lanionis alius cuius, aut lenonis. Agitur enim illic de calceo

63

pag. 601

65

ceo Thomæ Acrensis, qui obtrudebatur
à mendicabulo quodam per uiam non in
templo.

64 In dialogo Lanionis & falsamentarij, ci-
pag. 618 borum delectum dicit abrogatum diuina
et Apostolica sententia. Hoc patet pagina
cccclxxij. paulo post medium, ibi: Cibo-
rum delectum non exemplo quidem, sed
sententia sua abrogauit dominus &c.

64 Palàm est ex ipso sermonis tenore illic
agi de abolitis Iudæorum ceremonijs, in-
ter quas ponitur delectus ciborū. Si Chri-
stus & apostolus Paulus non abrogarunt
Iudaica ciborum discrimina, mentitus est
Erasmus. Sin hoc fatentur omnes Ortho-
doxi, quid inculatur? Cæterum illic non
agi de constitutionibus Ecclesie, testantur
quæ præcedunt ac sequuntur. Sic enim
proponitur quæstio, Quæ scriptura mani-
feste docet, Iudæos si professionem Euan-
gelicam fuerint amplexi, manumissos esse
à Mosaicæ legis seruitute. Respondet al-
ter: Quoniam id fore prædictum erat à
prophetis &c. Iudaicum igitur escarum
discrimen abrogauit dominus, nō quidem
exemplo, sed sua sententia, quū ait: Quod
intrat

intrat in os, non coinquinat hominem,
 iam tum præparans suos discipulos, ad Iu-
 daicarum ceremoniarum contemptum.
 Petrus item uisione monitus est, & item
 à Paulo doctus nihil esse immundum quod
 deus mundauit. Addit non esse dubitan-
 dum, quin quod hodie populus Christia-
 nus contemptis Iudæorum præscriptis,
 uescitur suilla & angullis, traditum sit ab
 Apostolis. Ac mox: Itaque non tam ma-
 numissi sunt Iudæi, quàm à legis supersti-
 tione, uelut à lacte, consueto quidem & fa-
 miliari, sed iam intempestiuo depulsi. Ne-
 que lex abrogata est, sed ea pars iussa est
 cedere quæ iam erat ociosa. Item paulo
 post: At Iudæi primum ægre diuelleban-
 tur à consuetis &c. Totus illius loci te-
 nor, disputat de Iudaicis ceremonijs, non
 de Christianis constitutionibus. Id quum
 sit extra controuersiam, quid deliquit E-
 rasmus? Sed hoc est, loco non lecto, iuue-
 num schedis credere. Atque adeo quid o-
 pus est præcedentium & consequentium
 tenorem ad argumentum uocare, quum
 ipse locus quem citant, sic habeat: *Cibo-*
AA rum

rum Iudaicum delectum non exemplo quidem, sed sententia sua abrogauit dominus. Quis qui hæc scripsit, omisit Iudaicum? Quid: nisi ut esset locus calumniæ?

65

Ceremonias etiam Ecclesiæ in ieiunio, in abstinentia à carnibus, diuersitate uesti-
um, rasura capitis, & quibusdam alijs, taxare uidetur: necnon & obligationem baptis-
mi, cōfessionis, matrimonij. Hoc patet
pag. 621 pagina cccclxxv. à principio usque ad finem. Caterum excusat quæ dicit in præ-
scripta pagina: & hoc pagina cccclxxvi. in principio, ibi: Erras tota uia Latio &c.

pag. 624

66

Verum postea censet immutandas consti-
tutiones & ceremonias Ecclesiæ, quas car-
nales appellat. Id liquet pagina cccclxxvij paulo post principium, ibi: Satis quidem
crasse differis. Atqui mihi uidetur & hodie non minus esse causarum cur obseruat-
iones istæ carnales hæcenus tolli deberant, ut arbitrariæ sint non obligatoriæ. Et
pag. 625 paulo post, pagina cccclxxvij. post medium, ibi: Cum igitur tam ampla sit messis, uidetur hoc consultissimū ad religionem Christianam propagandam, quemadmodum
modum

dum Apostoli sustulerunt onus legis Mo-
 saicæ, ne gentes resilirent, ita nunc ad illi-
 ciendos etiam imbecilles, tolli quarun-
 dam rerum obligationes, sine quibus ab-
 initio seruatus est orbis, & nunc seruari
 possit, modo assit fides & charitas Euan-
 gelica. Idem prosequitur fermè tota pagi-
 na cccclxxviij. præsertim usque ad illam
 partem, Extra Ecclesiæ domum non est
 salus.

CENSURA

Hoc autem consilium impiū est & per-
 niciosum, nec minus arrogans. Consilium
 inquam ex damnata Vuitcleui simul &
 Luteri doctrina depromptum ad enerua-
 tionem Christianæ tendens religionis, &
 totius Ecclesiasticæ disciplinæ. Nec ue-
 rum est quòd ex huiusmodi abrogatione
 imbecilles illicerentur, imò potius auoca-
 rentur hinc magis à Christiana religione
 & retraherentur. Et certum est spiritu san-
 cto suggerente, conformiter ad sanam scri-
 pturarum intelligentiam hæc fuisse insti-
 tuta, & ex traditione Apostolorum mul-
 tum ad reuerentius & sanctius cele-
 branda diuina mysteria, tū ad synceriorē

Christianæ religionis obseruationē, quorum multa etiā exploratū est esse de iure diuino, quod immutabile est, & semper idem: aut in sanctis scripturis traditum est, aut ex traditione Apostolorum per continuas successiones ad nos usq; deductū est, Nec est cōsimilis ratio de onere legis Moisaicæ, quam & propheta & Apostoli spiritu dei inspirati senserunt abrogandam: & de ijs quæ uoluit in Ecclesia spiritus sanctus pro sua felici directione usq; ad consummationē seculi perseuerare. quod inde patet quia quotquot talia attentauerūt immutare, mox ab Ecclesia, quæ semper spiritu dei regitur, damnati sunt & reiecti, ut Aeriū, Vigilantiū, Lamperius, Iouinianus, Valdenses, Albigenes, Vitcleuistæ, & demū Luterani, & alij non pauci. Hæreticum itaque est & blasphemum huiusmodi peruersum consilium.

- 65 Hæc proponuntur à Lanione, sed refelluntur à Salsamētario. Si refutatio placet, quur mihi obijcitur argumētantis sermo.
- 66 Hæc rursus Lanionis argumentatio est, cui respondetur, pontificum constitutio- nibus

nibus citra contradictionem parendum. Eas uero carnales appellat, quæ præscribunt externa: nec suadet ut abrogentur, sed ut obligatio tollatur, & succedat exhortatio. Nec cuiuis permittit ut eiusmodi constitutiones uiolet, sed si graues existerent mutandi causæ, per Ecclesiam tollerentur. Velut si relaxatis quibusdam constitutionibus, atq; etiam dogmatis possit uehementer dilatarî Christiana ditio, nonne par esset, ut humanæ leges pro tempore cederent diuinæ? Diuina lex est pro uiribus dilatare gloriam Christi, & consulere salutem proximorum. Iubet enim illa amare deum ex toto corde, et proximum sicut se quisq; diligit, quum certis diebus abstinere à cœna, aut uesci piscibus sit hominum constitutio. Leges autem hominum non aliter quàm pharmaca medicorum, pro temporum & corporum ratione, proq; præsentis usu solent ac debent innouari. Quod si ponamus existere magnam aliquam Ecclesiæ utilitatem, quæ sit impietas si quas constitutiones ad tempus relaxet Ecclesia, præsertim quum nemo uetet

AA ; etiam

etiam illa seruari, quorum obligatio remittitur: aut quid habet hic sermo Luteri, qui docet omnes pontificum constitutiones esse impias, ac fortiter reiiciendas. Verum ea res inquit, non alliceret imbecilles ad Ecclesiam, sed eneruaret citius totam Ecclesiasticam disciplinam. Equidem arbitror Ecclesiasticam disciplinam potius consistere in his quæ sunt spiritus, quam in externis illis. Et si tantum imminet periculum, quomodo diu uiguit Ecclesia gignens tot ieiunatores, abstemios, ac holereibus uictrantes, quum nulla esset inedia- rum, aut escarum præscriptio? Neque quisquam negat hæc esse à maioribus salubriter grauibisque de causis instituta, at non sic instituta, ut abrogari non possint, si spes affulgeat maioris utilitatis, quum ipsa Ecclesia tam multas constitutiones leuioribus de causis abrogarit. Qua de re si quis dubitat, legat decreta Apostolorum ac ueterum conciliorum, reputetque quam pauca ex illis seruentur hodie, & trepidamus ne mox ruat Ecclesia, si quid nouetur de escis, Ceremonias Mosaicis in hoc

hoc datas, ut suo tempore desinerent, ue-
 rissimum est. Verum ex eo consequitur,
 eas iam seruare nehas esse, at non conse-
 quitur similes hominum constitutiones
 ob graues causas antiquari non posse, per
 Ecclesiam. Quin & illud discutiendum
 est, an quicquid Apostoli statuerunt, eti-
 amsi constaret ab illis traditum, obliget
 nos in perpetuum. Paulus precepit ne mu-
 lieres loquerentur in Ecclesia, nunc ubi-
 que cantillant. Vetuit uiros esse aperto
 capite, nunc operiuntur. Iussit uxores ha-
 bere uelum super caput, nunc in quibus-
 dam regionibus aperto capite audiunt sa-
 crum, serico tantum reticulo cohibente
 capillitium ne diffluat. Sed unde constat
 nobis huiusmodi constitutiones hoc ani-
 mo proditas, ut perseuerarent usque ad
 consummationem seculi? Quoniam quot
 quot tentarunt illas immutare, mox ab
 Ecclesia reiecti sunt. Nec mirū, quandoqui-
 dem schismaticæ tentarūt antiquare, quod
 nisi per Ecclesiasticam autoritatē innouari
 non debet. Postremo nō asseuerat Lanio,

sed argumentātium more loquitur, Videtur, ut iam ne consilium quidem dici possit. Statuit enim apud se quisquis alteri consulit &c. Sed quomodo hæreticum sit Lanionis consilium, quum diuersum sentiat ab horrendis illis nominibus, Lamperij, Iouiniani, Valdensiū, Albigenſium, Vitcleui, & Luteri. Hic uult obseruari constitutiones Ecclesiæ, nisi per ipsam abrogentur. Illi docent esse pium fortiter eas contemnere, adimuntque præsulibus atque etiam concilijs autoritatem quicquam statuendi de suo. Quomodo autem blasphemum, quod totum negocium defert Ecclesiæ, quæ spiritu sancto dirigitur? Quomodo peruersum, quod sperat magnam Ecclesiæ gloriam & utilitatem? Denique si non placet omnino Lanionis argumentatio, reijcitur etiam in eodem dialogo.

67. In eodem dialogo Lanionis & Salsamentarij multa alia ponit eidem sententiæ conformia, ut pagina cccxcix. ante medium, ibi: Verum ubi interim illa libertas spiritus quam promittunt Apostoli &c.

67. Verum est, similia quædam ibi dicuntur

tur à Lanione, sed argumentante non asseuerante. Cæterum illi protinus respondet Salsamētarius: Dicam ó Lanio. Non in hoc est Christianorum libertas, ut liceat illis facere quæ uelint, liberis à constitutionibus humanis, sed quod ex feruore spiritus ad omnia prompti, lubentes & alacres ea faciunt quæ præscribuntur &c. Hæc responsio si pia, si Catholica est, quare hac dissimulata mihi impingitur perconantis sermo?

Idem indicat & pagina ccccci. post meridiam, ibi: Mundus plenus est pharisaicis hominibus &c. Pagina item cccxcviij. circa principium, ibi: Postremo cum leges hominum, quæ ferè corporalia præscribunt, pædagogi sint ad pietatem, cessare uidentur, ubi quis profecit ad spiritus robur. Hic rursus errorem Beguardorum instaurare contendit, quasi eo sensu pædagogi sint appellandæ constitutiones & ceremoniæ Ecclesiæ, quo appellat Paulus pædagogum ueterem legem ac eius ceremonias.

68
pag. 656
pag. 651

Obsecro quid indicat hic Salsamenta
AA 5 rius

68

rius? Ait mundum esse plenum pharisaeis hominibus. Sed quos appellat pharisaicos? Non eos qui parent Ecclesiae constitutionibus, sed qui non alia re sibi possunt vindicare sanctimoniam, nisi talibus obseruationibus. Nam haec illic adduntur, hic praetermissa sunt honoris mei gratia. Rursus altero loco quid dicit Lanio? Argumentatur non asseuerat. Sed quid illi respondetur? Multa tu quidem congeris, quorum nonnulla placent, aliqua displicent, quaedam non intelligo &c. Si quaedam displicent, existiment ea esse quae ipsi damnant. Valeant itaque Beguardi.

69
Pag. 658

Aegre fert denique autor huius dialogi quod plus puniantur in Ecclesia minora peccata quam grauiora. Nec attendit id rationabiliter fieri in republica ad conseruationem eiusdem. Id patet pagina ccccij. circa finem, ibi: Itidem uidemus multos tantum fidere corporalibus ceremonijs &c. Et similiter pagina ccccij. quasi tota.

69
Hic consentiunt Lanio & Salsamentarius, uicissim commemorantes exempla non

non pauca de præposteris uulgi iudicijs, & inter cetera commemoratur, quod quidam in leuiora peccata grauius animaduertunt. Si sacerdos inquit, capillitium aut uestem sumat hominis prophani, rapitur in carcerem, acriter punitur: si bibat in lupanari, si scortetur, si ludat aleam, si uitiet alienas uxores, si nihil attingat sacræ lectionis, tamen columna est Ecclesiæ. Ita dialogus. Theologi dicunt id rationabiliter fieri. Fortassis in aliquo casu, sed in eo quem illic pono non arbitror. Nec ipsi probant opinor, eos qui corporalibus freti ceremonijs negligunt ea quæ sunt ueræ pietatis, & suis meritis arrogant quod est gratiæ: & ibi consistunt, unde oportuit gradum factum ad perfectiora, & ex his rebus proximum calumniantur, quæ per se nec bonæ sunt nec malæ. Sic enim loquitur dialogus. At hos si dānant et ipsi, miror quorū existimarint hunc locū notandum. Quid autem mali, si præpostera multitudinis iudicia, quorum nullus est numerus, multis exemplis persequitur dialogus, quū id uehementer pertineat ad ueræ pietatis

pietatis studium? Certe hoc animo illa ibi commemorantur.

70 Idem facit pagina ccccvij. circa finem
pag. 665 ibi: lam in ipso ieiunij prescripto cum duo

71 sint &c. Idem prosequit paginis cccccix.
pag. 686 cccccxx. cccccxxi. cccccxxij. & cccccxxiij.

Fiduciam in sanctos carpit pagina. cccccc
xxiij. non attendens quod omnis cultus
& fiducia quæ sanctis exhibetur: primo
& principaliter deo exhibeatur, et illis sub
deo & propter deum.

70 71

Quid? Illic carpit Erasmus fiduciam di-
uorum? Ipse locus respondeat. Sic loqui-
tur Lanio. Quam multi sunt qui magis fi-
dunt præsidio uirginis matris, aut Christo-
phori, quam ipsius Christi. Et huius gene-
ris aliquot exempla commemorantur.
Obsecro te lector, an hoc est carpere fidu-
ciam erga sanctos, an potius notare præ-
posterum iudicium stultorum? Proin hæc
censura hic nullum habet locum, quocun-
que casu hic posita est.

In dialogo qui dicitur Funus, minus re-
cte uidetur sentire autor de fundatione or-
bituum

bituum, & de precibus pro defunctis exoluendis. Nam infirmum introducit parum ista curantem, immo respicientem, si non esset scandalum. Id uideri est pagina ccccxlvi. circa finem, ibi: Si me uel uno funebri sacro dignaberis plus satis erit: aut siquid aliud est, quod ob publicam Ecclesie consuetudinem citra scandalum infirmorum omitti uix potest, id tuo permitto arbitrio. Sequitur: Nec est animus cuiuspiam preces uel commercari, uel meritis suis spoliare. Hæc dicuntur quasi fundantes obitus, preces aliorum commercantur, aut meritis suis spolient: quod asserere erroneum est & impium. Pagina autem sequenti quæ est ccccxlvij. Videtur omnem satisfactionem peculiarem pro defunctis respuere, solam communem probans cum merito Christi, & hoc à principio paginae.

CONCLUSIO DETERMINATIONIS PRÆSCRIPTÆ.

Cum igitur in istis dialogis perniciose Erasmus eloquentiam suam conuertat

72
pag. 715

ibidem

73
pag. 719

uertat ad instaurandos, & quodammodo
 puerorum, præceptorum eorundem, &
 quorumcunque lectorum ingenijs instil-
 landos damnatos errores Aerianorum,
 Vuitcleuistarum, Iouinianistarum, Lam-
 perianorum, Valdensium, Beguardorum,
 Luteranorum, & aliorum multorum hæ-
 reticorum: si sancte & Christiane imbuen-
 da est non modo puerilis ætas, uerumeti-
 am prouecta, & ab omni impietate atque
 blasphemia maxime propellenda & auer-
 canda, enitendum est ne ulli tales libri ma-
 nibus teneantur puerorum aut quorum-
 cunq; Christianorum lectorum, ne huius-
 modi uenena ubi lectores imbiberint, à
 Christiana omnino religione reddantur a-
 lienis.

72

Fingo illic hominem egregie pium,
 qui quicquid potuit in uita boni fecit, &
 quantum patiebantur facultates sanus ac
 ualens pauperibus erogarat. atq; hoc ma-
 luit quam in diplomatibus pontificum,
 aut in sacerdotum mortualibus, aut in le-
 gatis testamentarijs spem salutis ponere.
 Id quidem audiui uehementer compro-
 bari

bari à pietatis professoribus. Quid sit fundare obitus non intelligo, at qui preciorum redimunt anniuersaria, & id genus alia, nonne commercantur alienas preces? Et qui ad hoc conducuntur, nonne partem meriti accidentalis transferunt in conductorem? Hoc ille in morte fieri putabat superuacaneum, quum quod melius erat in uita sanus præstitisset.

Ei qui sic uixit, sic moritur, non est opus illis uulgaribus præsidijs, quæ longe minus adferunt opis, quàm uitæ benefacta. Vides lector quales sint præmissæ, quibus quàm congruat conclusio iudicent alij. Ei, quoniam adiecta est nec ad facultatem pertinet, respondebo. Quod ait me meam eloquentiam huc conuertisse, ut hæreticorum errores colloquijs meis instaurem, eosque puerorum animis instillem: si petunt animum meum, libere reclamabo esse falsissimum. Alia uterer phrasi, si quod auertat deus, tali essem præditus animo. Sin hæc torquent in rem, ut fateor me potuisse labi multis locis, nimirum hominem, & si hoc nimium est
semi

semihominem, ita res ipsa declarat mihi
 ne in uno quidem dogmate cum toties ite-
 ratis hæreticis conuenire. Est igitur peri-
 culum, scilicet, ne si lectores hauserint hæc
 tam exitialia uenena à Christiana religio-
 ne reddantur omnino alieni. Tam ma-
 gnifice pronunciat, quisquis huius con-
 clusionis artifex fuit, quum tam multa de-
 monstrarim deprauate citata, perperam
 intellecta, calumniose detorta. Quid au-
 tem his tot propositionibus agitur quod
 fulciat religionem Christianam? ut cre-
 dat populus cucullam monachorum ua-
 lere sanandis morbis, ut uotis sollicitemus
 diuos, præterito Christo, ut quampluri-
 mi currant Hierosolymam, relicta uxore
 & liberis, existimentque in eo miram quan-
 dam esse pietatem, ut credamus omnes
 constitutiones hominum obligare ad pœ-
 nam gehennæ. Ut in ciborum delectu
 præcipuam religionis partem collochemus,
 ut in templis nullus ornatus uideatur im-
 modicus, sed luxus etiam pertineat ad ho-
 norem dei, ut quàmplurimum tribuatur
 ceremonijs quibuslibet, ut pueri ac puellæ
 læ

læ contemptis parentibus currant ad mo-
 nachos, ne quis loquatur de Christo, aut
 de literis sacris nisi Theologus, ut in san-
 ctis quàm plurimum ponamus fiducia.
 Ut sciamus malos non esse quidem in Ec-
 clesia, sed tamen esse de Ecclesia, ut creda-
 mus Ecclesiam mire ornari immensa ac
 prodigiosa uarietate cultuum ac uestium,
 ut iurisperiti honeste uestiantur, ut diuo-
 rum soleas & calceos exosculemur. Ne
 quid omnino constitutionum Pontificia-
 rum relaxetur, etiam si magna inuitet u-
 tilitas, ut morientes fundent obitus, cu-
 réntque quàm plurima mortualia fieri, at-
 que in his plurimum fiducia collocemus,
 & huius generis alia. At Christiana pie-
 tas in eo sita est, ut diligamus deum ex
 toto corde, proximum ut nosmetipsos,
 in Christo spei nostræ summam colloce-
 mus, ut ad illius doctrinam atque exem-
 plum, necnon scripturarum regulam mo-
 res ac uitam componamus. Ab his qui
 quocunque modo auocant, in discrimen
 potius inducunt paganitatis. Hæc in eos
 dixerim qui fragmenta male detrunca-

ta, cum peruersa interpretatione obtrudunt Theologicae Facultati, quæ delusa damnat, non quod à me scriptum est, sed quod ab illis allatum.

FINIS.

MENDAS QVAE OBREPSE/
runt operis inter excuden/
dum, sic emendato.

Pagina 8. uers. à fine 9. pro in cæte/
rorum hominum, lege certorum.

Pagina 9. uer. 7. non minor erit sollicitu/
do, dele non.

Pagina 27. uer. 11. sic lege, latere scorpionum.

Pagina 33. uersu ultimo, sic lege, uelum
templi scissum, ac sepulturam.

Pagina 46. uersu 9. sic lege, sed tamen quo
longius abessent ab hoc periculo, Apo/
stoli plenam libertatem &c.

Pagina 68. uer. 11. ne fides quidem est, c
litera abundat.

Pagina 79. uers. penultimo, pro, quo actu,
lege, quo ritu.

Pagina 116. uers. antepenultimo, post Ni/
ceni, adde hæc, quemadmodum & An/
tiocheni, & Sardicensis, & Carthagi/
nensis, sicut & missum est ad concilium
Aphricanum

Pag. 120. post lineam tertiam insere hæc,
Fruuolum autem argumētum est, quod

adferunt quidā ex uocis etymologia, quā
si quisque suum bolum in medium addu-
xerit. Symbolum enim significat signum,
translatum à militibus, qui symbolis apho-
nis aut uocalibus se mutuo agnoscunt, ac
deprehendunt perfugas & hostes. De sin-
gulis articulis à singulis apostolorum pro-
ditis, commentum uidetur uel pictorum,
uel alicuius qui hac ratione uoluit & Apo-
stolorum celebrare nomina, & catechu-
menorum memoriæ consulere. Vero pro-
pius est, hoc Symbolum quod Apostolo-
rum dicitur, illud fuisse quod iuxta Roma-
nam Ecclesiam autoritate priscorum pa-
trum tradebatur catechumenis ediscen-
dum, cui partes aliquot additæ sunt, aduer-
sus exorientes hæreses. Alioqui quia hoc
non est additum decretis seu canonibus
Apostolorum: Quæ si non uidentur A-
postolorum, quum tamen habeant titu-
lum, consequitur, non statim ab Aposto-
lis scripto proditum, quod illorum titulo
fertur. Denique ut citra tergiversationem
sint autores, qui pronunciant hoc symbolo-
lum Apostolorum esse, nemo certe pro-
nuncia

n unciavit scripto proditum, quod ipsum
tamen nusquam nego, sed tantum indico
me dubitare, positurus eam dubitatiōem,
simul atque cognouero Ecclesiam hoc do-
cere. Nunc nihil audio nisi quod dicitur
Apostolorum, & tenetur ab Ecclesia. Nec
tamen falso dicitur Apostolorum, quum
ea contineat, quæ Apostoli tum prædica-
runt, tum in Euangelijs & Epistolis prodit-
derunt. Vnde consequitur illi non minus
autoritatis esse tribuendum, quàm scriptu-
ris canonicis.

Pagina 135. uer. 2. post Multi adde, inquit
unt: & uersu sequenti expunge inquit
unt, & sic lege, Multi inquit recitant
in templis sacros libros, quos non in-
telligunt.

Pagina 145. uers. primo, pro loquar, lege
loquor.

Pagina 152. uers. à fine 5. lege scripserunt.

Pagina 166. uersu ultimo, purificatur non
purificentur legendum.

Pagina 193. in medio, lege, Sic uestire, pro,
sic uescere.

Pagina 198. uersu ab imo 9. lege, sed im-

7 pudenter.

Pagina 207. uersu ab imo 10. lege uocasti
precaatione.

Pagina 209. circa finem lege, delectant su-
peros.

Pagina 223. uersu ab imo 12. lege Paulus
hæc.

BASILEAE IN OFFICINA
Frobeniana apud Hierony-
mum Frobenium, &
Niicolaum Epi-
scopium.

M. D. XXXII

BRASNET

1841

L57961-f

